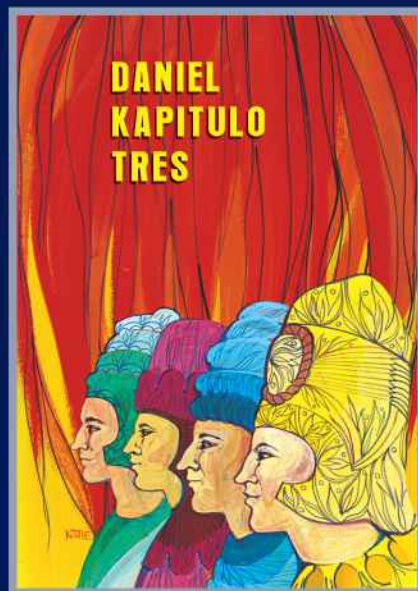
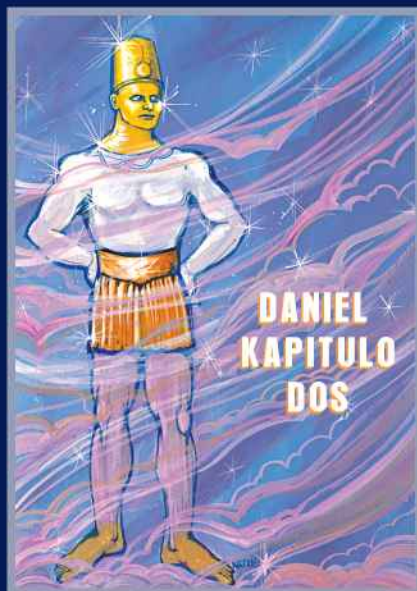
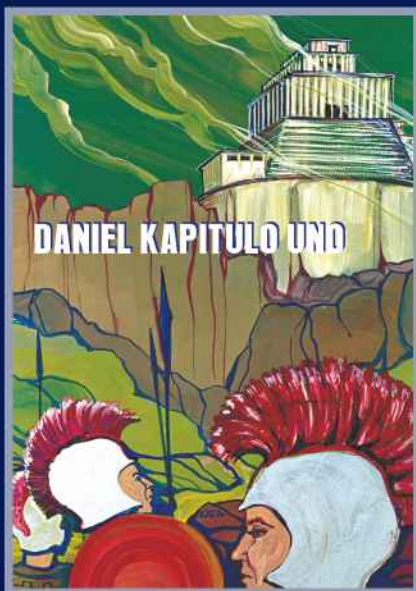


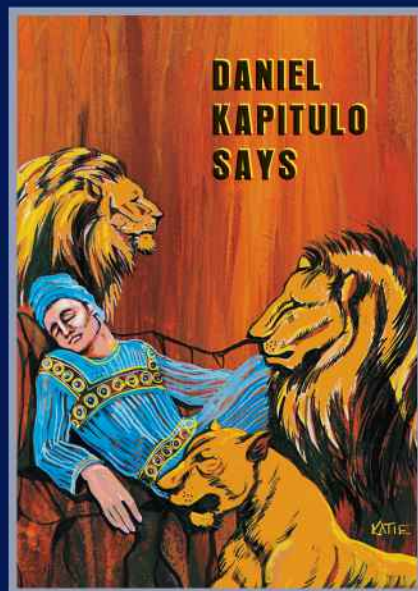
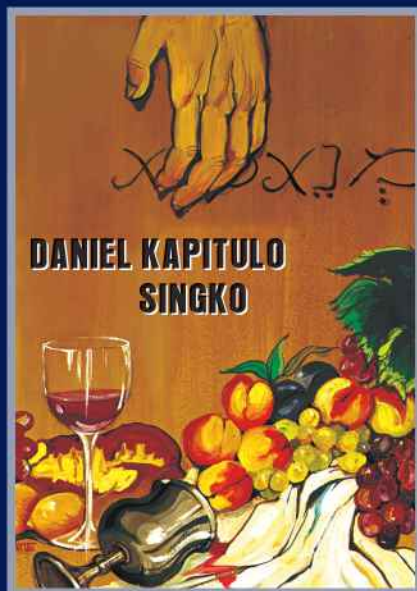


DANIEL

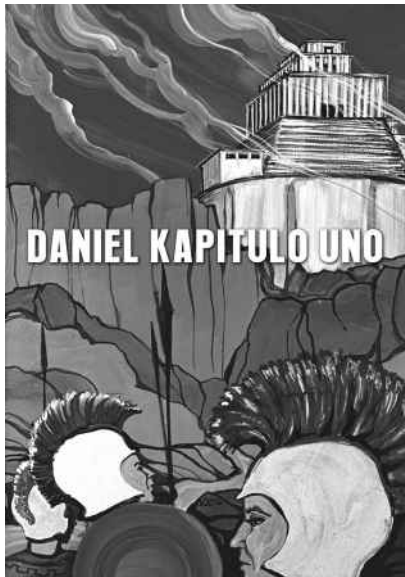
דניאל

(Visayan Version)

MGA KAPITULO UNO HANGTOD SA SAYS

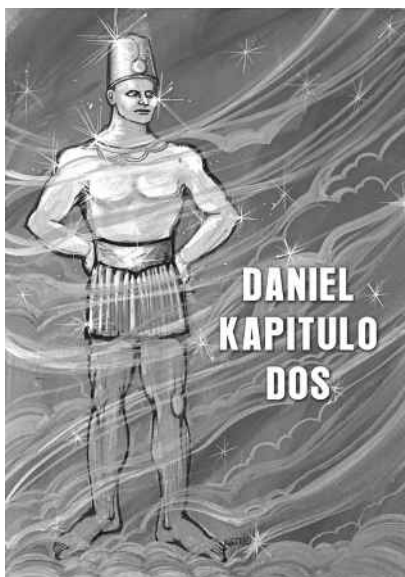


R. B. THIEME, JR.



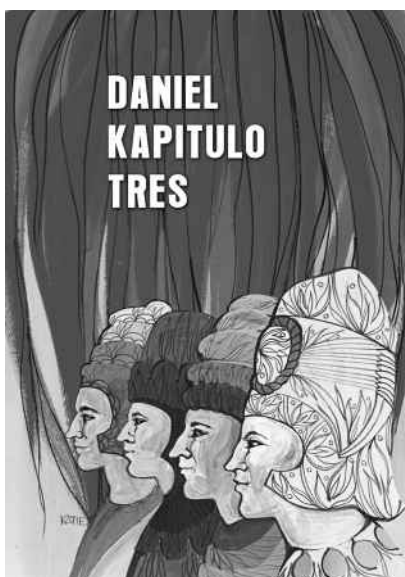
Sa ikatulo ka tuig sa paghari ni Jehoiakim ang hari sa Judah, si Nebuchadnezzar ang hari sa Babylon miabut sa Jerusalem ug mialirong niini. Ug ang Ginoo mihatag ni Jehoiakim ang hari sa Judah ngadto sa iyang kamut, uban sa pipila sa mga pormag-panaksan nga sudlanan sa balay sa Dios.

Daniel 1:1–2a



“Ikaw, O hari, nagtan-aw ug sa pagsud-ong, adunay usa ka nag-inusara nga dakong istatuwa; kadtong istatuwa, nga dako ug may talagsaong kaanindot, nagbarog atubangan kanimo, ug ang iyang hitsura makapahibulong. Ang ulo sa maong istatuwa *hinimo* sa hamiling bulawan, iyang dughan ug iyang mga bukton gikan sa plata, iyang tiyan ug iyang mga paa gikan sa bronse, iyang mga bitiis gikan sa puthaw, iyang mga tiil maybahin puthaw ug maybahin yuta.”

Daniel 2:31–33



Apan kining tulo nga kalakin-an, Shadrach, Meshach ug Abed-nego, nahagbong ngadto sa taliwala sa hudno sa nagdilaab nga kalayo nga ginapos *gihapon*. Unya si Nebuchadnezzar ang hari nahingangha ug sa madali nga mibarog; siya mibalos ug miingon ngadto sa iyang hataas nga mga opisyal, “Dili ba tulo ka ginapos nga kalakin-an ang atong gitambog ngadto sa taliwala sa kalayo?” Sila mitubag ug miingon ngadto sa hari, “Sa wayduhaduha, O hari.” Siya mitubag ug miingon, “Tan-awa! Ako nakakita og upat ka mga lalaki nga binuhian *ug* naglakaw *dinha* sa taliwala sa kalayo nga walay kadaot, ug ang hitsura sa ikaupat susama sa usa ka anak-lalaki sa mga diyosdiyos!”

Daniel 3:23–25

DANIEL

דניאל

With permission of R. B. Thieme, Jr., Bible Ministries,
this publication is distributed in the Philippines
by Grace Logos Support Philippines, Inc.,
without charge or obligation.

For more information text or call:
(Gihatag pinaagi sa GLSP nga walay bayad o obligasyon.
Para sa dugang pang kasayuran text o tawag:)
Globe: 0906-347-9830 (Visayan)
Smart: 0946-142-7563 (Visayan)
Smart: 0908-236-1434 (Ilonggo)

The electronic version of this book can be read or downloaded through the Internet
address <https://www.gracelsp.ph>.

*(Ang elektroniko nga bersiyon niini nga libro mahimong mabasa o mabalhin ang datos
pinaagi sa Internet adres nga <https://www.gracelsp.ph>.)*

DANIEL

MGA KAPITULO UNO HANGTOD SA SAYS

R. B. THIEME, JR.



R. B. THIEME, JR., BIBLE MINISTRIES
HOUSTON, TEXAS

PINANSIYAL NGA PALISIYA

Walay bayad para sa bisan unsa nga materyal gikan sa R. B. Thieme, Jr., Bible Ministries. Si kinsa kadtong nagatinguha og pagtulon-an sa Bibliya makaangkon sa among [English] mga publikasyon, DVDs, ug MP3 CDs nga walay obligasyon. Ang Dios nagasangkap og doktrina sa Bibliya. Kami manghinaot sa pagpadayag sa Iyang grasya.

Ang R. B. Thieme, Jr., Bible Ministries maoy usa ka ministeryo sa grasya ug nagalihok sa katibukan diha sa boluntaryong mga kontribusyon. Walay listahan sa presyo para sa bisan unsa sa among mga materyal. Walay kwarta nga gipangayo. Kon ang pagkamapasalamat para sa Pulong sa Dios nagadasig sa usa ka magtotoo sa paghatag, siya adunay pribilihiyo sa pagpaambit ngadto sa pagpakaylap sa doktrina sa Bibliya.

Orihinal nga naimprinta isip *DANIEL CHAPTERS ONE THROUGH SIX*
© 1996 ni R. B. Thieme, Jr. Tanang katungud gitagana.
Unang edisyon napatik niadtong 1973, 1974, ug 1975. Ikatulong edisyon napatik niadtong 1996. Ikatulong impresyon 2015.

Kini nga basahon napatik gikan sa mga pakigpulong ug wa-imantala nga mga sinulat ni R. B. Thieme, Jr.

Sa pag-order niini nga libro sa English, kontaka:
R. B. Thieme, Jr., Bible Ministries
P.O. Box 460829, Houston, Texas 77056-8829
www.rbthieme.org

Walay bahin niining publikasyon nga ipasanay o ipadala sa bisan unsang porma o sa bisan unsang pamaagi, elektroniko o mekanikal, lakip na ang seroks, rekord, o sa bisan unsang sistema sa pagtipig ug pag-abli sa inpormasyon, nga walay nakasulat nga pagtugot gikan sa tigmantala.

Napatik sa Tagbilaran City, Bohol, Philippines, 2020.

Gihubad ngadto sa Binisaya nga pinulongan ni Jerome L. Salutan.
Gitan-aw pagbalik nila ni Amado D. Carejo, David C. Vicoy ug Raelyn H. Salutan.
Gipatik nga may pagtugot sa R. B. Thieme, Jr., Bible Ministries.

Mga Sulud

Pasiuna.....	ix
Introduksiyon	xi

Daniel Kapitulo Uno

“ICE” Nahimong Matin-aw Sama sa Kristal	1
Ang Lima ka Liyok sa Disiplina.....	2
Makasaysayanong Bakgawon.....	4
Ikaw Ba Magbilin og usa ka Kapanulundanan?	7
Ang Dios Nagapasidaan sa Iyang Katawhan	7
Ang Kinaunhang Paghingilin	10
Propaganda—Istilo sa Chaldean.....	11
Pangilin o Pagtoo	14
Pagtoo Nagapapahawa sa Kahadlok	18
Ang Kadaugan sa Pagtoo.....	19
Mga Pagtolon-an gikan sa Daniel Kapitulo Uno	22

Daniel Kapitulo Dos

Usa ka Nabalisa nga Magmamando	25
Buhatan sa Langyawng Kalihukan ni Nebuchadnezzar	26
Ang Dekrito sa Dapog sa mga Iti.....	28
Tawhanong Panglimbong batok sa Divine nga Kompiyansa.....	30
Alang sa Dios ang Himaya	33
Ang Damgo sa Hari	38
Talan-awon sa mga Imperyo	39
Ang Interpretasyon sa Damgo.....	42
Ang Chaldean nga Imperyo.....	42
Ang Persian nga Imperyo.....	44
Ang Graeco-Macedonian nga Imperyo.....	45
Ang Romanhong Imperyo.....	47
Ang Dakong Parentesis.....	49
Ang Gipabalik nga Romanhong Imperyo.....	51

Mga Reaksiyon ug mga Ganti	54
Mga Pagtolon-an gikan sa Daniel Kapitulo Dos	56

Daniel Kapitulo Tres

Ang Kaibog sa Gahum nga Sundanan	59
Ragtime nga Banda ni Nebuchadnezzar	62
Ang Krisis sa Pagpahinungud	64
Ang Reaksiyon sa Hari	66
Bluprin alang sa Kagul-anan	71
Ang Kadaugan sa Grasya	73
Kabag-ohan nga walay Pagkausab	76
Mga Pagtolon-an gikan sa Daniel Kapitulo Tres	79

Daniel Kapitulo Kwatro

Mga Kahoy diha sa Bibliya	83
Testimonya ni Nebuchadnezzar	85
Ang Pagkawalay-kasigurohan sa Kauswagan	88
Mga Panan-awon sa usa ka Kahoy	90
Ang Malamboong Kahoy	92
Ang Giputol nga Kahoy	94
Saad sa Pagtubo-pag-usab	96
Ang Bili sa Pagkaarogante	98
Propesiya Natuman	100
Lihok sa Grasya	102
Mga Pagtolon-an gikan sa Daniel Kapitulo Kwatro	105

Daniel Kapitulo Singko

Pag-us-us sa Pamatasan sa Chaldea	109
Bino, Kababayan-an, ug mga Mining-diyos	110
Ang Tilimad-on sa Dimaayong Kapalaran	113
Kalisang sulud sa Palasyo	115
Maayong Tambag gikan sa usa ka Rayna	117
Ang Harianong Pagpatawag	119
Mga Pagtolon-an gikan sa usa ka Apohan-nga-lalaki	121
Ang Pasangil ni Belshazzar	122
Watagda nga mga Pasidaan sa mga Propeta	125
Ang Kalig-on sa usa ka Manggugubat	131
Mga Pagtolon-an gikan sa Daniel Kapitulo Singko	134

Daniel Kapitulo Says

Babylon—Gikan sa Kaadunahan paingon sa Kapobre	137
Usa ka Gingharian nga Nagailis og Tag-iya	139
Darius ang Mede	140
Paghugpong-pag-usab sa usa ka Imperyo	143
Espirituhanong Pagkamatinumanon Gipaumento	143
Pangabubho Nagaimbento og usa ka Sumbong	145
Sala Nagapanganak og Sala	147
Ang Dekrito sa Hari	149
Espirituhanong Kalig-on ni Daniel	150
Daniel Nalaang	153
Darius Nalaang	155
Daniel sulud sa Langob sa Liyon	157
Kagul-anan sulud sa Palasyo	160
Pagpalingkawas sa Dios—Testimonya ni Daniel	161
Kahupayan ni Darius	164
Paghukum ni Darius alang sa mga Magsusumbong ni Daniel	166
Testimonya ni Darius	167
Ang Kauswagan sa usa ka Hamtong nga Bayani	169
Mga Pagtolon-an gikan sa Daniel Kapitulo Says	171

Mga Pakapin-sa-basahon

Pakapin-sa-basahon A: Kahulugan sa “Asin” diha sa Kasulatan	173
Pakapin-sa-basahon B: Ang Doktrina sa Balaod ni Moses	175
Pakapin-sa-basahon C: Ang Doktrina sa Grasya nga Aparato para sa Panabut (GAP)	178
Pakapin-sa-basahon D: Ang Doktrina sa Misteryo	181
Pakapin-sa-basahon E: Ang Doktrina sa Pangabubho	183
Pakapin-sa-basahon F: Ang Doktrina sa Anghel ni <i>Yahweh</i>	185
Pakapin-sa-basahon G: Ang Doktrina sa Ministeryo sa Balaang Espiritu diha sa Dispensasyon sa Israel	186
Pakapin-sa-basahon H: Ang Bibliyanhong Doktrina sa Pag-inum	188

Kalugpongan

.....	193
-------	-----

Mga Timan-anan

Timan-anan sa Kasulatan	197
Timan-anan sa Hilisgutan	209

Pasiuna

Sa dili pa ikaw magsugod sa imong pagtoon sa Bibliya, kon ikaw usa ka magtotoo diha ni Ginoong Jesu-Kristo, siguroha nga ikaw nakahingalan sa imong mga sala sa pribado ngadto sa Dios nga Amahan.

Kon kita mosugid sa atong [nahibaloan] mga sala, Siya matinumanon ug matarong sa pagpasaylo kanato sa atong [nahibaloan] mga sala ug sa paghinlo kanato gikan sa tanang dipagkamatarong [wanahibaloan, o nahakalimtan nga mga sala]. (1 Juan 1:9)

Ikaw dihadiha mosulud sa fellowship uban sa Dios, napuno sa Balaang Espiritu, ug andam na sa pagkat-on og doktrina sa Bibliya gikan sa Pulong sa Dios.

“Ang Dios espiritu, ug kadtong kinsa nga magsimba Kaniya kinahanglang magsimba diha sa [ang pagpuno sa] espiritu ug [bibliyanhon] kamatuuran.” (Juan 4:24)

Kon ikaw wala gayud sa personal nga mitoo diha ni Ginoong Jesu-Kristo ingon nga imong Manluluwas, ang isyu dili ang paghingalan sa imong mga sala. Ang isyu mao ang pagtoo lamang diha ni Kristo lamang.

“Siya kinsa nagatoo diha sa Anak adunay waykatapusang kinabuhi; apan siya kinsa wala nagatuman [ang mando sa pagtoo diha] sa Anak dili makakita og kinabuhi, apan ang kaligutgut sa Dios nagapabilin diha kaniya.” (Juan 3:36)

ANG PULONG SA DIOS buhi ug gamhanan, mashait kay sa bisan unsang duhay-sulab nga espada, naglagbas bisan ngadto sa nagbahing nagpabulag sa kalag ug sa espiritu, ug sa mga lutahan ug sa kinauyokan, ug maoy usa ka kritiko sa mga hunahuna ug mga tinguha sa kasingkasing. (Mga Hebreohanon 4:12)

Ang tanang Kasulatan gininhawa-sa-Dios, ug maganansiyahon para sa doktrina, para sa pagbadlong, para sa koreksiyon, para sa instruksiyon diha sa pagkamatarong; nga ang tawo sa Dios mamahimong hamtong, sa hingpit gisangkapan ngadto sa tanan nga maayong mga buhat. (2 Timoteo 3:16–17)

Pagtoon sa pagpakita sa imong-kaugalingon nga aprobado ngadto sa Dios, usa ka trabahador nga kinahanglang dili maulaw, sa hustong nagbahin sa pulong sa kamatuuran. (2 Timoteo 2:15)

Introduksiyon

SULUGOON SA DIOS ALANG SA KRISIS

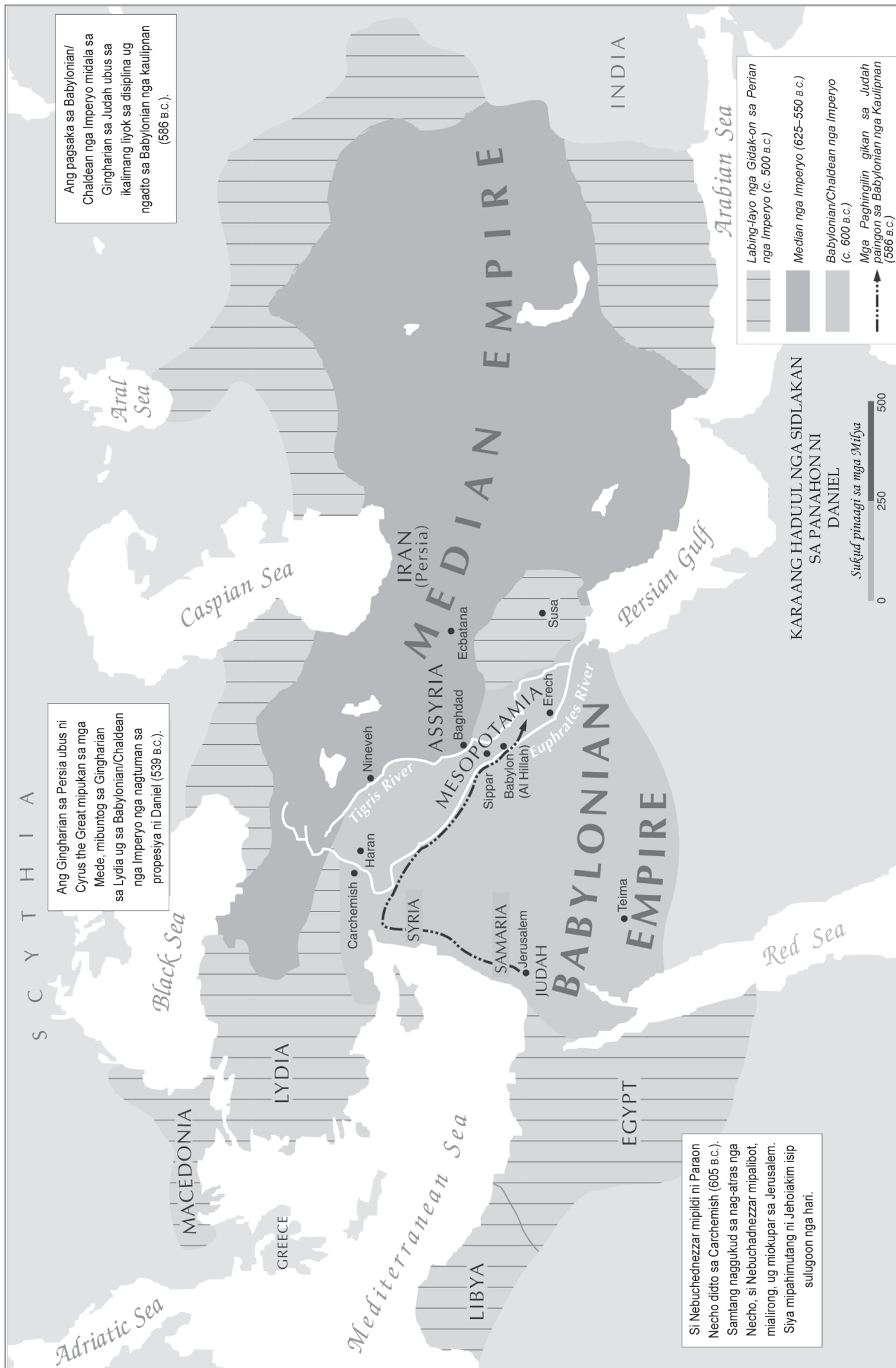
DIHA SA MATAG KAPANAHONAN ANG PLANO SA DIOS alang sa katawhan nagalakip sa kasaligang ordinaryo nga katawhan kinsa magbuhat sa talagsaon: Sila mag-impak sa kasaysayan ug maghimaya sa Dios pinaagi sa paggamit sa divine nga mga kasulbaran alang sa pagbuntog sa kalisdanan. Unsa ang nagapahimo niining makapatagad nga mga magtotoo sa pagpakita og kaligdong ug kaisog taliwala sa usa ka krisis? Sila magsalig diha sa Ginoo ug magpalig-on sa ilang mga kalag pinaagi sa doktrina sa Bibliya.

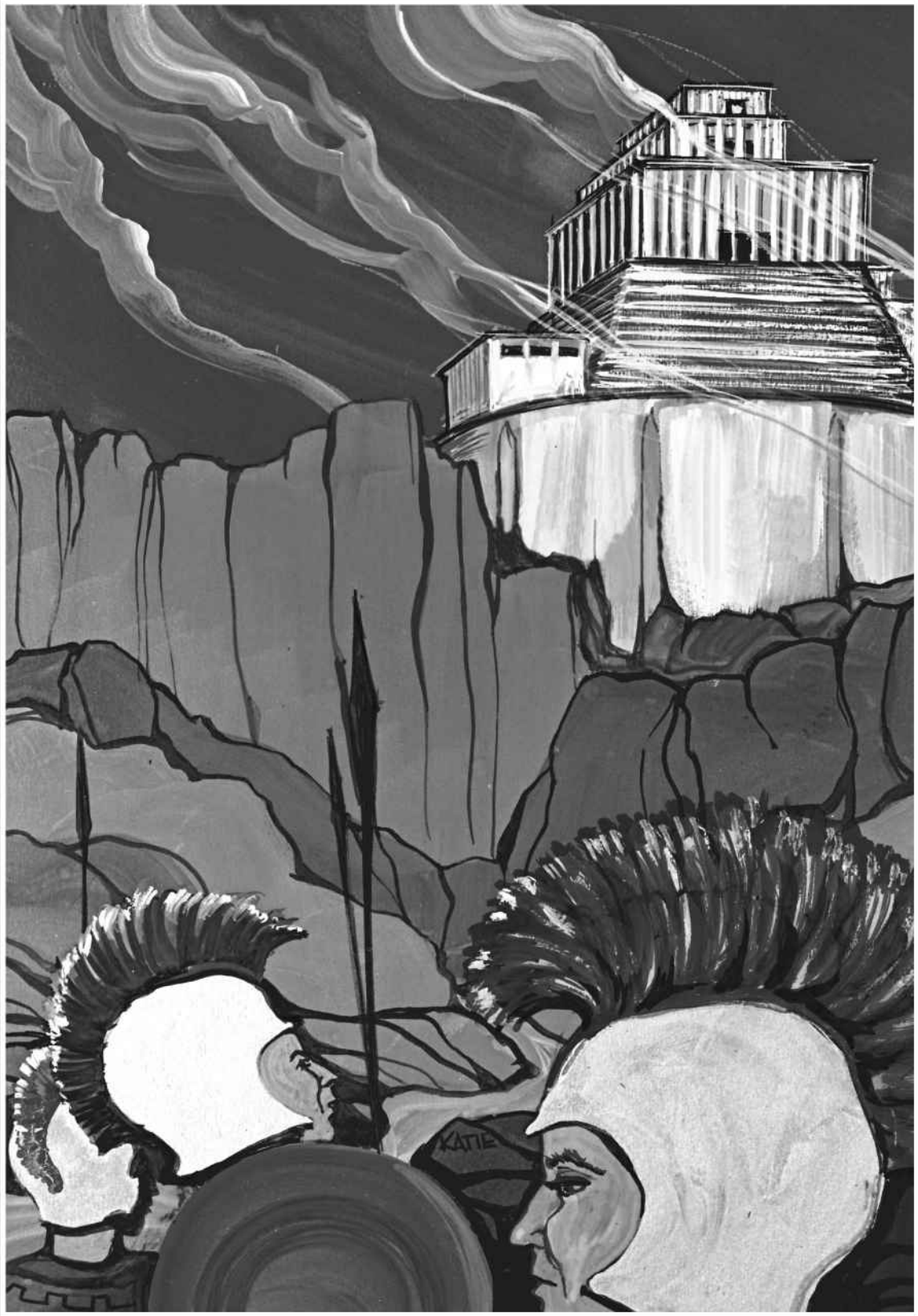
Si Daniel maingon niini nga tawo. Ubus sa hilabihan kalisud sa katalagman ang pagkamatinaumanon ug pag-agad ni Daniel diha sa Ginoo mipainila kaniya ingon nga usa ka tawo nga may usa ka halangdon nga katuyoan diha sa kinabuhi. Ang Dios nagagamit sa andam nga mga magtotoo, ug kini nga Hudiyong aristokrata sa espirituhanon nga andam alang sa pagbalhin sa Chaldean ug Persian nga mga Imperyo ngadto sa mga balwarte sa kalig-on ug dungog didto sa karaang kalibutan.

Uban sa kinatas-ang kompiyansa diha sa Ginoo ug sa usa ka panghunahuna sa malinawong kaligdong si Daniel midaog batok sa hilabihan nga mga kalisud. Isip usa ka batan-on siya misukol sa propaganda nga impluwensiya sa pagano nga rilihiyon (Daniel 1), mibaliwala sa hulga sa pagdagmal ug kamatayon gumikan sa pagbutyag sa divine nga laraw sa hentil nga kasaysayan gikan sa talan-awon ni Nebuchadnezzar sa dako-kaayong imahen (Daniel 2), ug misaksi sa kalingkawasan sa iyang mga higala gikan sa nagdilaab nga hudno (Daniel 3).

Wala madugay diha sa kinabuhi si Daniel miatubang og bag-ong kakuyaw nga may balansi. Namiligro sa kaligutgut ni Nebuchadnezzar, siya mibutyag sa paghukum sa Dios diha sa labing gamhanan nga monarka sa kalibutan (Daniel 4). Sa ikaduhang higayon ubus sa peligrosong mga sirkumstansiya si Daniel mipahibalo ngadto sa apo-nga-lalaki ni Nebuchadnezzar, si Belshazzar, sa divine nga kagun-uban sa naut-ot nga Chaldean nga Imperyo (Daniel 5). Diha sa panapos nga drama si Daniel gipahimutang sa Dios alang sa pagdumala sa pagbalhin gikan sa Chaldean nga pag-us-us ngadto sa Persian nga kaharian samtang nag-agwanta sa usa ka Persian nga laraw-pangdaot alang sa pagpapas kaniya sulud sa usa ka langob sa mga liyon (Daniel 6).

Matinuurong pangalagad ug promosyon ngadto sa taas nga katungdanan pulos sa Chaldea ug Persia mibutang ni Daniel diha sa waykaparehas nga posisyon alang sa pagpadayon pagpaabante sa plano sa Dios alang sa Israel. Si Daniel sa tinuuray usa ka tawo alang sa krisis. Sa tanang-bahin sa dako-kaayong kalisdanan siya wala gayud bisan makausa miduhaduha sa divine nga panglantaw. Ang iyang kinabuhi nagalarawan nga ang bisan-kinsang magtotoo nga armado sa doktrina sa Bibliya sulud sa kalag makahimo sa talagsaon taliwala sa tawhanong kalit-nga-kalisdanan.





DANIEL UNO

“ICE” NAHIMONG MATIN-AW SAMA SA KRISTAL

SA TINUUD ANG PULONG SA DIOS “buhi ug gamhanan,” apan ang atong English nga mga paghubad, waysapayan unsa nga bersiyon atong gamiton, dili sa kanunay matin-aw. Hinumdumi: Ang Bibliya inspirado lamang diha sa *orihinal* nga mga pinulongan sa Hebreyo ug Aramaic sa Karaang Testamento ug Griyego sa Bag-ong Testamento—dili sa English. Ang mga paghubad dili sa kanunay makapatin-aw sa tinuud nga kahulugan sa orihinal nga teksto. Dugang pa, ang makasaysayanong dapit-sa-nahinaboan sa Bibliya maglakip sa kalainlaing mga kultura, ang tanan lahi kaayo gikan nianang atong kaugalingon, nga makaapekto sa mga kahulugan sa pulong.

Pipila ka paagi sa pagpakisayod ang kinahanglan gamiton sa dihang ang usa ka pagtoon maoy gihimo sa bisan-unsang bahin sa Pulong sa Dios. Una, ang estudyante kinahanglan masinati sa makasaysayanong hugna sa panahon kanus-a ang yugto nahasulat. Sunud, siya kinahanglan makasabut sa mga kategoriya sa doktrina sa Bibliya nga gituki ug magtoon sa mga yugto gikan niini nga panglantaw. Sa katapusan, apan katumbas sa kaimportante, mao ang analisis sa orihinal nga pinulongan sa yugto alang sa tukmang paghubad sa teksto.

Ang gramatika, sintaksis, kagikan-sa-pulong, mga butang-kinaraan, malampongong mga pulongan maoy kritikal alang sa analisis sa dili pa ang usa ka yugto sa Kasulatan mahimong hubaron. Ako magtawag niining tulo-ka-pilo nga bibliyanhong hermeneutic og “ICE”:

Isagogics—Ang interpretasyon sa Kasulatan sulud sa dugukan sa iyang makasaysayanong dapit-sa-nahinaboan o propetikanhong kakahimtangan.

Categories—Ang hermeneutical nga prinsipyo sa pagtandi sa Kasulatan diha sa Kasulatan alang sa pagdeterminar sa klasipikasyon sa doktrina.

Exegesis—Usa ka pulong-sa-pulong, bersikulo-sa-bersikulo, gramatikanhon, pinasubay sa sintaksis, mahitungud sa kagikan-sa-pulong, ug sa konteksto nga analisis sa Kasulatan gikan sa orihinal nga mga pinulongan sa Bibliya.

Samtang kita magsugod ngadto sa usa ka pagtoon sa Libro ni Daniel, ang ICE nga paagi maoy kinahanglanon. Usa ka ubay-ubay sa makasaysayanong inpormasyon ang kinahanglang tukion aron nga ikaw makasabut niining tulukibon nga propetikanhong libro sa Bibliya. Ingon sa atong nakita sa miagi nga mga pagtoon, ang Bibliya dili usa ka teksbok sa siyensiya¹ ni usa ka teksbok sa kasaysayan. Apan, sa dihang ang usa ka makasaysayanong tawo o kamatuuran maoy gihisgutan, ang Pulong sa Dios kanunay sa absolutong waysayup. Daghan sa makasaysayanong bakgrawon sa Libro ni Daniel mahimong mapuslan nimo diha sa pagsinati sa pipila ka libro diha sa Karaang Testamento, maingon usab sa panghitabo diha sa Bag-ong Testamento. Si Daniel ug ang uban nga Karaang Testamento nga mga magtotoo miatubang og daghang kinakusgan nga mga pagsulay. Aron sa pagkat-on sa mga pagtolon-an gikan sa Daniel nga hilabihan katukma sa atoa mismong panahon, kita mosunud sa pahimangno ni Isaiah:

“Kay Siya nagaingon,
‘Han-ay sa han-ay, han-ay sa han-ay,
Linya sa linya, linya sa linya,
Diyutay dinhi, diyutay didto.’” (Isaiah 28:10)²

ANG LIMA KA LIYOK SA DISIPLINA

Ang atong unang punto sa introduksiyon nagapakabana sa lima ka liyok sa disiplina nga gihisgotan diha sa Bibliya.³ Maingon nga ang Dios nagadisiplina sa Iyang mga anak diha

1. R. B. Thieme, Jr., *Pagbuhat, Kaguliyang, ug Pag-ayo* (Houston: R. B. Thieme, Jr., Bible Ministries, 2017), 62–66. Sa umaabot, ang mga sangang-reperensiya sa akong mga libro mokutlo lamang sa tagsulat, titulo, petsa sa publikasyon (diha sa unang reperensiya), ug (mga)panid.

2. Ang tanang Kasulatan niini nga libro gihubad gikan sa New American Standard Bible (NASB). Ang sinanggaang komentaryo nagapadayag sa pagpalapad sa hinubad sa NASB nga gitudlo diha sa Bibliya nga klase nga mga pakigpulong (anaa sa [English] MP3 CD gikan sa R. B. Thieme, Jr., Bible Ministries, Houston, Texas).

3. Ang lima ka liyok sa disiplina:

1. Ang unang liyok: kadaot sa panglawas; pag-us-us sa kauswagan sa agrikultura; panghasi; kahadlok, ug kamatayon sa kombate; pagkawala sa personal nga mga kagawasan gumikan sa negatibong kabubut-on ngadto sa doktrina sa Bibliya (Levitico 26:14–17).
2. Ang ikaduhang liyok: ekonomikanhong pagkunhod ug depresyon; mitubo nga personal ug tagsatagsa nga disiplina tungud sa gipadayon nga negatibong kabubut-on bisan pa sa unang pasidaan (Levitico 26:18–20).

sa tagsatagsa nga basihan sa higayon nga sila dili matinumanon (Mga Hebreohanon 12:6), sa mao rang paagiha ang Dios nagadisiplina sa usa ka nasod. Ang Levitico 26:14–17 nagahulagway sa unang liyok sa disiplina; mga bersikulo 18–20, ang ikaduhang liyok; ug mga bersikulo 21–22, ang ikatulo; ang disiplina nga gikahatag sa Dios napakusog diha sa matag sunudsunod nga liyok. Kita interesado ilabina diha sa ikaupat nga liyok, mga bersikulo 23–26, ug sa ikalima nga liyok, mga bersikulo 27–39, gumikan kay kining duha natuki uban sa pipila nga detalye sa tanang-bahin sa Kasulatan.

Samtang ang Libro ni Daniel nagabukas, ang Amihanang Gingharian sa Israel (ang mga Kasulatan mipasabut sa pulos Israel ug Samaria) napailalum na sa ikalimang liyok sa disiplina. Sila naguba isip usa ka nasod niadtong 721 B.C. pinaagi sa Assyrian nga Imperyo. Sa samang-higayon ang Habagatang Gingharian sa Israel (Judah) nahiilalum sa ikaupat nga liyok.

Ang ikaupat nga liyok sa disiplina napaila pinaagi sa kinatas-an nga ekonomikanhong mga kalisdanan ug pag-okupar sa usa ka langyaw nga kagamhanan. Samtang ang pipila ka salin sa nasudnong soberanya nagapabilin sa sulugoon nga istado, kini gihadlok sa wayhunong nga hulga sa sundalohong pagsamoksamok. Ang nagkalapad-gayud nga impluwensiya sa nagkontrolar nga gahum nasinati sa tanang natad sa kinabuhi. Sulud sa daghang katuigan, ang gamay nga gingharian sa Judah nakontrolar pag-una sa mga Assyrian, unya sulud sa hamubo nga panahon sa mga Egyptian, ug sa katapusan sa mga Chaldean.

Kadtong katawhan diha sa usa ka nasudnong linalang kinsa mapakyas sa pagpatalinghog sa mga pasidaan sa Dios ug magpadayon sa paglakaw nga masinupakon batok Kaniya (Levitico 26:21, 23, 27, 40), sa dikalikayan mag-atubang sa kompleto ug hingpit nga kagun-uban sa ilang nasod ubus sa ikalimang liyok sa disiplina. Samtang ang lagda sa Levitico 26 gikahatag sa Dios sa tinuyo alang sa nasod sa Israel, ang mga prinsipyo maaplay sa atong nasod karong-panahona. Walay nasod sa kasaysayan ang nakalungtad sa wayhunong nga pagsalikway sa mga balaod sa divine nga katukuran.⁴ Sa modernong kasaysayan kini sayon ra kaayo sa pagkaplag sa pag-us-us sa usa ka nasod samtang kini nagamartsa paingon sa iyang kaugalingon nga kagun-uban.

Tulo ka labing-hinungdanon nga punto ang kinahanglan hinumduman sa katibuk-an nga pagtoon sa Daniel.

1. *Ang Dios nagapanalangin taliwala sa kalisdanan.* Atol sa tibuuk panahon sa mapintas nga pag-antos nga miresulta gikan sa nasudnong disiplina, ang pag-amuma ug pagkamatinumanon sa Dios ngadto sa nahimugso-pag-usab nga Hudiyo napadayag.

3. Ang ikatulong liyok: kapintas ug pagkabungkag sa balaod ug kahusay, grabeng pagdili sa pagbiyahe ug komersiyo (Levitico 26:21–22).

4. Ang ikaupat nga liyok: sundalohong pagkabuntog ug/o langyaw nga pag-okupar; pagkanihit sa pagkaon (mikunhod ngadto sa usa-sa-napulo sa normal nga suplay), ang pagkabulag sa mga pamilya (Levitico 26:23–26).

5. Ang ikalima nga liyok: pagkagun-ub sa usa ka nasod gumikan sa kinatas-ang pagsalikway sa bibliyanhong mga prinsipyo (Levitico 26:27–39).

Tan-awa usab sa Deuteronomio 28:15–48 mahitungud sa lima ka liyok, diin ang ilang pagtala dili mapadayonon, apan gitino isip parte sa susamang tunglo. Ang mga bersikulo 49–57 maghulagway sa ikalimang liyok.

4. Ang mga balaod sa divine nga katukuran mao ang mga prinsipyo nga gitugyan sa Dios alang sa kalungtaran, kalig-on, hapsay nga kalihukan, proteksiyon, ug pagpalungtad sa tawhanong kaliwat sulud sa tawhanong kasaysayan. Tan-awa sa Thieme, *Kagawasan pinaagi sa Sundalohong Kadaugan* (2018).

2. *Ang Dios nagaganti sa espirituhanong pagkamatinaon.* Tungatunga sa 516 B.C. ug 323 B.C., ang Israel miabut sa iyang Bulawanong Katuigan, usa ka panahon nga natukod tungud sa doktrina sa Bibliya nga ditupngan diha sa kasaysayan sa bisan-unsang nasod.
3. *Ang Dios nagadisiplina sa mga nasod.* Ang disiplina sa Assyria nahitabo sa laktod sa wala pa ang kaulipnan ni Daniel. Ang mahinabo nga disiplina sa Chaldea, Persia, ug Greece misunud.

Pagpatalinghog og husto ngadto sa Libro ni Daniel! Ang mga instruksiyon maaplay kon ang United States ugaling pagasulongon sa usa ka langyaw nga kagamhanan. Si Daniel mopakita kanimo unsaon sa pagdumala sa kalisdanan ug paghimo sa imong kinabuhi nga maypulus alang sa Ginoo. Si Daniel nagatudlo og dugang maayo-kaayong pagtolon-an: Kon ikaw adunay doktrina sulud sa imong atubangang lingin-nga-kabahin, bisan pa og ikaw mahimong binihag, *ikaw* dili gayud mabuntog!

“Ug ayaw kahadloki kadtong kinsa makapatay sa lawas, apan dimakahimo sa pagpatay sa kalag; kundili kahadloki hinoon Siya kinsa makahimo sa pagguba pulos sa kalag ug sa lawas pinaagi sa impiyerno.” (Mateo 10:28)

MAKASAYSAYANONG BAKGRAWON

Niadlong 625 B.C., si Nabopolassar, usa ka malapason-sa-katungud, wala sa harianong kaliwat, sa wadamha mitungha gikan sa wahiilhi-nga-dapit.⁵ Siya miorganisar sa iyang gipatibulaag nga mga puwersa ug miokupar sa Babylonia, nga niadtong higayona ubus sa Assyrian nga pamunoan. Sukad niadtong panahona, ang Babylonia gitawag og Chaldea. Samtang kining duha ka termino gigamit nga mapulipuli, ang mga Chaldean dili mga Babylonian; ug ang mga Babylonian dili mga Chaldean ingon nga ang Scots dili English.

Sa dihang si Nabopolassar ug ang iyang mga kabanayan, gitawag og “bits,” mimartsa

5. Nabopolassar—ang magtutukod sa Bag-ong Babylonian o Chaldean nga Imperyo. Ang Chaldean nga mga katawhan nabahin ngadto sa lima ka kabanayan: Bit Daiquiri, Bit Sa'alli, Bit Shilani, Bit Amukkani, ug Bit Yakin. Sa lima, ang Bit Yakin malagmit ang labing inila tungud kay kini nakahatag sa daghan kaayong mga hari ug mga magmamando. Usa nila, usa ka henyo nga ginganlan og Merodach-baladan (gihisgotan diha sa 2 Mga Hari 20:12 ug Isaiah 39:1), usa ka nag-unang tigpanghasi sa Assyrian nga Imperyo.

Kita wala mahibalo sa piho asa nga kabanayan si Nabopolassar nahisakup. Kita misuspitsa nga siya “usa ka ikaduhang anak-lalaki sa usa ka ikaduhang anak-lalaki,” diin nagapasabut nga siya misangpot sa pagkawala-hiilhi. Si Nabopolassar mipakumbuya sa Chaldean nga mga kabanayan ug mialsa batok sa Assyrian nga Imperyo niadtong 625 B.C. Siya nahimong hari sa Babylon, sama sa nahimo ni Merodach-baladan kapin kun kulang usa ka gatos katuig ang nauna. Atol sa mga pagpakigbisog batok sa Assyria, si Nabopolassar nakighiusa uban ni Cyaxares, hari sa Media, ug sa mga Scythian alang sa usa ka katapusang pag-ataki sa Nineveh niadtong 612 B.C. Gumikan-niini ang usa ka imperyo, Assyria, nahanaw ra nga pagapulihan sa lain nga bantugang imperyo, Chaldea. J. B. Bury, S. A. Cook, F. E. Adcock, eds., *The Cambridge Ancient History*, 10 vols. 2d ed. (Cambridge: University Press, 1965), 3:40, 296–99.

Ang mga magmamando sa Chaldean nga Imperyo:

Nabopolassar (625–605 B.C.), amahan ni Nebuchadnezzar

Nebuchadnezzar (605–562 B.C.)

Amel-Marduk (Evil-Merodach, 562–560 B.C.), anak-lalaki ni Nebuchadnezzar

Neriglissar (560–556 B.C.), umagad-lalaki ni Nebuchadnezzar

Labashi-Marduk (556 B.C.), anak-lalaki ni Neriglissar ug apo-nga-lalaki ni Nebuchadnezzar

Nabonidus (556–539 B.C.), umagad-lalaki ni Nebuchadnezzar

Belshazzar (553–539 B.C.), anak-lalaki ni Nabonidus ug apo-nga-lalaki ni Nebuchadnezzar

didto sa Babylon, ang mga Assyrian mideklarar og gubat batok kaniya. Uban sa tabang sa mga Mede ug sa mga Scythian, ang Assyria sa katapusan nabuntog niadtong 612 B.C.

“Ang pagkahanaw sa Assyrian nga katawhan sa kanunay mopabilin nga usa ka talagsaon ug makapamatikud nga panghitabo sa karaang kasaysayan. Ang uban, susama, nga mga gingharian ug mga imperyo gani nangahanaw, apan ang katawhan mipabilin nga buhi. . . . Usa ka nasod nga nalalang duha kalibo ka tuig ug nakahari sa usa ka halapad nga lugar, nawad-an sa iyang makaugalingnanong karakter. . . . Walay laing yuta sama sa pagkatulis ug pagkalungkab sa ingon ka hingpit sa Assyria; walay laing katawhan, gawas kon kini Israel, gayud sa ingon ka hingpit naulipon.”⁶

Pipila ka tuig ang miagi, Egypt, isip ang malaumong manununod sa Assyrian nga Imperyo, nakigsangka sa Chaldea. Sa Gerra sa Carchemish didto sa Sapa sa Euphrates, ang mga Egyptian sa hingpit ug sa mahukumon nga napildi ni Nebuchadnezzar,⁷ anak-lalaki ni Nabopolassar.

Sa paglikay sa makasaysayanong pagkalibog, si bisan-kinsa kinahanglan masayod sa kamatuuran nga adunay tulo ka pagsulong sa Jerusalem pinaagi sa mga Chaldean. Niadtong 605 B.C., human sa makapakurat nga kadaugan ni Nebuchadnezzar batok sa Egypt, siya mialirong sa Jerusalem sa unang higayon; niining hitaboa, si Daniel nadala ngadto sa kaulipnan. Ang siyudad wala nabungkag; si Jehoiakim, ang hari, napabilin sa trono, apan parte sa katigayunan naimbargo.⁸ Usab, ingon sa naandan, kadaghanan sa mga batang-lalaki gikan sa harianong kaliwat gipangdala ingon nga mga bihag aron pagabansayon subay sa paagi sa mga Chaldean. Kini mao ang bakgrawon alang sa atong pagtoon sa Libro ni Daniel.

6. Gihubad gikan sa Ibid., 3:130–31. Ang bibliyanhong Libro ni Nahum nagahulagway sa pagkalaglag sa Assyrian nga Imperyo ug sa pagkaguba sa Nineveh.

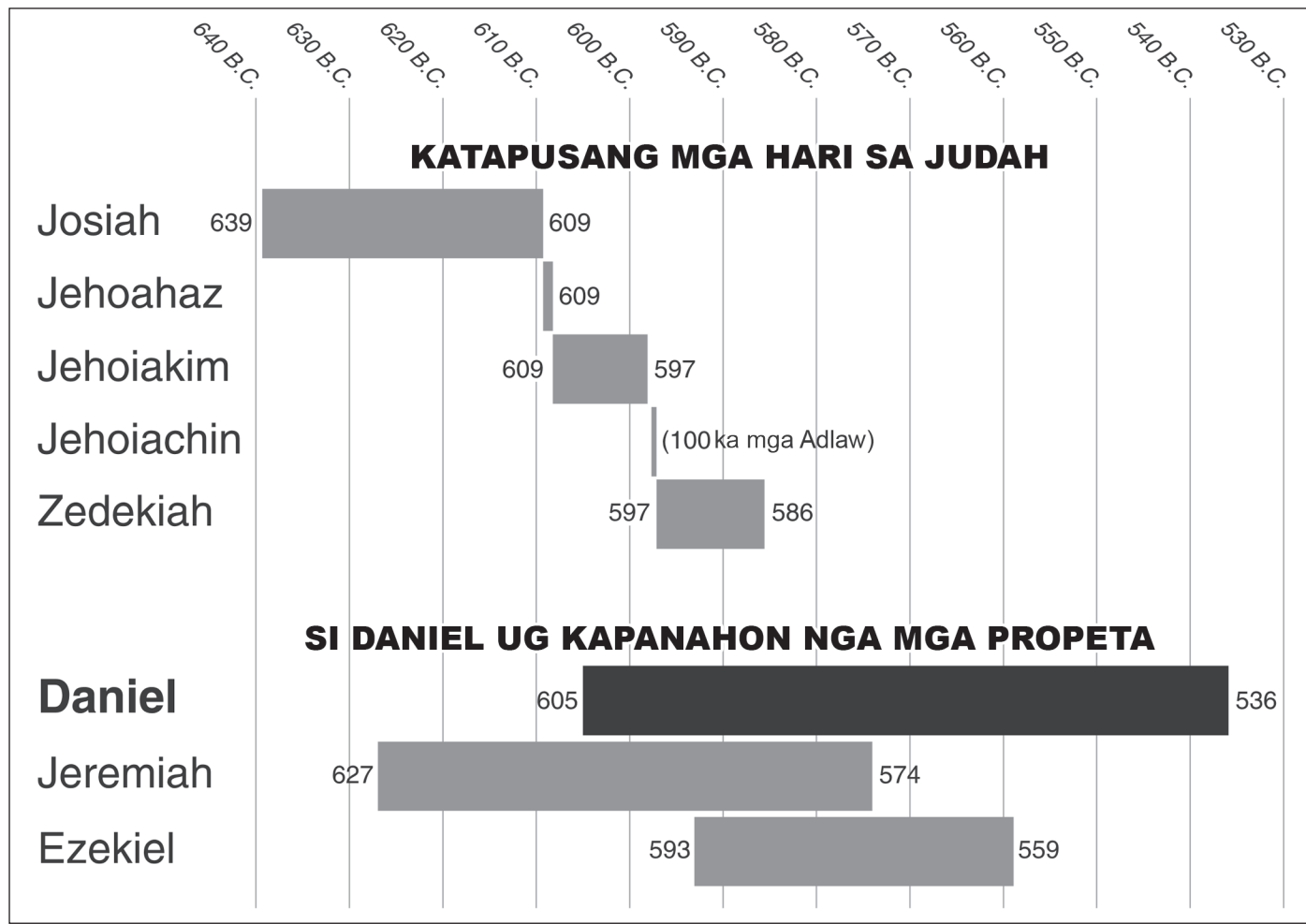
7. Si Nebuchadnezzar, anak-lalaki ni Nabopolassar, mipuli sa iyang amahan ingon nga magmamando sa Chaldean nga Imperyo niadtong 605 B.C. Sumala sa *The Cambridge Ancient History*, 3:212, “Si Nebuchadnezzar [Nebuchadnezzar] usa ka lagsik ug manggialamon nga komandante, ug sa pisiko maingon man sa pangisip usa ka isog nga tawo, sa hingpit takus sa pagpanunod sa iyang amahan. Siya nahimong labing-bantugan nga tawo sa iyang panahon didto sa Haduul nga Sidlakan, isip usa ka sundalo, usa ka batid-sa-pangagamhanan, ug usa ka arkitekto.” Mabalak-on diha sa pagkalabing-gamhanan sa Babylon, siya mipalig-on sa iyang imperyo pinaagi sa pagminyos sa usa ka prinsesa sa Median, si Amyhia, anak-babaye ni Cyaxares, hain mipanalipod sa iyang gingharian gikan sa amihanan. Alang sa iyang asawa si Nebuchadnezzar mitukod sa gibantog nag-umbaw nga mga hardin sa Babylon, gikonsiderar sa mga Griyego nga usa-sa-pito nga kahibulungan sa kalibutan. Ang iyang paghari sa kapin kun kulang kwarantay-tres ka tuig maoy usa sa labing mahimayaon sulud sa kasaysayan sa Babylon. Mga pagkubkub ug mga inskripsiyon mikompirmar nga siya usa sa bantugang kalalakin-an sa kakaraan. Ibid., 3:210–17.

8. Si Jehoiakim (usab gitawag og Eliakim, 2 Mga Hari 23:34–36; 2 Cronicas 36:4)—ikaduhang anak-lalaki ni Josiah, ang katapusan nga bantugang hari sa Judah. Atol sa panahon nga si Nabopolassar nakig-away sa mga Assyrian, ang Egypt nagsulay sa paggamit og impluwensiya didto sa Palestine. Human napatay si Josiah didto sa Gerra sa Megiddo (2 Cronicas 35:20–23) samtang nagpugong sa pag-abante ni Paraon Necho, laing anak-lalaki ni Josiah, si Jehoahaz (usab gitawag og Shallum, 1 Cronicas 3:15), natuboy ngadto sa trono sa Judah. Sa dihang si Jehoahaz mialsa batok sa Egypt, si Necho mibalik sa Jerusalem ug mibutang ni Jehoiakim ngadto sa trono isip usa ka sulugoong hari alang sa mga Egyptian. Nasayod sa kapalaran sa iyang igsoong-lalaki kinsa nahimong bihag ug wala madugay namatay didto sa Egypt, si Jehoiakim mipabiling maunungon ngadto sa Egypt sa dihang si Nebuchadnezzar mialirong sa Jerusalem sulud sa unang higayon niadtong 605 B.C.

Sunud sa paghingilin ni Daniel ug sa ubang mga bihag, ang pagkamaunungon ni Jehoiakim ngadto sa Chaldean nga Imperyo mipadayon hangtod sa 597 B.C. Uban sa pagpaluyo sa dapig-sa-Egyptian nga relihiyosong liderato sa Judah, si Jehoiakim mialsa batok ni Nebuchadnezzar, bisan pa sa nagkalainlaing mga pasidaan batok sa pagpangayo ngadto sa Egypt og panabang (Isaiah 31:1). Si Nebuchadnezzar mibalik sa ikaduhang higayon didto sa Jerusalem niadtong 597 B.C., ug si Jehoiakim namatay atol sa maong pag-alirong. Si Nebuchadnezzar mipasundayag sa lawas ni Jehoiakim nga “giguyod ug gibalibag gawas sa mga ganghaan sa Jerusalem,” ingon nga si Jeremiah mipropesiya diha sa Jeremiah 22:19. Ibid., 3:299.

Niadtong 597 B.C., adunay ikaduhang pagsulong ug pag-alirong sa Jerusalem. Sa maong panahon, si propeta Ezekiel ug Jehoiachin (Coniah) ang hari giisip uban sa mga dinakpan nga gidala paingon sa Babylon.⁹

Si Nebuchadnezzar miabut sa Jerusalem sa ikatulong higayon. Human sa usa ka pag-alirong sulud sa napulog-walo ka bulan, ang siyudad sa hingpit naguba niadtong 586 B.C., ug ang ikatulong paghingilin nahitabo. Kadto ang sinugdanan sa ikalimang liyok sa disiplina sa Judah—usa ka disiplina nga milungtad og setenta ka tuig.



9. Jehoiachin (usab gitawag og Coniah diha sa Jeremiah 22:24, 28; 37:1 ug Jeconiah diha sa 1 Cronicas 3:16; Jeremiah 24:1; Mateo 1:12)—Human si Jehoiakim namatay atol sa pag-alirong sa Jerusalem niadtong 597 B.C., si Jehoiachin, iyang anak-lalaki, mihari isip ang ikanapulog-siyam nga hari sa Judah sulud sa kapin kun kulang usa ka gatos ka adlaw. Sa dihang si Nebuchadnezzar misakmit sa siyudad, siya mitangtang ni Jehoiachin gikan sa trono ug mipuli kaniya ni Mattaniah, laing anak-lalaki ni Josiah, nag-usab sa iyang ngalan ngadto sa Zedekiah (2 Mga Hari 24:17). Si Jehoiachin, uban sa iyang inahan, mga asawa, mga sulugoon, ug mga prinsipe, gipangdala ngadto sa Babylon isip usa ka dinakpan. Siya mipabilin sa prisohan sulud sa treyntay-says katuig, hangtod sa kamatayan ni Nebuchadnezzar. Ibid., 3:213, 399.

Ang Jeremiah 22:30 nagarekord sa tunglo ni Coniah. Kini sa tataw pinasikad sa kadaotan nga siya mihimo, narekord diha sa 2 Mga Hari 24:9. Ang Dios misaad nga ang iyang binhi dili gayud maghari diha sa trono sa Judah. Kini nagapatin-aw og nganong si Joseph, kinsa gikan sa binhi ni Coniah (Mateo 1:12), dili mahimong kinaiyanhon nga amahan ni Jesu-Kristo bisan pa og siya mao ang legal nga amahan, kaliwat ni David.

IKAW BA MAGBILIN OG USA KA KAPANULUNDANAN?

Usa ka prinsipyo kinahanglan sa kanunay hinumduman: Ang Dios nagaatiman sa iyang mga anak pinaagi sa grasya. Si Nebuchadnezzar nakasulong na sa Jerusalem makausa, milungkab ug mibihag niadtong kinsa iyang mapilian. Kini gayud unta misilbi isip usa ka pasidaan sa Judah, apan sila mipadayon sa pagsunud subay sa “mga mining-diyos diha sa ilang mga kasingkasing” (Ezekiel 14:3). Tungud-niini ang Dios misangkap og usa ka batan-ong propeta alang sa pagpasidaan sa liderato sa siguradong modangat nga disiplina kon ang mga Hudyo magpadayon sa ilang apostasiya. Ang Judah nagkabungkag ubus sa ikaupat nga liyok sa disiplina, apan, bisan pa og kini nagpaingon sa iyang pagkakunhod, kini tibuuk gihapon isip usa ka nasod.

Tingali kini sayo pa kaayo sa pagtagna—bisan og ang tanan nga mga tilimad-on magpunting niana nga direksiyon—apan sa tataw ang United States ba nagkaduul o anaa na sa ikaduha o ikatulo nga liyok sa disiplina. Kini wala nagapasabut nga wala nay kasulbaran. Ubus sa administrasyon sa Dios, pinaagi sa paggamit sa doktrina sa Bibliya, kini sama ra gayud kasayon sa pagbalik ngadto sa kauswagan ug panalangin sa nianang mahiilalum sa ikaupat nga liyok, unya ang ikalimang liyok ug katapusang kagun-uban. Adunay usa ka masaypanong idiya nga ang matag henerasyon nagabilin og usa ka kapanulundanan alang sa henerasyon nga nagasunud. Sayup! Samtang ang usa ka henerasyon mahimong makapahimutang og usa ka paagi sa kalihukan, ang bisan-kinsang sumusunod nga henerasyon gawasnon sa pag-usab sa iyang padulngan. Ang kaugmaon sa matag henerasyon nadeterminar pinaagi sa mga desisyon sa iyang mga magtotoo. Ang henerasyon nga nagarespeto sa awtoridad ug sa mga balaod sa yuta maoy pagpangandam alang sa usa ka mahayag, maanindot nga kaugmaon.

Sa wala pa gayud ang Gubat sa Kalibutan II, kadaghanan sa mga bag-ong-tubo niining nasura adunay respeto alang sa awtoridad diha sa tanang natad. Gikan sa kabatan-onan sa 1940's mitungha ang usa sa labing-mahinungdanon nga sundalonghong mga organisasyon nga nalalang sa tibuuk-panahon. Ang kamapailin-ilinon sa batan-ong kalakin-an ug ang ilang pagtubag mahatungud sa disiplina, pulos isip sa usag-usa ug isip usa ka bahan, maoy dalayegon. Ako maykatahap kon ang kabatan-onan karong-panahona makahimo ba sa pagpanalipod sa atong nasod kon kini sulongon. Anaa pa bay igong respeto alang sa awtoridad ug disiplina-sa-kaugalingon, o sila ba magtahan ngadto sa kaaway nga walay usa ka pagpakigbisog? Maingon nga ang henerasyon karon ang modeterminar sa kaugmaon sa atong nasod, nan si Daniel ug ang iyang mga kauban miimpluwensiya sa kaugmaon sa Judah. Ikaw sarang sa paghimo sa analohiya tali sa Judah ug sa United States samtang kita maghimo og usa ka daklit nga pag-usisa diha sa Ezekiel 14.

ANG DIOS NAGAPASIDAAN SA IYANG KATAWHAN

Si Ezekiel, kapanahon ni Daniel, usa ka batan-ong tawo niining panahona. Si Daniel nabihag na niadtong 605 B.C., apan si Ezekiel anaa pa didto sa Jerusalem. Samtang siya sa matinud-anong mitudlo sa Bibliya nga klase, kasaligan nga mga lider, katigulangan sa Israel, mitambong “ug milingkod atubangan” kaniya (Ezekiel 14:1).

Ug ang Ginoo misulti ngadto ni Ezekiel nga nag-ingon, sa tinuud, “Propeta sa pagpa-

nudlo, kining mga tawhana mipahimutang sa ilang mga mining-diyos diha sa ilang mga kasingkasing. Sila magbatasan og pagsimbag-diyosdiyos sa pangisip nga nagasangpot ngadto sa daotan nga makitang mga aktibidad. Sila nagguba sa katakus-paglaraw sa katawhan pinaagi sa paghatag og kuwarta ngadto sa kabus imbis nga nagdasig kanila sa pagtrabaho. Sila magproklamar nga ang tanan katumbas—usa ka konsepto nga dili gayud matinuud. Ang ilang nasod nagsukarap bisan pa niana sila magpangita sa kalingawan ug pangpagana. Ang mga lider naggamit sa mini nga doktrina subay sa sitwasyon. Ngano man sila magpakisayod mahitungud Kanako? Sila napahimulag gikan Kanako pinaagi sa ilang mga mining-diyos. Sila kinahanglan mag-usab sa ilang mga batasan ug magpahilayo gikan sa ilang mga mining-diyos ug mga kahugawan (Mga Proberbio 6:16–19). Tungud kay sila sa hilabihan nahisalaag, sila mosagubang sa silot sa ilang pagkadaotan. Ang silot sa mini nga propeta ug niadtong kinsa magsunud kaniya mahimong katumbas tungud sa impluwensiya sa liderato diha sa yuta” (mapatin-awong katingbanan sa Ezekiel 14:2–10).

Tungud kay ang kadunot sa Judah makaylapon sa hilabihan, ang Ginoo nahibalo nga ang ikalimang liyok sa disiplina ang mahimong bugtong paagi alang sa pagpatunhay sa usa ka salin sa lig-ong mga magtotoo ug maghinlo sa Israel gikan sa apostasiya. Ang Israel napili sa Dios alang sa pagsangyaw sa Ebanghelyo.¹⁰ Apan sila napakyas diha sa ilang pagkatinudlo ug sa makadiyut mapadaplin pinaagi sa Babylonian nga kaulipnan. Tungud niini nga pagkatibulaag ang usa ka salin sa nasinati-sa-Bibliya nga mga magtotoo mapalingkawas ug mapanalipdan pinaagi sa grasya sa Dios ug magsugod alang sa pagwali-sa-ebanghelyo sa ilang mga tigpanglupig ug mamalik ngadto sa Yuta sa 536 B.C.¹¹

Si Ezekiel, usa ka propeta sa panahon sa paghari ni Zedekiah (597–586 B.C.), nakasabut nga ang disiplina nagkunsad tumong sa Judah. Busa sa dihang ang liderato mitambong diha sa iyang klase, ang Dios mihatag kanila sa usa ka mensahe pinaagi ni Ezekiel.

“Anak sa tawo, kon ang usa ka nasod makasala batok Kanako pinaagi sa pagbuhat sa pagkadili-matimuman, Ug Ako mag-inat sa Akong kamut batok niini, magguba sa iyang suplay sa pan, magpadala og kanihit-sa-pagkaon batok niini, ug magpapahawa gikan niini sa pulos tawo ug hayup.” (Ezekiel 14:13)

Ang salin mao ang mga maluwas gikan niini nga malaglagong kalit-nga-kalisdanan. Alang sa pagpabiling-buhi sa kagun-uban sa usa ka nasudnong linalang, ang usa kinahanglan adunay usa ka tigpanalipod sa bomba diha sa sulud—doktrina sa Bibliya, ang dugokan sa kalag.¹² Samtang ang mga magtotoo magsabut ug magdawat pinaagi sa pagtoo sa mga prinsipyo ug mga kategoriya sa doktrina, kini nga inpormasyon magamit pinaagi sa toong lingin-nga-kabahin sa kalag. Sa higayon nga ang usa ka magtotoo mamahimong nasinati sa grasya, siya unya nagapaugmad sa usa ka kalmang panghunahuna. Maingon nga ang mga detalye sa kinabuhi makontrolar, ang magtotoo adunay masdako nga kapasidad alang sa kinabuhi diha sa tanang natad. Maingon nga ang espirituhanong kalig-on natukod sulud sa kalag pinaagi sa doktrina, ang kalipay nga ang Dios mitinguha alang kaniya sa pagpahimulus

10. Thieme, *Ang Divine nga Laraw sa Kasaysayan: Mga Dispensasyon ug ang Simbahan* (2018).

11. Thieme, *Pagsaksi* (2017); *Kagawasan pinaagi sa Sundalonghona Kadaugan*.

12. Thieme, *Reversionism* (2000), 7–9.

makab-ot. Kini nagatugot sa tanang kauswagan ug kalisdanan diha sa usa ka kinabuhi sa Kristohanon nga madumala pinaagi sa paggamit sa divine nga panglantaw. Kini mao ang kinabuhi “sa kabuhong sa grasya” nga ang Dios nagatinguha alang sa tanan Niyang mga anak (Mga Taga-Roma 5:17b).¹³ Kini ang kinabuhi nga nakab-ot ni Daniel diin ang himaya sa Dios napakita. Kini nga espirituhanong kalig-on sulud sa kalag dili lamang nagapahimo sa matag-usa sa paglungtad taliwala sa kalit-nga-kalisdanan, kundili usab nagatuman sa prinsipyo sa pagpatunhay sa “asin sa kalibutan” (Mateo 5:13).¹⁴

Ang mayoriya sa mga Hudiyo mangapukan; ang mga magtotoo lamang nga may doktrina sulud sa kalag ang magpabiling-buhi isip ang salin sumala sa pagpili sa grasya (Mga Taga-Roma 11:5). Ang Dios nagapakita kanato niini nga konsepto pinaagi sa usa ka naluwas—si Daniel. Bisan pa og siya ug si Ezekiel katupong, si Ezekiel mihisgot mahitungud ni Daniel ingon og siya usa ka higante ibabaw sa usa ka pedestal, usa ka tawo nga may hawud nga integridad.

“Bisan pa og kining tulo nga kalakin-an, Noah, Daniel, ug Job anaa sa ilang taliwala, pinaagi sa ilang *kaugalingon* nga pagkamatarong sila makapalingkawas *lamang* sa ilang-kaugalingon,” nagadeklarar ang Ginoong DIOS. (Ezekiel 14:14)

Unsa man niining tulo nga kalakin-an ang anaa sa usag-usa? Silang tanan mga magtotoo; silang tanan mipahimutang sa plano sa Dios labaw sa ilang kaugalingon nga kinabuhi. Si Noah mipadayon sa waylangan sa paggama og arka bisan pa sa mapintas nga pagbiaybiay. Bisan pa og siya anaa sa minoriya, si Noah wala gayud mitugot sa pagpabulag kaniya ug sa iyang adlaw-adlaw nga fellowship uban sa Ginoo. Si Job, usab, milungtad ubus sa dako-kaayong kalisud sa dihang ang tanang bintaha maoy batok kaniya. Diha ni Daniel kita makakita og laing bayani kinsa nagapabilin nga matinumanon ngadto sa plano sa Dios alang sa iyang kinabuhi. Ang divine nga mga sumbanan ug mga sukaranan sa lig-on kaayong mitapot sulud sa iyang hunahuna nga bisan pa taliwala sa kaulipnan siya wala magkompromiso.

Unsa man ang katuyoan sa Balaang Espiritu sa paglambigit sa dungan sa mga ngalan sa tulo ka bantugang mga magtotoo sa tibuuk panahon nga daw sila mga kapanahon? Ang Balaang Espiritu mibutang ni Daniel diha sa sentro sa pasundayagan sa kasaysayan tungud kay ang omniscient nga kinaiya-sa-Dios nahibalo nga siya mahimong usa sa labing talagsaon nga kalakin-an sulud sa kasaysayan sa Israel. Sagad ang kalakin-an nga henyo dili makadawat sa publikong pag-ila hangtod sa paglabay sa pipila ka mga henerasyon, apan ang katawhan sa pahanon ni Daniel nakaila na sa iyang daghan nga mga kaligdong. Upat ka gamhanang mga kaliwat sa katawhan mikonsiderar ni Daniel nga usa ka inilang bayani samtang siya buhi pa—ang mga Hudiyo, ang mga Chaldean, ang mga Mede, ug ang mga Persian. Siya usa ka magtotoo ug disama sa mayoriya sa nasudnong mga lider, sa pulos kaniadto ug karon, siya wala mipakompromiso sa iyang integridad. Maoy hinungdan nga si Daniel nakabaton og usa ka hataas nga kinabuhi ug usa ka kahibulungan nga ministeryo. Si Daniel bantugan atubangan sa Dios, ug liboan nga katawhan midawat sa panalangin

13. Ibid., 9–10.

14. Tan-awa sa Pakapin-sa-basahon A.

pinaagi sa panag-uban gikan sa iyang dibosyon alang sa bibliyanhong mga prinsipyo.

ANG KINAUNHANG PAGHINGILIN

Diha sa ikatulong tuig sa paghari ni Jehoiakim hari sa Judah, si Nebuchadnezzar hari sa Babylon miabut sa Jerusalem ug mialirong niini. (Daniel 1:1)

Human sa Gerra sa Carchemish, si Nebuchadnezzar naggukod ni Paraon Necho kinsa nagdali gilayon sa pag-atras paingon sa Egypt. Ang paraon milabay sa Jerusalem sa hilabihan ka dinalian diin ang siyudad usa ka ngiub lamang. Apan, sa dihang si Nebuchadnezzar nakakita sa naggilak nga siyudad ibabaw sa bungtod, siya mipahunong sa iyang mga tropa.¹⁵ Ang iyang kasundalohan mipalibot sa Jerusalem ug si Nebuchadnezzar mibungat sa iyang pagtahan. Sa dihang ang mga ganghaan gipangsirhan tungud kaniya, usa ka panag-away ang misunud.

Ug ang Ginoo mitugyan ni Jehoiakim hari sa Judah ngadto sa iyang kamut, uban sa pipila sa pormag-panaksan nga sudlanan sa balay sa Dios; ug siya midala kanila ngadto sa yuta sa Shinar [Babylonia], ngadto sa balay sa iyang diyosdiyos, ug siya midala sa mga pormag-panaksan nga sudlanan ngadto sa tipiganan-sa-bahandi sa iyang diyosdiyos. (Daniel 1:2)

Samtang nagpalig-on sa iyang pamunoan sulud sa Jerusalem, si Nebuchadnezzar nakadawat og balita nga ang iyang amahan, si Nabopolassar, namatay. Siya mibalik sa Babylon sa waylangan. Gumikan kay siya wala makakompleto sa pagpahiluna sa iyang administrasyon sulud sa Jerusalem, siya nanginahanglan og usa ka tawotawo nga hari. Si Nebuchadnezzar midayeg ni Jehoiakim tungud sa iyang pagkamaunungon ngadto sa Paraon sa Egypt, mao nga siya mihukum sa pagpabilin kaniya diha sa trono sa Judah. Apan, si Nebuchadnezzar sa maigmat mihimo og paagi alang sa pagsiguro sa pagkamaunungon ni Jehoiakim ngadto sa Chaldean nga Imperyo. Alang sa pagsiguro nga atol sa iyang pagkawala ang mga Hudyo dili mag-alsa batok kaniya, si Nebuchadnezzar mihatag og kasugoan sa pagdala og mga bihag gikan sa harianong pamilya pabalik sa Babylon. Niining paagiha, si Nebuchadnezzar adunay usa ka mapugsanong-kusog nga magamit batok ni Jehoiakim kon gikinahanglan.

Unya ang hari misugo ni Ashpenaz, ang pangulo sa iyang mga opisyal [usa ka eyunuko],¹⁶ sa pagdala uban sa pipila sa anak-lalaki sa Israel, naglakip sa pipila ka harianong pamilya ug sa mga hamili. (Daniel 1:3)

15. Sa pagpangagpas, si Nebuchadnezzar nahaylo dili lamang sa dihang siya nakakita sa matahum nga siyudad ug sa iyang mga salipdanan, kundili usab sa dihang siya nahinumdom sa mga sugilanon sa daghan-kaayong katigayunan sa Jerusalem. Kapin kun kulang usa ka gatos katuig ang nag-una, si Hezekiah sa mapasagarong mipasundayag sa mga bahandi sa Jerusalem ngadto ni Merodach-baladan, hari sa Babylon (2 Mga Hari 20:12–15; Isaiah 39).

16. “Kita kinahanglan maghinumdum nga pulos ang Hebreyo ug Griyego nga mga termino [alang sa Eyunuko] usahay gigamit alang nianang pagtudlo sa importante nga mga katungdanan, nga walay labot sa lawasnong pagputol.” Gihubad gikan sa Merrill F. Unger, *Unger’s Bible Dictionary*, 3d ed. (Chicago: Moody Press, 1982), s.v. “Eunuch.”

Ang pulong nga “pangulo” sa literal “prinsipe.” Si Ashpenaz mao ang ministro sa harianong palasyo, usa ka hataas-kaayo nga posisyon diha sa Chaldean nga Imperyo. Ang iyaha usa ka maimpluwensiya nga komisyon, gumikan kay si Ashpenaz mao ang responsable sa hingpit alang sa pagpili ug pagbansay sa mga dinakpan. Daghan niining linghod nga mga batang-lalaki nahisakup ngadto sa pamilya ni David o sa laing mga pamilya sa pagkahamili diha sa tribu ni Judah. Ang kasaysayan nagapahayag nga singkwenta ngadto sa setenta ka batan-ong kalakin-an ang nadala niining kinaunhan nga paghingilin.

Ang tumong mao ang pagbansay niining Hudiyo nga mga dinakpan sa paghunahuna, pagsulti, ug paglihok ingon nga mga Chaldean alang sa katuyoan sa pag-usab kanila ngadto sa kalipikado nga mga administrador alang sa Chaldean nga gobyerno. Sa matag-higayon ang usa ka katawhan mabuntog, ang kinamaayohan ug labing-maalamon pagasagupon ngadto sa herarkiya sa mga agalon.

Ang pagkuha ug pagbansay sa mga bihag maoy naandan diha sa magbubuntog nga kanasuran sa katibuk-an sa kasaysayan. Kita nahibalo gikan ni Plato nga ang mga Persian misugod sa pag-edukar sa harianong mga bihag sa pangidaron nga katorse. Ang mga Persian malagmit misagup niini nga pagbatasan gikan sa mga Chaldean. Si Xenophon, ang Griyego nga magsasaysay, nagasulti kanato nga ang mga bihag gipangbansay hangtod sa pangidaron nga napulog-pito. Ang kaulipnan sa “*pipila* sa imong mga anak-lalaki” sa Israel usa usab ka katumanan sa Isaiah 39:5–7.

Mga kabatan-onan kinsa walay depekto, kinsa ambongan, nagpakita og kalantip-sa-salabutan sa matag *sanga sa* kaalam, nahatagan og panabut, ug kahibalo sa pagsabut, ug kinsa adunay abilidad alang sa pag-alagad diha sa palasyo sa hari; ug *siya misugo kaniya* sa pagtudlo kanila sa literatura ug pinulongan sa mga Chaldean. (Daniel 1:4)

Kini nga bersikulo nagalista sa mga kalipikasyon nga gipangita ni Ashpenaz samtang nagpili sa mga bihag sa hari. “Walay depekto” maoy usa ka Hebreyo nga idyom alang sa gawas nga pagkahingpit. “Ambongan” nagakahulugan og guwapo sa pisiko. “Nagpakita og kalantip-sa-salabutan sa matag *sanga sa* kaalam” nagapasabut og usa ka hawud nga IQ nga may abilidad sa pagkat-on ug sa pagkategoriya sa inpormasyon. “Kahibalo sa pagsabut” sa literal “nahatagan og panabut.” Ang mga Chaldean nakapaugmad og usa ka kabatid diha sa mga siyensiya, naglakip sa panglihok ug astronomiya. Kini nga mga batang-lalaki kinahanglan magbaton gayud og usa ka katakus alang niini nga mga disiplina. “Abilidad alang sa pag-alagad diha sa palasyo sa hari” mitumbok sa panginahanglan alang sa balansi aron nga sila mahimong malangkub ngadto sa administrasyon sa Chaldean nga Imperyo. Kining batan-on nga katawhan pagausbong ang pagtoo; sila magkat-on sa Chaldean nga pinulongan ug kultura. Labaw sa tanan, sila gikinahanglan nga makat-on sa paghunahuna sama sa usa ka Chaldean.

PROPAGANDA—ISTILO SA CHALDEAN

Ug ang hari mitakda alang kanila og usa ka inadlaw nga rasyon gikan sa piniling pagkaon sa hari ug sa bino nga iyang ilimnon, ug *mitakda* nga sila

maedukar gayud og tulo ka tuig, sa pagkatapos niini sila mosulud sa personal nga pangalagad sa hari. (Daniel 1:5)

Si Nebuchadnezzar mipahimutang og espesyal nga pagkaimportante niini nga mga bag-ong-tubo. Sila dili ordinaryo nga mga binilanggo. Ang ilang inadlaw nga mga tagana mao ang pagkaon sa hari, ug sila gihatagan sa kinamaayohang bino sulud sa palasyo. Kining programa sa pagdoktrina molungtad og tulo ka tuig, sa pagkatapos sa maong panahon ang katapusang mga pakisusi sa personal nga pagadumalaon ni Nebuchadnezzar. Bisan og ang tanan sa piniling mga batang-lalaki midawat sa susamang pagtagad, ang atong pagtoon sa Libro ni Daniel nagapakabana lamang sa upat ka batan-ong kalakin-an kinsa karon gipailaila.

Karon lakip kanila nga gikan sa mga anak-lalaki sa Judah sila si Daniel, Hananiah, Mishael, ug Azariah. (Daniel 1:6)

Unya ang komandante sa mga opisyal misangon og *bag-ong* mga ngalan alang kanila; ug kang Daniel siya misangon sa *ngalan* nga Belteshazzar, kang Hananiah Shadrach, kang Mishael Meshach, ug kang Azariah Abed-nego. (Daniel 1:7)

Kita maghunahuna nga ang propaganda ingon nga usa ka inobasyon sa ikabaynte-nga-siglo. Apan, sa tinuud “wala gayuy bag-o ilalum sa adlaw” (Ecclesiastes 1:9). Ang Dios nga Balaang Espiritu mirekord alang sa atong kaayohan sa teknik sa propaganda nga gigamit alang sa paglubog sa doktrina. Gumikan kay ang Hebreyo nga mga ngalan adunay doktrinal nga kahulugan, kining Hudiyo nga mga batang-lalaki kinahanglan mahatagan og Chaldean nga mga apelyido.

“Daniel” nagakahulugan og “Dios maoy Maghuhukum,” o “Dios ang Maghuhukum,” nagpahimug-at sa buhat ni Jesu-Kristo. Una, kini mahatungud sa krus, diin si Jesu-Kristo nahukman alang sa atong mga sala (2 Mga Taga-Corinto 5:21; 1 Pedro 2:24). Ikaduha, kini nagatumbok nga ang katapusang paghukum alang niadtong kinsa magsalikway sa krus anaa sa mga kamut ni Jesu-Kristo (Juan 5:22). “Daniel,” tungud-niini, nagapasabut sa tibuuk doktrina sa paghukum, nga nagasugod didto sa krus ug nagatapos diha sa Bantugan nga Puting Trono sa Paghukum ug sa linaw sa kalayo (Pinadayag 20:12–15).

Sa tanan nga mga bihag nga gidala niadtong 605 B.C., si Daniel ang labing makapatagad kaayo. Sa hitsura, siya aristokratiko ug guwapo. Siya usab salabutanon kaayo; sa pagkatinuud, si Ezekiel nakasugyot na (Ezekiel 14) nga si Daniel usa ka henyoy. Gumikan kay siya ang labing inila sa tanan, siya midawat sa labing hataas sa tanang Chaldean nga mga ngalan—Belteshazzar.

“Belteshazzar” nagakahulugan og “prinsipe ni Bel.” Bel mao ang Akkadian nga diyos-diyos, Bellu, ang magmamando nga diyosdiyos sa Chaldean nga panteyon, katumbas sa Griyegong si Zeus o sa Romanhong si Jupiter. Si Daniel madanohon kaayo ug maalam isip usa ka bag-ong-tubo nga siya gayud gitan-aw sa mga Chaldean nga daw siya sa laktod gikan sa kamut ni Bellu. Tungud-niini, si Daniel gipahisama pinaagi sa iyang ngalan diha sa labaw nga diyosdiyos sa mga Chaldean. Kini ang sinugdanan sa sistema sa propaganda, apan kini wala molampos. Sila makausab sa ngalan ni Daniel ngadto sa Belteshazzar;

sila makausab sa gawas nga pagkatawo ug makahimo sa usa ka heathen nga panagway pinaagi sa pagpasanap kaniya sa Chaldean nga kultura, apan sila dili makausab sa suludnong pagkatawo—iyang kalag. Siya mahimong sama tan-awon sa usa-ka-linalang kinsa nahagikan sa laktod sa mga diyosdiyos, apan sa sulud sa kalag niining batan-ong lalaki mao ang doktrina sa Bibliya. Kini nga kamatuuran dili gayud mapalubog pinaagi sa usa ka pagano nga pamayhon, bisan pa og ang mga Chaldean wala makasabut niini niadtong panahona.

“Hananiah” nagakahulugan og “ang Ginoo maloloy-on.” Samtang ang ngalan nga “Daniel” mipahimug-at lamang sa buhat ni Jesu-Kristo, ang “Hananiah” mipahimug-at sa mga persona sa Trinidad—Dios nga Amahan, Dios nga Anak, ug Dios nga Balaang Espiritu—tanang kanila maloloy-on.¹⁷ Kini nga makahuluganong Hebreyo nga ngalan nausab ngadto sa “Shadrach” nga nagakahulugan og “gipadan-ag sa diyosdiyos nga adlaw.” Gikan sa iyang bag-ong ngalan, kita makat-on og usa-ka-butang bahin ni Hananiah: Ang iyang hitsura makabibihag ug siya tan-awon maingon nga daw siya napadasig sa diyosdiyos nga adlaw, laing gibantog nga diyosdiyos diha sa Chaldean nga panteyon. Sa ikaduhang higayon kita adunay pagsulay sa paglubog sa doktrina: ang pagpapas sa pagkamaloloy-on sa mga myembro sa kinaiya-sa-Dios pinaagi sa usa ka bag-ong ngalan.

“Mishael” nagakahulugan og “kinsa ug unsa ang Ginoo?” Ang grasya nagaagad og kinsa ug unsa ang Dios; ang grasya nagaagad diha sa iyang karakter, dili sa atoa.¹⁸ Ang tinuud nga kahulugan sa grasya mao nga walay usa kanato gayud ang takus o angayan sa bisan-unsang-butang gikan sa Dios. Kini tataw nga ang mga ginikanan ni Mishael nasinati ngadto sa prinsipyo sa grasya sa Dios. Sila nakasabut nga wala gayuy masaligan diha kanila, nga sila wala mahitakus o angayan sa pag-uyon gikan sa Dios. Ang ngalan sa ilang anak-lalaki usa ka dayag nga testimonya nga sila nakasabut niining importante nga dagway sa doktrina sa Bibliya. Sila mitawag kaniya og “kinsa ug unsa ang Ginoo?” Apan sa dihang si Mishael gidala ngadto sa kaulipnan, ang iyang Hebreyo nga ngalan nausab ngadto sa “Meshach,” “kinsa ug unsa si Ishtar (Venus)?”

Kasaligan nga Griyegong mga magbabalak, naghulam gikan sa mitolohiya, mitumbok sa gigikanan sa diyosa sa gugma, si Aphrodite, ngadto sa bula sa dagat. Ang iyang ngalan gitooohan nga gikuha gikan sa Griyego nga pulong (*aphros*), “bula.” Siya ang “dimapugngang puwersa nga nagduso sa pagpaliwat ug pagpasanay, kinsa ‘nagapasantup sa binuang nga gugma ngadto sa mga kasingkasing sa tanan, ug nagapahimo kanila pinaagi sa makihilawasnong kaulag sa pagbag-o sa kagikan sa ilang kaliwatan.’”¹⁹ Ang Latin nga ngalan ni Aphrodite mao ang Venus, ug ang mga Chaldean mitawag sa ilang diyosa sa gugma og “Ishtar.” Ang tumong sa pag-usab sa Hebreyo nga ngalan sa “kinsa ug unsa ang Ginoo?” ngadto sa “kinsa ug unsa ang diyosa sa gugma?” mao ang paglubog sa persona ug esensiya sa Dios, alang sa pagpadasig ni Mishael sa paghikalimot sa Dios ug sa pagkinabuhi nga mapatuyangon.

“Azariah,” o “ang Ginoo akong panabang,” nagapasabut ngadto sa pagsangkap sa grasya. Ang mga ginikanan ni Azariah sa wayduhaduha miila nga ang Dios makasangkap sa matag kinahanglanon sa ilang anak-lalaki sa kanunay. Sa usa ka pagsabut sila mipahinungud sa

17. Thieme, *Ang Trinidad* (2017).

18. Thieme, *Kristohanong Integridad* (2019), 51–59.

19. Gihubad gikan sa Michael Grant, *Myths of the Greeks and Romans* (New York: Mentor Books, 1962), 101.

ilang anak ngadto sa Ginoo niadtong panahon sa iyang pagkatawo pinaagi sa pag-ingon, “Kami ang iyang mga ginikanan; kami mobuhat sa unsay among mahimo, apan ang uban anaa ra sa Ginoo.” Sila mitugyan sa ilang anak diha sa mga kamut sa Ginoo ug unya mitudlo kaniya og doktrina hangtod sa panahon nga sila nawad-an kaniya. “Azariah” nausab ngadto sa “Abed-nego,” nagkahulugan og “ang sulugoon o ulipon ni Nego.” Ang Nego usa ka korupsiyon sa Nebo, nga mao ang Akkadian nga ngalan ni Nabu, ang diyosdiyos sa kaalam ug edukasyon.

Ang mga Chaldean mipadayag sa ilang plano sa dihang sila mihingalan-pag-usab ni Azariah. “Kita mobansay sa kinamaayohan niining mga batang-lalaki, ug sa higayon nga sila makagraduwar sa atong tulunggaan sila dili na mapinig gikan sa mga Chaldean.” Sa unsang-paagiha kini mapatuman? Nabu—ang diyosdiyos sa kaalam ug edukasyon! Ang idiya mao nga pinaagi sa edukasyon ang tanang babag mahimong gun-ubon, bisan kon sila ba kaliwatanon, kulturanhon, politikanhon, o sa rilihiyon.

Buut nako nga masabtan ang usa ka butang: Ako wala nagpakaminos sa edukasyon. Gikan sa kasinatian ako nahibalo nga ang edukasyon adunay daghang maanindot nga mga bintaha nga mahatag, ug sa pagsulud sa usa ka propesyon ang akademikong pagbansay maoy gikinahanglan. Apan ang edukasyon dili ang kasulbaran sa mga problema sa tawo. Ang edukado nga katawhan mahimong sama ra kamiserable sa dili edukado nga katawhan. Ang binatang nga mga pagtoon wala pa makasangkap og suludnong kalinaw, kalipay, o espirituhanong panalangin alang ni bisan-kinsa. Ang pagsilsil sa sayup nga mga idiya ug mga konsepto makaguba sa usa ka kalag nga wala matuhup sa doktrina sa Bibliya. Pinaagi sa pagdoktrina ang mga Chaldean nagsulay sa pag-usab sa nagtoo-sa-Bibliya nga pagkahamili ngadto sa pagano nga aristokrasya.

PANGILIN O PAGTOO

Apan si Daniel mipiho sa iyang hukum nga siya dili maghugaw sa iyang-kaugalingon pinaagi sa piniling pagkaon sa hari o pinaagi sa bino nga ilimnon niya; busa siya nangayog *pagtugot* gikan sa komandante sa mga opisyal aron nga siya dili makahimo paghugaw sa iyang-kaugalingon. (Daniel 1:8)

Ang mahinungdanong pulongan niini nga bersikulo mao ang “si Daniel mipiho sa iyang hukum.” Kini nagakahulugan nga siya mihimog usa ka desisyon aron siya dili makalapas sa mga sugo sa Dios. Unsa ka makapahingangha nga si Daniel wala mapugus sa Chaldean nga mga pamugus ug mga tentasyon, sanglit ang mga bag-ong-tubo sa kasagaran sa labing dali-makabig. Si Daniel usa ka himsog, gigutum nga bag-ong-tubo ug ang pagkaon sa hari malagmit makatintal kaayo, apan si Daniel mihinumdum sa mga balaod sa iyang Dios. Ang iyang mga ginikanan mibansay kaniya gikan sa pagkamasuso, ug sumala sa makita siya nakadawat ni Kristo isip iyang Manluluwas sa sayong panuigon.²⁰ Kabahin sa iyang pagbansay mao ang usa ka hingpit nga pagkahibalo ngadto sa pangdiyeta nga seksyon sa

20. Ang Dios sa Israel mao si Jesu-Kristo, ang Mesiyas, bisan pa og wala sa Israel o ni Nebuchadnezzar ang nakaila kaniya sa maong ngalan. Ang iyang ngalan wala gikapadayag hangtod sa Inkarnasyon. Ang Dios kinsa si Daniel misimba, *Adonai Elohim*, ang Dios sa Israel, karon kita magsimba isip ang atong Ginoong Jesu-Kristo.

Balaod ni Moses.²¹ Wala lamang siya nakat-on niini nga mga balaodnon, kundili sa dayag ang iyang mga ginikanan mipraktis sa higpit nga pagsunud niini nga lagda. Busa, ang espirituhanong pagkahamtong ni Daniel nakaabante kaayo kay sa iyang pagkahamtong sa pisiko. Si Daniel nahibalo nga pipila sa karne nga gidalit mahimong gidili ubus sa Hudiyo nga mga balaod sa pangdiyeta.²² Labi pang importante kay niana, sa bisan-unsang-paagi, mao ang kalagmitan nga siya madalitan og karne nga nahalad ngadto sa mga mining-diyos (Deuteronomio 32:38; cf. 1 Mga Taga-Corinto 10:18–21). Si Daniel mitan-aw sa pagkaon sa hari gikan sa panglantaw sa Dios ug mibalibad sa pagkaon.

Kita maghimo og gatosan ka desisyon matag-adlaw gikan sa bisan-hain sa posisyon sa kalig-on o sa posisyon sa kahuyang. Kon kita mapakyas nga mapuno sa Balaang Espiritu ug sa paggamit sa doktrina sa Bibliya sa makanunayon nga paagi, kita sa madali makapahinunot ngadto sa mga kalisud sa kinabuhi. Ang usa ka kalag lamang nga gipalig-on sa doktrina ang makasugakod sa pag-asdang sa tawhanong panglantaw ug mahimong andam sa paghimog mga desisyon gikan sa posisyon sa kalig-on sulud sa plano sa Dios. Ang mga bag-ong-tubo ilabina mag-atubang sa pagsulay sa katupong nga pamugus diin sila makahimo pagharong lamang pinaagi sa doktrina. Sa pagkatinuud panagsa ra ang batan-ong tawo kinsa nagahuput sa moral nga kaisog ug tinuud nga kaugalingnan sa pagpugong ang nagpahinunot ngadto sa kabuang ug pagkamasupilon sa iyang mga talirungan.

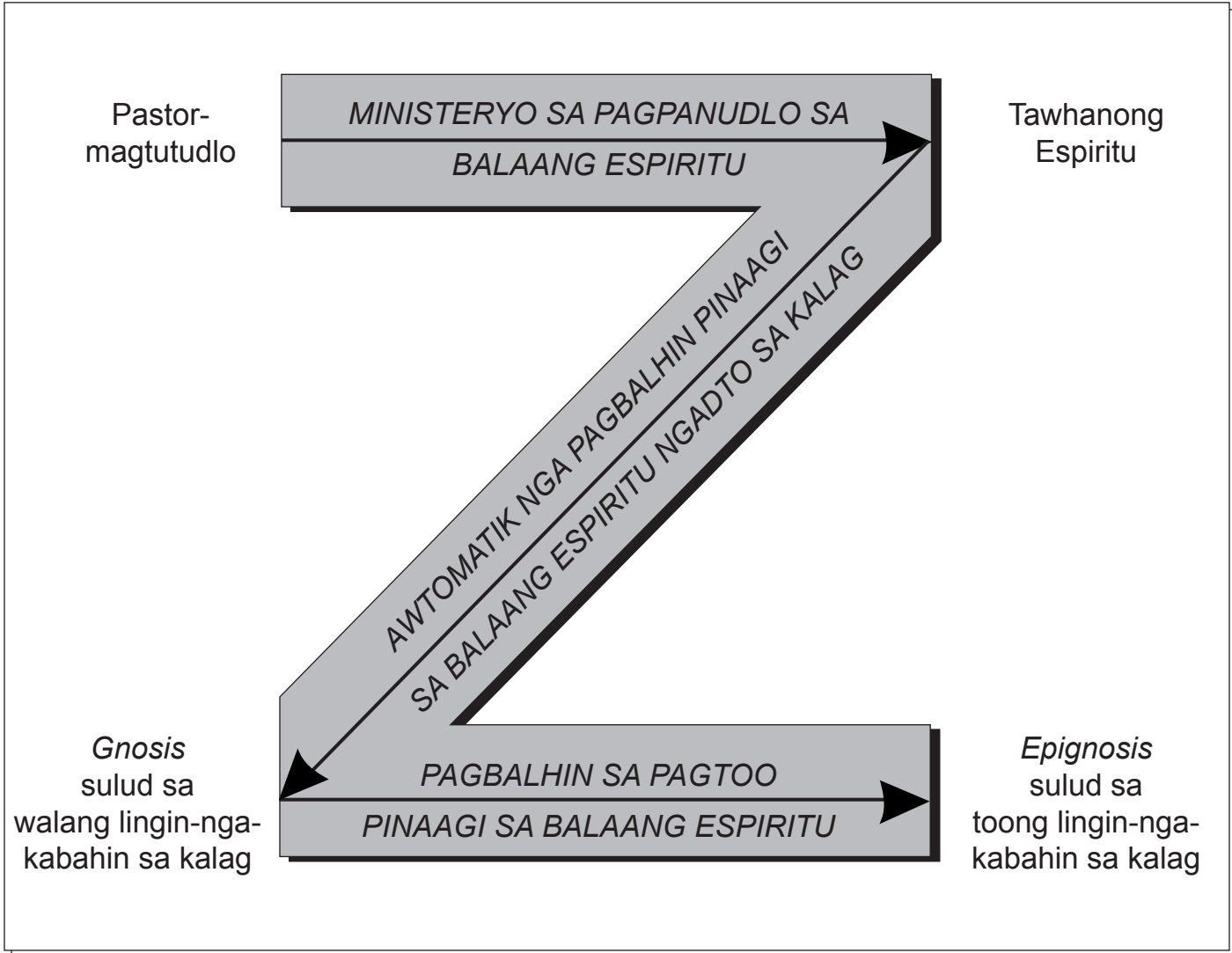
Apan diha sa Daniel 1, kita magkaplag dili lamang usa kundili upat ka mga bag-ong-tubo kinsa nangahas nga mahimong lahi. Kining tanan misugod diha sa bersikulo 8 pinaagi sa usa ka desisyon nga gihimo ni Daniel. Sa wadamha siya gilalin gikan sa iyang Hudiyo nga palibot paingon sa Chaldean nga Imperyo. Kini gayud usa ka panahon sa kausaban alang sa usa ka batan-ong lalaki, nga matangtang gikan sa mga gigikanan sa iyang kaugalingon nga yutang natawhan ug tinubdan sa espirituhanong pagbansay. Wala nay mga ginikanan, mga pari, ug mga propeta nga anaa diha kaniya alang sa paggiya; karon ang pagkamaalamon sa mga desisyon ni Daniel mag-agad sa hingpit diha sa doktrina nga nagpuyo sulud sa toong lingin-nga-kabahin sa iyang kaugalingon nga kalag.

Ang diyagrama sa ubus motabang sa pagpatin-aw og unsaon nga kita makahimo sa maalamong mga desisyon sama ni Daniel. Ang tibuuk pagsangkap sa Dios alang sa mga magtotoo ni Jesu-Kristo nagalakip sa grasya nga aparato para sa panabut (GAP).²³ Ang mekanika sa GAP, gitawag og Operasyon Z, maghimo sa panabut sa espirituhanong butang-katingalahan nga tukma.

21. Tan-awa sa Pakapin-sa-basahon B.

22. Thieme, *Lebitikanhong mga Paghalad* (2018).

23. Thieme, *Reversionism*, 3–7. Tan-awa usab sa Pakapin-sa-basahon C.



OPERASYON Z

Ang tawhanong mentalidad sulud sa kalag nagalangkub sa usa ka walang lingin-nga-kabahin ug usa ka toong lingin-nga-kabahin. Sa dihang ang tawhanong espiritu nagadawat og espirituhanong butang-katingalahan pinaagi sa doktrina sa Bibliya, kini nga akademikong kahibalo sa awtomatik nagabalhin ngadto sa walang lingin-nga-kabahin sa kalag. Unya ang akademikong kahibalo, gitawag og (*gnosis*) diha sa Griyego (Mga Taga-Efeso 3:19), nagabalhin pinaagi sa pagtoo ngadto sa (*epignosis*), tinuud nga kahibalo o pagsabut sulud sa toong lingin-nga-kabahin sa kalag (Mga Taga-Efeso 4:13; 2 Pedro 1:8).

Dili lamang ang Balaang Espiritu nagagarantiya sa pagkatukma sa Kasulatan diha sa orihinal nga mga pinulongan (2 Samuel 23:2; 2 Timoteo 3:16; 2 Pedro 1:20–21), kundili Siya usab nagatudlo sa tawhanong espiritu sa magtotoo (Juan 14:26; 15:26; 1 Mga Taga-Corinto 2:10–16). Bisan-unsa ang madawat sa tawhanong espiritu ang Balaang Espiritu nagabalhin ingon nga *gnosis* ngadto sa walang lingin-nga-kabahin. Ang pagpuno sa Balaang Espiritu ug ang atong desisyon sa pagtoo alang sa pagdawat sa absolutong kamatuuran sa *gnosis* nagabalhin sa *gnosis* sulud sa walang lingin-nga-kabahin sa kalag ngadto sa *epignosis* sulud sa toong lingin-nga-kabahin sa kalag. Ang *epignosis* mamahimong basihan alang

sa tanan nga espirituhanong katinuuran. Ang *epignosis* nagasangkap sa magtotoo uban sa usa ka hingpit, praktikal nga pagsabut sa kamatuuran sa Dios. Ang aplikasyon sa doktrina ngadto sa mga sirkumstansiya sa kinabuhi nagagikan lamang sa pagsabut sulud sa toong lingin-nga-kabahin.

Ubus sa Hudayismo ang tanang kabataan gitudloan sa Balaod ni Moses (Levitico 10:11; Deuteronomio 6:7–9). Diin usa ka magtotoo ang maykalabutan, pagkamasinugtanon ngadto sa Pulong sa Dios ang iyang nag-unang responsibilidad. Si Daniel adunay doktrina sulud sa iyang toong lingin-nga-kabahin, ug migamit niini nga doktrina sa iyang kahimtang. Matag adlaw nga si Daniel ug iyang mga kauban mipasulud sa doktrina miandam kanila alang sa krisis nga sila karon nag-atubang. Ang Dios nagagamit lamang sa andam nga mga magtotoo. Ang Pulong sa Dios nagapadayag nga sila Daniel, Shadrach, Meshach, ug Abed-nego lamang ang mibarog. Ang uban sa mga bihag nahimo gayud nga “maayong mga Chaldean”; sumala sa atong nahibaloan sila misangpot ngadto sa pagkawala-hiilhi.

Karon ang Dios mihatag ni Daniel og pabor ug kalooy [*rachamim*] diha sa panan-aw sa komandante sa mga opisyal. (Daniel 1:9)

Sa higayon nga si Daniel mipiho sa iyang hukum sa pagbarog, siya miduul ni Ashpenaz. Ang Hebreyo nga pulong *rachamim*, gihubad og “kalooy,” nagapasabut og lunsay nga mga emosyon. Si Ashpenaz, usa ka dimagtotoo, makahimo sa pagsabut ni Daniel lamang gikan sa usa ka emosyonal nga kalooy, apan dili makahimo sa pagsabut sa tinubdan sa iyang karakter. Niining puntoha, si Ashpenaz miila nga si Daniel sa tinuuray nga talagsaon.

Ug ang komandante sa mga opisyal miingon ngadto ni Daniel, “Ako nahadlok sa akong agalon nga hari, kinsa mipili sa inyong pagkaon ug sa inyong ilimnon; unsay hinungdan kon siya makakita sa inyong mga panagway nga daw labi pang piyahok kay sa mga kabatan-onan kinsa sama sa inyong pangidaron? Unya kamo maghimo kanako sa pagsakmit sa akong ulo ngadto sa hari.” (Daniel 1:10)

Bisan pa og si Ashpenaz midayeg ni Daniel ug adunay kalooy alang kaniya diha sa iyang limitado nga paagi, siya dili makasanong niini nga hangyo. Ang gahum ug awtoridad dili maggarantiya og seguridad ug kalinaw sa hunahuna. Si Ashpenaz miokupar og usa ka posisyon nga may dako-kaayong awtoridad ug gahum sulud sa Chaldean nga Imperyo, apan siya usa ka hadlokan nga tawo. Usahay ikaw matingala og ngano ang liderato sa usa ka nasod nagahimo sa madalidalion ug tinonto nga mga desisyon; sila sagad maghimo sa ditarong nga butang tungud lamang kay sila nangahadlok. Si Ashpenaz nahibalo nga kon ang iyang bililhong mga bihag makita nga daw minos ang kahimsog kay sa uban nga Hudiyong mga batang-lalaki, siya mawad-an sa iyang ulo. Busa, siya miingon ni Daniel, “Kon ang uban sa mga batang-lalaki baskog tan-awon ug kamong kaubana masakiton tan-awon, ako pagapatyon!”

PAGTOO NAGAPAPAHAWA SA KAHADLOK

Samtang si Ashpenaz naglihok nga nahadlok, si Daniel naghinumdom sa Pulong sa Dios:

“Ayaw kahadlok, kay Ako uban kanimo;
Ayaw pagtan-aw sa mabalak-on diha kanimo, kay Ako ang imong Dios.
Ako mopalig-on kanimo, sa wayduhaduha Ako motabang kanimo,
Sa wayduhaduha Ako motuboy kanimo pinaagi sa Akong matarong nga toong kamut.” (Isaiah 41:10)

Ang maisogong pagbarog ni Daniel diha sa pangdiyeta nga butang tingali daw ordinaryo alang kanimo, apan isip usa ka dinakpan ang iyang padulngan dipiho. Ang pagdumili sa pagkaon alang sa hari sa masayon magkahulugan gayud sa iyang kamatayon; bisan pa niana, si Daniel mipadayon sa iyang hangyo. Siya nahibalo nga siya husto ug midumili sa pagdawat sa kapildihan. Kini nagabutyag sa punto nga ang mga magtotoo nga may doktrina sulud sa ilang toong lingin-nga-kabahin dili dali mawad-an-og-paglaum.

Apan si Daniel miingon ngadto sa tagdumala [*hammeltzar*] kang kinsa ang komandante sa mga opisyal mipili sa pagbantay nila Daniel, Hananiah, Mishael ug Azariah. (Daniel 1:11)

“Palihog sulayi ang imong mga sulugoon sulud sa napulo ka adlaw, ug tugoti kami nga mahatagan og mga utanon nga makaon ug tubig nga mainum. (Daniel 1:12)

“Unya tugoti ang among hitsura nga mausisa diha sa imong presensiya, ug ang hitsura sa mga kabatan-onan kinsa nagkaon sa piniling pagkaon sa hari; ug pagdumala sa imong mga sulugoon sumala sa unsay imong makita.” (Daniel 1:13)

Nan siya namati ngadto kanila mahitungud niining butanga ug misulay kanila sulud sa napulo ka adlaw. (Daniel 1:14)

Ang Hebreyo nga pulong *hammeltzar*, gihubad og “tagdumala,” mao ang opisyal sa palasyo nga responsable alang sa ilang inadlaw nga mga pagsangkap. Gumikan kay si Ashpenaz midumili sa iyang hangyo, si Daniel sunud nangayog panabang gikan sa iyang mayordomo. “Nganong dili ka magsulay sa pag-eksperimento ngari kanamo? Pagdalit kanamo og mga utanon ug tubig sulud sa napulo ka adlaw, ug unya itandi ang among mga panagway diha niadtong kabataan kinsa magkaon gikan sa lamesa sa hari.” Kini usa ka maisog nga pagsimang gikan sa pagkaon nga ang hari misugo alang kanila. Ang tagdumala nakasabut nga walay dakong kadaot ang mahimo sulud sa napulo-ka-adlaw nga gidugayon, busa siya mitugot sa hangyo ni Daniel. Gikan sa tawhanong panglantaw, kini usa ka mapangahasong pagsugyot; gikan sa divine nga panglantaw, ang hagit nagapadayag sa pagtoo ni Daniel.

ANG KADAUGAN SA PAGTOO

Ug sa pagkatapos sa napulo ka adlaw ang ilang mga hitsura ingon og maayo pa ug sila himsog pa kay sa tanan nga mga kabatan-onan kinsa nagkaon sa piniling pagkaon sa hari. (Daniel 1:15)

Tungud-niini ang tagdumala mipabilin sa pagpugong sa ilang pinili nga pagkaon ug sa bino nga sila magainum, ug mipadayon paghatag kanila og mga utanon. (Daniel 1:16)

“Maayo pa” nagakahulugan og mashimsog. Ang ilang pamanit ug tibuuk pisiko nga kondisyon miugmad kaayo. “Himsog pa” wala nagakahulugan og tambok nga lawas, apan nagapasabut ngadto sa grano sa ilang panit. Ang matang sa ilang pagkaon wala lamang mihatag kanila og masmaayong grano sa pamanit, apan ang pulong sa tinuuray nagakahulugan og maslig-on nga lawas.

Sa balikbalik kita makakita unsa ang Dios nagapasidungog sa Iyang Pulong sa dihang ang mga magtotoo nga may doktrina maggamit sa usa ka bibliyanhong baroganan—ikaw wala gayuy kapildihan kon ikaw maghimo sa mga butang nga paagi sa Dios. Pinaagi sa pagsunud sa Balaod ni Moses, sila wala lamang nagpahimuut sa Dios, sila nagkaon sa mga pagkaon nga makapahimsog, ug kini nakita diha sa ilang mga panagway. Ang ilang kadaugan sa hingpit nakompleto nga sila wala na gayud miatubang og problema nga pagahatagan sa pagkaon ug ilimnon nga gihalad ngadto sa mga mining-diyos.

Ug mahitungud niining upat nga kabatan-onan, ang Dios mihatag kanila sa kahibalo ug kalantip-sa-salabutan diha sa matag *sanga* sa literatura ug kaalam; si Daniel gani makasabut sa tanang *matang* sa mga bisyon ug mga damgo. (Daniel 1:17)

Palihog matngoni nga ang Dios kinsa maoy mihimo sa paghatag. Ang Dios mihatag kanila sa kahibalo ug kalantip-sa-salabutan; Siya misangkap og doktrina diin sila sa sagunson miaplay ngadto sa ilang kasinatian. Isip usa ka resulta sa doktrina sa Bibliya sulud sa ilang mga toong lingin-nga-kabahin, kining upat nga kabatan-onan misagubang sa sunud tulo ka tuig sa Chaldean nga pagbansay sa walay pagkompromiso ug migraduwar nga kinalabwan sa ilang klase. Kini mao ang prinsipyo: Adunay usa ka relasyon tali sa kategorikal nga pagkat-on og doktrina sa Bibliya ug sa akademikong kalampusan, maingon nga ang disiplina gikinahanglan samtang ang kategorikal nga pagtoon nagaandam sa usa ka tawo alang sa akademikong kalampusan.

Adunay duha ka paagi nga ikaw makapadayon diha sa akademikong kinabuhi. Ikaw makahimo sa pagtoon matag adlaw, o ikaw makahimo pagtoon-sa-dinalidali alang sa mga pasulit. Sa waysuwerte, kadaghanan sa mga Kristohanon dili magtoon adlaw-adlaw—sila magtoon-sa-dinalidali. Sa matag higayon nga sila makasinati og kalisud, sila mag-atubang sa usa ka katapusang pasulit. “Unsa nga doktrina akong gikinahanglan? Asa man kanang

bersikuloha? Unsa man kanang pagtoo-pahulay nga kalihukan?²⁴ Tingali ako kinahanglan makigkita sa pastor!” Kon ikaw magsugod sa dinalidaling-pagtoon sa higayon nga ikaw mag-atubang og kalit-nga-kalisdanan, kalimti kini! Kini ulahi na kaayo! Sa pikas nga bahin, kon ikaw magkat-on sa ginagmay nga doktrina matag adlaw, sa higayon nga ikaw mag-atubang sa kalisud nga mga sitwasyon, katapusang mga pasulit, ikaw makalabang uban sa mahinungdanong kalampusan ug ikaw mopahimaya sa Ginoo.

Matngoni pag-usab nga ang Dios kinsa mihatag sa kahibalo. Samtang kita wala mahibalo sa mekanika og unsang-paagiha ang Dios mipadayon sa pagsangkap sa doktrina niining panahona, kita kahibalo nga ang pagkat-on sa Pulong mao ang kusog alang sa paghimo sa ilang kinamaayohan diha sa matag paningkamot. Isip usa ka resulta, ang tanang upat ka batang-lalaki mihuput og mga kabatid bahin sa akademikong panabut. Silang tanan adunay kaalam—ang aplikasyon sa unsay ilang nakat-onan. Apan si Daniel nahatagan og usa ka espesyal nga tuga: Ang Dios nga Balaang Espiritu mitugyan ni Daniel og gasa sa propesiya, ugaling dili ang katungdanan sa propeta.

Unya sa pagkatapos sa mga adlaw diin ang hari mitakda alang sa pagpresentar kanila, ang komandante sa mga opisyal mipresentar kanila atubangan ni Nebuchadnezzar. (Daniel 1:18)

Tulo ka tuig ang milabay tali sa mga bersikulo 17 ug 18. Atol niining panahona, ang mga bihag nakat-on sa pinulongan ug nagkalainlaing mga siyensiya sa mga Chaldean. Sila karon naandam na sa hingpit alang sa pagdawat sa ilang taas nga mga posisyon sulud sa administrasyon sa Chaldean nga Imperyo. Ang takna alang sa katapusang mga pasulit miabut na, ug si Ashpenaz midala kanila atubangan sa hari.

Ug ang hari nakigsulti [*davar*] kanila, ug gikan nilang tanan walay usa nga nakaplagan sama nila Daniel, Hananiah, Mishael ug Azariah; busa sila misulud sa personal nga pangalagad sa hari. (Daniel 1:19)

Ang pulong “nakigsulti” mao ang Hebrejong punglihok nga *davar* diha sa piel imperfect, nagtumbok sa usa ka halawum nga pasulit. Ang seksyon ni Daniel milabang nga may kinatas-ang mga pasidungog. “Busa sila misulud sa personal nga pangalagad sa hari” nagakahulugan nga sila midawat og mga posisyon sulud sa Chaldean nga ‘Buhatan sa Langyawng Kalihukan.’

Ug mahitungud sa matag hilisgutan sa kaalam ug pagsabut nga bahin diin ang hari mikonsulta kanila, siya nakakita kanila nga maayo pa sa napulo ka pilo kay sa tanang mga salamangkiro *ug* mga mahikero kinsa *sulud* sa tibuuk niyang gingharian. (Daniel 1:20)

Ug si Daniel mipadayon hangtod sa unang tuig ni Cyrus ang hari. (Daniel 1:21)

24. Pagtoo-pahulay mao ang sukananong pangsulbad-sa-problema nga kahimanan sa magtotoo alang sa pag-angkon sa mga saad sa Dios ug pagsagol kanila uban sa pagtoo pinaagi sa pagpuno sa Balaang Espiritu alang sa pagmugna og kalinaw sa kalag taliwala sa mga kalisdanan sa kinabuhi. Tan-awa sa Thieme, *Ang Pagtoo-Pahulay nga Kinabuhi* (2016); *Christian at Ease!* (1993).

Diha sa bersikulo 20 kita padayong makakita og mga ehemplo sa pagkamatinaumanon sa Dios. Ang “mga salamangkiro” o mga eskriba ug “mga mahikero” mao ang kalakin-an nga may hilabihan nga tawhanong kaalam, ug gikonsulta sa hari mahitungud sa mga butang nga may hilabihang kamahinungdanon. Apan sa panahon sa pasulit, ang upat ka batan-ong kalakin-an nakit-an sa napulo ka pilo nga labi pang maantigo kay sa tanan. Ang Dios nagaganti sa espirituhanong pagkamatinaumanon; Siya nagagamit sa katawhan kinsa adunay doktrina sa Bibliya sulud sa ilang mga kalag, ug nagapuno sa ilang kopa hangtod sa pag-awas (Mga Salmo 23:5).

Wala lamang si Daniel miokupar og usa ka posisyon sa awtoridad ubus ni Nebuchadnezzar, apan ang iyang impluwensiya ngadto sa Chaldea mipadayon hangtod sa paghari ni Cyrus the Great sa Persia niadtong 539 B.C.

MGA PAGTOLON-AN GIKAN SA DANIEL KAPITULO UNO

1. Ang Dios nagadisiplina sa pulos mga tawo ug mga nasod tungud sa pagsalikway sa kamatuuran sa Dios.
2. Ang rilihiyon nagatinguha sa paglubog sa kamatuuran sa doktrina sa Bibliya pinaagi sa nagkalainlaing mga pamaagi sama sa pagpuli sa Hebreyo nga mga ngalan nila Daniel, Hananiah, Mishael, ug Azariah sa paganong Chaldean nga mga ngalan.
3. Ang aplikasyon sa divine nga panglantaw nagaresulta diha sa husto nga mga desisyon ug matarong nga pagkinabuhi.
4. Ang panabut sa doktrina nagahimo sa akademikong panabut nga masmasayon.
5. Ang Dios nagapasidungog niadtong kinsa magbutang sa Iyang Pulong pag-una ug nagapanalangin sa mga magtotoo nga may doktrina nga nagpuyo sulud sa toong lingin-nga-kabahin sa kalag.
6. Ang Dios nagagamit sa andam nga mga magtotoo.
7. Ang Dios nagapasidungog sa pagkamatinumanon.
8. Ang Dios Mismo dili gayud magbiya nga walay usa ka saksi.
9. Ang doktrina sa Bibliya sulud sa toong lingin-nga-kabahin sa kalag mao ang espirituhanong kalig-on sa pagsukol sa tawhanong panglantaw ug propaganda.
10. Walay tawo makahimo sa pagpuyo nga makaugalingnanon sa kanunay. Gumikan kay ang kinabuhi sa dimabulag nga nadugtong ngadto sa ubang katawhan, ang inosente mag-antos tungud sa masalaypon. Sa higayon nga kini mahitabo, ang Dios mobalhin sa pagtunglo ngadto sa panalangin kon ang pagtoo gigamit.
11. Ang usa ka premyo dili gayud ibutang ngadto sa personalidad ug sa gawas nga panagway kundili ngadto sa karakter ug integridad.



DANIEL DOS

Daniel Kapitulo Dos

USA KA NABALISA NG MAGMAMANDO

ANG KINABUHI NI DANIEL usa ka katingalahang pasidungog ngadto sa grasya sa Dios. Ang Libro ni Daniel nagapadayag sa umaabot nga makasaysayanong panghitabo ug nagapakita sa pagkamatinaon sa Dios diha sa pagpauswag sa andam nga mga magtotoo. Dinhi kita makakaplag sa pagsaysay sa upat ka batan-ong kalakin-an kinsa sa tinuurray nasinati sa doktrina sa Bibliya. Tungud kay napalig-on, sila nakahimo sa paglungtad sa pagkabulag gikan sa mga ginikanan, mga higala, ug sa ilang nasod sa Judah ug padayong naghuput og perpektong suludnon nga kalinaw ug kalipay gumikan sa makahahadlok nga mga kalisud ug mga panglutos.

Si Daniel ug ang iyang tulo ka higala, Hananiah, Mishael, ug Azariah, lakip sa harianong mga bihag nga gidala ngadto sa Babylon sa dihang si Nebuchadnezzar, hari sa Chaldean nga Imperyo, mialirong sa Jerusalem niadtong 605 B.C. Ang hingpit nga pagdoktrina ni Daniel pinaagi sa mga Kasulatan gikan sa sayong kabatan-on nakapalig-on sa iyang pagbuut sa pagsukol sa tanang propaganda nga mga pagsulay. Tanan sa upat nga kabatan-onan mibarog sa malig-on ibabaw sa Pulong sa Dios. Isip usa ka resulta sila miuswag bisan pa sa kaulipnan. Sa paggraduwar nga may kinatas-ang mga pasidungog gikan sa Chaldean nga programa sa pagbansay sila napahimutang sa Buhatan sa Langyawng Kalihukan ni

Nebuchadnezzar sa piho gayud nga panahon sa pag-atubang sa usa ka harianong krisis.

Karon diha sa ikaduhang tuig sa paghari ni Nebuchadnezzar, si Nebuchadnezzar adunay mga damgo; ug ang iyang espiritu nabalisa [*pa'am*] ug ang iyang pagkatulog mibiya kaniya. (Daniel 2:1)

Tanan nga ang Dios nagatinguha sa pagsangyaw ngadto sa Kapanahonan sa Simbahan²⁵ nga mga magtotoo napadayag diha sa Bibliya, ang nakompletong kanon sa Kasulatan.²⁶ Hinoon, sa Karaang Testamento nga mga panahon ang Dios mipadayag sa iyang pagbuut ngadto sa tawo sumala sa nagkalainlaing mga paagi:

1. Pinaagi sa nahasulat nga Pulong maingon nga kini anaa na niadtong tungura (Daniel 9:2)
2. Pinaagi sa binaba nga Pulong (Isaiah 6:8–10)
3. Pinaagi sa mga damgo (Genesis 20:3–7; 31:10–13, 24; Numeros 12:6; Daniel 2:1)
4. Pinaagi sa mga bisyon (1 Mga Hari 22:19; Isaiah 1:1; 6:1; Daniel 7:7; 8:1)
5. Pinaagi sa anghelanong pagpanudlo (Deuteronomio 33:2; Mga Salmo 68:17; Mga Buhat 7:53; Mga Taga-Galacia 3:19)

Ang divine nga pinadayag miabut ngadto ni Nebuchadnezzar pinaagi sa usa ka damgo. Sa pagkatinuud, si Nebuchadnezzar gidamgo (qal perfect sa *chalam*) og daghang mga damgo, ug tungud sa ilang sulud siya sa hilabihan nahasol nga siya nainsomniya. Aniaay usa ka tawo kinsa nakabaton sa tanan. Si Nebuchadnezzar, bag-o gikan sa sundalohong kadaugan, mihuput sa dimaihap nga katigayunan, gahum, ug usa ka matahum nga palasyo, apan siya naglakaw sa salog nga may kabalaka ug kahingawa. Ang Hebreyo nagaingon “ang iyang espiritu nabalisa [*pa'am*].” Ang hithpael stem (reflexive) nagapasabut nga ang hari nabalisa iyang-kaugalingon. Sa tataw ang sala sa panghunahuna sa kahadlok nakapalisang kaniya paingon sa usa ka nyurotiko nga kahimtang. Matngoni ang prinsipyo niini nga bersikulo: Wala sa usa ka posisyon sa pagkalabaw-sa-uban ni personal nga abilidad ang makasangkap sa kalig-on sa pangisip, kalinaw, ug seguridad.

Ang tinuud nga kalinaw sa hunahuna mao ang monopolyo sa usa ka magtotoo nga may kahibalo sa doktrina diin siya nagaaplay sa matag sitwasyon. Ang kakulang niini nga kalig-on, bisan pa sa usa ka tawo sama ka malampuson ug kagamhanan ni Nebuchadnezzar mahimong mabalisa ug malisang.

BUHATAN SA LANGYAWNG KALIHUKAN NI NEBUCHADNEZZAR

Unya ang hari mihatag og kasugoan sa pagpatawag sa mga salamangkiro [*chartummim*], sa mga mahikero [*'ashaphim*], sa mga mamamarang [*mekashe-*

25. Kapanahonan sa Simbahan: Mao ang gidugayon sa tawhanong kasaysayan sugod sa Adlaw sa Pentekostes (Mga Buhat 2:1–4) hangtod ang Simbahan o ang Lawas ni Kristo matangtang gikan sa kalibutan diha sa Pagsakgaw (1 Mga Taga-Tesalonica 4:13–18). Tan-awa sa Thieme, *Ang Divine nga Laraw sa Kasaysayan*, 101–10.

26. Thieme, *Pagkanonisar* (2019).

phim] ug sa mga Chaldean [*kasdim*], alang sa pagtug-an sa hari sa iyang mga damgo. Nan sila miabut ug mibarog atubangan sa hari. (Daniel 2:2)

Unsa ka salikwaut nga koleksiyon sa mga opisyal sa Buhatan sa Langyawng Kalihukan. Samtang kita magtoon niini nga mga kategoriya sa mga burokrata sa palasyo, ikaw makaamgo nga ang tawhanong kinaiya nausab sa diyutay kaayo sa paglabay sa mga siglo.

Mga salamangkiro, *chartummim*, nagkahulugan “niadtong kinsa misulat pinaagi sa usa ka pluma,” mao ang mga eskriba kinsa misulat sa cuneiform. Sila wala mihubot sa mga koneho gikan sa usa ka kalo, apan kon ikaw nakasulay gayud sa paghubad og cuneiform, ikaw makasabut og nganong sila gitawag og mga salamangkiro. Kining mga tawhana mirekord ug mihapnig sa tanang mga sekreto sa Chaldean nga rilihiyon, maingon usab sa legal nga mga dokumento, mga kontrata, ug uban pa. Maalamon sa administrasyon, ang mga salamangkiro gikonsulta tungud kay ang hari milaum nga sila makakaplag og mga nauna alang sa basihan sa interpretasyon sa iyang mga damgo.

Mga mahikero, *'ashaphim*, gikan sa usa ka punglihok nga nagkahulugan og “sa paghunghong, sa pagginhawa, sa paghuyup,” sa tinuurray nagapasabut ngadto sa paggamit og orasyon—ang katawhan sa dimasabut-nga-pinulongan. Ug unsaon sa Buhatan sa Langyawng Kalihukan pagkakompleto kon walay tigpamaba? Kining mga tawhana nabansay kaayo diha sa siyensiya, matematika, ug astrolohiya. Ang ilang mga kabatid gigamit isip usa ka takuban alang sa pagtagna sa mga aksiyon sa ubang kanasuran; sa tinuurray sila mibuhat sa pangispiya ug milihok isip usa ka ahensiya sa katiktikan.

Mga mamamarang, *mekashephim*, kadtong kinsa may impluwensiya diha sa pagdumala sa katawhan. Sa pagkakaroon kita magtawag kanila og katawhan alang sa katilingbanong relasyon. Usa sa ilang mga katungdanan mao ang pag-abiabi sa inilang mga bisita gikan sa laing kanasuran. Sila usab migamit sa okulto nga naglakip sa nekromansiya ug pamaktol ubus sa mga gahum sa demonismo.²⁷

Mga Chaldean, *kasdim*, ang parianong propesyon, mao ang nagpabilin sa katungdanan gikan sa nabuntog nga mga Babylonian. Pinaagi sa pamaktol ug pagsimbag-diyosdiyos sila mipabilin sa mga Babylonian ug sa uban nga nabuntog nga mga katawhan ubus sa pagkontrolar ug gamhanan kaayo sulud sa pangagamhanang herarkiya.²⁸

Mga mananagna, (*gazrin*), ang ikalimang kategoriya sa mga opisyal nga gihisgutan diha sa Daniel 2:27, mao ang pagano nga katugbang sa bibliyanhong mga propeta ug naimpluwensiya pinaagi sa mga demonyo. Sila malagmit ang migunit sa kinatas-ang

27. Thieme, *Satanas ug Demonismo* (2017).

28. Gihubad gikan sa *The Cambridge Ancient History*, 3:237. “Ang Mesopotamia daw og sa kanunay napaubus sa gahum sa mga pari sa hingpit, ug kini halos gikaingon nga ang patootoo nakahimo sa mga kinabuhi sa katawhan nga usa ka salagubangon. . . . Ang hari isip pangulo sa istado napalibutan sa relihiyosong mga seremonyas; siya mangutana sa mga orakulo sa matag-higayon nga siya nagbuhat og usa ka bag-ong panaw. Apan ang dimaihap nga mga papan-sa-tilimad-on nga magtagna sa panghitabo gikan sa labing yano nga mga buhat sa adlaw-adlaw nga kinabuhi magpakita unsa ang ordinaryong katawhan misalig sa maong mga Libro sa Kapalaran, ug kini sa tataw nga dili lamang ang hari kinsa misulay sa pagtutok ngadto sa umaabot.”

Ibid., 3:208. “Kita makatag-an sa impluwensiya diin ang kaparian sa Babylon mao ang magdumala sa tanang-bahin sa nagsingabot nga hamubong panahon sa maalampatong kalihukan sa ilang nasod; sila usa ka gamhanang partido kang kinsa kini makatarunganon sa pag-alam-alam, usa ka kamatuuran nga ang mangingilog kinsa nahinabo nga nag-okupar sa trono wala gitugotan sa paghikalimot. Si Nabopolassar [amahan ni Nebuchadnezzar] maoy . . . usa ka biktima sa balaanong blakmil. Ang gahum sa partido sa kaparian gidawat usab ni Nebuchadnezzar. . . . si Nebuchadnezzar andam alang sa pagsanong . . . ngadto sa nagkatol nga mga palad sa klero, ug siya midala sa pag-atiman ngadto sa palasyo sa ilang panabang sa waybugto, nagtukod-pag-usab sa mga templo, naghimo sa Babylon nga mahimayaon pinaagi sa iyang mga edipisyo, ug tungud-niini nagpabilin sa ilang kahimuut.”

posisyon sa tanan, tungud kay sila ang mideterminar sa umaabot nga paagi sa kalihukan sulud sa imperyo.

Ug ang hari misulti ngadto kanila, “Ako adunay usa ka damgo, ug ang akong espiritu mahinamon nga masabtan ang damgo.” (Daniel 2:3)

Si Nebuchadnezzar nahasol sa tuman sa iyang damgo, apan siya midumili sa pagbutyag sa iyang damgo ngadto ni bisan-kinsa tungud kay siya nahibalo sa iyang ginsakupan nga dili magduhaduha sa pagtumotumo og usa ka interpretasyon. Apan, kon sila makatug-an ni Nebuchadnezzar sa sulud sa damgo, siya nan makasalig diha sa pagkatukma sa ilang interpretasyon.

Unya ang mga Chaldean misulti ngadto sa hari pinaagi sa Aramaic: “O hari, mabuhi sa kahangturan! Isulti ang damgo sa imong mga sulugoon, ug kami modeklarar sa interpretasyon.” (Daniel 2:4)

Ang Chaldean nga pinulongan gikan sa Sidlakan nga Aramaic. Tungud kay kini nga bahin sa Kasulatan una-sa-tanan maykalabutan sa hentil nga mga nasod, usa ka hentil nga pinulongan ang gigamit gikan sa Daniel 2:4 hangtod sa Daniel 7, niining puntoha ang Hebreyo nga pinulongan misugod-pag-usab.

“O hari, mabuhi sa kahangturan!” mao ang sukaranong pagtimbaya alang sa pagkaharianon. Ang nahibiling bersikulo nagapamatuud unsa kahingpit si Nebuchadnezzar nga nakaila niining mga tawhana. Ang iyang mga magtatambag mahanas ug maalam, apan si Nebuchadnezzar masmalantip-og-salabutan kay kanilang tanan. Siya milupig kanila; sila anaa sa kalibog; sila dili makahimo sa pagbadbad sa unsa nga sila wala makahibalo, ug sa tataw walay usa ang adunay kaisog sa pagpanimpalad sa pagtagna.

ANG DEKRITO SA DAPOG SA MGA ITI

Ang hari mitubag ug miingon ngadto sa mga Chaldean, “Ang mando gikan kanako piho na: kon kamo dili makatug-an ngari kanako sa damgo ug sa iyang interpretasyon, kamo pagakuniskunison tibuuk lawas, ug ang inyong kabanayan pagahimoong usa ka pundok sa basura.” (Daniel 2:5)

“Ang mando gikan kanako piho na” maoy usa ka ultimatum: Sa literal nga gihubad sa ingon niini, “Ako miisyu og usa ka dekrito.” Kini nga balaod opisyal na ug sa walay pagduda mahitungud sa unsay mahitabo kon ang gitinguha nga inpormasyon dili moabut. Ang kabuut ni Nebuchadnezzar anaa sa waypiho nga kahimtang isip usa ka resulta sa iyang mga damgo, gumikan kay siya adunay usa ka daotan nga tilimad-on mahitungud sa iyang kaugalingon nga padulngan. Ang dekrito nagalarawan unsa ka bangis ang mahimong dangatan usa ka gamhanang tawo kon siya gihisol sa mga sala sa panghunahuna sa kahadlok ug kabalaka.

Wala lamang si Nebuchadnezzar midumili sa pagtug-an sa iyang damgo, kundili siya mibungat nga pulos ang damgo ug ang interpretasyon mahatag. Ang pagkapakyas niini, sila ipaubus sa kasagarang Chaldean nga silot-sa-kamatayon—“kuniskunison tibuuk lawas.”

Tungud sa usa ka nagkabuang nga pagsulay sa pagpugus sa mga resulta, ang nalisang nga monarka gani mipaabut sa sentensiya ngadto sa ilang mga panimalay: mga asawa, mga anak, ug mga sulugoon. Sa paghan-ok og insulto diha sa kadaot, ang ilang mga kabalayan pagalumpagon, ang ilang natagodtagod nga mga lawas itambog didto sa dapit nga walay lubnganan, ug ang tibuuk lugar mahimong usa ka “hugpong sa basura [dapog sa mga iti].”²⁹

Sa susamang panahon, si Nebuchadnezzar mitanyag og usa ka alternatibo:

“Apan kon kamo magdeklarar sa damgo ug sa iyang interpretasyon, kamo modawat gikan kanako og mga gasa ug usa ka ganti ug dakong pasidungog; busa ideklarar ngari kanako ang damgo ug ang iyang interpretasyon.” (Daniel 2:6)

“Mga gasa” mao ang Aramaic nga pulong alang sa kuwarta; “ganti” nagasaad nianang mga butang sama sa mga karuwahe, taming, ug tingali bag-ong mga palasyo; “dakong pasidungog” nagapasabut alang sa promosyon sa ranggo.

Sila mitubag sa ikaduhang higayon ug miingon, “Pasagdi ang hari pagsulti sa damgo ngari sa iyang mga sulugoon, ug kami modeklarar sa interpretasyon.” (Daniel 2:7)

Ang mga opisyal sa Buhatan sa Langyawng Kalihukan malihayong mibalik sa ilang hangyo nga si Nebuchadnezzar magsulti kanila og unsay iyang gidamgo. Sila nahibalo nga kini ang ilang bugtong paglaum. Apan, ang hari dili matonto ug siya midumili nga mailad. Ang iyang panabut napadayag diha sa mga bersikulo 8 ug 9.

Ang hari mitubag ug miingon, “Ako kahibalo sa wayduhaduha nga kamo naghangyo alang sa panahon, tungud kay inyong nakita nga ang mando gikan kanako piho na, nga kon kamo dili makatug-an sa damgo ngari kanako, adunay usa lamang ka dekrito alang kaninyo. Kay kamo nagkauyon sa pagsulti og bakak ug daotang mga pulong atubangan kanako hangtod ang sitwasyon mausab; busa sultii ako sa damgo, aron ako mahibalo nga kamo makahimo pagdeklarar ngari kanako sa iyang interpretasyon.” (Daniel 2:8–9)

Kini tataw gikan sa bersikulo 8 nga si Nebuchadnezzar nahibalo sa tukma og unsay panghitabo. “Naghangyo alang sa panahon” maoy laing paagi lamang sa pagsulti nga “kamo naglanganlangan,” ug “ang mando gikan kanako piho na” mipahayag-pag-usab lamang sa “Ako miisyu og usa ka dekrito.” Siya buut nga sila magsugod pagtuki sa hilisgutan ug maghatag kaniya sa mga tubag nga gitinguha niya. Kini makapahinam sa pag-ila nga kita misugod sa usa ka nalisang nga tawo—ang hari. Siya karon aduna nay kauban—usa ka nalisang nga gabinete. “Kay kamo nagkauyon sa pagsulti og bakak ug daotang mga pulong atubangan kanako hangtod ang sitwasyon mausab” nagakahulugan nga hangtod ang hari

29. Ezra 6:11: “Ug ako miisyu og usa ka dekrito nga ang bisan-kinsang tawo nga nagalapap niini nga balaod, usa ka kahoy ang pagakuhaon gikan sa iyang balay ug siya pagatuhogon niini ug ang iyang balay pagahimoon nga usa ka hugpong sa basura [dapog sa mga iti] gumikan niini.”

sa samang-bahin nagapaurong sa hilisgutan o pinaagi sa usa ka gimik sila makapaagni kaniya sa pagbutyag sa damgo, ang ilang pagsulti nga waykahulugan mopadayon.

Si Nebuchadnezzar sa wayduhaduha nakaamgo nga pipila sa nangaging mga pahayag nga gihimo sa iyang ginsakupan kulang sa usa ka esensiya sa kamatuuran. Sa gagmay nga mga hilisgutan ang mga intriga mahimong pasagdan; apan, ang makapalisang ug makapasamok nga mga damgo nga mitagna og kalaglagan sa hari maoy hingpit nga dugang hilisgutan. Si Nebuchadnezzar mipatin-aw niini nga ang usa ka panaghap sama ra sa silot-sa-kamatayon. Sa hilabihang-kabalaka siya namugus nga sila magbatbat sa duha ang sulud sa iyang damgo ug ang interpretasyon. Walay laing makapatagbaw.

TAWHANONG PANGLIMBONG BATOK SA DIVINE NGA KOMPIYANSA

Ang mga Chaldean mitubag sa hari ug miingon, “Wala gayuy usa ka tawo ibabaw sa kalibutan kinsa makadeklarar sa hilisgutan alang sa hari, sa katarungan nga walay bantugang hari o magmamando nga nakapangutana *gayud* sa bisan-
unsa sama niini sa bisan-kinsang salamangkiro, mahikero o Chaldean. (Daniel 2:10)

“Dugang pa, ang butang nga ang hari nagabungat malisud, ug walay usa gayud kinsa makadeklarar niini ngadto sa hari gawas sa mga diyosdiyos, kansang dapit nga gipuy-an wala diha sa *mamatay* nga lawas.” (Daniel 2:11)

Hangtod niining panahona, kining mga tawhana nagalihok ubus sa tawhanong kaalam. Ang ilang daghan-kaayong kahibalo sa matematika, kemistri, ug uban pang siyentipikanhong mga hilisgutan mihimo kanila nga mao rag mga salamangkiro. Sila makabuhat og makapakabig nga mga bayanihong-buhat nga mao ang resulta sa usa ka maigmat nga obserbasyon sa kinaiyahan ug sa iyang mga reaksiyon. Sila sama ra sa lain pa nga nabuntog sa ilang kaugalingon nga pagkasalabutanon. Ang Dios migamit niini nga dilema alang sa pagpakita sa lingla sa tawhanong katarungan. Samtang ang usa ka magtotoo nagaagad diha sa iyang kaugalingon nga gahum sa pangatarungan alang sa pagsulbad sa iyang kaugalingon nga mga problema lahi kay sa Ginoo, siya mopadayon sa pagpakog sa iyang ulo ngadto sa usa ka paril nga bato. Ang makapahinganghang gidaghanon sa mga kapakyasan ang kasa-rangang magtotoo nagasinati sulud sa tibuuk-kinabuhi nga kalihukan maoy makalilisang. Gumikan kay ang mga dimagtotoo walay divine nga mga kahinguhaan nga masaligan sa panahon sa kalisud, sila sa kanunay mangita alang sa usa ka kalingkawasan. Karon atong makita ang tulo-ka-gimik nga depensa nga gigamit niining “maalamong mga kalakin-an” sa pagdahum sa paglingkawas sa ilang-kaugalingon gikan sa usa ka matay-ogong sitwasyon.

Una ilang sulayan ang “wala gayuy usa ka tawo ibabaw sa kalibutan” nga gimik: “Walay usa ang malagmit makasangkap og inpormasyon nga si Nebuchadnezzar nagakinahanglan.” Ikaduha, atong makita ang nag-una nga gimik: “Walay bantugang hari o magmamando’ nga nakapangutana gayud nianang butanga sa usa ka Buhatan sa Langyawng Kalihukan sa una!” Sa katapusan, sila maggamit sa panteyon nga gimik, pagtakli sa kaakohan ngadto sa Chaldean nga mga diyosdiyos: “Ang butang nga ang hari nagabungat malisud, ug

walay usa gayud kinsa makadeklarar niini ngadto sa hari gawas sa mga diyosdiyos!” Ang tawhanong kaalam mipatigbabaw pa—o ingon sa ilang gihunahuna—sa wayduhaduha ang hari magwagtang sa iyang sentensiya ug mag-ila nga ang hilisgutan nahagawas sa ilang pag-amping. Ang ilang pangatarungan mihimo lamang sa pagpausbaw sa kapungut sa nalisang nga hari.

Tungud niini ang hari napungut ug maligutgoton kaayo, ug mihatag sa kasugoan sa pagpatay sa tanang maalamon nga kalakin-an sa Babylon. (Daniel 2:12)

Busa ang dekrito gikabutyag nga ang maalamong kalakin-an pamatyon; ug sila nangita ni Daniel ug sa iyang mga higala alang sa pagpatay *kanila*. (Daniel 2:13)

Ang nagdilaab nga kasuko ni Nebuchadnezzar sa katapusan miulbo. Dili lamang siya mismo magpapha sa mga pangulo sa istado kundili ang “*tanang* maalamon nga kalakin-an sa Babylon,” ang tibuuk Buhatan sa Langyawng Kalihukan. Matngoni nga ang bersikulo 13 nagalakip ni “Daniel ug sa iyang mga higala.” Kini ang usa ka perpektong ehemplo sa inosente nga mag-atos gumikan sa masalaypon.³⁰ Samtang sila Daniel, Hananiah, Mishael, ug Azariah bag-ohay pa lamang nakasulud sa Chaldean nga diplomatikanhong pangalagad, sila, usab, pamatyon tungud sa naglabaw nga kayugut ni Nebuchadnezzar ngadto sa iyang mga magtatambag.

Sa pila ka higayon si Daniel nag-atubang sa usa ka krisis. Ang utanon ug tubig nga hitabo diha sa Daniel 1:12–16 usa lamang ka pasiuna niining labing-ulahi nga pagsulay. Si Daniel ba mahugno, o siya ba magdala og dungog alang sa Ginoo? Sukad sa pagkabata pa si Daniel nahimong usa ka magtotoo; siya nahibalo ug sa makanunayong migamit sa Pulong sa Dios ngadto sa iyang mga sirkumstansiya. Ang doktrina nga siya nakapatuhup matag adlaw ang nakapalig-on sa iyang kalag ug misangkap sa kalig-on sa hunahuna nga gikinahanglan nga mahimong tawo sa Dios alang sa krisis. Pag-antos ug kalisud ang nakapaandam ni Daniel aron nga siya makaatubang sa bisan-unsang kalisdanan pinaagi sa usa ka makalma, malinawon, ug mabugnawong paagi.

Unya si Daniel mitubag uban sa pagkamabuut [tambag pinasikad sa doktrina] ug panabut [aplikasyon sa doktrina ngadto sa kasinatian] ngadto ni Arioch, ang pangulo sa bantay sa hari, kinsa milakaw alang sa pagpatay sa maalamong kalakin-an sa Babylon. (Daniel 2:14)

Siya mitubag ug miingon ngadto ni Arioch, ang komandante sa hari, “Sa unsa nga rason nga ang dekrito gikan sa hari dinalian *kaayo*?” Unya si Arioch mipahibalo ni Daniel mahitungud sa hinungdan. (Daniel 2:15)

“Unya si Daniel mitubag uban sa pagkamabuut ug panabut” mao ang punto sa mahukmanong kausaban sa kapitulo 2. Si Arioch, “ang pangulo sa bantay sa hari,” mao ang pangulo sa

30. Thieme, *Christian Suffering* (2002).

kapolisan sulud sa imperyo, ang tawo nga may kaakohan sa seguridad sa palasyo.

Si Daniel wala makugang. Ang iyang kinabuhi sama ra kapiligro sa mga kinabuhi sa labawng mga magtatambag sa hari gumikan kay ang tanan miatubang og silot sa kamatayon nga pagaguyoron ug pagapikason-sa-makaupat. Hinoon, si Daniel misalig sa Dios sa pagsangkap alang sa iyang kasigurohan. Siya nahibalo nga samtang ang Dios aduna pay katuyoan sa iyang kinabuhi, walay usa ang makakuha niini gikan kaniya. Sa laing bahin, kon ang buluhaton ni Daniel natapos na, walay bisan-unsang-butang ang makapalahutay kaniya niining kalibutana. Bisana nga paagi, siya luwas diha sa mga kamut sa Ginoo.³¹ Labot pa, siya nakasabut nga ang omniscience³² sa Dios nahibalo sa ilang kakulian ug sa dilema sa hari. Ang Dios magsangkap sa usa ka kasulbaran, busa si Daniel mipabiling makalma ilalum sa kalisud.

Ang usa ka kalma nga panghukom maoy gikinahanglan taliwala sa usa ka krisis. Ang usa ka nerbyosong tawo dili makahunahuna sa tin-aw. Si Daniel mabuut sa hilabihan. Gikan sa pakisayran sa pangisip sa doktrina sulud sa iyang kalag siya naghunahuna og divine nga panglantaw; busa siya misukna sa kalig-unan sa madalidaliong paagi sa hari. Wala pa gani ang usa ka bista o usa ka husay-sa-hukmanan! Nganong ingon man kadinalian? Siya nahibalo nga ang Dios adunay usa ka tubag sa matag problema sa kinabuhi. Si Daniel karon gikinahanglan ang pagkahibalo og unsay nakaingon niining nagsingabot nga kalit-nga-kalisdanan ug si Arioeh mipatin-aw sa sitwasyon.

Tungud-niini si Daniel misulud ug mihangyo sa hari nga siya maghatag kaniya og panahon, sa tuyo nga siya magdeklarar sa interpretasyon ngadto sa hari.
(Daniel 2:16)

Matngoni ang panghunahuna ni Daniel mahitungud sa pagtoo: Wala bisan sa makadiyut siya miduhaduha sa abilidad sa Dios sa pagsangkap og tubag alang sa damgo. Ang maong kompiyansa nagagikan sa usa ka kalag nga napuno sa doktrina sa Bibliya. Si Daniel mipasulud sa Pulong adlaw-adlaw, mitoo niini, ug sagunson nga migamit niini sa matag sitwasyon sa kinabuhi. Hinumdumi nga si Daniel wala mahibalo sa tubag sa dihang siya mihimo sa iyang paghangyo, apan siya nakaila sa Usa kinsa adunay tubag. Busa, pinaagi sa hustong paagi sa komunikasyon, siya mipadala og pulong ngadto sa hari nga kon mahatagan og panahon sa pagpangandam, siya makatuman sa mando sa iyang hari.

Unya si Daniel mipauli sa iyang panimalay ug mipahibalo sa iyang mga higala, sila Hananiah, Mishael, ug Azariah, bahin sa hitabo, sa tuyo nga sila maghangyo sa kalooy gikan sa Dios sa langit mahitungud niini nga misteryo, aron nga si Daniel ug ang iyang mga higala dili mangamatay uban sa laing maalamong kalakin-an sa Babylon. (Daniel 2:17–18)

Si Daniel mipauli sa iyang panimalay ug miatubang sa krisis pinaagi sa doktrina ug pagampo.³³ Kini ba gayud ang imong buhaton? O ikaw ba mosulud sa ‘palasyo sa kalisang’?

31. Thieme, *Victory over Death* (1991).

32. Thieme, *Ang Trinidad*.

33. Thieme, *Pag-ampo* (2019).

Pangutan-a imong-kaugalingon og laing pangutana, “Pila ka mga higala kaha ikaw makasimpatiya og pagdasig sa usag-usa gikan sa doktrina sa panahon sa kalisud?” Ang mga kauban ni Daniel dili ordinaryong mga higala kundili mga batan-ong kalakin-an kinsa nahibalo og doktrina sa Bibliya ug adunay divine nga panglantaw sa kinabuhi. Sila nahibalo nga ang “kalooy” sa Dios mao ang grasya nga naglihok, ug ang pag-ampo nagapabalhin sa grasya sa Dios ngadto sa positibong lihok. Sa dungan ilang giampo nga ang Dios magpalingkawas kanila pinaagi sa pagbutyag sa damgo ug sa iyang interpretasyon.

ALANG SA DIOS ANG HIMAYA

Unya ang misteryo napadayag ngadto ni Daniel pinaagi sa usa ka bisyon sa kagabhion. Unya si Daniel mipasalamat sa Dios sa langit. (Daniel 2:19)

Pinasikad sa mga prinsipyo sa Mga Salmo 50:15, “Ug tawag Kanako sa adlaw sa kasamok; Ako moluwas kanimo, ug ikaw magpasidungog Kanako,” si Daniel ug ang iyang mga higala milaum og usa ka tubag sa ilang pag-ampo. Ang Dios mipasidungog sa ilang pagtoo ug mipadayag pulos sa damgo ug sa iyang tukma nga kahulugan ngadto ni Daniel, kinsa adunay gasa sa propesiya (Daniel 1:17). Ang kasaysayan sa kalibutan gibutyag ngadto ni Daniel gikan sa panahon ni Nebuchadnezzar lahus sa Ikaduhang Pag-abut ug sa milenyo nga paghari ni Jesu-Kristo. Ang pagpahibalo niining doktrinaha ngadto sa hari magresulta dili lamang diha sa katunhayan ug promosyon ni Daniel ug sa iyang mga kauban, kundili anaa gayuy dako-kaayong impak alang ni Kristo. Ang pagsimba ni Daniel sa Tinubdan sa grasya maoy susama sa pagdayeg ug pagpasalamat.

Si Daniel mitubag ug miingon,
 “Tugoti ang ngalan sa Dios nga mahimaya hangtod sa kahangturan,
 Kay ang kaalam ug gahum nahisakup Kaniya.” (Daniel 2:20)

Ang prinsipyo og kinsay nagadawat sa pasidungog makaplagan diha sa mga bersikulo 20 hangtod sa 30. Wala gayuy panahon nga si Daniel nadagit sa iyang kaugalingon nga kamahinungdanon, apan mihatag sa Dios sa himaya sa dihang siya miingon, “Tugoti ang ngalan sa Dios nga mahimaya.” Ang kamapahitas-on dili gayud makakontrolar sa kinabuhi kon ang usa makasabut nga siya wala mahitakus ni angayan sa bisan-unsang-butang gikan sa Dios. Sama sa matag myembro sa tawhanong kaliwat, si Daniel adunay usa ka kinaiyang makasasala, kompleto sa iyang pag-uyon ug gahum nga kaibog nga mga hilig.³⁴ Atong makita sa unsang-paagiha ang uban misulay sa pag-angkon sa diangay nga pasidungog alang sa ilang-kaugalingon, apan pinaagi sa gahum sa Balaang Espiritu ug sa aplikasyon

34. Ang kinaiyang makasasala usa ka hingpit nga kabahin sa matag tawhanong linalang nga nagapuyo sulud sa selyulang gambalay sa tawhanong lawas ug mao ang sentro sa pagrebelde sa tawo batok sa Dios. Ang kinaiyang makasasala nakuha sa orihinal ni Adan didto sa iyang pagkalaglag ug unya sa genetic natunol ngadto sa tanang katawhan pinaagi sa pagpaliwat. Ang resulta mao ang pulos espirituhanong kamatayon ug hingpit nga pagkadaotan sa tanang katawhan, gawas ni Jesu-Kristo. Sa birhen-gipakatawo, si Jesu-Kristo natawo nga walay kinaiyang makasasala. Ang kinaiyang makasasala mao ang “karaang kaugalingon” sa Mga Taga-Efeso 4:22; ang kinaiya ni Adan sa “unud” sa Mga Taga-Roma 8:3–4; ang prinsipyo sa “sala” sa Mga Taga-Roma 7:8–20. Tan-awa sa Thieme, *Dios nga Balaang Espiritu batok Ang Kinaiyang Makasasala* (2016).

sa doktrina, si Daniel wala mipahinunot niini nga tentasyon. Siya sa hingpit miila nga ang “kaalam ug gahum” anaa sa mga kamut sa Dios. Isip usa ka resulta niining paagi sa buhat, siya nakasinati og malungtaron nga suludnong kalipay ug sa hingpit napasinati ngadto sa plano sa Dios.³⁵

“Ug mao Siya kinsa nagausbab sa mga panahon [*‘idanayya’*] ug sa mga hugna-sa-panahon [*zimmayya’*];

Siya nagatangtang sa mga hari ug nagapahimutang sa mga hari;

Siya nagahatag sa kaalam ngadto sa maalamong katawhan,

Ug kahibalo alang sa katawhan sa pagsabut.” (Daniel 2:21)

Ang Aramaic alang sa pulong nga “mga panahon,” *‘idanayya’*, o (*chronos*) diha sa Griyego (ang pulong diin kita mikuha sa atong English nga pulong chronology), nagapasabut sa usa ka pagsunudsunod sa mga hitabo, ang usa nagsunod sa uban. Ang pulong nga “mga hugna-sa-panahon,” sa Aramaic *zimmayya’*, sa Griyego (*kairos*), nagakahulugan sa “panahon nga gibahin ngadto sa mga katuigan”; sa laing mga pulong, ang bakgrawon alang sa mga dispensasyon, ang talamdan-sa-panghitabo sa kasaysayan sa Dios.³⁶ Si Daniel nakasabut “sa mga panahon” gikan sa iyang pagtoon sa Levitico 26 ug mga bahin sa Jeremiah (Jeremiah 25:11–12). Siya nahibalo nga ang tanang lima ka liyok sa disiplina nahitabo na sulud sa Amihanang Gingharian, ug ang ikaupat nga liyok nagpadayon sulud sa Judah. Siya usab nahibalo sa “mga hugna-sa-panahon” ug nahibalo nga ang mga Hudियो sa gihapon adunay kaugmaon.

Samtang si Daniel mipadayon sa iyang pagdayeg (Daniel 2:21–23), siya miila nga si Jesu-Kristo nagakontrolar sa kasaysayan ug nagagamit sa kasaysayan alang sa pagpatuman sa plano sa Amahan alang sa tawhanong kaliwat. Ang matag magtotoo kinahanglan makasabut niini nga prinsipyo: Si Jesu-Kristo pulos nagatuboy sa mga magmamando ug nagatangtang kanila. Niining waybugto nga liyok, walay sapayan og unsa ang makasaysayanong mga tudling-sa-kalamboan, ang magtotoo sa yanong nagapadayon, nahibalo nga siya wala nagarepresentar sa iyang-kaugalingon apan mao ang embahador ni Kristo (2 Mga Taga-Corinto 5:20).

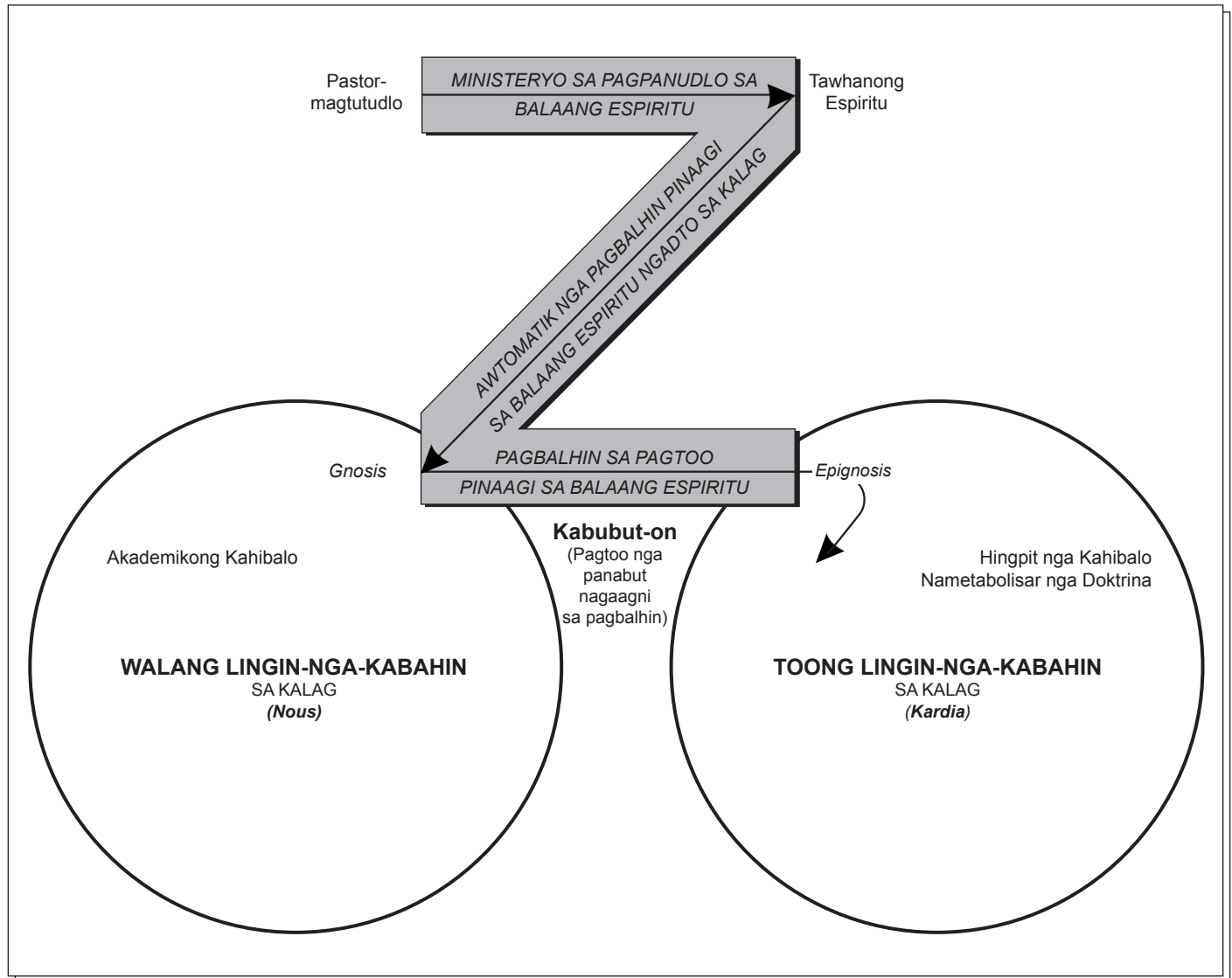
“Siya nagahatag sa kaalam ngadto sa maalamong katawhan.” Kinsa man ang maalamong katawhan, ug unsa ang kaalam? Atong makita ang pulong “kaalam” nga gigamit diha sa Kasulatan pulos alang sa mga magtotoo ug sa mga dimagtotoo; apan, ang konteksto nagabutyag dinhi nga ang usa ka tawo lamang kinsa nakadawat ni Ginoong Jesu-Kristo isip Manluluwas ang maalam sa tinuurray.

Ug niana gikan sa pagkabata ikaw nakahibalo sa sagradong mga sinulat nga makahimo sa paghatag kanimo sa kaalam nga nagasangpot ngadto sa kaluwasan pinaagi sa pagtoo diha ni Kristo Jesus. (2 Timoteo 3:15)

35. Thieme, *Ang Plano sa Dios* (2017).

36. Ang dispensasyon usa ka hugna sa tawhanong kasaysayan nga mipahayag mahitungud sa divine nga pinadayag. Ang kasaysayan usa ka han-ay sa divine nga mga administrasyon. Kining nagsunudsunod nga mga hugna-sa-panahon mag-aninag sa pagbutyag sa plano sa Dios alang sa katawhan. Sila maglangkub sa divine nga panglantaw ug sa teyolohiyahong interpretasyon sa kasaysayan. Tan-awa sa Thieme, *Ang Divine nga Laraw sa Kasaysayan*.

“Kaalam” mao ang aplikasyon sa doktrina sa Bibliya ngadto sa kasinatian sa magtotoo. Ingon sa atong nakita diha sa kapitulo 1, kini mapatuman lamang pinaagi sa makanunayong pagsabut sa doktrina ubus sa mekanika sa Operasyon Z.



ANG GRASYA NGA APARATO PARA SA PANABUT

Ang Balaang Espiritu nagasangkap sa espirituhanong IQ nga gikinahanglan alang sa atong maykinutuban nga mga pangisip sa pagsabut sa pinadayag sa waykinutubang kaalam sa Dios.³⁷ Sa sinugdan, ang espirituhanong mga kamatuuran nga gitudlo sa usa ka pastor-magtutudlo mahimong masabtan ngadto sa tawhanong espiritu pinaagi sa Balaang Espiritu (Juan 14:26). Kining doktrinal nga inpormasyon awtomatik nga gibalhin gikan sa tawhanong espiritu ngadto sa walang lingin-nga-kabahin sa kalag isip *gnosis*, o akademikong kahibalo.

37. Mga Salmo 19:7: “Ang balaod sa GINOO perpekto, nagpahiuli sa kalag; Ang testimonya sa GINOO asegurado, naghimong maalamon sa waykahibalo.”

Kon ang magtotoo nagagamit og positibong kabubut-on pinaagi sa pagtoo sa doktrina, ang Balaang Espiritu nagabalhin sa akademikong kahibalo sulud sa walang lingin-nga-kabahin ngadto sa *epignosis*, o hingpit nga kahibalo, sulud sa toong lingin-nga-kabahin. Ang Balaang Espiritu nagapaliyok niining praktikal nga pagsabut sa kamatuuran sa Dios ngadto sa konsensiya, bokabularyo, mga sumbanan ug mga sukaranan, ug panglantaw sa kalag. Diigsapayan ang tawhanong IQ, ang grasya nga aparato para sa panabut³⁸ sa Dios gisangkap sa *matag* magtotoo, ug mahimong magamit pinaagi sa pagpuno sa Balaang Espiritu. Si Daniel mihuput og *epignosis* sulud sa iyang toong lingin-nga-kabahin alang sa aplikasyon ngadto sa mga sirkumstansiya sa iyang kinabuhi.

Wala lamang ang Dios nagahatag og “kaalam ngadto sa maalamong katawhan,” kundili “kahibalo alang sa katawhan sa pagsabut” (Daniel 2:21). Sa laing mga pulong, ikaw kinahanglan mahibalo og pipila ka sukaranong doktrina aron sa pagsabut sa labi pang mauswagong doktrina. Ang punto matin-aw: Ang Dios nagahatag og kaalam ngadto sa maalamon.

“Siya mao kinsa nagapadayag sa tulukibon ug tinago nga mga butang;
Siya nahibalo unsay anaa sa kangitngit,
Ug ang kahayag nagapuyo diha Kaniya. (Daniel 2:22)

“Diha Kanimong, O Dios sa akong mga ginikanan, ako maghatag sa pasalamat
ug pagdayeg,
Kay Ikaw mihatag kanako sa kaalam ug gahum;
Gani karon Ikaw mibutyag ngari kanako og unsay among gihangyo diha Kanimong,
Kay Ikaw mibutyag ngari kanamo sa gumonhap sa hari.” (Daniel 2:23)

Ang “tulukibon ug tinago nga mga butang” sa literal mao ang mga butang ang Dios nagatago gikan niadtong kinsa ignorante sa doktrina—dinhi nga konteksto, ang damgo ni Nebuchadnezzar. “Kangitngit” nagapasabut ngadto sa mga hunahuna sa mga dimagtotoo. Si Nebuchadnezzar nahibalo sa iyang kaugalingon nga damgo, apan ang interpretasyon gikatagana alang sa usa ka tawo nga may doktrina sulud sa iyang toong lingin-nga-kabahin. Sa eternidad nga milabay, ang Dios nahibalo sa matag detalye mahitungud sa matag tawo kinsa ugaling mabuhi—Nebuchadnezzar, Daniel, ikaw, ug ako. Wala gayuy usa ka higayon nga ang Dios wala mahibalo sa matag desisyon nga ang matag tawo gayud maghimo. Busa, tungud kay ang Dios omniscient (Mga Salmo 139:4b), Siya makahimo pagbutyag sa matag-butang nga gikinahanglan ni Daniel mahibal-an.

Diha sa bersikulo 18 atong nakita si Daniel ug iyang tulo ka higala taliwala sa pag-ampo. Samtang ang bisyon gihatag ngadto ni Daniel lamang, ang bersikulo 23 nagapatin-aw dinhi nga ang matag-usa sa upat niining batan-on nga kalakin-an nakasabut sa damgo. Kini ang usa ka panig-ingnan sa pagkamatinumanon sa Dios alang niadtong kinsa porsigido diha sa Iyang Pulong. Ang ilang mga hunahuna napuno sa mga tubag bahin sa mga pangutana ni Nebuchadnezzar, ug si Daniel andam na sa pag-adto atubangan sa hari.

38. Tan-awa sa Pakapin-sa-basahon C.

Busa, si Daniel miadto ni Arioch, kang kinsa ang hari mipili alang sa pagpatay sa maalamong katawhan sa Babylon; siya miduul ug misulti ngadto kaniya sama sa mosunud: “Ayaw pamatya ang maalamong katawhan sa Babylon! Dad-a ako ngadto sa presensiya sa hari, ug ako modeklarar sa interpretasyon ngadto sa hari.” (Daniel 2:24)

Unya si Arioch sa dinalidali midala ni Daniel ngadto sa presensiya sa hari ug misulti ngadto kaniya sama sa mosunud: “Akong nakaplagan ang usa ka tawo lakip sa mga gihinginlan gikan sa Judah kinsa makahimo pagbutyag sa interpretasyon ngadto sa hari!” (Daniel 2:25)

Ang empasis sa bersikulo 25 anaa sa pulong “Ako.” Karon atong makita ang usa ka gamhanang tawo nga nahimong usa ka mangingilog-og-dungog. Si Arioch malagmit ikatulo sa tanan sa kamahinungdanon sulud sa Chaldean nga Imperyo; siya adunay awtoridad ngadto sa minilyon nga katawhan, apan siya miserable. Unsaon nato sa pagkahibalo? Tungud kay, bisan pa sa iyang taas nga katungdanan, siya misulay sa pag-angkon og dugang pang gahum ug dungog. Ang iyang istado sa kalampusan nahisama sa usa ka druga, naglawog sa iyang pag-uyon nga kaibog mao nga siya sa wayhunong nangita sa dugang pagkainila. Si Arioch nagsulay sa pag-angkon sa dungog alang sa pagkaplag ni Daniel. Siya misulay sa pagpahimulus niining kalit-nga-bintaha alang sa pag-angkon og pabor ug tungud-niini mapauswag iyang-kaugalingon. Busa siya miingon, “Tan-awa ko, O hari, *akong* nakaplagan ang usa ka tawo!”

Unsay imong hunahuna? Ikaw ba usa ka mangingilog-og-dungog? Ang pagdayeg ba sa uban nagapagana kanimo, o ikaw maggamit sa divine nga mga prinsipyo, magbaton sa usa ka makalmang panghunahuna, ug mag-ila nga ang imong promosyon nagaagad ra sa Ginoo?

“Kay dili gikan sa sidlakan, ni gikan sa kasadpan,
Ni gikan sa disyerto *nagatungha* ang pagtuboy;
Apan Dios ang Maghuhukum;
Siya nagapaubus sa usa, ug nagatuboy sa lain.” (Mga Salmo 75:6–7)

Usa ka makapahingangha nga butang ang mahitabo diha sa bersikulo 26. Si Nebuchadnezzar nagasulay sa paghatag ni Daniel sa dungog. Una si Arioch wala sa kamatuuran; karon wamasabti sa hari ang tinubdan sa panglantaw ni Daniel.

Ang hari mitubag ug miingon ngadto ni Daniel, kansang [Chaldean] ngalan ang Belteshazzar, “Ikaw ba makahimo sa pagbutyag ngari kanako sa damgo nga akong nakita ug sa iyang interpretasyon?” (Daniel 2:26)

Karon si Daniel adunay oportunidad sa pag-angkon sa dungog ug sa pag-angkon sa pag-uyon sa hari, apan sa makausa pa siya nagapakita sa iyang pagkasinati sa grasya. Ang himaya sa Dios wala gayud maanaa ug maandam aron madag-an. Ang hari dili makahimo paghatag sa himaya ug si Daniel dili makahimo pagdawat niini.

Si Daniel mitubag atubangan sa hari ug miingon, “Mahitungud sa misteryo diin ang hari nangutana, walay usa sa maalamong katawhan, mga mahikero, mga salamangkiro, *ni* mga mananagna ang nakahimo sa pagdeklarar *niini* ngadto sa hari.” (Daniel 2:27)

Si Daniel sa makapakurat nga mao rag mapagawalon sa pagsulti nga ang iyang mga labaw waykaarang. Sa tinuud, si Daniel sa maampingon nga nagpanalipod sa iyang-kaugalingon, tungud kay dali ra gayud alang niini nga kalakin-an sa pagsulay sa pag-angkon og dungog, usab.

Si Daniel ug ang iyang mga higala mga bag-ong sugod pa ngadto sa Buhatan sa Langyawng Kalihukan. Kon si Daniel mitubag pa sa hari pinaagi sa usa ka yano nga, “Oo, ako makahimo sa paghatag kanimo sa inpormasyon,” tanan sa mga pangulo sa departamento makahimo gayud unta sa pag-angkon sa dungog. Unsa ka dimatinuuron sila gayud maka-sulti, “Susiha og maayo, Nebuchadnezzar, si Daniel mikuha sa maong inpormasyon gikan kanamo. Kini usa ka pinahiluna nga proyekto tali sa mga departamento, ug ang maong batan-on nga opisyal mikawat sa kasayuran gikan sa among mga tinipigang-dokumento ug mipresentar niini ingon nga iyahang kaugalingon nga buhat. Kami mihimo sa usa ka pormal nga pagtoon ug kami miandam niining tanan nga materyal alang kanimo.”

Gumikan sa pagsaway sa abilidad sa maalamong katawhan, si Nebuchadnezzar tingali maghunahuna nga si Daniel nanginghanglan sa kabantog alang sa iyang-kaugalingon. Hinoon, si Daniel nagahatag sa dungog diin ang dungog nahiingay.

“Apan, adunay usa ka Dios sa langit kinsa nagapadayag sa mga misteryo, ug Siya mibutyag ngadto ni Haring Nebuchadnezzar og unsay mahitabo sa ulahing mga adlaw. Kini ang imong damgo ug ang mga bisyon sa imong hunahuna *samtang* anaa sa imong kama. (Daniel 2:28)

“Mahitungud kanimo, O hari, *samtang* anaa sa imong kama ang imong panghunahuna mipakita sa unsay mahimong mahitabo sa umaabot; ug Siya kinsa nagapadayag sa mga misteryo mibutyag diha kanimo og unsay mahitabo.” (Daniel 2:29)

Si Daniel niining-tungura nagasulti nga ang Dios mao ang usa “kinsa nagapadayag sa mga misteryo [tinagong mga butang]” (cf. Daniel 2:22). Sa sangputanan, ang himaya kinahanglan ihatag ngadto sa Dios lamang. Walay magtotoo kinsa hamtong sa espirituhanon nga magkonsiderar gayud sa pag-angkon og bisan-unsang himaya o dungog alang sa iyang-kaugalingon, ug si Daniel usa ka hamtong nga magtotoo.

ANG DAMGO SA HARI

Ang katuyoan sa damgo duha-ka-pilo: Una, alang sa pagpakita og usa ka talan-awon sa umaabot nga panghitabo; ug, ikaduha, alang sa pagpaila sa persona ni Kristo ngadto sa usa ka bantugang hentil nga magmamando.

“Apan mahitungud kanako, kini nga misteryo wala mapadayag ngari kanako

gumikan sa bisan-unsang kaalam nga anaa ako nga labaw pa kay *ni* bisan *kinsang* nagpakabuhi nga tawo, kundili alang sa katuyoan sa paghimo sa interpretasyon nga mabutyag ngadto sa hari, ug aron ikaw makasabut sa mga panahum sa imong hunahuna.” (Daniel 2:30)

Usa sa labing-dako nga mga problema sa mga magtotoo karong-panahona mao nga sila wala magbaton og usa ka makalmang panghunahuna. Sa makausa pa si Daniel mipakita nga siya nagsandig diha sa Ginoo pinaagi sa pagdeklarar nga ang iyang kaalam nagagikan sa Dios. Kini nga batan-ong lalaki mao ang tukmang-panig-ingnan sa pagkasinati sa grasya: Siya wala gayuy mga ilusyon mahitungud sa iyang-kaugalingon, walay dagway sa kinaugalingong-pagkamatarong, walay makalingla nga pantalya. Si Daniel mibarog nga may perpektong balansi ug moral nga kaisog atubangan sa presensiya sa labing-gamhanang hari sa tibuuk kalibutan. Sa tinuud, si Daniel miingon, “Kini nga kaalam dili akoo. Ako gigamit lamang alang sa pagdala sa inpormasyon sa Dios diha kanimo.” Si Daniel mipatin-aw niini nga siya dili usa ka espesyal nga tawo—Dios ang nagadawat sa himaya.

Talan-awon sa mga Imperyo

Kon ang hari adunay bisan-unsang mga pagduda kang Daniel ug sa iyang propetikanhong mga abilidad, sila dili-magdugay. Sa waylangan, si Daniel mihulagway sa imahen nga nakapalisang ni Nebuchadnezzar matag gabii.

Kining talagsaon nga bisyon nadesinyo alang sa paghatag og kadugtungan sa kasaysayan ug sa pagtugot sa tanang katawhan sa pag-ila nga ang matag makasaysayanong hitabo usa ka dugtong sulud sa plano sa Dios. Usa ka imahen ang gigamit alang sa paghulagway sa talan-awon sa mga Imperyo. Atol sa pagpahamtang sa ikaupat ug ikalima nga mga liyok sa disiplina ngadto sa mga Hudiyo, sa higayon nga ang Israel masanta sa iyang kaepektibo isip usa ka nasod, kita adunay pagsaka ug pagkalaglag sa gamhanang hentil nga mga imperyo. Kini gibatbat alang kanato pinaagi sa yugto nga nagasunud ug nagapatin-aw sa kadaghanan sa Libro ni Daniel, maingon usab sa daghang bahin sa Libro sa Pinadayag. Sa kanunay adunay katawhan kinsa magasulay sa pagpangatarungan nga ang mga Hudiyo dili gayud importante. Ayaw gayud pagpakasala niining matanga sa panghunahuna! Hinumdumi gayud nga ang *tanang kasaysayan nahilambigit diha sa Israel sa pipila ka paagi*.³⁹

Samtang kita magbasa sa paghulagway sa imahen, matngoni nga kini nahaum diha sa porma sa usa ka tawo. Ang tawhanong panagway nagapadayag sa pagdominar sa tawo ngadto sa tawo sulud sa kalibutan sa yawa. Ang matag bahin sa imahen adunay makasaysayanong kahulugan ug usa ka pagpahinumdom kanato nga ang himaya sa tawo usa ka lumalabay nga butang. “Kay unsa man ang kaayohan sa usa ka tawo sa pag-angkon sa tibuuk kalibutan, ug mawad-an sa iyang kalag?” (Markos 8:36).

Sanglit ang himaya ni Nebuchadnezzar dili usa ka pasaporte paingon sa langit, kini usa ka hagit alang kaniya sa pag-atubang sa mga kamatuuran mahitungud sa eternidad. Ang usa ka tawo tingali makapasundayag og dako-kaayong awtoridad ug makakontrolar sa dako-

39. Thieme, *Kontra-Semitismo* (2018).

kaayong mga lugar sa kalibutan pinaagi sa kalantip-sa-salabutan ug kaisog, apan tanan sa iyang kamabihagon, gahum, ug kalampusan dili makahatag kaniya sa waykatapusang kinabuhi. Susama sa kahimtang sa tanan nga mga dimagtotoo, si Nebuchadnezzar kinahanglan sa pag-ila nga ang tawo ug ang Dios gibulag pinaagi sa usa ka dikaagian nga babag nga matangtang lamang pinaagi sa buhat ni Jesu-Kristo didto sa krus.⁴⁰ Wala gayuy agianan paingon sa Dios gawas lamang pinaagi ni Kristo:

“Siya kinsa nagatoo diha sa Anak adunay waykatapusang kinabuhi; apan siya kinsa wala nagatuman sa Anak dili makakita og kinabuhi, apan ang kaligutgut sa Dios nagapabilin diha kaniya.” (Juan 3:36)

“Ako ang pultahan; kon si bisan-kinsa nagasulud pinaagi Kanako, siya maluwas.” (Juan 10:9a)

“Ug Ako maghatag sa waykatapusang kinabuhi ngadto kanila, ug sila dili gayud mangalaglag; ug walay usa ang makailog kanila gikan sa Akong kamut.” (Juan 10:28)

“Ug walay kaluwasan pinaagi ni bisan-kinsa pa; kay walay laing ngalan ubus sa langit nga nahatag diha sa katawhan, diin kita mahimong maluwas gayud.” (Mga Buhat 4:12)

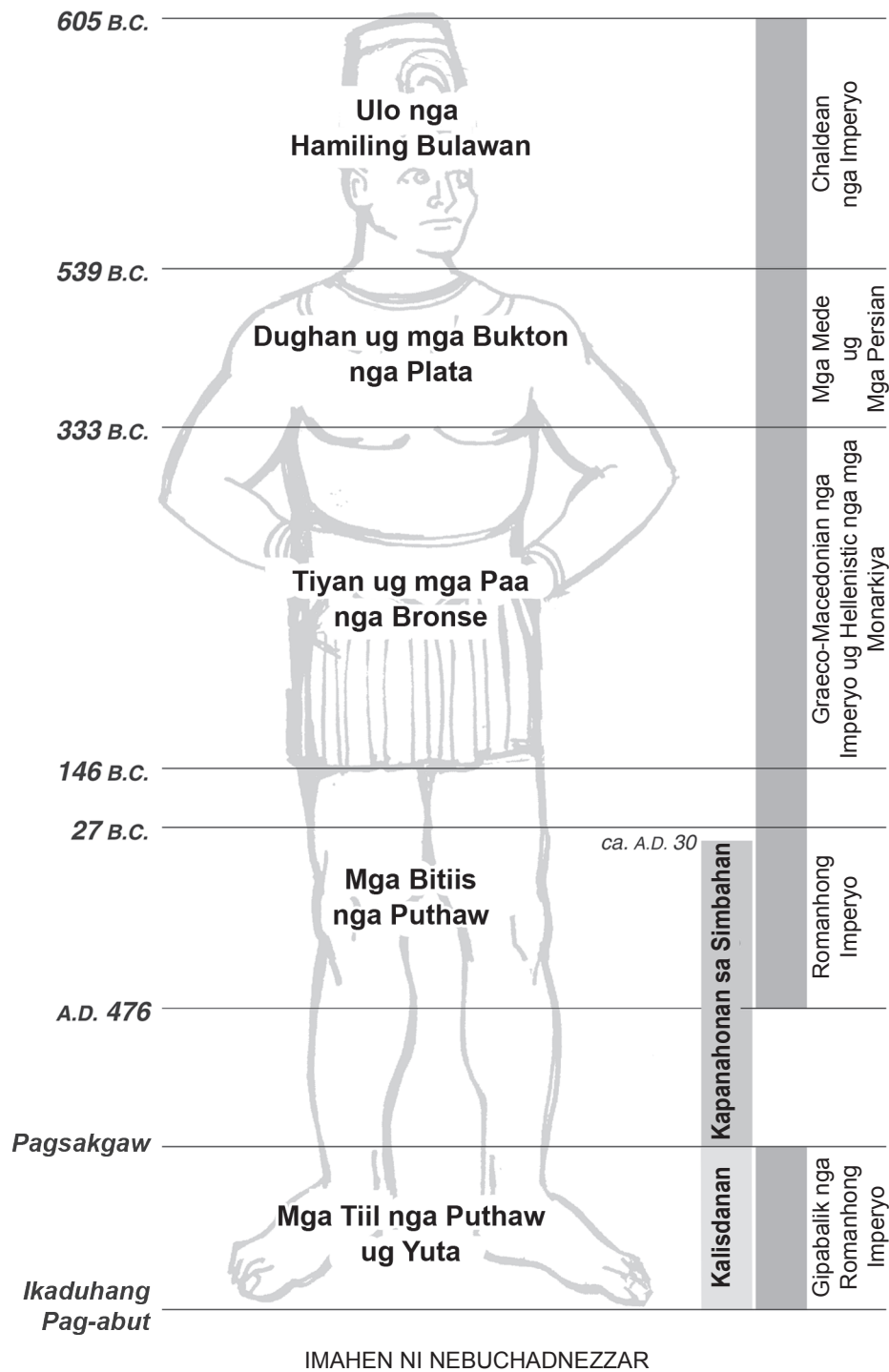
Ang bugtong isyu nga ang hari mikinahanglan sa pagsulbad mao ang, “Unsay imong hunahuna mahitungud ni Kristo?” (Mateo 22:42a).

“Ikaw, O hari, nagtan-aw ug nagsud-ong, adunay nag-inusara nga dako-kaayong istatuwa; kadto nga istatuwa, nga dako ug may talagsaong kaanindot, nagbarog atubangan kanimo, ug ang iyang hitsura makapahibulong.” (Daniel 2:31)

Sa duha lamang ka pulongan, si Daniel mihatag sa tibuuk paghulagway sa imahen: “Dako” nagakahulugan nga ang iyang hitsura dimabangbang ug “may talagsaong kaanindot” mao ang kamabihagon sa mga imperyo nga gilarawan pinaagi sa nagkalainlaing mga metal sa imahen. Ang pulong “makapahibulong” nagapasabut ngadto sa kalig-on ug gahum sa dako-kaayong pigura, ug sumala sa interpretasyon misimbolo sa kalig-on ug gahum sa mga imperyo samtang sila miugmad.

“Ang ulo sa maong istatuwa *maoy hinimo* gikan sa hamiling bulawan [Chaldean nga Imperyo], ang iyang dughan ug iyang mga bukton gikan sa plata [mga Medes ug mga Persian], ang iyang tiyan [Graeco-Macedonian nga Imperyo ni Alexander the Great] ug ang iyang mga paa gikan sa bronse [Hellenistic nga mga monarkiya], (Daniel 2:32)

40. Thieme, *Ang Babag* (2016).



“Iyang mga bitiis gikan sa puthaw [Romanhong Imperyo], iyang mga tiil maybahin gikan sa puthaw [Gipabalik nga Romanhong Imperyo diha sa Kalisdanan]⁴¹ ug maybahin gikan sa yuta [dipiho nga kanasuran]. (Daniel 2:33)

41. Ang Kalisdanan usa ka pito-ka-tuig nga gidugayon nga nagasugod human sa pagtangtang sa Simbahan gikan sa kalibutan diha sa Pagsakgaw ug nagalungtad hangtod sa Ikaduhang Pag-abut ni Jesu-Kristo. Tan-awa sa Thieme, *Ang Divine nga Laraw sa Kasaysayan*, 111–16.

“Ikaw mipadayon sa pagtan-aw hangtod ang usa ka bato [*eben*, “usa ka bato nga hilabihan kadako kini wala pa gayud makunhuri sa gidak-on,” kini si, Jesu-Kristo] natabas nga wamaggamit og mga kamut, ug kini miigo sa istatuwa [Ikaduhang Pag-abut (Pinadayag 19:11–21)] diha sa iyang mga tiil nga puthaw ug yuta, ug midugmok kanila [Armageddon]. (Daniel 2:34)

“Unya [sa Ikaduhang Pag-abut] ang puthaw, ang yuta, ang bronse, ang plata ug ang bulawan tanan nangadugmok sa dungan, ug nahimong sama sa uhut gikan sa mga giokanan sa ting-init [bawtismo sa kalayo alang sa mga dimagtotoo sa katapusan sa Kalisdanan]; ug ang hangin [paghukum sa Ikaduhang Pag-abut] midala kanila mao nga walay timailhan gikan kanila nga nakaplagan [sila wala gitugotan sa pagsulud sa milenyo nga paghari ni Kristo]. Apan ang bato [si Jesu-Kristo] nga miigo sa istatuwa nahimong usa ka dako-kaayong bukid [personal nga paghari ni Jesu-Kristo sa panahon sa Milenyo], ug milukup sa tibuuk kalibutan. (Daniel 2:35)

“Kini *mao* ang damgo; karon kami mosulti sa iyang interpretasyon atubangan sa hari.” (Daniel 2:36)

ANG INTERPRETASYON SA DAMGO

Usa ka importante nga pagtolon-an ang makat-onan gikan sa mismong kahulugan niini nga imahen. Gikan sa ulo paingon sa mga tudlo-sa-tiil, ang mga materyal nga gigamit mimos ang lunsay nga bili. Kini nga pag-us-us kasusama ngadto sa nagkasamut nga pagkadunot sa mga nasod nga girepresentar. Kini kulbahinam sa pagtimaan nga ang mga tagtanyag sa teyoriya sa ebolusyon nakiglantugi nga ang katawhan sulud sa usa ka nagpadayong kahimtang sa pag-uswag. Kini dili lamang kasukwahian sa unsa ang Bibliya nagatudlo, kundili ang kasaysayan nagapamatuud niining teyoriyaha nga ditinuud. Ang katawhan sa gihapon nalunang diha sa gubat, krimen, kamatay, kanihit-sa-pagkaon, kasilag, mga pagpihig, moral ug dimoral nga pagkaut-ut.

Ang Chaldean nga Imperyo

“Ikaw, O hari, ang hari sa mga hari, sa kang kinsa ang Dios sa langit mihatag sa gingharian, sa gahum, sa kalig-on, ug sa himaya; (Daniel 2:37)

“Ug bisan-asa ang kaanakan sa katawhan magpuyo, o ang mga hayup sa umahan, o ang kalanggaman sa langit, Siya mihatag *kanila* diha sa imong kamut ug mihimo kanimo sa pagmando kanilang tanan. Ikaw mao ang ulo nga bulawan.” (Daniel 2:38)

“Ikaw, O hari [sa Chaldean nga Imperyo] . . . ang ulo nga bulawan.” Ang pagtumaw niining banggiitan nga katawhan misugod didto sa bukirong tagaytay sa habagatang bahin sa unsa karong-panahona mao ang Iran ug mipadayon sa ubus paingon sa Persian Gulf.

Paglatas sa katuigan sila namalhin gikan sa kabukiran paingon sa mga katunggan diin sila nahimong organisado-kaayo, namalhin sa daghang mga higayon alang sa pagbuntog sa uban nga mga katawhan. Diha sa ilang mga pagronda ngadto sa amihanan sila mitinguha sa mabungahong Walog sa Tigris-Euphrates, ang Fertile Crescent, ug sa laing mga hugna sa kasaysayan nahinabo nga namunoan isip mga hari sa Babylon, pananglitan, si Merodach-baladan nga gihisgotan diha sa Isaiah 39:1.

Si Nabopolassar, ang amahan ni Nebuchadnezzar, gisuholan sa mga Assyrian alang sa pagpanalipod sa Chaldea batok sa usa ka pagsulong sa mga Phoenician. Samtang ang mga magsasaysay magtawag niini og usa ka kuryosong tuyok sa ligid sa kapalaran, kita mag-ila gikan sa bersikulo 21 nga ang Dios “nagatangtang sa mga hari ug nagapahimutang sa mga hari.” Sa bersikulo 37, si Daniel nagahimo sa aplikasyon ngadto ni Nebuchadnezzar mismo pinaagi sa pag-ingon “ang Dios sa langit mihatag sa gingharian.” Human si Nabopolassar mipadaghan sa iyang kasundalohan nga mga Chaldean, siya mimartsa paingon sa kaulohan nga siyudad sa Babylon alang sa hari sa Assyria. Siya mipahimulus niini nga oportunidad sa pag-alsa batok sa iyang harianong agalon; ug sukad niadtong higayona, Babylon ang punoan sa bag-ong Chaldean nga Imperyo. Sa katapusan, pinaagi sa panabang sa mga Mede ug mga Scythian, ang kusog sa kasundalohan sa nasod sa Assyria sa hingpit nga napukan ug, sa katapusan, ang Chaldea midominar sa gikaibgan nga lugar. Si Nebuchadnezzar mipuli sa iyang amahan isip hari, ug ubus sa iyang liderato ang imperyo miabut sa iyang kinapungkayan—“ang ulo nga bulawan”!

Si Nebuchadnezzar usa ka bantugang hari, apan ingon nga sagad mahitabo, siya adunay usa ka anak-lalaki kinsa maingon nga iresponsable samtang ang iyang amahan kasaligan. Siya nailhan sa kasaysayan isip Evil-Merodach (Amel-Marduk). Ang iyang paghari sulud sa duha ka tuig natapos sa dihang ang iyang bayaw, si Neriglissar, usa ka harianong prinsipal nga gitawag og Nergal-sar-ezer (Jeremiah 39:3), nangulo og usa ka rebolusyon ug mipatay ni Evil-Merodach. Si Neriglissar unya-dayon misakmit sa trono, apan human lamang sa upat ka tuig siya namatay. Siya gipulihan sa iyang anak-lalaki nga si Labashi-Marduk, kinsa gipatay sa pipila ka bulan ang milabay atol sa laing rebolusyon.

Si Nabonidus, bisan og dili sakup sa harianong pamilya, napili nga magmamando niadtong 556 B.C. Ang makasaysayanong mga talaan mitumbok nga siya malagmit saysentay-says ang panuigon sa dihang siya miabut sa trono; busa, kini dili katingad-an nga ang iyang anak-lalaki, si Belshazzar, nahimong kauban nga magmamando sa sinugdan sa iyang paghari. Samtang si Nabonidus gikonsiderar nga manggialamon, ang iyang nag-unang hilig gikaingon nga arkiyolohiya.⁴² Ang pagkahari dili ang kinaham ni Nabonidus, ug atol sa iyang paghari ang Chaldean nga Imperyo nalaglag gikan sa himaya nga nakab-ot ubus ni Nebuchadnezzar.

42. Gihubad gikan sa *The Cambridge Ancient History*, 3:218–219. “Siya usa ka iskolar nga may usa ka hilabihang konserbatibo nga respeto alang sa karaang mga talaan ug mga kostumbre, ug dili gayud matupngan ang kamalipayon sa higayon siya makakubkub og usa ka karaang patukoranan-nga-bato. Kon kita magsabut sa bisan-unsang-butang gikan sa iyang masantosoan nga mga pagbati alang sa siyudad sa Harran, diin siya sa matahum kaayo miayo sa Templo sa Buwan, diin, sumala sa atong nahibaloan, usa sa iyang mga ginikanan, malagmit ang iyang inahan, mialagad diha sa pagkapari, siya sa waykatahap naggikan sa amihanang Syrian nga katigulangan, uban sa tanang Syrian nga dibosyon ngadto sa diyosdiyos-nga-Buwan. Sa tinuud, hayon nga kining makita nga ebidensiya sa iyang pagsimba sa Buwan midala kaniya ubus sa pagtunglo gikan sa gamhanang kaparian ni Marduk sa Babylon, ug gani tingali misangpot ngadto sa iyang pagkakonsiderar nga usa ka apostata, nga maghatag-katarungan sa iyang hataas nga mga panahon sa pagpuyo gawas sa Babylon, ilabina sa Teima sa amihanang Arabia.”

Ang Persian nga Imperyo

“Ug sunud kanimo adunay moabut nga laing gingharian nga ubus kay kanimo.”
(Daniel 2:39a)

Atol sa pagsaka ug pag-us-us sa mga Chaldean, duha ka gamhanang puwersa sa wayhunong nga nagtinguha alang sa labaw-nga-gahum—ang mga Mede ug ang mga Persian—ang dughan ug ang mga bukton sa imahen. Ang ilang mga lider manag-ig-agaw kinsa usahay mabatukon sa usag-usa apan halos kanunay mabatukon ngadto sa mga tagagawas.⁴³ Maingon sa susamang panahon si Belshazzar nahimo nga kaubang magmamando sa Chaldea uban sa iyang amahan, si Nabonidus, si Cyrus the Great sa Persia mibuntog sa mga Mede, ang mga magmamando sa Iranian nga tagaytay. Niadtong 546 B.C., si Cyrus misakmit sa Sardis, ang kaulohan nga siyudad sa dikatoohan nga kaadunahan ni haring Croesus sa Lydia. Niadtong 539 B.C., siya milukup sulud sa Fertile Crescent ug misakmit sa Babylonia, ang labing-adunahan ug labing mauswagong dapit sa kasadpang Asya. Ang iyang kaulohan mitahan nga halos walay pagpakig-away (Daniel 5), ug ang ulo nga bulawan napukan! Ang bantugan ug gamhanang Persian nga Imperyo nahiusa—ang dughan ug mga bukton nga plata.

Daghan sa mga Babylonian ang mihangup sa mga Persian tungud kay si Cyrus mipakaylap sa malumong mga pulong mahitungud sa iyaha mismong kamaayo, kalooy, ug kabalaan. Pinasikad sa Kasulatan, ang mga Hudiyo usab mihangup kaniya.

Sa ingon-niini nagasulti ang GINOO ngadto ni Cyrus ang Iyang pinili,
Kang kinsa Akong napahimutang ngadto sa toong kamut,
Alang sa pagbuntog sa kanasuran nga nag-una kaniya, . . .
“Ako molakaw una kanimo ug mohimo sa gubot nga mga dapit nga hapsay.”
(Isaiah 45:1–2a)

Sa makausa pa atong makita ang prinsipyo nga ang Dios nagapaubus sa usa ka hari ug nagatuboy sa lain.

Kita anaa sa matag rason alang sa pagtoo nga si Cyrus midawat ni Jesu-Kristo isip ang iyang Manluluwas. Kini makita nga siya usa ka kinahanglanong parte sa plano sa Dios (2

43. Maykalambigitang mga magmamando sa mga Mede ug sa mga Persian:

Mga Mede

Cyaxares I, kaabin ni Nabopolassar sa Chaldea batok sa Assyrian nga Imperyo; Astyages, anak-lalaki ni Cyaxares I ug apohang-lalaki ni Cyrus the Great sa Persia; Mandane, anak-babaye ni Astyages, naminyo ni Cambyses I sa Anshan, inahan ni Cyrus the Great sa Persia; Cyaxares II, anak-lalaki ni Astyages, usab nailhan sa kasaysayan isip Darius ang Mede (Daniel 5:31; 9:1).

Mga Persian

Achaemenes; Teispes, ang Bantugang Hari, Hari sa Anshan; Cyrus I; Cambyses I, naminyo ni Mandane, anak-babaye ni Astyages sa Media; Cyrus II (549–530 B.C.), nailhan isip Cyrus the Great, Hari sa Anshan ug Hari sa Persia; Cambyses II (529–522); Dili-Taga-Smerdis (Gaumata), mangingilog (522–521); Darius I (521–486), nailhan isip Darius Hystaspes o Darius the Great; apo-sa-sungay-nga-lalaki ni Teispes gumikan ni Ariaramnes, manghod nga igsoong-lalaki ni Cyrus I; Xerxes I (486–465), si Ahasuerus diha sa Libro ni Esther; Artaxerxes I (465–424), usab nailhan isip Artaxerxes Longimanus (Ezra 7:1–8; Nehemiah 2:1); Xerxes II (424); Darius II (423–404); Artaxerxes II (404–359); Artaxerxes III (359–338); Arses (338–335); Darius III (335–331), katapusang Persian nga hari og gipildi ni Alexander the Great.

Cronicas 36:22–23; Ezra 1:1–2, 7–8; 3:7; 4:3, 5; 5:13–14, 17; Isaiah 44:28; Daniel 1:21; 6:28; 10:1). Si Daniel adunay personal nga komunikasyon ni Cyrus, ug pinaagi kaniya sa kadugayan nahimong pangulo nga administrador sulud sa Persian nga Imperyo. Si Cyrus sa matinumanon mipatuman sa kamandoan sa Ginoo pinaagi sa paghimo niini nga posible alang sa mga Hudiyo sa pagbalik ngadto sa Jerusalem aron sa pagtukod-pagbalik sa Templo. Sa ingon nga ang Dios migamit sa mga Chaldean alang sa pagsilot sa Iyang katawhan pinaagi sa ikalimang liyok sa disiplina, sa maong-paagiha ang Persian nga Imperyo nagamit sa pagpabalik sa Iyang katawhan ngadto sa ilang yutang-natawhan. Wala lamang ang mga Hudiyo sa Babylon midawat og makiangayong pagtagad, kundili ang mga Hudiyo napanalipdan sulud sa matag-bahin sa Persian nga hut-ong sa impluwensiya. Daghan sa kanasuran ang nawalihan-sa-ebanghelyo ug ang katawhan sa karaang kalibutan nangaluwas ug anaa sa langit karon isip usa ka resulta sa Persian nga palisiya mahitungud sa Hudiyo nga katawhan.

Nagsunud sa paghari ni Cyrus ug sa iyang anak-lalaki, adunay laing hari nga henyo, si Darius I, usab nailhan isip Darius Hystaspes ug Darius the Great. Ang mga libro nila Ezra, Haggai, ug Zechariah tanan maghigot kaniya; ug mao rag malagmit nga siya, usab, usa ka magtotoo. Atol sa iyang paghari ang Babylonian nga kaulipnan (586–516 B.C.) natapos ug sa 516 B.C. ang Bulawanong Katuigan sa mga Hudiyo misugod.

Kita magkaplag gikan sa Pulong sa Dios nga ang mga Persian dungganan nga katawhan. Sa waysuwerte, kasagaran sa mga kurso sa karaang kasaysayan magsugyot nga ang mga Persian mga barbaro. Sukwahi gayud, sila salabutanong katawhan, maayo-kaayong mga administrador, ug inilang mga siyentipiko sa ilang panahon. Sila sa pagkatinuud mipahimutang sa pundasyon alang sa modernong medisina ug adunay dako nga kahibalo mahitungud sa matematika; pipila gikan niini nga kahibalo nagamit pa karong-panahona. Dugang pa, ang moralidad sa ilang katawhan sa wayduhaduha nga anaa sa mastaas pa nga ang-ang kay sa Griyegong sibilisasyon nga misunod. Alang sa pagpakita unsa ka talagsaon sila, “Kini nga imperyo nahuptan sa mao rang pamilyaha nga mimugna niini, sulud sa duha ka siglo nga wamabahin ug wamabungkag.”⁴⁴

Ang Graeco-Macedonian nga Imperyo

“Unya lain nga ikatulong gingharian gikan sa bronse, nga mohari sulud sa tibuuk kalibutan.” (Daniel 2:39b)

Samtang ang Persian nga Imperyo mius-us sa hinayhinay, ang mga katawhan sa kasadpan nagkalig-on. Ang tiyan ug mga paa nga bronse sa bersikulo 32 magpaila ngari kanato sa Graeco-Macedonian nga Imperyo.

Sukad pa sa panahon ni Homer, ang mga Griyego nabantog gumikan sa pagpakig-away tali sa ilang-kaugalingon. Sa tinuud, sila miangay nga walay labaw pa kay sa pagpakig-away sa tinagsang kombate o diyutayng kadaghanon nga panag-away. Sila adunay kahilig sa pakiggubat ug hayan makadominar gayud sa ilang kalibutan, apan walay motibasyon sa

44. Gihubad gikan sa *The Cambridge Ancient History*, 4:2.

paghimo sa ingon.

Kining tanan nausab sa dihang si Philip II sa Macedon, igsoong-lalaki sa hari, mibalik gikan sa Thebes diin siya natanggong isip usa ka bihag. Didto sa Thebes siya naniid sa bag-ong sundalohon nga mga idiya mahitungud sa pag-organisar ug mga taktika. Sa higayon nga gikinahanglan ngadto sa trono, siya nakaorganisar na og usa ka puwersa sa kasundalohan pinasubay niining bag-o nga mga idiya. Si Philip sa ingon usab nakahuput og maayong kaalam sa patigayon, ug ang iyang mabuut nga pagdumala sa mga minahan sa bulawan sa Macedonia mipaniguro sa igong pundo alang sa mga panaw sa pagbuntog.

Si Alexander gipanganak nila Philip ug sa matahum nga pula-og-buhok, si Olympias nga Taga-Epirus. Si Philip mipaniguro nga madawat ni Alexander ang maayo-kaayong pagbansay nga maangkon. Bisan pa nagbaton ni Aristotle isip usa ka magtutudlo, si Alexander usa ka dimaayong estudyante ug gitooan nga siya dili mahisama gayud ngadto sa maayo kaayo.

Si Philip milupig ug mibuntog sa iyang mga kaaway hangtod nga usa ka tratado ang gipirmahan nga naghimo kaniyang magmamando sa Greece. Sa dihang si Philip gipatay, si Alexander mipuli sa trono sa pangidaron nga baynte. Si Alexander magpamatuud nga ang iyang dimaayong mga grado wala mipakita sa iyang kinaadman. Siya nalinga sa mga butang lahi kay sa iyang mga giton-an.

Si Alexander mihugpong sa maayo-kaayong kasundalohan apan dihadhiha miatubang og usa ka babag sa pinulongan. Ang pipila ka Griyegong mga bag-ong sundalo militok og lahi nga mga sinultihan. Ubus sa manggialamong administrasyon ni Alexander ang Hellenistic nga Griyego naugmad ngadto sa usa ka pinulongan alang sa komunikasyon tali sa mga tropa. Gikan niini nga sundalohong panginahanglan, ang Hellenistic nga pinulongan milambo ngadto sa usa ka internasyonal nga komon nga pinulongan ug pagagamiton sa mga magsusulat sa Bag-ong Testamento. Kini nga pinulongan gitawag og (*koine*), ang komon nga pinulongan.

Niadlong 334 B.C. si Alexander misugod sa iyang pagdaog pinaagi sa usa ka mapanimaslong ataki batok sa mga Persian. Samtang ang iyang kasundalohan giandam sa gubat, kini giubanan sa mga hiyograpo, mga botaniko, ug propesyonal nga 'mga tigsukud pinaagi sa lakang' alang sa pagsukud sa mga distansiya.⁴⁵ Si Alexander miadto, dili lamang sa pagbuntog, kundili sa pagtoon ug pagsabut sa bag-ong kalibutan nga siya nagsakup. Ang iyang mga kampanya nagmalampuson didto sa Asya Minor, Palestine, ug unya sa Egypt; siya usab mibuntog og dapit sa Amihanang Africa. Sa katapusan, ang karaang Persian nga Imperyo nasulong sa hingpit; ug gumikan sa kamatayon ni Darius III, ang dughan ug mga bukton nga plata gipulihan diha sa eksena sa kasaysayan pinaagi sa tiyan ug mga paa nga bronse. Si Alexander the Great nakaabut sa kinapungkayan sa iyang karera.

Si Alexander malig-on sa pisiko, maisog taliwala sa gerra, ug inila isip usa ka personal nga manggugubat. Bisan pa og siya adunay usa ka mausab-usabong kinaiya, ang iyang hunahuna praktikal, ug siya metikuloso diha sa preparasyon. Atol sa iyang hamubo nga kinabuhi, siya mipadayon sa iyang mga pagbuntog ug mipalugway sa iyang pagbulut-an

45. Ibid., 6:353. "Si Aristotle mitudlo kaniya sa etika ug metapisika, ug pipila sa politika; unya siya misulat alang kaniya og usa ka tratado sa paagi sa pagmando, ug usa pa alang sa pangolonya. Siya usab mihatag kaniya sa katibuk-an nga kaayohan sa pilosopiya, siyentipikanhong imbestigasyon, ug medisina. Ang katapusang duha mabungahon diha sa pag-atiman ni Alexander alang sa panglawas sa iyang kasundalohan didto sa Asya ug diha sa mahinungdanong mga kontribusyon nga nahimo niya bahin sa kahibalo sa hiyograpiya, hidrograpiya, etnolohiya, solohiya, ug botanika."

gikan sa Greece ug Libya hangtod sa India—kayutaan nga milungtad sa gilay-on nga halapad pa kay sa United States. Siya nangahas sa unahan pa ug midaog sa masdaghang teritoryo kay ni bisan-kinsang nangagi nga magbubuntog. Siya adunay dakong impluwensiya diha sa kasaysayan ug sugilanon.⁴⁶ Naandam alang sa pagbuntog sa iyang amahan, Philip II, nakat-on sa pangatarungan pinaagi ni Aristotle, nahilig ngadto sa pagkadanghag sunud sa iyang mapintas ug daling-masuko nga inahan si Olympias, si Alexander naandam sa hingpit, ingon nga hayan walay laing tawo nga nakahimo gayud, sa pagdominar sa kalibutan. Sama sa usa ka bulalakaw nga naglukup latas sa tulo ka kontinente, siya miusab sa dagan sa kasaysayan taliwala sa iyang hamubo nga kinabuhi sulud sa baynte-dos ka tuig lamang.

Ang nagkatap nga imperyo nga namugna ni Alexander milungtad human sa iyang kamatayon sa pipila ka tuig lamang samtang ang iyang mga manununod nakig-away sa usag-usa alang sa pagkontrolar. Sa katapusan, ang dominanteng mga hut-ong sa impluwensiya gipangulohan sa upat ka heneral sa mga kasundalohan ni Alexander—Seleucus, Ptolemy, Cassander, ug Lysimachus. Kining nabahinbahin nga imperyo girepresentar pinaagi sa mga paa sa imahen nga bronse, nailhan sa mga magsasaysay isip ang Hellenistic nga mga monarkiya.

Ang Romanhong Imperyo

“Unya adunay moabut nga ikaupat nga gingharian sama ka lig-on sa puthaw; sanglit ang puthaw nagadugmok ug nagabungkag sa tanang butang, nan, susama sa puthaw nga nagadugmok sa pino, kini mopislat ug modugmok niining tanan sa pino.” (Daniel 2:40)

Ang banwahanong mga pastol nga nagpuyo sulud sa mga payag kilid sa mga pangpang sa Tiber sa katapusan mibalhin ngadto sa kasigurohan diha sa usa sa pito ka bungtod; sila misanay, mikatag, ug mitukod sa usa ka siyudad. Samtang nanglabay ang panahon, ang Roma miabut sa pagbuntog sa mga parte sa amihanan ug habagatang Italy. Siya miangkon sa iyang dapit lakip ang Carthage didto sa kasadpan, samtang ang Syria, Egypt, ug Macedonia maoy mga kagahum didto sa sidlakan. Kini mao ang pagkabahin nga girepresentar pinaagi sa mga tiil nga puthaw diha sa Daniel 2:33. Ang tiyan ug mga paa nga bronse napulihan.

Ang pagpakigbugno alang sa pagkalabing-gamhanan misugod. Sa pagtugbang sa Carthaginian nga pagsulong, ang Roma misakmit sa Sicily ug Spain pinaagi sa Punic Wars. Sunud miabut ang Macedonia, ug samtang ang gubat sunudsunod, ang imperyo naporma. Kining waypuas nga pagpadako milakip sa Syria, Amihanang Africa, Asya Minor, Gaul, ug

46. Ibid., 6:436. “Siya usa sa labing-hataas sa nagpatugub nga mga puwersa sa kasaysayan. Siya mibalhin sa sibilisadong kalibutan gawas sa usa ka naandang-paagi ug mipahimutang niini ngadto sa bag-o; siya misugod sa usa ka bag-ong hugna-sa-panahon; walay usa ang makahimo pag-usab sama sa nangaging hitabo. Siya mipalapad sa hilabihan sa mga utlanan sa kahibalo ug sa tawhanong paningkamot, ug mihatag sa Griyego nga siyensiya ug Griyego nga sibilisasyon og usa ka tumong ug usa ka oportunidad sama sa wala pa gayud nila mahuptan. Ang particularism napulihan sa idiya sa ‘gipuy-an nga kalibutan,’ ang katilingbanong kabtangan sa sibilisadong katawhan; patigayon ug komersiyo nahimong internasyonal, ug ang ‘gipuy-an nga kalibutan’ napahiusa pinaagi sa usa ka kutay pulos sa bag-ong mga rota ug mga siyudad, ug alang sa kaayohan sa tanan. Ang Griyego nga kultura, kaniadto sa tinuud nahimugso gumikan sa mga Griyego, mikaylap sa tanang-bahin sa kalibutan; ug alang sa paggamit sa iyang mga lumulupyo, puli sa daghang mga sinultihan sa Greece, didto milambo ang matang sa Griyego nga nailhan isip ang *Koine*, ‘ang komon nga sinultihan.’”

Egypt. Ang Mediterranean nahimong usa ka Romanhong linaw.

Ang Roma nagdumala sa kalibutan pinaagi sa sundalohong kusog, apan siya kulang sa abilidad alang sa pagdumala sa iyang mga gipang-iya. Ang mga mahistrado nga gipadala isip mga gobernador sagad mikurakot sa ilang mga probinsiya ug mipauli uban ang mga katigayunan, nagbilin sa pagdumut ug rebelyon isip ilang sangputanan. Ang Republika mibarag gumikan sa mga gubat sa isigkalungsuranon ug pagkadunot sa iyang katawhan, ug siya makasinati unta sa hingpit nga pagkahugno kon si Julius Caesar wala pa migunit sa gahum.

Bisan og usa ka diktador, si Gaius Julius Caesar naghatag-og-kaayohan atol sa iyang pamunoan, ug ang kaligdong sa iyang rehimen gumikan sa iyang personal nga kinaadman. Si Caesar giila sa mga magsasaysay isip makapatagad ug tanghagaon sa maong panahon. Hinoon ang mga iskolar mitawag kaniya nga usa ka tikasan, gawas sa kompleto ug perpekto nga lalaki, silang tanan nagkauyon nga siya nagbuntaog ibabaw sa kalibutan sama sa usa ka dako-kaayong monyumento. Sa wala pay kinse ka tuig siya wala lamang mipahimutang sa Roma diha sa dalan paingon sa usa ka dako-kaayong imperyo, kundili miporma sa kaugmaon sa Kasadpang Europe, kon dili man sa kalibutan. Ang iyang pagkasalabutanon ibabaw sa panggubatan miabut gikan sa Black Sea hangtod sa Atlantic, ug sa iyang kamatayon siya nadekrito nga usa ka dios sa Romanhong Senado. Sa walay paghunahuna niini, kining tawhana nga may talagsaong mga kalampusan mihatag og pasikaran alang sa ministeryo ni Kristo. Ang Dios mituboy ni Caesar sa tukma nga panahon gayud; wala gayuy duda nga siya ang tawo alang sa krisis.

Human sa asasinasyon ni Caesar niadtong 44 B.C., adunay kaguliyang na usab, ug misunud ang mga gubat sa isigkalungsuranon. Sa dihang ang lalaki-nga-apo sa igsoon ni Caesar nga si Octavian nahimong emperador Augustus, ang Romanhong Imperyo natawo. Si Augustus wala mitinguha og bag-ong mga pagbuntog, apan mipadayon sa mga proyekto nga gisugdan ni Julius Caesar. Ubus sa iyang maykatakus nga administrasyon ang dako-kaayong gingharian nahimong usa ka imperyo sa kaanindot. Si Augustus mipatuman sa administratibong palisiya nga nasugdan sa iyang uyoan. Kini nga sistema mipalungtad sa SPQR, *Senatus Populusque Romanus*, Ang Senado ug ang Katawhan sa Roma, sa halos lima ka gatos katuig. Sa kinaunhang higayon ang Romanhong kalibutan misinati og kalinaw sa hilabihan, *pax Romana*, nga miresulta gumikan sa iyang dimabangbang nga sundalohong kusog. Atol niining panahon sa kalig-on, pag-ila sa awtoridad, pagkawaypihig, ug balaod ug kahusay, si Jesu-Kristo miabut sa kalibutan (Lukas 2:7; Mga Taga-Galacia 4:4), nabuhi, ug namatay ibabaw sa krus.

Walay timailhan nga si bisan-kinsa sa mga Julio-Claudian caesar mga magtotoo, apan ubus sa SPQR ang konsepto sa dignidad sa tawo gipasidunggan. Ang katawhan adunay kagawasan sa pagpadayon sa ilang kaugalingon nga mga kalihukan, ug ang ilang praybasi napanalipdan. Pinaagi sa kasigurohan sa personal nga mga kaugalingnan, ang pagbiyahe dili pinugngan og nagresulta diha sa kinadak-ang pagsangyaw sa 'maayong balita.' Usa ka bag-ong henerasyon sa mga magtotoo ang mitumaw sa tanang-bahin sa Romanhong Imperyo.

Apan, ingon sa kanunay nga mahitabo taliwala sa kauswagan, ang Romanhong katawhan nahimong mapatuyangon-sa-kaugalingon. Ang disiplina-sa-kaugalingon nga nahuptan niining malahutayon nga kaliwat napulihan sa usa ka natarantang pagpangita para sa kalipay. Ang pagkawala sa ilang hustong-panan-aw misangko ngadto sa kabangis—usa ka

mapintas nga tinguha sa pagpatay. Ang kalibutan tingali dili na makakita sa susama nga pagkadaotan ug pagkadunot.

Sa maong-panahon, ang espirituhanong kahimtang sa mga Hudiyo nausab. Nahikalimtan ang mga pagtolon-an nga mitudlo kanila pinaagi sa Babylonian nga kaulipnan. Sila mipahilayo gikan sa Dios ug sa makausa pa napaubus sa mga liyok sa disiplina, nga natapos niadtong A.D. 70 sa dihang ang Jerusalem naalirongan ug napukan sa mga lihiyon ni Titus. Sa pagtangdi, bisan pa sa panglutos ug disiplina sulud sa unang siglo, ang Simbahan milambo ug milig-on, ug ang kanon sa Kasulatan nakompleto.

Niadtong A.D. 96, hapit mao rang panahona nga si Apostol Juan namatay, ang paghari sa mga Flavian caesar natapos. Sa mosunud nga usa ka gatos katuig, ubus sa mga Antonine caesar, ang kasaysayan nagarekord sa Bulawanong Katuigan sa Roma, ang Imperyal nga Kalinaw. Ang inila sa ikanapulog-walo-nga-siglo nga magsasaysay, si Edward Gibbon, miingon nga kini “ang panahon sa kasaysayan sa kalibutan diin ang kahimtang sa tawhanong kaliwat sa hilabihan kamalipayon ug kamauswagon.”⁴⁷

Usab adunay kalinaw sa tanang-bahin sa imperyo; kini luwas alang sa pagbiyahe sa lapad nga kadalanan nga gipanghimo, ug adunay kinadak-ang pagwali-sa-ebanghelyo.⁴⁸ Ang Adriatic mibahin sa Romanhong Imperyo pulos sa kulturanhon ug sa pinulongan. Ang koine nga Griyego mao ang pinulongan niadtong mga nasod sa sidlakan sa Adriatic ug, labot pa sa Latin, kini gilitok sa matag edukado nga tawo sulud sa kasadpang bahin sa imperyo. Kining duha ka pinulongan magkatumbas, ug kini nahimong bililhon-kaayo alang sa mga iskolar sa pagpahiuli-pag-usab sa sinulat nga mga pulong sa Bag-ong Testamento. Tungud sa malukpanong paggamit sa koine nga Griyego, adunay usa ka talagsaong pagtubag ngadto sa Pulong sa Dios, ug ang kalamboan sa Kristiyanismo mipalungtad sa gingharian.

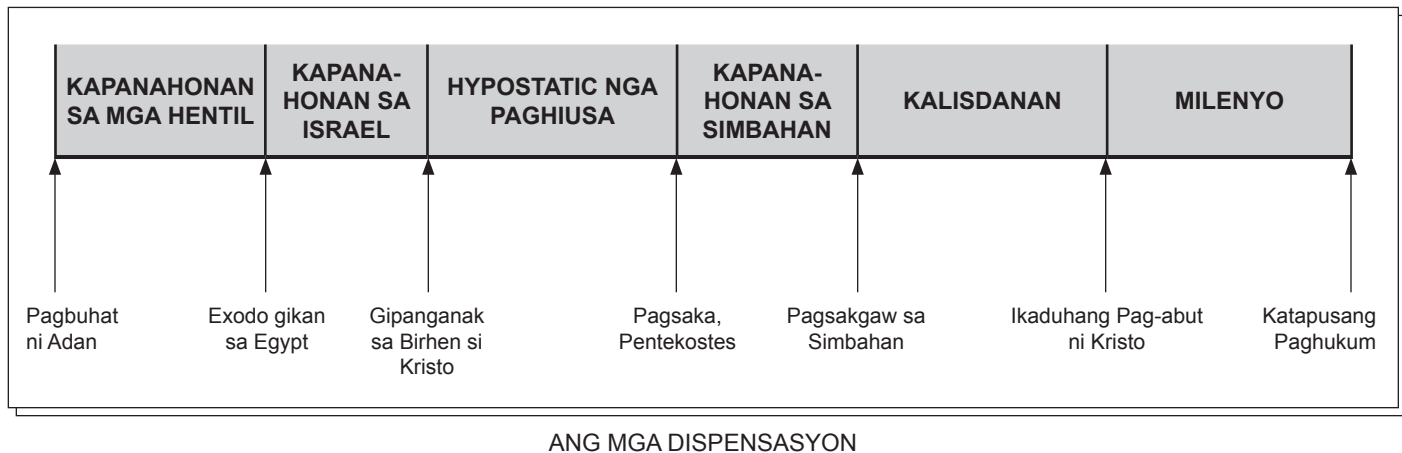
Sulud sa daghang henerasyon, ang mga magtotoo nawad-an og kaikag sa doktrina sa Bibliya. Ang disiplina gikan sa Dios misunud pinaagi sa barbaro nga mga pag-alsa batok sa kagamhanan. Sa katapusan niadtong A.D. 476, ang German nga kapitan si Odovacar mibuntog sa katapusan sa Romanhong mga emperador ug ang mga tiil nga puthaw nabungkag. Gikan sa tinumpag sa bantugan nga Romanhong Imperyo mitungha sa katapusan ang modernong Europe.

Ang Dakong Parenthesis

Ang Karaang Testamento nga mga Kasulatan magrekord sa daghang detalye mahitungud sa mga imperyo nga gihulagway diha sa istatuwa. Bisan pa niana, pipila sa mga yugto bahin sa mga imperyo daw og makalibog, gani nagkasumpaki, gumikan kay sila dili madugtong ngadto sa bisan-unsang nahibaloan nga makasaysayanong hitabo. Apan ang Dios dili usa ka Dios sa kalibog (1 Mga Taga-Corinto 14:33). Aduna gayuy usa ka koneksiyon. Kini nga mga hitabo umaabot pa ug ang yawi sa pagsabut kanila mao ang mga dispensasyon.

47. Gihubad gikan ni Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, ed. John Bagnell Bury, 7 vols. (Wildside Press, 2004), 1:85–86.

48. Thieme, *Pagsaksi*.



Sumala sa Bibliya, ang kasaysayan usa ka han-ay sa divine nga mga dispensasyon. Kining nagsunudsunod nga mga katuigan mag-aninag sa pagbutyag sa plano sa Dios alang sa katawhan. Sila maglangkub sa divine nga panglantaw sa kasaysayan ug sa teyolohiyanhong interpretasyon sa kasaysayan. Ang administrasyon mamahimong usa ka importanteng isyu alang sa pag-ila sa kalainan sa mga dispensasyon gikan sa usag-usa. Sa piho nga mga higayon diha sa Iyang tibuuk nga plano para sa katawhan, ang Dios nagapalihok og mga kausaban diha sa gitugyan nga awtoridad, responsibilidad, paagi, ug mapuslan nga mga bahandi. Kini nga mga kausaban diha sa divine nga administrasyon sa tawhanong kasaysayan maglambigit pag-una og usa ka grupo sa katawhan, sunud ang lain, ug lain pa. Sulud sa dagan sa kasaysayan, kini nga tumong nagabalhin gikan sa mga Hentil ngadto sa nasod sa Israel, gikan sa Israel ngadto ni Jesu-Kristo sa Iyang unang pag-abut, gikan ni Kristo ngadto sa Simbahan, gikan sa Simbahan ngadto sa usa ka gialirongang nahabilin sa Israel didto sa Kalisdanan, ug sa hinapos gikan niadtong matinumangon sa Israel hangtod ni Kristo ang tigpalingkawas, magbubuntog, ug magmamando sa Milenyo.

Ang Karaang Testamento nagasulud og propesiya mahitungud sa pagkatawo, kamatayon, pagkabanhaw, ug pagsaka ni Jesu-Kristo, ang Mesiyas. Ang Mga Salmo 110:1 nagarekord sa Iyang sesyon diha sa toong kamut sa Dios nga Amahan, apan ang unsay nahitabo human sa Iyang sesyon wala marekord diha sa Karaang Testamento. Adunay kahilum, usa ka parentesis sa panahon.

Walay yugto diha sa Karaang Testamento nga nagapadayag sa Kapanahonan sa Simbahan. Sa higayon nga ang Karaang Testamento nga propesiya nagahisgot sa umaabot nga mga hitabo sa kronolohiyanhon, ang bisan-unsang paghisgot sa Kapanahonan sa Simbahan gilaktawan. Unya ang propesiya nagapadayon diha sa inpormasyon mahitungud sa panghitabo sa umaabot nga mga dispensasyon sa Kalisdanan ug Milenyo. Taliwala sa mga bersikulo 40 ug 41 sa Daniel 2 kita anaa nianang usa ka parenthesis. Ang Kapanahonan sa Simbahan gikatakda ingon nga kabahin sa plano sa Dios, apan mipabiling usa ka misteryo ngadto sa Karaang Testamento nga mga santo. Dugang mga ehemplo niini makita diha sa Mga Salmo 22:22–23; Daniel 7:23–24; 9:26; 11:35–36; ug Isaiah 61:2.

Ang Kapanahonan sa Israel sa madramahong nahunong ug ang Misteryo o Kapanaho-

nan sa Simbahan misugod sa adlaw sa Pentekostes.⁴⁹ Sukad pa sa A.D. 70, uban ang kagun-uban sa Jerusalem, ang mga Hudiyo napaubus sa ikalimang liyok sa disiplina. Sila napatibulaag sa tanang-bahin sa kalibutan sulud sa kadugayon sa Kapanahonan sa Simbahan. Ang nagtoo nga mga Hudiyo mahimong mga myembro sa Simbahan. Ang misyon sa Israel alang sa pagwali-sa-ebanghelyo nabalhin ngadto sa Kapanahonan sa Simbahan nga mga magtotoo. Kini mao ang kahimtang sa pagkakaron hangtod ang Lawas ni Kristo, ang Simbahan (1 Mga Taga-Corinto 12:27; Mga Taga-Colosas 1:18), matangtang gikan sa kalibutan pinaagi sa pagkabanhaw⁵⁰ (1 Mga Taga-Tesalonica 4:16–17) ug ang Kapanahonan sa Israel mapadayon (Daniel 9:26–27).

Ang Gipabalik nga Romanhong Imperyo

“Ug niana imong nakita ang mga tiil ug mga tudlo sa tiil, maybahin sa kulonong yuta ug maybahin sa puthaw, kini mahimong usa ka nabahin nga gingharian; apan kini magabaton sa sulud kaniya sa kagahi sa puthaw, sanglit imong nakita ang puthaw nga sinagolan og ordinaryong yuta.” (Daniel 2:41)

Gikan sa atong panglantaw ang paghulagway sa imahen makasaysayanon, apan gikan sa Daniel 2, mga bersikulo 41 hangtod sa 44, kita naghisgot sa umaabot nga panghitabo. Sulud sa tibuuk Kapanahonan sa Simbahan adunay mahitabo ug mopadayon nga mga pakigbugno sa gahum tali sa mga nasod sa Kasadpang Europe. Duul sa katapusan sa karon nga dispensasyon ang karaan nga Romanhong Imperyo pagahiusahon pag-usab isip usa ka napulo-ka-nasod nga hugpong sa gahum ang nagatungha. Sa dihang ang Pagsakgaw sa Simbahan mahitabo ug ang Kalisdanan nagasugod, ang “mga tiil nga maybahin sa puthaw ug maybahin sa yuta” (bersikulo 33) magkatapo ngadto sa Gipabalik nga Romanhong Imperyo, nga maanaa sulud sa pito ka tuig sa Kalisdanan, ang pagkatapos sa Kapanahonan sa Israel.

Ang pangutana nga kanunay nagatumaw: Asa man ang United States of America nagahaum niini nga talan-awon? Ang tubag wala diha sa propesiya, apan sa akong pagtoo nga kon kining nasura nagapabiling usa ka nasudnong linalang, kini tingali mabalhin ngadto sa kahimtang sa “yuta” ug sa ingon masakup ngadto sa “puthaw” nga pamunoan sa Gipabalik nga Romanhong Imperyo. Ang yuta mapipi ug dili makasukol batok sa dimabawog nga mga kalidad sa puthaw.

Karong-panahona ang United States of America usa ka sinaligang nasod sa Dios, usa ka sentro sa pagtulon-an sa Bibliya, pagwali-sa-ebanghelyo, ug misyonaryong aktibidad.⁵¹ Kita dili, sa bisan-unsang-paagi, mahimong usa ka sinaligang nasod sulud sa Kalisdanan. Ang bisan-unsang nasod, naglakip sa United States, nga walay usa ka pundasyon sa doktrina sa Bibliya sayon maimpluwensiyahan sa mga kapritso sa daotan. Sa dihang ang usa ka

49. Tan-awa sa Pakapin-sa-basahon D.

50. Ang pagkabanhaw o Pagsakgaw sa Simbahan mao ang pagtangtang sa tanang magtotoo gikan sa kalibutan sa katapusan niining panahona, ang Kapanahonan sa Simbahan. Ang tanang magtotoo kinsa nangamatay atol sa Kapanahonan sa Simbahan ug ang tanang magtotoo nga buhi nianang higayona motagbo sa Ginoo didto sa kahanginan ug modawat sa ilang mga lawas sa pagkabanhaw.

51. Thieme, *Ang Divine nga Laraw sa Kasaysayan*, 53–56, 104–08.

nasod nagasugod sa pag-us-us, ang pagkahugno gikan sa sulud mao ang akselerador nga nagasangpot diha sa kagun-uban sa nasod. Sa ingon kita tingali malangkub isip usa sa mga tudlo sa tiil nga yuta sulud sa Gipabalik nga Romanhong Imperyo.

“Ug *ingon* nga ang mga tudlo sa tiil *maoy* maybahin nga puthaw ug maybahin nga kulonong yuta, *busa* usa sa gingharian mahimong lig-on ug parte niini daling-mabuak. (Daniel 2:42)

“Ug niana imong nakita ang puthaw nga sinagolan sa ordinaryong yuta, sila mosagol sa usag-usa pinaagi sa binhi sa katawhan; apan sila dili magkauyon sa usag-usa, maingon nga ang puthaw dili masagol sa kulonong yuta.” (Daniel 2:43)

Ang mga bersikulo 42 ug 43 magpasabut ngadto sa napulo-ka-nasod nga kompederasyon. Ang “puthaw” sa mga tudlo sa tiil, mga gingharian sa karaan nga Romanhong Imperyo, modominar sa mashuyang nga “yuta” sa mga tudlo sa tiil. Ang “binhi sa katawhan” nagapasabut ngadto sa rilihiyosong aspeto sa Gipabalik nga Romanhong Imperyo. Sa pagkakaran, ang Gipabalik nga Romanhong Imperyo anaa sa misteryong porma—ekumenikanhong rilihiyon.

Kay ang misteryo sa pagkawaybalaod nagalihok na; siya lamang kinsa karon nagapugong ang *mobuhat sa ingon* hangtod nga siya mapahawa. (2 Mga Taga-Tesalonica 2:7)

Ang “misteryo sa pagkawaybalaod” nagapasabut sa apostata nga rilihiyosong mga impluwensiya atol sa Kapanahonan sa Simbahan, tanan kanila ubus sa dilaktod o laktod nga pamunoan ni Satanas. Ang rilihiyosong pasiugda ni Satanas nagatakuban sa kadaotan diha sa usa ka dagway sa kamaayo. Apan kita nahibalo nga ang pagtoo diha ni Kristo ug doktrina sa Bibliya mao ang bugtong paagi sa pagpalambo-espirituhanon sa katawhan. “Siya kinsa karon nagapugong” mao ang Balaang Espiritu kinsa nagasanta o nagapugong sa kadaotan sulud sa kalibutan. Sa higayon nga ang Simbahan mabanhaw, ang pagpuyo nga ministeryo sa Balaang Espiritu matapos ug ang pagpugong maundang. Ang misteryo sa pagkawaybalaod mamahimong usa ka pagpadayag.

Sa dihang ang rilihiyon mamahimong usa ka hingpit nga parte sa napulo-ka-nasod nga alyansa, nianang-panahona ang Gipabalik nga Romanhong Imperyo makompleto. Sa “pagsagol sa usag-usa pinaagi sa binhi sa katawhan” nagahulagway sa pagkatapo sa rilihiyon ug politikanhon nga mga linalang. Ang Pinadayag 17 nagapalapad niini nga panagabin:

Ug ang usa sa pito ka anghel kinsa may pito ka panaksan miabut ug misulti kanako, nag-ingon, “Duul ngari, ako mopakita kanimo sa paghukum sa inilang burikat kinsa nagalingkod sa daghang katubigan.” (Pinadayag 17:1)

“Ang inilang burikat” nagarepresentar sa satanasnong-gipasiugda nga rilihiyon, nga anaa sa misteryong paagi karong-panahona. Uban sa tanan nga pagpugong matangtang human

sa Pagsakgaw sa Simbahan, “ang inilang burikat” nagagiya sulud sa usa ka kapunongan sa napulo ka nasod—ang Gipabalik nga Romanhong Imperyo. “Daghang katubigan” maoy usa ka reperensiya ngadto sa nabuntog nga hentil nga kanasuran.

“Lakip kang kinsa ang mga hari sa kalibutan mibuhat og *mga lihoc* sa imoralidad, ug kadtong kinsa magpuyo ibabaw sa kalibutan mangahubog sa bino sa iyang imoralidad.” (Pinadayag 17:2)

Ang Kalisdanan mahimong panahon sa labing mainiton nga konsentrasyon sa rilihiyon nga masinati sa kalibutan gayud. Ang ekuminikanhong rilihiyon mopatulin sa iyang pagduso ubus sa gamhanang impluwensiya ni Satanas (cf. Pinadayag 17—18). Ang Roma mahimong punoang-buhatan alang sa tibuuk-kalibutan nga “imoralidad,” tibuuk-kalibutan nga relihiyosong aktibidad.

“Ug diha sa mga adlaw niadtong mga hari ang Dios sa langit mopahimutang og usa ka gingharian nga dili gayud maguba, ug *kana* nga gingharian dili matugyan alang sa lain nga katawhan; kini modugmok ug motapos niining tanan nga mga gingharian, apan kini mismo molungtad sa kahangturan. (Daniel 2:44)

“Sanglit imong nakita nga ang usa ka bato natabas gikan sa bukid nga wagamiti sa mga kamut ug nga kini midugmok sa puthaw, sa bronse, sa yuta, sa plata, ug sa bulawan, ang bantugang Dios mipahibalo sa hari og unsay mahitabo sa umaabot; busa ang damgo matuud, ug ang iyang interpretasyon masaligan.” (Daniel 2:45)

Sa katapusan sa Kalisdanan, si Jesu-Kristo mobalik dinhi sa kalibutan isip ang “bato” nga “natabas gikan sa bukid nga wagamiti sa mga kamut.” Kini usa ka buyon nga pulongan sa Daniel 2:34. Usa ka masmaayo nga paghubad sa “bato” mao ang “usa ka dako-kaayong bato.”

Adunay daghan nga mga yugto sa Kasulatan nga nagapasabut ngadto ni Jesu-Kristo isip “ang Bato.” Siya (ang Ginoo) mao “ang Bato” diha sa Deuteronomio 32:4 ug “ang Bato sa iyang kaluwasan” diha sa Deuteronomio 32:15 (cf. Exodo 17:1–7; 1 Mga Taga-Corinto 3:11). Siya ang “batong-tukoran *alang* sa pundasyon” sa Israel (Isaiah 28:16); ang “bato nga ang mga magtutukod misalikway” (Mga Salmo 118:22; Markos 12:10); ug “pulos alang sa kabanayan sa Israel, usa ka bato sa paghapak ug usa ka bato sa pagkapandol” (Isaiah 8:14). “Malungtarong Bato” diha sa Isaiah 26:4 sa literal “ang Bato sa Kakaraan.” Si Kristo mao ang bato nga may “pito ka mata”—ang perpekto nga Bato, busa, Dios (Zechariah 3:9), ug usa ka magun-ubong bato sa Ikaduhang Pag-abut (Daniel 2:35, 45). Diha sa Mateo 16:18, si Kristo ang pundasyon sa Simbahan.

“Ug Ako usab magsulti kanimo nga ikaw si Pedro [*petros*, “usa ka gamay nga bato o tipak”], ug [sa literal “apan”] ibabaw niini nga bato [*petra*, “usa ka dako-kaayong bato,” Jesu-Kristo] Ako motukod sa Akong simbahan; ug ang mga ganghaan sa Hades dili makabuntog niini.” (Mateo 16:18; cf. Mga Taga-Efeso 2:20–22)

Sa Ikaduhang Pag-abut, si Jesu-Kristo sa personal nga mobungkag ug moguba sa Gipabalik nga Romanhong Imperyo maingon nga Siya “modugmok ug motapos sa” nag-unang mga imperyo nga gilarawan sa imahen. Ang pagtangtang gikan sa kalibutan ug paghukum sa tanang dimagtotoo pinaagi sa bawtismo sa kalayo (Mateo 3:11; 24:36–44; Lukas 3:16) magpahimutang sa eksena para sa Milenyo, nga mosugod uban sa mga magtotoo lamang (Daniel 2:35). Kini nga bag-ong gingharian molungtad sa kahangturan ubus sa paghari ni Jesu-Kristo, Hari sa mga hari ug Ginoo sa mga ginoo.⁵² Isip kabahin sa katumanan sa upat ka dikondisyonal nga kasabutan, ang Israel mapabalik isip usa ka nasod.⁵³ Kini, busa, ang interpretasyon sa damgo ni Nebuchadnezzar.

MGA REAKSIYON UG MGA GANTI

Unya si Haring Nebuchadnezzar miyukbo sa iyang atubangan ug mihatag pagtahod ngadto ni Daniel, ug mihatag sa mga sugo sa pagtanyag ngadto kaniya sa usa ka paghalad ug mahumut nga insiyenso. (Daniel 2:46)

Ang hari mitubag ni Daniel ug miingon, “Sa wayduhaduha ang imong Dios usa ka Dios sa mga dios ug usa ka Ginoo sa mga hari ug usa ka tigbutyag sa mga misteryo, gumikan kay ikaw nakahimo sa pagbutyag niini nga misteryo.” (Daniel 2:47)

Unya ang hari mipataas ni Daniel ug mihatag kaniya sa daghan nga maayo-kaayong mga gasa, ug mihimo kaniya nga magmamando ngadto sa tibuuk probinsiya sa Babylon ug pangulong opisyal sa departamento ngadto sa tanang maalamon nga katawhan sa Babylon. (Daniel 2:48)

Ang Kasulatan wamaghisgot sa tubag ni Daniel mahitungud sa madayganong reaksiyon ug bahandianong mga ganti sa hari. Hinoon, gikan sa atong pagtoon sa bersikulo 30 kita nahibalo nga si Daniel wala mipasidungog sa iyang-kaugalingon. Bisan-unsang kaalam nga siya nakaangkon pulus pagsangkap sa grasya sa Dios. Kini siguro na sa pagdahum nga siya mipahimulus niining oportunidad alang sa pagpadayon sa pagproklamar sa gahum ug katakus ni Jesu-Kristo.

Samtang si Nebuchadnezzar miila sa pagkaanaa ug kahawud sa Dios ni Daniel, siya wala

52. Thieme, *King of Kings and Lord of Lords* (2004). Tan-awa usab sa Thieme, *Ang Divine nga Laraw sa Kasaysayan*, 116–21.

53. Ang upat ka dikondisyonal nga kasabutan sa Israel:

1. Ang kang Abraham nga Kasabutan (Genesis 12:1–3) nagapahiluna sa Hudiyong kaliwatan ug sa umaabot nga nasod sa Israel ug nagapanghimaraot sa kontra-Semitismo (Genesis 13:14–17; 15:1–7, 18; 17:1–8; 22:15–18; 26:3–4; Exodo 6:2–8).
2. Ang Palestinian nga Kasabutan (Genesis 13:14–15) mao ang dokumento sa Yuta, nagapasiguro sa katapusang pagpabalik sa Israel, ug nagahatag sa mga sirkumstansiya nga diin ang Israel makabalik ngadto sa Yuta (Genesis 15:18; Numeros 31:1–12; Deuteronomio 30:1–9; Joshua 1:3–4; Isaiah 11:10–12; Jeremiah 23:3–8; Ezekiel 37:21–25).
3. Ang kang David nga Kasabutan (2 Samuel 7:8–16; 2 Cronicas 21:7; Mga Salmo 89:20–37; Isaiah 55:3; cf. Mga Buhat 13:34) nagatukod sa pagkawalay-katapusan sa trono ni David pinaagi ni Kristo (Lukas 1:32; Mga Buhat 2:29–30).
4. Ang Bag-ong Kasabutan (Jeremiah 31:31–34) nagaagad diha sa pangsakripisyong kamatayon ni Kristo ug nagagarantiya sa waykatapusang mga panalangin ubus sa kang Abraham nga Kasabutan. Ang Hosea 2:14–23 nagalarawan sa pagpahiuli ug katubsanan sa Israel (ang mapanapawong asawa).

misangpot hangtod diha sa pagdawat ni Kristo isip Manluluwas. Hinoon, ang pagkaamgo nga siya ang katingalahang ulo nga bulawan mihatag kaniya og usa ka dimaayong kahimtang sa pagkaarogante. Si Nebuchadnezzar nahaylo sa hilabihan sa iyang kaugalingon nga posisyon nga siya milaktaw sa kamahinungdanon ni Kristo, ug sulud sa usa ka panahon mipasigarbo sa iyang dios.

Sa samang-panahon, si Daniel natudlo alang sa usa ka may-impluwensiya nga katungdanan. Sa pagkalahi, siya wala mitugot sa kalampusan nga makapamahitas-on kaniya. Unsa man ang kalainan tali ni Nebuchadnezzar ug ni Daniel? Isip usa ka dimagtotoo, ang kinaiyang makasasala sa hari napuno sa pag-uyon nga kaibog, kaibog sa gahum, ug garbo-sa-kaugalingon nga kaibog. Si Daniel, sa pikas nga bahin, adunay doktrina sa Bibliya sulud sa iyang kalag; ug tungud kay siya anaa, ang kinaiyang makasasala nasumpo ug siya makapahimulus sa iyang kalampusan. Tungud kay si Daniel sa miagi nakalabang sa mga pagsulay sa kalisdanan, siya karon milabang sa pagsulay sa kauswagan.

Unsa kasayon kini sa pagsalig sa Ginoo taliwala sa waypaglaum nga mga sitwasyon kon walay laing kapaingnan. Apan ang matuud nga okupasyon uban ni Kristo maklaro kaayo kon ang hustong panan-aw mapadayon taliwala sa kauswagan.⁵⁴ Gumikan kay si Daniel nasinati sa grasya, siya dihadiha mihunahuna sa iyang matinud-anong mga higala, ug misulti ngadto sa hari alang sa ilang kaayohan.

Ug si Daniel mihangyo sa hari, ug siya mitudlo nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego ngadto sa administrasyon sa probinsiya sa Babylon, samtang si Daniel *anaa* sa palasyo sa hari. (Daniel 2:49)

Busa ang hari mitudlo nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego ngadto sa taas nga mga posisyon sulud sa yuta samtang si Daniel “anaa sa palasyo sa hari,” usa ka katungdanan nga katumbas nianang Pangulong Mahistrado sa atong Kinatas-ang Hukmanan. Dugang pa sa iyang uban nga mga pagkatudlo, siya mismo ang pangulo sa sistema sa makiangayong hukmanan sa yuta. Ang grasya sa Dios midala ni Daniel ug sa iyang mga higala ngadto sa punto sa kalampusan sulud sa Chaldean nga Imperyo—mga posisyon nga maghatag kanila bisan sa masdakong mga oportunidad alang sa pagpadayag sa pagkamatinumanon sa Dios.

54. Okupasyon uban ni Kristo mao ang kinatas-ang personal nga gugma alang sa Ginoo gikan sa doktrina sa Bibliya nga nagliyok sulud sa toong lingin-nga-kabahin sa kalag pinaagi sa pagpuno sa Balaang Espiritu; ang labing-dako nga pangsulbad-sa-problema nga kahimanan sa hamtong nga magtotoo. Tan-awa sa Thieme, *Kagawasan pinaagi sa Sundalonghong Kadaugan*, 130–32.

MGA PAGTOLON-AN GIKAN SA DANIEL KAPITULO DOS

1. Ang panginahanglan sa tawo oportunidad sa Dios. Ang damgo ni Nebuchadnezzar mao ang paagi sa pagpaila sa Dios ngadto sa gingharian ni Nebuchadnezzar. Ang Dios makagamit ni Daniel alang sa katumanan niini tungud kay si Daniel usa ka andam nga magtotoo.
2. Ang tawhanong kaalam waykapuslanan. Tanan nga maalamong katawhan wala makatabang sa hari; divine nga panglantaw gikan sa doktrina sa Bibliya nagabuntog sa kawaykapuslanan sa tawhanong panglantaw.
3. Ang Dios sa kanunay adunay usa ka tawo alang sa krisis. Si Daniel andam tungud kay ang iyang kalag napuno sa doktrina sa Bibliya.
4. Ang inilang katawhan sagad miserable o nahadlok. Gumikan kay ang tinuud nga kalipay mao ang gipanag-iyang lamang sa hamtong nga mga magtotoo, sa materyal nga mga gipanag-iyang o mga katungdanan dili makapasalig og kalinaw sa hunahuna.
5. Ang usa ka nasudnong krisis nagasangkap og kinadak-ang mga oportunidad alang sa pagsaksi. Ang demonstrasyon sa usa ka magtotoo sa kalig-on ubus sa kalisud nagaaghat sa dimagtotoo nga makamatikud.
6. Ang pagkaanaa sa fellowship gikinahanglan-kaayo alang sa pangalagad. Sulud sa fellowship, si Daniel mitubag ni Arioch uban sa “kaalam” gikan sa doktrina sulud sa toong lingin-nga-kabahin sa iyang kalag imbis nga histerya ug kalisang.
7. Ang kahibalo sa doktrina nagapalig-on sa pagtoo ug nagasangkap sa kompiyansa. Wala bisan makausa si Daniel nagduhaduha o naluya. Siya nahibalo nga ang Dios adunay mga tubag ug misalig Kaniya alang sa pagsangkap sa mga kasulbaran nga gikinahanglan.
8. Ang fellowship uban sa laing nagtubongang mga magtotoo mapuslanon. Ang impluwensiya sa katawhan kinsa waykaikag o mabatukon sa doktrina sa Bibliya makasanta sa pag-abante sa usa ka magtotoo ngadto sa espirituhanong pagkahamtong.
9. Pag-ampo mao ang ‘linya sa telepono’ sa magtotoo paingon sa Dios. Ang Dios misangkap niining grasya nga paagi sa komunikasyon. Ang lig-ong-kusog sa pag-ampo way-utlanan.
10. Ang doktrina sa Bibliya nagasangkap og pasinati alang sa pag-antos, maingon man alang sa kalampusan. Kini nga kalig-on nagasugod gikan sa usa ka makanunayong pagpasulud sa doktrina.
11. Ang pagsunud sa doktrina sa Bibliya nagapahiuli sa kauswagan sa usa ka nasod. Ang pagsalikway sa doktrina sa Bibliya nagaresulta diha sa kagun-uban sa usa ka nasod.
12. Ang doktrina natukod gumikan sa doktrina. Ang doktrina nagapasinati sa usa ka tawo sa iyang mga sirkumstansiya, iyang kinabuhi, ug iyang nasod. Si Daniel usa ka perpekto nga ehemplo sa usa ka magtotoo kinsa nahibalo ug nagagamit sa doktrina ubus sa tensiyon o kalampusan.



DANIEL TRES

Daniel Kapitulo Tres

ANG KAIBOG SA GAHUM NGA SUNDANAN

ANG DANIEL 3 USA KA HULAGWAY sa mahigugmaong pag-amuma ug pagsangkap sa Dios alang sa mga myembro sa Iyang pamilya sa tanang sirkumstansiya sa kinabuhi. Atong makita sa unsang-paagiha ang Dios mipalingkawas nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego taliwala sa kinadak-ang kalisdanan, nga nagapanghimatuud sa balikbalik nga “wala gayuy imposible sa Dios” (Lukas 1:37).

Human si Daniel mibadbad sa usa ka damgo alang ni Haring Nebuchadnezzar (kapitulo 2), ang hari mipataas ni Daniel ug sa iyang tulo ka higala ngadto sa may-impluwensiya nga mga posisyon sulud sa Chaldean nga Imperyo. Kini nga damgo mihulagway ni Nebuchadnezzar isip ang bulawanong ulo sa makapahibulong nga imahen, nag-agni sa iyang kaibog sa gahum ug sa iyang arogante nga pagkatuhup-sa-kaugalingon. Apan ang Dios kinsa mihatag ni Nebuchadnezzar sa usa ka bantugang imperyo ug mitugot kaniya sa paghari. Si Nebuchadnezzar nakaila sa omnipotence sa Dios sa dihang si Daniel mipasundayag sa divine nga pagpadayag mahitungud sa dapit sa hari sulud sa kalibutanong

kasaysayan, apan siya napakyas sa pag-ila sa grasya sa Dios.⁵⁵ Siya miabuso sa awtoridad pinaagi sa pagsimba sa gahum imbis nga ang *tinubdan* sa gahum.

Si Nebuchadnezzar magtinguha sa paghiusa sa iyang imperyo pinaagi sa relihiyosong panglupig aron nga ang iyang kaugalingong hakog nga imahen magpadayon sa katibuk-an sa kasaysayan. Gumikan kay kining sistemaha naugmad pinaagi ni Satanas mismo, kini usa ka kahugawan alang sa Ginoo.⁵⁶

Alang sa pagsabut niini nga kapitulo diha sa Libro ni Daniel ug mag-aplay alang sa imong kaugalingon nga kinabuhi, ikaw kinahanglan mahibalo sa inawat sa yawa nga Kristiyanismo—rilihiyon. Ang rilihiyon nagatinguha sa pag-angkon sa pag-uyon sa Dios (o mga diyosdiyos) pinaagi sa maayong mga buhat, samtang ang Kristiyanismo maoy usa ka personal nga relasyon diha sa Dios pinaagi sa pagtoo lamang diha ni Kristo lamang: “Kay kamong tanan mga anak sa Dios pinaagi sa pagtoo diha ni Kristo Jesus” (Mga Taga-Galacia 3:26).

Ang Pulong sa Dios nagalista sa maalamong mga imitasyon sa yawa diha sa natad sa rilihiyon:

1. Inawat nga ebanghelyo—2 Mga Taga-Corinto 11:3–4;
2. Inawat nga mga ministro—2 Mga Taga-Corinto 11:13–15;
3. Inawat nga doktrina—1 Timoteo 4:1;
4. Inawat nga lamesa sa komunyong—1 Mga Taga-Corinto 10:20–21;
5. Inawat nga pagkamatarong—Mateo 19:16–28;
6. Inawat nga pagkaespirituhanon—Mga Taga-Galacia 3:2–3;
7. Inawat nga paagi sa buhat—Mateo 23;
8. Inawat nga gahum—2 Mga Taga-Tesalonica 2:8–10;
9. Inawat nga mga diyosdiyos—2 Mga Taga-Tesalonica 2:3–4.

Tungud sa kamapahitas-on, si Nebuchadnezzar, kinsa sa naandan usa ka maalamon sa talagsaon ug mabinantayon nga hari, wala makadumala sa pagkainila nga kauswagan; siya nabuang sa gahum. Dili kuntento sa paghari sa labing dako nga imperyo niadtong panahona, siya misulay sa pagpugus sa rilihiyon diha sa tanan niyang mga sakup. Pinaagi sa pagsimba og mining-diyos siya sa tataw milaum sa paglungtad sa kaharianon sa iyang imperyo.

Si Nebuchadnezzar ang hari mihimo og usa ka imahen nga bulawan, ang katas-on niini *maoy* saysenta ka kubito *ug* ang iyang gilapdon unum ka kubito; siya mipahimutang niini ibabaw sa kapatagan sa Dura sulud sa probinsiya sa Babylon. (Daniel 3:1)

Ang kubito giihap ingon nga distansiya gikan sa siko kutub sa tumoy sa taliwala nga tudlo, kapin kun kulang napulog-walo ka pulgada. Gamit kini nga kalkulo ang imahen maoy siyam

55. Daniel 2:37: “Ikaw, O hari, ang hari sa mga hari, sa kang kinsa ang Dios sa langit mihatag sa gingharian, sa gahum, sa kalig-on, ug sa himaya.” Mga Salmo 75:6–7: “Kay dili gikan sa sidlakan, Ni gikan sa kasadpan, ni gikan sa disyerto *nagatungha* ang pagtuboy; Kundili Dios mao ang Maghuhukum: Siya nagapaubus sa usa, ug nagatuboy sa lain” (cf. Daniel 2:21).

56. Thieme, *Ang Anghelanong Away* (2018); *Christian Suffering*, 158–61.

ka piye ang kalapad ug nobenta ka piye ang gihabogon, hinimo sa tinuud nga bulawan. Gumikan kay ang Bibliya nagatawag niini nga usa ka “imahen,” kini gibanabana nga hinimo sumala sa porma sa usa ka tawo, bisan-hain nila Nebuchadnezzar o usa sa Babylonian nga mga diyosdiyos. Tugotan ta sa pagkakaran nga ang imahen katunga ang kabaga sa iyang kalapad, o upat-ug-tunga ka piye. Gamit kining tulo ka dimensiyon, atong makita ang kinatibuk-an nga 3,645 piye kubiko o 4,400,000 libra. Sa mga presyo sa bulawan pagkakaran kining mapasundayagon nga istatuwa magkantidad sa daghang trinilyon nga dolyar. Dili lamang kini nagahatag kanato og usa ka idiya sa dikatoohang katigayunan sa imperyo ni Nebuchadnezzar, kundili kini nagabutyag sa kadako sa iyang kahakog.

Ang bulawanong monumento natukod ibabaw sa “kapatagan sa Dura.” Usa ka lingin nga kapatagan, ang Dura malagmit usa ka halapad nga lugar diin ang atletikanhong mga dula gihimo o ang mga tropa girebisita.

Unya si Nebuchadnezzar ang hari mipadala og *sugo* alang sa pagtigum sa mga prinsiphe, sa mga pangulong-opisyal [*signayya*] ug sa mga gobernador [*pachawata*], sa mga magtatambag [*adargazrayya*], sa mga mamahandi [*gedavrayya*], sa mga maghuhukum [*detavrayya*], sa mga mahistrado [*tiphtaye*] ug sa tanang magmamando [*shiltone*] sa mga probinsiya sa pagtambong alang sa dedikasyon sa imahen nga si Nebuchadnezzar ang hari mipahimo. (Daniel 3:2)

Unya ang mga prinsiphe, ang mga pangulong-opisyal ug ang mga gobernador, ang mga magtatambag, ang mga mamahandi, ang mga maghuhukum, ang mga mahistrado ug ang tanang magmamando sa mga probinsiya nagkatigum alang sa dedikasyon sa imahen nga si Nebuchadnezzar ang hari mipahimo; ug sila mibarog atubangan sa imahen nga si Nebuchadnezzar mipahimo. (Daniel 3:3)

Ang pag-uyon nga kaibog nagakinahanglan sa wayhunong nga pangpagana, ug si Nebuchadnezzar dili eksepsiyon. Ang iyang dimatagbaw nga pagkaarogante mibungat og mga magdadayeg alang sa iyang labing-ulahi nga pagpasundayag sa katigayunan ug gahum. Busa, siya mipatawag sa dungan sa mga opisyal sa iyang imperyo alang sa pag-apil sa usa ka pasundayag ug sa publikong dedikasyon sa imahen. Tugoti ako sa pagpatin-aw sa usa ka punto sa hingpit: Wala gayuy daotan sa pagbaton sa materyal nga mga kabtangan. Ang sala nagaresulta kon adunay usa ka sayup nga hinungdan sa mapatuyangong pagpanagiya o pagpasigarbo sa gipanagiya.

“Mga prinsiphe” magpasabut sa politikanhong mga magmamando. Kini ang ehekutibong mga opisyal, kalakin-an kinsa midumala sa nagkalainlaing mga probinsiya sulud sa imperyo.

“Mga pangulong-opisyal” mao ang kwerpo nga mga komandante sa rehiyon. Ang Aramaic nga pulong *signayya* sa yanong nagakahulugan og mga komandante sa kasundalohan.

Si Nebuchadnezzar maantigo. Ang kagamhanan sa matag probinsiya nabahin tali sa politikanhon ug sa kasundalohan. Kon gikinahanglan, ang hari makapalihok sa bisan-kinsa batok sa usa alang sa pagpabilin sa katimbangan sa gahum ug pagsiguro sa iyang pagkontrolar. Ang matag probinsiya usab adunay iyang kaugalingong panggobyerno nga organisasyon.

“Mga gobernador,” *pachawata*, nagakahulugan og mga komandante sa dibisyon; sa laing mga pulong, ang katumbas sa may duha-ka-bitoon nga mga heneral.

“Mga magtatambag,” *adargazrayya*, nagapasabut ngadto sa Pangulong mga Mahistrado.

“Mga mamahandi,” *gedavrayya*, Persian ang gigikanan ug mitumbok sa kalihim sa buhatan-sa-pamahandi sa matag Babylonian nga probinsiya.

“Mga maghuhukum,” *detavrayya*, usa ka karaang Persian nga pulong nga nagkahulugan og “magbalantay sa balaod,” mao ang tigtaral o distrito nga mga manlalaban.

“Mahistrado,” *tiphtaye*, nagakahulugan og “paghatag sa usa ka sentensiya.” Kini nga buhatan maoy katumbas ngadto sa usa ka maghuhukum sa korte sa distrito.

“Tanan nga mga magmamando,” *shiltone*, pagahubaron gayud og “tanang ubus-og-ranggo nga mga magmamando o mga opisyal.”

“Nagkatigum” nagakahulugan ngadto sa pagtawag-sa-tigum sa tanan niining mga opisyal ug mga burokrata gikan sa matag probinsiya kinsa nagkahugpong alang sa dedikasyon nga seremonyas. “Mipahimo” nagakahulugan nga si Nebuchadnezzar ang responsable alang sa pagtukod sa imahen.

Bisan pa ang mga representante sa matag kategoriya sa liderato gipaadto ngadto sa kasaulogan, si Daniel wala mitambong. Tingali, siya adunay usa ka espesyal nga misyon alang sa hari. Sila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego lamang ang moatubang sa krisis. Maingon nga si Daniel diha sa kapitulo 2 mipamatuud sa iyang kompiyansa ngadto sa Dios, kining-tungura ang panahon sa iyang tulo ka higala alang sa pagpakita sa ilang pagsalig ngadto sa Ginoo.

RAGTIME NGA BANDA NI NEBUCHADNEZZAR

Unya ang magbubutyag sa malanog miproklamar: “Diha kaninyo ang mando gihatag, O mga katawhan, kanasuran ug *mga tawo sa matag* pinulongan.” (Daniel 3:4)

Hunahunaa ang liboan nga katawhan nga mitigum ibabaw sa usa ka dakong patag, tanang mata miatubang ngadto sa maggilakon, bulawanong imahen nga nagkidlap diha sa adlaw. Hinumdumi, kining bongga nga pagpasundayag sa bililhong metal maoy nobenta piye ang gitas-on, busa kini posible nga ang tanan makakita. Dili ikatingala ang usa ka dakong hagawhaw sa mga tingog ang mipatigbabaw tungud kay ang mga tigpaniid misiyagit sa kahibulong sa masulaw nga talan-awon. Sa pagkuha pag-usab sa ilang atensiyon, usa ka “magbubutyag sa malanog miproklamar” nga ang seremonyas hapit na magsugod.

Kini katungdanan nga ang matag tawo nga anaa maminaw sa mga instruksiyon nga gihatag. Timan-i nga ang Chaldean nga Imperyo nalangkub sa “mga katawhan,” kaliwatanong mga dibisyon, “kanasuran,” hiyograpiyanhong mga linalang, ug “pinulongan,” pinulonganong mga pagkabulag. Busa ang magbubutyag milakaw taliwala niining nagkalainlain nga panon sa katawhan alang sa paghimo sa iyang anunsyo.

Kini usa ka mahimayaong adlaw alang ni Nebuchadnezzar. Ang mga pangulo sa istado ug ang uban nga mga inila nangabot alang sa pagdayeg sa iyang labing bag-o nga simbolo sa kalampusan. Sa wayduhaduha wala gayuy nakabaton bisan usa ka gamhanang-tawo sa maong kahibulungan nga katigayunan ug gahum. Alang sa paghingpit sa pagkabongga ug

kahimtang sa seremonyas, ang harianong Babylonian nga banda migamit sa nagkadaiyang mga instrumento.

“Nga sa takna kamo makadungog sa tugtug sa tambuli, plawta, lira, pormag-triyanggulo nga alpa, kinuldasang tulunggon, tayhupong-tulunggon, ug sa tanang matang sa musika, kamo moyukbo ug mosimba sa bulawanong imahen nga si Nebuchadnezzar ang hari mipahimo.” (Daniel 3:5)

“Ang tambuli” mirepresentar sa tulunggong metal nga bahin. Ang “plawta” mirepresentar sa mga tayhupon nga tulunggon sa orkestra o turutot nga mga instrumento nga karongpanahona maglakip sa plawta, klarinete, pikolo, saksopon, waloy-lungag nga plawta, ug hait-og-tunog nga tayhupong tulunggon.

Ang kinuldasang-tulunggon nga bahin milakip sa “lira,” ang karaang kithara, ug ang “pormag-triyanggulo nga alpa,” usa ka tagning-og-tingog nga instrumento nga mipaukyab sa mga emosyon sa naminaw. Ang “kinuldasang-tulunggon,” usa ka pulo-ang-kuldas nga instrumento, ang malungtarong apohan sa piyano, milakip sa tanang bintaha sa gitara, bandiyo, ug yukelele.

Ang “tayhupong-tulunggon” tingali dili makapahimuut kanimo gawas kon adunay usa ka Gaelic nga dugo naglatay sa imong kaugatan. Ang usa ka tayhupong-tulunggon sa tinuuray dili ang tanan ‘malingaw.’ Sa katapusan, “tanang matang sa musika” milakip sa nagkadaiyang mga matang sa mga tulunggon nga motingog pinaagi pagpakang: ang tambol, piyangpiyang, ug uban pa.

Kini dili usa ka gamay nga kombo nga may duha o tulo ka musikero. Hinumdumi nga ang katuyoan niini nga musika mao ang pagsinyas og pagsimba sa imahen. Ang naaghat nga mga emosyon magpalubog sa rason, konsensiya, ug kombiksiyon niadtong naminaw. Gumikan kay ang musika usa ka internasyonal nga pinulongan, kini nagahiklin sa bisan-unsang natural nga mga babag tali sa katawhan mahitungud sa lainlaing pinulonganon, kulturahon, ug sa rilihiyon nga mga bakgrawon. Ang pangumpas nagatumong sa paglamat sa tigpamati mao nga ang iyang mga pagtubag mahimong mekanikal.

Ang musika sagad gidesinyo isip usa ka pasiuna—niini nga hilisgutan, usa ka pasiuna sa pagsimba. Ako wala mahibalo og unsay tuno ang gitugtug sa banda isip usa ka sinyas alang sa katawhan sa pagyukbo ug pagsimba sa bulawanong imahen, apan wayduda bahin sa alternatibo.

“Apan ang tawo nga wala nagayukbo ug nagasimba sa walay langan itambog ngadto sa taliwala sa usa ka hudno sa nagdilaab nga kalayo.” (Daniel 3:6)

Atong mahibal-an karon nga ang kapatagan sa Dura gigamit alang sa lain pang katuyoan: Kini ang arena diin ang mga kriminal ug sad-an sa kagamhanan silotan sa kamatayon. Ang Jeremiah 29:22 nagadokumento nga ang nagdilaab nga hudno sa kasagaran maoy Babylonian nga pagsilot. Naandan sa usa ka piho nga gidaghanon sa kasaulogan ang miuban niining mga silot-sa-kamatayon ug dakong duut-sa-katawhan ang mangabut alang sa pagsaksi sa pasundayag. Busa, sa dihang ang mando nahatag alang sa pagsimba sa imahen, ang mga kalisang sa alternatibo maoy tin-aw sulud sa mga hunahuna sa halos tanan. Malagmit

ang mga kalayo nga nagbuga gikan sa hudno makita sa tanang katawhan nga nagkatigum didto, ug bisan pa ang mga magtotoo daling-takboyan sa pagpangatarungan nga ang Ginoo makasabut kon sila miyukbo atubangan sa imahen. Tingali sila maghunahuna, “Sa way-duhaduha ang Dios dili buut nga ako mamatay, ug kini dili makadaot sa bisan-unsang alang kanako sa pagluhod. Kon akong sundon ang hari, ako makapabilin sa akong dapit sa komunidad ug makapadayon alang sa pagsaksi sa uban. Ako makabaton gihapon og usa ka maayong testimonya. Apan kon ako mamatay . . .”

Kini mao ra nga matang sa hugaw nga panghunahuna nga masugatan nato taliwala sa daghang Kristohanon karong-panahona. Pila ka higayon imong nadunggan ang usa ka magtotoo magsulti nga siya nagpabilin sulud sa usa ka apostata nga simbahan tungud kay kini mihatag kaniya og usa ka oportunidad sa pagtudlo sa kamatuuran o tungud kay siya nalingaw sa mahugoyhugoyong kinabuhi? Kon ikaw anaa sa usa ka posisyon diin ang bibliyanhong mga prinsipyo nakompromiso sa bisan-unsang kahimtang, ang imong bugtong paagi mao ang pagbiya sa walay saba. Sa dili madugay ang *matag* magtotoo nagaatubang og usa ka sitwasyon diin siya kinahanglan maghimo sa usa ka pagpili. Ang pagpili maoy tali sa pagsunud sa bug-os nga pagbuut sa Dios o pagpakabana nianang dili bibliyanhon. Hinumdumi: *Ang Dios dili gayud modawat og kompromiso sa Iyang Pulong*.

Busa niadtong higayona, sa dihang ang tanan nga mga katawhan nakadungog sa tugtug sa tambuli, plawta, lira, pormag-triyanggulo nga alpa, kinuldasang tulunggon, tayhupong-tulunggon, ug sa tanang matang sa musika, ang tanang mga katawhan, kanasuran ug *mga tawo sa matag* pinulongan miyukbo ug misimba [*segid*] sa bulawanong imahen nga si Nebuchadnezzar ang hari mipahimo. (Daniel 3:7)

“Misimba” mao ang peal participle sa *segid*, ug nagakahulugan “sa pagyukbo gumikan sa pagmanggad.” Ania ang usa ka ehemplo sa pisiko nga pagyukbo nga walay pagtugot sa pangisip. Ang rilihiyon nagapahimug-at sa panggawas nga mga kataphaw sa pagpahiuyon ug rituwal, samtang ang Kristiyanismo nagapahimug-at sa suludnong batasan.⁵⁷ Ang Dios mihatag sa usa ka gawasnong pagbuut ngadto sa matag myembro sa tawhanong kaliwat ug Siya wala nagahilabut sa kabubut-on mahitungud sa espirituhanong mga butang. Ang katawhan kinahanglan sa kanunay maykatakus sa paghimo og pagpili—bisan pa og usa ka sayup. Ang basihan sa kaugalingnan mao ang katungud sa pagpili alang sa imong-kaugalingon; si Nebuchadnezzar mihikaw sa iyang mga sakup niining sukaranon nga prinsipyo pinaagi sa pagbungat nga ang katawhan magtuman sa iyang mando. Sila wala na makaangkon og kabubut-on tungud sa hitabo. Kini mirepresentar sa ubus nga kabutang sa Chaldean nga Imperyo.

ANG KRISIS SA PAGPAHINUNGUD

Tungud niini nga hinungdan adtong panahona pipila ka mga Chaldean miduul

57. Thieme, *Kusog sa Panghunahuna* (2017); *Christian Suffering*, 15–17.

sa atubangan ug midala sa mga sumbong [*'akalu qartzeyhon*] batok sa mga Hudiyo. (Daniel 3:8)

Sila mitubag ug miingon ngadto ni Nebuchadnezzar ang hari: “O hari, mabuhi sa kahangturan! (Daniel 3:9)

“Ikaw sa imong-kaugalingon, O hari, mihimo sa usa ka dekritong nga ang matag tawo kinsa makadungog sa tugtug sa tambuli, plawta, lira, pormag-triyanggulo nga alpa, kinuldasang tulunggon, ug tayhupong-tulunggon, ug sa tanang matang sa musika, moyukbo ug mosimba sa bulawanong imahen. (Daniel 3:10)

“Apan ang tawo nga wala nagayukbo ug nagasimba itambog ngadto sa taliwala sa usa ka hudno sa nagdilaab nga kalayo. (Daniel 3:11)

“Adunay pipila ka mga Hudiyo nga imong natudlo ngadto sa administrasyon sa probinsiya sa Babylon, *kining mosunud* Shadrach, Meshach ug Abed-nego. Kining mga tawhana, O hari, mibaliwala kanimo; sila wala mag-alagad sa imong mga diyosdios o magsimba sa bulawanong imahen nga ikaw mipahimo.” (Daniel 3:12)

“Pipila ka mga Chaldean” mao kadtong anaa sa parianong propesyon kinsa mialagad isip mga magtatambag sa hari. Kining mga tawhana mibatok sa kamatuuran nga ang upat sa kinatas-ang mga katungdanan sulud sa yuta gikahatag ngadto sa mga Hudiyo kinsa nahimong mga bihag sa kaulipnan. Sila mipakita sa ilang pagkatalamayon ug pangabubho pinaagi pagtinguha sa pagpalagpot gikan sa imperyo niining manggialamon nga kalakin-an.

Ang pangabubho usa sa labing mapintas nga mga pagpadayag sa kinaiyang makasasala.⁵⁸ Sa higayon nga ang usa-ka-tawo malampuson, sa kanunay adunay katawhan kinsa abubhoan. Kon ang Ginoo naggamit ug nagpanalangin sa usa ka magtotoo, nan siya makapaabot nga mahimong hingtungdan sa ‘mga pagsaway.’ Ayaw gayud pagbinuang sa pagpanimalus batok sa abubhoang katawhan; ang Ginoo moatiaman kanila; away pag-apil-apil sa Iyang paagi. “Ang gerra iya sa GINOO” (1 Samuel 17:47b). “AKOA ANG PANIMALUS, AKO ANG MOBALOS,’ nagaingon ang Ginoo” (Mga Taga-Roma 12:19). Ang mga Chaldean nalamon sa pangabubho, mao nga sila “midala sa mga sumbong batok sa mga Hudiyo.”

Ang termino nga “midala sa mga sumbong batok,” *'akalu qartzeyhon*, sa literal naga-kahulugan og “sa pagkaon sa unud.” Kini usa ka komon nga idyom sa Aramaic alang sa malisyosong pasangil. Ang Chaldean nga mga pari wala lamang nagsulay sa pagpasangil kanila; sila buut nga makit-an kining mga Hudiyo nga masilotan sa kamatayon. Mao nga sila mipahimuut sa hari, nag-ulog-ulog kaniya pinaagi sa naandang pagtahod, “O hari, mabuhi sa kahangturan!” Apan ang ilang panghunahuna miingon, “O hari, itugot nga kining mga tawhana mangamatay!”

Ang mga Chaldean migamit sa malinglahong paagi diha sa bersikulo 12. Imbis sa

58. Tan-awa sa Pakapin-sa-basahon E.

paghingalan sa mga sad-an dihadhiha, sila militok sa “pipila sa mga Hudiyo” nagpasabut nga kining mga tawhana may usa ka ubus nga kaliwat. Kini usa ka dagway sa kontra-Semitismo, ang yawan-ong laraw ni Satanas alang sa pagpapas sa mga Hudiyo.⁵⁹ Sa katapusan, ang mga pagkamalinglahon giwala ug ang mga Hudiyo napaila isip kadtong kinsa ang hari “mitudlo ngadto sa administrasyon sa probinsiya sa Babylon.” Ang pasumbingay mipasabut nga ang gitawag og mga Hudiyo ditakus sa ilang taas nga mga posisyon ug malagmit si Nebuchadnezzar nakahimo og usa ka sayup. Kini usab mipasabut nga ang akusado dimapasalamaton alang sa pagtudlo nga ang hari mitugyan ngadto kanila ug nga sila mipamatuud niini pinaagi sa ilang pagkadili-matumanon sa harianong mando.

Ako dili buut nga ikaw dili makasabut sa prinsipyo: Ang usa ka malisyoso ug dimapuypuy nga panghunahuna sa kanunay nagadasig sa katawhan sa paghukum ug pagpasangil sa uban. Ikaw ba sa binakak napasanginlan gayud? Unsa man ang imong reaksiyon? Kasuko? Antagonismo? Kabalaka? Kahadlok? Apan ikaw dili kinahanglan sa pagreak. Ikaw makapabilin sa kalig-on. Ang doktrina sa Bibliya nga gikat-on pag-ayo ug gigamit sa husto nagahimo sa kausaban. Tungud-niini, ikaw dili makahimo sa pag-usik-usik sa imong kinabuhi sa kabalaka bahin sa unsay gihunahuna sa katawhan. *Ikaw kinahanglan magbaton sa imong kinabuhi maingon nga alang sa Ginoo* (Mga Taga-Colosas 3:16–17).

ANG REAKSIYON SA HARI

Ang kawalay-utang-buut nga gimik maoy gigamit sa “pipila ka mga Chaldean” sa eksakto ug tukma nga higayon. Ang kinaiyang makasasala ni Nebuchadnezzar naglihok lapas sa gikatakdang panahon. Ang mga popasangil batok nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego gigamit sa katuyoan sa mga Chaldean.

Unya si Nebuchadnezzar gumikan sa kayugut [*regaz*] ug kasuko [*chema*] mihatag og mga sugo alang sa pagdala nila Shadrach, Meshach ug Abed-nego; unya-dayon kining mga tawhana gidala atubangan sa hari. (Daniel 3:13)

Matngoni nga si Nebuchadnezzar wala gayud sa makausa misukna sa pagkatukma sa pasangil. Siya mihukum sa tulo ka Hudiyo nga sad-an sa walay pagpahimutang pag-una sa mga kamatuuran. Walay lider, walay magmamando ang makahimo og usa ka hustong pagbanabana sa usa ka sitwasyon samtang ubus sa impluwensiya sa usa ka hilabihang kayugut. Ang paghimog-desisyon nagakinahanglan sa usa ka kalmang panghukum ug hugut nga mga pagpugong sa usa ka madilaabong kasuko. Ang pagkawaypihig kinahanglan maghatag-hiyas sa paghukum sa usa ka tawo kinsa adunay awtoridad, o kon dili ang maong paghukum mahimong dimakiangayon ug dimatarong.

Sa kasagaran si Nebuchadnezzar usa ka makiangayong tawo, apan karon ang iyang garbo-sa-kaugalingon nainsulto ug siya nalamon sa “kayugut ug kasuko.” “Kayugut,” *regaz*, mao ang panghunahuna nga sala sa kasuko. “Kasuko,” *chema*, sa literal nagakahulugan og “napungut” ug mao ang ekspresyon sa kayugut. Ang hari wala lamang nasuko kundili

59. Thieme, *Kontra-Semitismo*.

nalamon sa kadaotan.

Si Nebuchadnezzar mitubag ug miingon ngadto kanila, “Tinuud ba kini, Shadrach, Meshach ug Abed-nego, nga kamo wala mag-alagad sa akong mga diyosdiyos o magsimba sa bulawanong imahen nga akong gipahimo? (Daniel 3:14)

“Karon kon kamo andam, sa higayon nga kamo makadungog sa tugtug sa tambuli, plawta, lira, pormag-triyanggulo nga alpa, kinuldasang tulunggon, ug tayhupong-tulunggon, ug sa tanang matang sa musika, sa pagyukbo ug pagsimba sa imahen nga akong gipahimo, *maayo kaayo*. Apan kon kamo dili mosimba, kamo sa waylangan itambog ngadto sa taliwala sa usa ka hudno sa nagdilaab nga kalayo; ug unsang-matanga sa dios nga anaa kinsa makapalingkawas [*shezib*] kaninyo gikan sa akong mga kamut?” (Daniel 3:15)

Sumala sa kalabutan sa hari, ang hilisgutan nahisama ngadto sa usa ka pangutana sa dimapasaylo nga pagkadili-matumanon pinaagi sa daotang-tinguha o sa mapasaylo nga pagkadili-matumanon pinaagi sa pagkaignorante. Mao nga, siya nangutana, “Tinuud ba kini?” Kini sa sayup gihubad ug gayud unta mabasa, “Kini ba tinuyoan?” Si Nebuchadnezzar walay pagduhaduha mahitungud sa ilang pagkasad-an, apan siya buut nga mahibalo kon sila misuki sa iyang dekrito sa tinuyo. Bisan pa sa pagkamabatukon sa hari, siya dili magbinuang ni bisan-kinsa. Ang tulo ka Hudiyo inila nga mga administrador ug mapuslan alang sa imperyo; tungud-niini, ang hari mihatag kanila sa usa ka oportunidad alang sa pagluwas sa ilang-kaugalingon.

Taliwala sa usa ka waypaglaum nga sitwasyon ang isyu sa kanunay kon ang tawo mosulay ba sa pagpalingkawas sa iyang-kaugalingon o kon siya mosalig ngadto sa Dios. Pagkasayon nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego nga makasanong unta alang sa pagpatunhay-sa-kaugalingon. Kini parte sa istrategiya sa yawa sa paghimo niini nga masayon alang sa magtotoo sa pagkompromiso. Ang tulo ka Hudiyo makapapuypuy gayud unta sa hari pinaagi sa paghimo og mga pasumangil mahitungud sa hinungdan nga sila dili makaluhod. O sila makasulti gayud, “O hari, kining mga tawhana mga bakakon; sila magsulti niining mga butanga tungud kay sila masinahon kanamo.” Apan, sila wala midangup sa pagpanalipod-sa-kaugalingon. Ang balaod sa Dios (Deuteronomio 5:9–10) labaw kay sa dekrito sa hari. Sila mipili hinoon sa pagsalig diha sa kalingkawasan gikan sa Dios, waysapayan sa makamatay nga mga sangputanan.

Diha sa bersikulo 15, kita adunay pamahayag sa hari, “ang imahen nga akong gipahimo.” Si Nebuchadnezzar mihunahuna sa idiya sa dako-kaayong imahen, midesinyo niini, ug sa dihang kini nakompleto ang imahen sa tinuuray nahimong usa ka ekstensiyon sa iyang garbo-sa-kaugalingon. Sa pagsimba sa imahen mao ang pagsimba kang Nebuchadnezzar. Ang tulo ka magtotoo kinahanglan sa pagpabilin nga malig-on. Tungud kay ang Ginoo labi pang tinuud alang kanila kay sa hari o sa bisan-unsang krisis, sila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego dili ug wala magpahinunot niini nga kabug-at.

Nakaabut ka naba sa dapit diin ikaw nakaamgo nga ang imong kinabuhi nahisakup sa Ginoo maingon usab ang imong mga problema? Kon ang paagi sa Ginoo gisunud, ikaw makabaton sa kalipay ug sa usa ka kalmang panghunahuna bisan pa sa mga sirkumstansiya.

Si Nebuchadnezzar nakaangkon sa tanan gawas sa usa ka kalmang panghunahuna. Sa pagkatinuud, siya natuhup-sa-kaugalingon ug nanginahanglan sa bug-os nga pagyukbo alang sa pagpuypuy sa iyang nasobrahan nga garbo-sa-kaugalingon. Sa pagkatinuud, si Nebuchadnezzar naghagit sa Dios. Nahikalimtan mao ang kalinaw sa hunahuna sa hari nga nakuha gikan sa mga kalooy sa Dios pinaagi ni Daniel; nahikalimtan mao ang iyang pag-ila nga ang “imong Dios usa ka Dios sa mga dios” (Daniel 2:47); nahikalimtan mao ang kamatuuran nga ang tanan nga iyang gipanag-iya miabut gikan sa Dios (Daniel 2:37); ug sa makadiyut siya miila nga sama gayud ang Ginoo mihatag, ang Ginoo makahimo sa pagkuha (Job 1:21). Gumikan sa iyang pagkahakog, si Nebuchadnezzar mihunahuna nga walay gahum sulud sa uniberso ang makapahimong waybili sa iyang dekrito o makapalingkawas niadtong kinsa siya misilot. Sa dihang gipangutana og, “Unsang-matanga sa dios nga anaa kinsa makapalingkawas kaninyo gikan sa akong mga kamut?,” sila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego miila nga kini mimugna sa usa ka mapasipad-ong hagit batok sa esensiya sa Dios.

“Kinsa ang makapalingkawas kaninyo” mao ang shaphel imperfect gikan sa *shezib* ug nagakahulugan og “sa pagluwas.” Ang paghisgot ni Nebuchadnezzar sa “iyang mga kamut” mipasabut ngadto sa iyang tawhanon nga awtoridad. Aniyay usa ka pananglitan sa kaibog sa gahum nga nagpahisalaag sa garbo-sa-kaugalingon hangtod sa punto sa pagkalibog ngadto sa grasya sa Dios (1 Mga Taga-Corinto 4:7). Kon si Nebuchadnezzar sa tinuuray gayud nakasabut sa mensahe sa talan-awon sa mga imperyo nga gihubad ni Daniel, siya mipapas niini gikan sa iyang hunahuna.

Ang hamubo nga bista hapit na matapos. Si Nebuchadnezzar nangutana sa usa ka laktod nga pangutana, ug siya midawat sa usa ka laktod nga tubag.

Sila Shadrach, Meshach ug Abed-nego mitubag ug miingon ngadto sa hari,
 “O Nebuchadnezzar, kami dili kinahanglan [*chashach*] sa paghatag kanimo og
 tubag mahitungud niining butanga.” (Daniel 3:16)

Ang pulong “kinahanglan” mao ang peal participle sa Aramaic nga pulong *chashach*, ug inubanan sa negatibo nagakahulugan og “kini wala gikinahanglan” o “kami wala malisang.” Sila dili kinahanglan nga mahadlok tungud kay ang divine nga panglantaw mituhup sa ilang mga hunahuna uban sa mismong “kalinaw sa Dios” nga lapas sa tawhanong pagsabut (Mga Taga-Filipos 4:7). Unsang-matanga ikaw sa tinuuray mao ang unsay imong gihunahuna—“Kay sanglit siya nagahunahuna sulud sa iyang-kaugalingon, sa ingon-niana siya” (Mga Proberbio 23:7a). Kining mga tawhana dili danghag; sila sa hingpit nahibalo sa kamatuuran nga ang hari makapatapos sa ilang mga kinabuhi pinaagi sa usa ka mando. Apan sila wala mahadlok! Ang Bibliya nagatudlo nga “Ikaw dili gayud magbaton og laing mga diyosdiyos una Kanako” (Exodo 20:3) ug “IMONG SIMBAHON ANG GINOO NGA IMONG DIOS, UG MAG-ALAGAD KANIYA LAMANG” (Mateo 4:10b). Ang mga Kasulatan mihusay sa isyu alang nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego. Disama sa mga Chaldean, sila wala miulog-ulog sa hari o mihangyo kaniya alang sa kalooy; sila sa yanong misaysay sa mga kamatuuran.

“Kon kini itugot sa *ingon*, ang among Dios kang kinsa kami mag-alagad makahimo [*yeki*] sa pagpalingkawas kanamo gikan sa hudno sa nagdilaab nga

kalayo; ug Siya mopalingkawas kanamo gikan sa imong kamut, O hari.” (Daniel 3:17)

“Kon kini itugot sa *ingon*” mipahayag sa kamatuuran nga kining tulo ka magtotoo miila nga ang ilang kalingkawasan pinasikad sa kinalabwang-kamandoan sa Dios. Bisan kon sila mangamatay o dili sulud sa hudno maoy usa ka divine nga pagpili. Ang Dios adunay gahum ug abilidad bisan-hain sa pagpalingkawas kanila o pagkuha kanila uban Niya mismo. Kon ang usa ka magtotoo mahibalo niini nga prinsipyo sa doktrina, nan uban ni Job siya makasulti, “Bisan pa og Siya mopatay kanako, ako molaum diha Kaniya” (Job 13:15a). Tungud kay kining mga tawhana misalig sa hingpit diha sa Pulong sa Dios gikan pa sa sayong kabatan-on, sila nahibalo nga sila kinahanglan dili gayud magyukbo ngadto sa bulawanong istatuwa. Si dihang sila misaysay, “Among Dios [Jesu-Kristo] kang kinsa kami mag-alagad,” sila sa dayag miila sa ilang relasyon uban sa Dios. Sila adunay hustong pagsinati sa doktrina: Samtang sila mialagad sa Chaldean nga Imperyo sumala sa usa ka opisyal nga kapasidad, sila mihimo sa ilang mga trabaho ingon nga alang sa Ginoo ug nangalagad Kaniya.

Ang ilang testimonya, “Siya mopalingkawas kanamo,” nagapasabut ngadto sa omnipotence sa Dios. “Makahimo” usa ka peal participle sa *yekil* ug “palingkawas” mao ang shaphel infinitive sa *shezib*. Kita adunay usa ka ekspresyon sa kinatas-ang kompiyansa: “Siya sa waykinutuban makahimo sa pagluwas kanamo.” Kini nga pamahayag mipadayag sa paggamit sa pagtoo-pahulay sa hamtong nga mga magtotoo. Ang kalingkawasan gikan sa labing gamhanan nga monarka niadtong panahona mipaila nga walay problema alang sa Dios. Sila nakabaton sa Iyang saad:

“Ayaw kahadlok, kay Ako uban kanimo;
Ayaw pagtan-aw nga mabalak-on bahin kanimo, kay Ako ang imong Dios.
Ako mopalig-on kanimo, sa wayduhaduha Ako motabang kanimo,
Sa wayduhaduha Ako motuboy kanimo pinaagi sa Akong matarong nga toong kamut.” (Isaiah 41:10)

Kining mga tawhana miila sa hustong napahimutang nga awtoridad sulud sa tawhanong pagbulot-an. Busa, sa katapusan sa bersikulo 17 atong makita ang mga pulong, “O hari.” Sila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego nahibalo sa mga prinsipyo sa ikaupat nga divine institusyon, gobyerno sulud sa nasudnong linalang, ug mituman sumala sa usa ka matinahurong paagi ngadto sa ilang nasudnong lider.⁶⁰ Apan, isip mga magtotoo kinsa nahibalo ug mituman sa Pulong sa Dios, sila dili gayud magtugot sa Istado sa pagdiktat sa ilang espirituhanon nga kinabuhi. Ang Istado walay katungud sa pagpugus sa rilihiyon diha sa iyang mga lungsuranon, maingon nga ang mga lungsuranon walay katungud sa pagpugus sa rilihiyon diha sa Istado (Mateo 22:21). Nan, kini nga mga magtotoo migamit sa usa ka hustong baroganan pinaagi sa pagbulag sa ilang mga katungdanan alang sa Istado

60. Ang divine nga mga institusyon maoy upat ka sukarang prinsipyo alang sa tanang katawhan nga gitugyan sa Dios ug gidumala pinaagi sa mga balaod sa divine nga katukuran alang sa pagpalungtad, kalig-on, proteksiyon, ug kagawasan sa tawhanong kaliwat: (1) ang tagsatagsa, (2) kaminyoon, (3) pamilya, (4) ang nasudnong linalang. Ang matag institusyon gidumala sa usa ka nahiagay nga awtoridad: (1) kabubut-on, (2) bana, (3) mga ginikanan, (4) gobyerno.

gikan sa ilang pagkamaunungon ngadto sa Dios.⁶¹

“Apan *bisan* kon *Siya* dili *mopalingkawas*, tugoti kini nga mahibaloan kanimo, O hari, nga kami dili mag-alagad sa imong mga diyosdiyos o magsimba sa bulawanong imahen nga ikaw mipahimo.” (Daniel 3:18)

Samtang sila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego adunay pribilihiyo sa tagsatagsa nga kagawasan sa pagpili, sila sa hingpit nakasabut sa pagbuut sa Dios bahin sa hitabo. “Apan *bisan* kon *Siya* dili *mopalingkawas*” kanila, sila mibutang sa ilang-kaugalingon ubus sa kinalabwang-kamandoan sa Dios ug mipahayag sa ilang kompiyansa diha sa Iyang desisyon. Sila adunay igong doktrina sa Bibliya sulud sa ilang mga toong lingin-nga-kabihin aron sa hingpit nga mabalansi, masaligon, ug makalma atubangan sa modangat nga silot. Sila wala mitinguha sa pagkab-ot o pagdawat sa pagpalingkawas, ni sila misulay sa pagpugus o pagsuborno sa Dios; sila kuntento Kaniya sa pagdeterminar sa ilang kapalaran (1 Pedro 4:19). Kining Hudiyo nga mga magtotoo maoy talagsaon. Pipila ra ka magtotoo ang nag-atubang sa kamatayon nga magkonsiderar sa kamatuuran nga ang Dios lamang nagadeterminar sa kinabuhi ug kamatayon (Mga Salmo 31:15a).

Kon si Nebuchadnezzar aduna pay pagdahum nga kining mga Hudiyo magbawi sa gipamulong, kini sa wamadugay nahanaw. Sila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego wala gani misulay sa pagluwas sa ilang-kaugalingon. Wala gayuy lipodlipod sa mga pulong; wala gayuy lubog nga sinultihan o pagsulay sa pagpuypuy sa napungut nga hari. Sa walay pagduhaduha sa makadiyut sila miingon, “Kami dili mag-alagad sa imong mga diyosdiyos o magsimba sa bulawanong imahen.”

Samtang ang pagsimbag-diyosdiyos nakadala sa Judah ngadto sa kaulipnan ubus sa ikalimang liyok sa disiplina (Jeremiah 17:1–4), ang pagsimbag-diyosdiyos mitugyan niining tulo ka nagtoong mga Hudiyo og oportunidad sa pagpili sa usa ka positibong pagbarog alang sa Dios.⁶² Sama ni Daniel kini nga kalakin-an sa makanunayon mialagad sa Ginoo ug adunay moral nga kaisog sa pagdumili sa sugo sa hari. Kini posible lamang tungud sa doktrina sa Bibliya sulud sa ilang mga kalag. Ang alternatibo mao ang pagpakita sa katalawan ug pagpangatarungan sa dayag nga pagyukbo alang sa pagluwas sa ilang mga kinabuhi.

Daghang katuigan mosunud si Pablo magpahayag susama niini nga batasan diha sa Mga Taga-Filipos 1:21: “Kay alang kanako, ang pagpakabuhi Kristohanon, ug ang pagkamatay kadaugan.” Kay bisan pa og si Pablo nakabaton og diyutay sumala sa materyal nga mga bahandi, siya nakabaton sa tanan sumala sa espirituhanong mga bahandi dinhi sa kalibutan ug didto sa langit.

61. Thieme, *Christian Suffering*, 50–52.

62. Kini usa ka ehemplo sa usa ka prinsipyo nga gisaysay diha sa Mga Salmo 76:10a: “Kay ang kaligutgut sa tawo modayeg Kanimo.” Si Jesu-Kristo nagakontrolar sa kasaysayan bisan pa sa kamatuuran nga si Satanas nagahari sa kalibutan. Ang kadaotan nga gihimo ni Satanas mapakyas sa pagkab-ot sa iyang mga tinguha. Hinoon ang Dios nagagamit sa mga lipatlipat ni Satanas alang sa pagpakaylap sa kamatuuran sa tanang-bahin sa kalibutan. Ang Dios nagapahimulus niini nga oportunidad, sama niadtong Siya mipadala og kalayo gikan sa langit isip tubag sa pag-ampo ni Elijah (1 Mga Hari 18:21–39). Sa masmakadaghan, ang Dios nagagamit niini nga mga oportunidad alang sa pagtudlo og doktrina sa Bibliya ngadto sa magtotoo. Ilalum sa kalisud ang suludnong kalig-on sa magtotoo mamahimong dayag. Ang kamatuuran sulud sa mga kalag nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego napakita atubangan sa mismong diyosdiyos nga tinuyong gidesinyo alang sa paglubog nianang kamatuuran.

BLUPRIN ALANG SA KAGUL-ANAN

Unsa man ang tawo kinsa anaa tanan nga mapalit sa kuwarta ug apan walay espirituhanong mga bahandi? Ang usa ka pagtan-aw diha ni Nebuchadnezzar nagahatag sa tubag ug nagasangkap sa usa ka sundanan sa kagul-anan—usa ka sundanan nga mahimong malikayan. Kining tinuuray nga bantugang tawo mihari sa usa ka imperyo nga naglakip og pipila ka milyon nga milya kwadrado. Ang iyang kinaadman napamatud-an pinaagi sa mga kalaki sa inhenyeriya, sundalohong mga kadaugan, ug manggialamong administrasyon. Siya adunahan sa dimasukud; siya nakabaton sa tanan—sanglit ang, tanan gawas sa kalipay.

Ang pagkadili-malipayon ni Nebuchadnezzar tingali misugod sa dihang ang mga ngil-ad-nga-damgo misakmit kaniya sa iyang pagkatulog (Daniel 2). Sa diha nga ang iyang mga ngil-ad-nga-damgo nasulbad, siya mipaugmad og usa ka problema sa pagkaarogante. Siya misipyat sa oportunidad sa pagbaton og matuud nga kalipay pinaagi sa pagsalikway sa Ebanghelyo nga si Daniel mitanyag ngadto kaniya. Siya nakakita sa gahum sa Dios apan ang garbo-sa-kaugalingon mibuta kaniya alang sa iyang panginahanglan sa kaluwasan. Samtang sila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego mibarog atubangan ni Nebuchadnezzar, ilang nakita ang usa ka miserableng tawo—nasuko, mabatukon, dimapuypuy, napuno sa mga sala sa panghunahuna. Ang iyang kapungut sa ilang pahayag mahimong mapataas sa dayag nga kamatuuran nga sila nakabaton og kalipay.

Ang doktrina sulud sa kalag mao ang kalainan tali sa kagul-anan ug kalipay. Tulo ka magtotoo nga may labing-daghang doktrina nakuntento atubangan sa kamatayon. Usa ka hari, nga walay Ginoo, walay doktrina ug pagkasinati sa grasya, maoy miserable.

Itugot ta nga sila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego mikompromiso sa ilang mga sukaranan. Unsay mahimong mahitabo? Sila tingali mapalingkawas gikan sa silot, maka-balik sa ilang probinsiya, ug mipuyo sa usa ka hataas ug mauswagong kinabuhi. Apan, ang mga tigkompromiso *dili* makabaton og suludnong kalipay. Usa ka gamay nga sala sa panghunahuna nagamugna og kagul-anan. Kining tulo ka magtotoo mibarog sa malig-on pinasikad sa prinsipyo ug integridad. Ang doktrina sulud sa ilang mga kalag mihimo kanila nga malipayon bisan pa og sila daw mipalig-on sa ilang kalaglagan. Giatubang pinaagi sa maong waykahadlok nga pagsukol, ang hari nahimo sa labi pang dimakatarunganon tungud sa iyang kayugut.

Unya si Nebuchadnezzar napuno sa kaligutgut, ug ang iyang ekspresyon sa nawong nausab ngadto nila Shadrach, Meshach ug Abed-nego. Siya mitubag pinaagi sa paghatag og kamandoan sa pagpainit sa hudno pito ka pilo nga taas pa kay sa naandan nga kini gipainit. (Daniel 3:19)

Napungut sa hilabihan si Nebuchadnezzar nga hasta ang iyang ekspresyon sa nawong nahiwi. Sulud lamang sa minutos ang iyang panghunahuna nahimong mapintas sa hilabihan nga ang iyang panagway nalubag ug siya nawad-an sa kalig-on sa pangisip. Si Nebuchadnezzar, kinsa mibuntog sa kalibutan ug mihari sa usa ka dakong imperyo, wala makahari sa iyang mga emosyon (Mga Proberbio 25:28). Nabuang tungud sa kayugut, siya misugo nga ang kalayo sulud sa hudno pagasugnoran. Niining tungura ang iyang kakulang sa kontrol duul na sa pagkabuang. Wala sa kaniadto kini nahitabo kaniya nga

ang iyang sugo mipahimutang sa kakuyaw sa mga kinabuhi sa iyang maunungon nga mga sakup. Bali, ang pagpasaka sa kainit dili magdugang og usa ka hugna sa kasakit ngadto nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego.

Ug siya mimando sa kasaligang maisog nga mga manggugubat kinsa *maoy* anaa sa iyang kasundalohan sa paggapos nila Shadrach, Meshach ug Abed-nego, aron sa pagtambog *kanila* ngadto sa hudno sa nagdilaab nga kalayo. (Daniel 3:20)

Ang Aramaic nga pulong alang sa “maisog nga mga manggugubat” nagakahulugan sa mga bayani, o kalakin-an nga nasulayan na sa kombate, ang kinamaayohang mga sundalo sulud sa kasundalohan ni Nebuchadnezzar. Ang mga kinabuhi niining maisog, matinumanon nga kalakin-an masakripisyo tungud kay ang ilang hari nawad-an sa iyang maayong hunahuna. Hinumdumi, ang kasuko ug pagkahanaw sa kalig-on magpugong sa tin-aw nga panghunahuna, ug kon ang nasudnong mga lider mga danghag nga tighunahuna, adunay potensiyal alang sa wakinahanglana nga pagpamatay.

Ang panahon-sa-kalinaw nga kasundalohan sa United States nangamatay sa pagbukas sa Gubat sa Kalibutan II. Ngano man? Kakulang sa tin-aw nga panghunahuna, pag-ila-daan, ug kaisog mahitungud sa atong nasudnon nga mga lider. Ang nasod wala maandam alang sa gubat, ug sa dihang ang gubat miabut kadto nga kalakin-an maoy gisakripisyo. Makat-on ba gayud kita?

Unya kini nga kalakin-an gipanggapos uban ang ilang mga pantalon, ilang mga kupo, ilang mga kalo ug sa ilang *uban* nga mga sinina, ug gipangtambog ngadto sa taliwala sa hudno sa nagdilaab nga kalayo. (Daniel 3:21)

“Unya kini nga kalakin-an” nagapasabut ngadto sa tulo ka magtotoo kinsa gipanggapos sa pagpangandam alang sa ilang silot-sa-kamatayon. Ang ilang mga sinina gipanglista: “Ilang mga pantalon” dili mga karsones kundili usa ka tunika; “ilang mga kupo” mao ang maanindot nga panggawas nga mga bisti ibabaw sa ilang gisul-ub nga mga uniporme; “ilang mga kalo” mitimaan sa ilang ranggo; ug “ilang *uban* nga mga sinina” mipasabut ngadto sa bakus-nga-panapton ug mga dayandayan-sa-saput nga nagpaila sa taas nga katungdanan diin sila natudlo (Daniel 2:49). Ang ilang mga sinina sa tino nga gisulti tungud kay sa pagpalingkawas kini nga mga bisti walay usa ang masunog ni adunay baho sa sunog diha kanila.

Ang mando sa hari natuman, ug sila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego, gipangtambog ngadto sa hudno. Si Nebuchadnezzar mimando nga ang hudno painiton sa pito ka pilo gikan sa iyang normal nga temperatura ug karon ang iyang nagsibaw nga kasuko miani sa iyang ganti.

Gumikan niini nga hinungdan, tungud kay ang mando sa hari *maoy* dinalian ug ang hudno nahimong hilabihan kainit, ang siga sa kalayo mipatay niadtong kalakin-an kinsa mialsa nila Shadrach, Meshach ug Abed-nego. (Daniel 3:22)

Gikan niini nga bersikulo kita nakat-on sa usa ka prinsipyo: Ang paghukum dili gayud

pagahimoon taliwala sa kapintas sa kasuko. Ang panahon kinahanglan palabyon alang sa desisyon nga mahimong waypihig ug mahiuyon uban sa mga balaod ug mga prinsipyo sa divine nga institusyon numero kwatro. Usa ka maayong ehemplo mao ang masupakong pamalaod nga nagatinguha sa pagdili sa pagpanag-iya og pusil sa masunoron-sa-balaod nga mga lungsuranon. Ang tin-aw nga panghunahuna dili posible kon ang mga tawo nakontrolar o naimpluwensiyahan sa emosyonalismo, usa ka diangayan nga pagpatuyang diha sa mga emosyon.

Matngoni nga ang pundok sa mga sangputanan nga nagresulta gikan sa mga sala sa panghunahuna nagkalapad-gayud. Ang maisog ug maunungon nga mga sundalo kinsa midala sa tulo ka piniriso paingon sa hudno nangamatay. Unsa ka dakong pagpapha kini gayud ngadto sa kaisog sa kasundalohan. Ilang hepe-komandante ang nakaingon sa sakripisyo sa maisog nga kalakin-an tungud sa usa ka mapasagarong desisyon nga gihimo taliwala sa kasuko.

Apan kining tulo nga kalakin-an, sila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego, nahulog ngadto sa taliwala sa hudno sa nagdilaab nga kalayo nga ginapos sa *gihapon*. (Daniel 3:23)

Sa makapahingangha kaayo, samtang ang kalakin-an kinsa gisugo sa pagtambog nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego ngadto sa hudno nangamatay sa dihang sila mipaduul sa talagsaong kainit, ang mga piniriso sa ilang-kaugalingon walay nadaot. Sila gipangtambog ngadto sa nagpula-sa-kainit nga hudno, ang ilang mga kamut ug mga tiil gibangan og siguro.

ANG KADAUGAN SA GRASYA

Unya si Nebuchadnezzar ang hari nahingangha ug mibarog pagdali; siya mitubag ug miingon ngadto sa iyang taas nga mga opisyal, “Dili ba tulo ka ginapos nga kalakin-an ang atong gitambog ngadto sa taliwala sa kalayo?” Sila mitubag ug miingon ngadto sa hari, “Sa wayduhaduha, O hari.” (Daniel 3:24)

Si Nebuchadnezzar nahimutang sa kinaunhang lumbay sa lingkoranan alang sa silot-sa-kamatayon. Ang panon wamagtingog, tingali aron nga ang mga siyagit sa gisilutan madunggan. Sa katingad-an kaayo, wala gayuy mga siyagit. Ang hari mitutok ngadto sa buho sa hudno. Si Nebuchadnezzar nakugang sa unsay iyang nakita: Ang kalakin-an sa yano nga dili mabuhi sulud sa maong mga temperatura. Ang gisilutan nga kalakin-an maayog-lawas ug mabaskog, wamaunsa sa mga kalayo. Ang hari miatubang og laing makapalibog nga sitwasyon. Unsay nahimong sayup? Sa tumang katingala, siya miatubang ngadto sa iyang mga magtatambag:

Siya mitubag ug miingon, “Tan-awa! Ako nakakita og upat ka lalaki nga binuhian *ug* naglakaw *dinha* sa taliwala sa kalayo nga walay kadaot, ug ang hitsura sa ikaupat sama sa usa ka anak-lalaki sa mga diyosdiyos [*bar elahin*]!” (Daniel 3:25)

“Upat ka lalaki nga binuhian”—sila Shadrach, Meshach, Abed-nego, ug ang Ginoong Jesu-Kristo! Ang tulo gisulud ngadto sa hudno nga ginapos sa mga pisi o mga kadena. Ang ilang mga gapos nangasunog, ug si Nebuchadnezzar nakakita sa upat nga “naglakaw *dinha* sa taliwala sa kalayo.” Ang bugtong mga butang nga ang mga kalayo milamon mao ang ilang mga posas, ang mismong mga butang nga mipugong kanila gikan sa paglihok. Ang Dios sa kasagaran nagagamit og kalisdanan alang sa pagbuhi kanato gikan sa mga posas sa sala nga mag-ipit kanato samtang kita maglakaw taliwala niining kinabuhia. Sa higayon nga ang mga posas mabugto, kita gawasnon sa paglakaw pinaagi sa Balaang Espiritu, usa ka paglakaw pinaagi sa pagtoo.

Kini nga makasaysayanong hitabo nagahulagway sa usa ka talagsaong prinsipyo diha sa doktrina sa pag-antos. Ang Dios midisenyo og tawhanong pag-antos alang sa panalangin sa magtotoo. Ang panalangin posible lamang kon adunay usa ka makanunayon sa matag-adlaw nga pagpasulud sa doktrina sa Bibliya, nga nagasangko sa espirituhanong pagkahamtong ug okupasyon uban ni Kristo.⁶³ Ang sundanan sa 1 Pedro 1:7–8 nan nagaresulta, ug ang panalangin alang sa magtotoo maoy talagsaon.⁶⁴ Hinumdumi ang prinsipyo: Kon ikaw gayud anaa sa hudno sa kalisdanan, adunay usa lamang ka paagi sa pagsugakod sa sitwasyon—pinaagi sa pagtoo. Ang Dios mag-uban kanimo taliwala sa nagdilaab nga hudno, ug ang Dios mopalingkawas kanimo, dili kinahanglan *gikan* sa pag-antos, kundili gawas sa taliwala sa pag-antos (1 Mga Taga-Corinto 10:13). Sa laing mga pulong, Siya mahimong magtugot sa pag-antos sa pagpadayon, apan ikaw makalahutay niini sulud sa perpektong kalinaw ug kalipay pinaagi sa Iyang mga pagsangkap.

Kining tulo nga kalakin-an nakaabut sa ilang labing-maanindot nga takna—taliwala sa kinadak-ang kalisud, si Jesu-Kristo milakaw uban kanila. Ang usa ka kalayo nga alang sa pagpoo kanila nahimong panalipod gikan sa kaaway nga gigamit sa Dios alang sa pagprotekta kanila. Wala gayuy usa ka daklit-sa-panahon nga pagduda alang sa usa ka Kristohanon taliwala sa mga kalayo sa kalisdanan kon ang Ginoo anaa sulud sa hudno.

Kon, sama sa hitabo nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego, ang pag-antos gumikan sa tawhanong pagkadimapuypuy, nan ang mga berdugo mamahimong mga biktima, ug ang magtotoo mapalingkawas. Sa ingon-usab, sa prinsipyo, ang kalayo sa pag-antos nagaugdaw sa mga pisi nga gapos ug nagapagawasnon kanato alang sa fellowship uban ni Kristo (cf. Isaiah 43:2b). Si Nebuchadnezzar nakamatikud ug misiyagit nga sila “walay kadaot.” Kini mipakita nga tungud sa mga relasyon niini nga mga magtotoo uban ni Jesu-Kristo, bisan-unsang dapita usa ka luwas nga dapit.

Ang Aramaic nga *bar elahin* (Hebreyo: *ben elohim*) sa literal nagakahulugan og “usa ka anak-lalaki sa mga diyosdiyos.” Hinumdumi nga si Nebuchadnezzar usa ka dimagtotoo ug sinati lamang sa Babylonian nga panteyon. Tungud-niini, siya mipahayag sa iyang-kaugalingon mahitungud sa politismo, nagtumbok sa ikaupat nga personahe ingon nga nahisakup sa usa ka diyosdiyos sa panteyon.

63. Thieme, *Christian Suffering*, 59–67, 149–53.

64. Unang Pedro 1:7–8: “Kana ang pruyba sa inyong pagtoo, *pagka* labaw pang bililhon kay sa bulawan nga madunot, bisan og gisulayan pinaagi sa kalayo, tingali matukod sa pagresulta diha sa pagdayeg ug paghimaya ug pasidungog didto sa pagpadayag ni Jesu-Kristo; ug bisan pa kamo wala makakita Kaniya, kamo maghigugma Kaniya, ug bisan pa kamo dili makakita Kaniya karon, apan magtoo diha Kaniya, kamo nagmaya og dako uban sa kasadya nga dimatukib ug puno sa himaya.”

Unya si Nebuchadnezzar mipaduul ngadto sa pultahan sa hudno sa nagdilaab nga kalayo; siya mitubag ug miingon, “Shadrach, Meshach ug Abed-nego, gawas, kamong mga sulugoon sa Labing Hataas nga Dios, ug duul ngari!” Nan sila Shadrach, Meshach ug Abed-nego migawas taliwala sa kalayo. (Daniel 3:26)

Ang hudno napabugnaw sa igo alang sa pagtugot ni Nebuchadnezzar sa pagduul sa pultahan nga wala makasinati og kadaot sa lawas. Tungud-niini, kita nahibalo nga pipila ka oras na ang milabay. Samtang ang hari mihulat alang sa pagduul siya mipamalandong sa milagro nga iyang nasaksihan ug gani miila nga walay Babylonian nga diyosdiyos ang makapreserbar sa kinabuhi sulud nianang usa ka impierno. Sa dihang si Nebuchadnezzar mitawag nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego, siya miila sa ilang relasyon ngadto sa Dios sa Israel pinaagi sa pag-ingon “kamong mga sulugoon sa Labing Hataas nga Dios.” Kini nga pamahayag, hinoon, wala makagawas sa heathen nga panghunahuna; siya mikonsiderar lamang sa Dios sa mga Hudiyo nga usa ka maslabaw nga diyosdiyos kay sa mga diyosdiyos sa panteyon. Bisan og si Nebuchadnezzar nakaabut sa pagkaila-sa-Dios siya sa wayduhaduha wala makaabut sa punto sa kaluwasan.⁶⁵

Hangtod niining higayona si Nebuchadnezzar adunay diyutay nga pagtahod alang sa Dios sa Israel kinsa ingon og napakyas sa pagpalingkawas sa mga Hudiyo gikan sa iyang kamut. Siya wala gayud misuspitsa nga siya maoy gigamit sa Dios alang sa pagdisiplina sa mga Hudiyo. Si Nebuchadnezzar nahatagan sa oportunidad sa pagtan-aw gikan-sa-tinubdan sa gahum sa tinuud nga Dios. Siya makahimo sa pagdawat o pagsalikway Kaniya.

Sa wala pa ang hudno nga hitabo, ang bugtong kalambigitan ni Nebuchadnezzar diha sa Dios sa Israel mao ang gikan sa mga testimonya nila Jeremiah (Jeremiah 39:11–12) ug Daniel (Daniel 2:46–47). Isip hamtong nga mga magtotoo, sila wala magasulay sa pagpatin-aw sa ikaupat ug ikalima nga mga liyok sa disiplina ngadto sa usa ka dimagtotoo, gumikan kay kini makapalubog lamang sa isyu sa kaluwasan. Ang tanang magtotoo kinahanglan maghinumdum niini nga prinsipyo: Panabut sa espirituhanong mga butang-katingalahan mao ang monopolyo sa usa ka magtotoo kinsa nagalihok ubus sa grasya nga aparato para sa panabut.⁶⁶

Ang pagkalingkawas gikan sa nagdilaab nga hudno magsilbi sa pagbukas sa hunahuna ni Nebuchadnezzar alang ni Kristo. Ang kalagnong-pagdaog sa kanunay tinabangay ug mahimong maglakip sa testimonya, mga pag-ampo, kamakanunayon, ug kalig-on sa daghang magtotoo.

Ug ang mga prinsipyo, ang mga pangulong-opisyal, ang mga gobernador ug ang hataas nga mga opisyal sa hari mitapok palibot *ug* mitan-aw mahitungud niining kalakin-an nga ang kalayo walay epekto diha sa mga lawas niining kalakin-an ni ang buhok sa ilang ulo nahilos, ni ang ilang mga pantalon nadaot, ni ang baho sa kalayo *gani* nakaabut kanila. (Daniel 3:27)

65. Thieme, *Hetenismo* (2016), 21–25.

66. Tan-awa sa Pakapin-sa-basahon C.

Si Nebuchadnezzar mitubag ug miingon, “Bulahan ang Dios nila Shadrach, Meshach ug Abed-nego, kinsa mipadala sa Iyang anghel ug mipalingkawas sa Iyang mga sulugoon kinsa mibutang sa ilang pagsalig [*rechatz*] diha Kaniya, naglapas sa mando sa hari, ug mitugyan sa ilang lawas aron sa dili pag-alagad o pagsimba sa bisan-unsang diyosdiyos gawas sa ilang kaugalingon nga Dios.” (Daniel 3:28)

Hunahunaa ang pagkaukyab sa mga hataas-og-katungdanan kinsa “mitapok palibot” duul sa hudno alang sa pagtan-aw og unsay nahitabo. Ang Dios mibuhat og usa ka dikatoohang pagsaksi sa dihang ang mga opisyal “mitan-aw mahitungud niining kalakin-an nga ang kalayo walay epekto diha sa mga lawas niining kalakin-an” (cf. Mga Hebreohanon 11:34). Ang pagpalingkawas sa Ginoo kompleto kaayo nga ang kalakin-an wamaunsa sa kalayo. Unsa nga oportunidad alang sa mga opisyal sa pag-usab sa ilang waykatapusan nga kaugmaon pinaagi sa usa ka desisyon. Ang imperyo dali ra gayud unta matudloan-sa-ebanghelyo pinaagi niining grupo sa inilang mga lider,⁶⁷ apan ang Dios wala makakita nga angayan sa pagbutyag og unsa kadaghan niining kalakin-an sa tinuuray nakakaplag ni Kristo isip Manluluwas.

Pag-usab, si Nebuchadnezzar sa binaba miila “sa Dios nila Shadrach, Meshach ug Abed-nego,” niining higayona isip ang Usa kinsa “mipadala sa Iyang anghel⁶⁸ ug mipalingkawas [shaphel perfect sa *shezib*, “sa hingpit miluwas”] sa Iyang mga sulugoon kinsa mibutang sa ilang pagsalig diha Kaniya.” “Pagsalig” mao ang hithpeel perfect sa *rechatz* ug nagakahulugan “sa pagsalig ubus sa hilabihang kalisud” o “sa pagsalig diha sa usa ka tawo.” Adunay diyutay lamang nga pagduda nga ang hari nahaylo sa abilidad sa usa ka Dios kinsa makatuman ingon sa usa ka mapasundayagong kalaki, apan sa makausa pa, siya nahaylo sa *pagpasundayag* sa gahum imbis nga sa *Tinubdan* sa gahum. Ang dikasaligan nga mga katakus sa hari miaghat kaniya sa pagbali sa iyang kanhi nga balaod ug mihan-ay sa bag-ong mangil-ad nga balaod diin miresulta pag-usab sa mao rang pagpanghilabut sa tawhanong kabubut-on.

KABAG-OHAN NGA WALAY PAGKAUSAB

“Busa, ako maghimo og usa ka dekritong nga ang bisan-kinsang katawhan, nasod o pinulongan nga nagalitok og bisan-unsang mga makapasilo batok sa Dios nila Shadrach, Meshach ug Abed-nego pagalangkatong lutahan sa lutahan ug ang ilang kabalayan himoon nga usa ka hugpong sa basura, sanglit walay laing diyosdiyos kinsa makahimo sa pagpalingkawas niining paagiha.” (Daniel 3:29)

Ang demalas, si Haring Nebuchadnezzar wala makasabut sa tibuuk kahulugan: Siya nakakita sa milagro, apan siya wala mitoo sa mensahe. Samtang siya gipataha sa kaambong ug gahum sa Dios, siya misalikway sa grasya sa Dios sa kaluwasan.

67. Thieme, *Pagsaksi*.

68. Ang anghel mao, sa pagkatinuud, ang Ginoong Jesu-Kristo pinaagi sa makitang-pagpadayag-sa-Dios. Tan-awa sa Pakapin-sa-basahon F.

Diha sa bag-ong dekrito, si Nebuchadnezzar mibali sa iyang posisyon, sa tin-aw nag-padayag sa iyang kalibog. Siya nasayup sa pagpugus sa iyang mga sakup sa pagsimba sa usa ka bulawanong imahen; apan labaw pa siyang nasayup sa pagbungat nga sila magsimba sa tinuud ug buhi nga Dios. Ang katawhan kinahanglan magduul ni Kristo sumala sa ilang kaugalingon nga gawasnong pagbuut; ayha na sila makabaton og katungud o rason sa pagsimba Kaniya. Ang tinuud nga pagsimba nagapakita og pagmanggad. Kon walay usa ka relasyon sa pagmanggad ang pagtahod maoy pagpakaaron-ingnon. Ang rituwal nga walay katinuuran waykahulugan.

Laing punto sa doktrina: Kalibog ug pagkamahuyang dili monopolyo sa mga dimagtotoo. Ang usa ka magtotoo nga gawas sa fellowship makahimo sa bisan-unsang sala—pangisip, binaba, o makita—ug mamahimong disalabutanon. Kon sila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego nagawas pa sa fellowship, sila makulangan unta sa kalig-on alang sa pagtoo-pahulay sa ilang kinabuhi-o-kamatayon nga pagsulay.

Hinumdumi sa kanunay nga ang gipasiugda-sa-Istado nga rilihiyon kontra-sa-bibliya. Mga magtotoo nga anaa sa sayup nga kadasig kinahanglan dili gayud magpasiugda o magbulig og pamalaod diin ang Istado nagasuportar sa Kristiyanismo, tungud kay kini dili usa ka kalihukan sa gobyerno. Ang kagawasan sa rilihiyon usa ka butang sa tagsatagsa nga kabubut-on sa pagpahayag sa iyang mga katungud-sa-pagpili. Ang kagawasan nagabungat nga ang pagpraktis sa rilihiyon usa ka butang sa tagsatagsa nga mga katungud-sa-pagpili imbis nga isugo pinaagi sa Istado ingon sa nahitabo sa dekrito ni Nebuchadnezzar.

Sa dihang si Nebuchadnezzar miingon, “Ako maghimo og usa ka dekrito,” siya mibiya sa iyang pagsulay sa pagpugus sa pagsimba og mining-diyos sulud sa iyang imperyo; apan, ang prinsipyo sa pagpugus mipabalin nga mao ra. Bisan og siya nahaylo sa Dios nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego, siya wamakakita sa kamatuuran nga ang Dios wala gayud nagakinahanglan sa pagpangabaga gikan sa bisan-kinsang hari o istado. Diin adunay balaod ug kahusay sulud sa usa ka lig-on nga nasudnong linalang, ang pagwali-sa-ebanghelyo mapalakaw ubus sa maayo-kaayong mga kahimtang. Ang pagkatapo sa rilihiyon ug Istado o pagpugus sa kanunay magpadag-um sa isyu sa Ebanghelyo.

Si Nebuchadnezzar sagad migamit og usa ka sistema sa panghadlok alang sa pag-kontrolar sulud sa iyang gingharian. Sa Daniel 2:5 ang hari mihimo sa mao ra nga panghulga ngadto sa mga myembro sa iyang gabinete. Sa paghimo kanila nga “malangkat lutahan sa lutahan ug ang ilang kabalayan himoon nga usa ka hugpong sa basura” sa dayag gigamit makanunay sa pagbaton og pagkamasinugtanon, bisan kon ang hari miatiman sa halangdon-nga-katawhan o dihalangdon-nga-katawhan. Adunahan o kabus, dako o gamay, tanan nahimutang sa pagkawala sa ilang bililhon nga gipanag-iy—kinabuhi mismo. Kini nga sugo usab misulay sa pagsumpo sa kabubut-on sa matag-usa gawas sa hari.

Unya ang hari mihimo nila Shadrach, Meshach ug Abed-nego sa pag-uswag sulud sa probinsiya sa Babylon. (Daniel 3:30)

Si Haring Nebuchadnezzar miganti nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego, bisan og sila wala nakahatag og serbisyo alang sa hari pinaagi sa pagkaluwas sa silot gikan sa nagdilaab nga hudno. Sa tinuud, ang iyang radikal nga mga lihok nakahatag kanila sa usa ka talagsaong takna sa fellowship uban sa ilang katingalahan nga Manluluwas, si Ginoong Jesu-Kristo Mismo. Sa wayduhaduha sa katuigan nga umaabot sila magtagamtam-pag-

usab niadtong mga oras sulud sa hudno sa makadaghang higayon ug mag-isip sa kasinatian ingon nga kinamaayohang-hitabo sa ilang mga kinabuhi. Ang Dios mibalhin sa pagtunglo ngadto sa panalangin pinaagi sa paghatag sa pulos espirituhanon ug materyal nga mga ganti niining matinumanon nga mga sulugoon kinsa midumili sa pagkompromiso.

Kon ang mga paagi sa usa ka tawo nagpahimuut ngadto sa GINOO,
Siya nagahimo bisan sa iyang mga kaaway nga madaiton diha kaniya.
(Mga Proberbio 16:7)

Ang Mga Salmo 37:1–10 wala lamang nagasaad og mga ganti ngadto sa magtotoo kinsa nagahigugma sa Ginoo, kundili usab, sa pagtangdi, nagapakita kanato unsa sa hingpit ang Dios nagadumala sa disiplina niadtong kinsa daotan sa Iyang panan-aw.

Ayaw kahingawa tungud sa mga magbubuhat-og-daotan,
Dili magmasinahon ngadto sa mga magbubuhat-og-daotan.
Kay sila mangalaya dayon sama sa sagbot,
Ug mahanaw sama sa berde nga yerba.
Salig diha sa GINOO, ug buhat og maayo;
Pagpuyo sulud sa yuta ug pagtikad sa pagkamatinumanon.
Paglipay sa imong-kaugalingon diha sa GINOO;
Ug Siya mohatag kanimo sa mga gitinguha sa imong kasingkasing.
Pagtugyan sa imong paagi ngadto sa GINOO,
Salig usab diha Kaniya, ug Siya mobuhat niini.
Ug Siya mopakita sa imong pagkamatarong ingon sa kahayag,
Ug sa imong paghukum ingon sa udtong-tutok.
Pabilin diha sa GINOO ug paghulat sa mapailubon alang Kaniya;
Ayaw kahingawa tungud kaniya kinsa nagauswag sumala sa iyang paagi,
Tungud sa tawo kinsa nagapatuman sa daotang mga laraw.
Undang gikan sa kasuko, ug pagbiya sa kaligutgut;
Ayaw kahingawa, *kini nagasangko* lamang sa pagbuhat-og-daotan.
Kay ang mga magbubuhat-og-daotan pagaputlon,
Apan kadtong kinsa maghulat alang sa GINOO, sila mopanag-iy sa yuta.
Apan sa makadiyut ug ang daotang tawo mawala na;
Ug ikaw motan-aw og maayo sa iyang dapit, ug siya wala na *didto*. (Mga Salmo 37:1–10)

Ang promosyon nagatungha niadtong kinsa naandam pinaagi sa doktrina sa Bibliya nga nagpuyo sulud sa ilang mga kalag, apan kaalaot alang kanila kinsa magtinguha og pagbuhong-sa-kaugalingon. Samtang si Nebuchadnezzar mihudyaka sa iyang kaugalingon nga himaya, siya wala mihatag og pagtagad ngadto sa propesiya nga kining gahuma pagakuhaon gikan kaniya. Ang iyang pag-us-us misugod na tungud sa mga sala sa panghunahuna ug sa ilang makita nga mga resulta. Diha sa Daniel 4 siya mahimong wayhinungdan.

MGA PAGTOLON-AN GIKAN SA DANIEL KAPITULO TRES

1. Ang mga dekrito ni Nebuchadnezzar mahitungud sa imahen nga bulawan magbutyag sa makadaot nga mga aktibidad sa rilihiyon.
2. Ang Dios dili mahimong makunhod ngadto sa materyal nga butang; busa, walay hinimo sa tawo nga takus sa pagsimba.
3. Walay usa sa tawhanong garbo-sa-kaugalingon (kamapahitas-on) ni ang abuso sa gahum ang makapausab sa dagan sa tawhanong kasaysayan. Si Jesu-Kristo ang nagakontrolar sa kasaysayan.
4. Ang pag-apil-apil sa gobyerno diha sa tawhanong kabubut-on bahin sa espirituhanong mga butang dili usa ka lehitimong kalihukan sa gobyerno.
5. Pagtubag sa rilihiyon wala gisugo sa divine nga mga institusyon nga ang Dios mitugyan.
6. Ang Dios wala gayud nagapasidungog og pagkompromiso sa divine nga mga sukaranan.
7. Ang usa ka magtotoo dili gayud magbalos batok sa abubhoang katawhan. Hinumdumi, “Ang gerra iya sa GINOO” (1 Samuel 17:47b).
8. Sa panahon sa kalisud ug pag-antos, ang pagkaanaa sa doktrina sulud sa kalag gikinahanglan-kaayo alang sa personal nga kalig-on ug paghimog desisyon.
9. Ang kalipay nagagikan sa doktrina sulud sa toong lingin-nga-kabahin sa kalag, dili gikan sa materyal nga mga gipanag-iya o gahum.
10. Gipanalipdan sa Dios ang matinumanong mga magtotoo sa panahon ni Daniel sa higayon nga sila miatubang sa panglutos ug kamatayon. Sa aplikasyon karong-panahona, ang Dios nagapanalipod sa Iyang katawhan sulud sa Kapanahonan sa Simbahan ug mosangkap alang sa mga magtotoo sa dihang ang Kapanahonan sa Israel nagasugod-pag-usab sa sinugdanan sa Kalisdanan.



DANIEL KWATRO

Daniel Kapitulo Kwatro

MGA KAHLOY DIHA SA BIBLIYA

ANG MGA KAHLOY NAGDALA OG USA KA TATAW NGA KATUNG DANAN sa katibuk-an sa Kasulatan—ang labing importante nga kahoy mao ang kahoy diin si Jesu-Kristo namatay. Ang Pagkalaglag sa tawo nasumpay uban sa usa ka kahoy, ug ang iyang kaluwasan nagaagad sa mao ra. Ang Bibliya nagasaysay nga ang usa kinsa nagabitay ibabaw sa usa ka kahoy tinunglo (Deuteronomio 21:23; Mga Taga-Galacia 3:13). Si Jesu-Kristo napaubus sa tunglo sa sala alang sa pagpagawasnon kanato gikan nianang kaulipnan sa kahangturan. Alang sa atong kaayohan Siya

Miagwanta sa krus, wamaghunahuna sa kaulaw. (Mga Hebreohanon 12:2b)

Ug Siya sa Iyang-kaugalingon midala sa atong mga sala diha sa Iyang lawas ibabaw sa krus, aron kita mangamatay tungud sa sala ug mabuhi tungud sa pagkamatarong; kay pinaagi sa Iyang mga samad kamo nangaayo. (1 Pedro 2:24)

Ang gigiyahan sa divine nga mga magsusulat sa Kasulatan mipahisama sa tawo ngadto sa usa ka kahoy. Ang “bulahan” nga tawo sa Mga Salmo 1:1–3—mao ang naghuput og

kalipay—usa ka hamtong nga magtotoo. Siya gihulagway ingon sa usa ka mabungahong kahoy.

Ug siya mahisama sa usa ka kahoy sa *malig-on* nga gitanum duul sa mga agos sa tubig,
 Nga nagapamunga sumala sa iyang panahon,
 Ug ang iyang dahon dili malaya;
 Ug sa bisan-unsang siya nagahimo, siya nagalambo. (Mga Salmo 1:3)

Ang usa ka magtotoo kinsa nagasaksi nahisama ngadto sa “usa ka kahoy sa kinabuhi” diha sa Mga Proberbio 11:30. Sa Isaiah 65:22, ang kataas-sa-kinabuhi sa magtotoo sa milenyo gipahayag mahitungud sa “tibuuk-kinabuhi sa usa ka kahoy.” Ang Jeremiah 17:7b–8a nagalarawan “sa tawo kinsa nagasalig diha sa GINOO . . . sama sa usa ka kahoy nga gitanum duul sa tubig,” ang usa kinsa anaa sa usa ka dapit sa kinatas-ang panalanging tungud kay siya nagahigugma sa Ginoo sa tibuuk niyang kasingkasing ug sa tibuuk niyang kalag ug sa tibuuk niyang kusog (Deuteronomio 6:5).

Ang Daniel 4 nagasentro diha sa mga imahen sa usa ka lig-ong kahoy nga napukan sa panahon sa kinatas-an sa iyang himaya. Kini nga kahoy nagarepresentar sa tinunglo nga tawo sa Jeremiah 17:5 kinsa “nagahimo sa unud nga iyang kusog”—usa ka perpektong larawan ni Haring Nebuchadnezzar kinsa midahum nga siya makausab sa divine nga desinyo sa kasaysayan pinaagi sa iyang kaugalingon nga abilidad. Ang Daniel 4 nagahisgot sa paghukum ug pagdisiplina sa Dios niining mapagarbohon nga magmamando nga gilamon sa pagkaarogante.

Sa katapusan sa Daniel 2 ug 3, si Nebuchadnezzar nakabantay sa gahum sa Dios nila Daniel, Shadrach, Meshach, ug Abed-nego, ug miabut sa punto sa pagkahibalo-sa-Dios (cf. Daniel 2:47; 3:28–29). Bisan pa ang hari nakadungog sa mensahe sa kaluwasan, siya misalikway sa gasa sa waykatapusang kinabuhi. Si Nebuchadnezzar walay ikapasumangil.

Kay sukad sa pagbuhat sa kalibutan ang iyang dimakita nga mga hiyas, iyang waykatapusang gahum ug divine nga kinaiya, sa tataw makit-an, masabtan pinaagi sa unsay nabuhat, mao nga sila [mga dimagtotoo] walay ikapasumangil. (Mga Taga-Roma 1:20)

Sunud sa punto sa pagkahibalo-sa-Dios, ang matag tawo adunay usa ka oportunidad nga mahimong usa ka anak sa Dios pinaagi sa pagtoo diha ni Jesu-Kristo (Mga Taga-Galacia 3:26; 4:4–5).⁶⁹ Ang pipila maghimo sa kausaban sa masayon; ang uban kinahanglang ipaubus una pa sila magdawat sa ilang-kaugalingon. Sa hitabo ni Nebuchadnezzar siya midawat og kaluwasan human ra sa pagkawala sa iyang kabuut ug sa iyang gingharian. Ang Daniel 4 sa tinuuray usa ka asoy nga sinulat niini nga hari diha sa iyang pagkaayo, naghulagway sa mga gahong diin siya naunlod sa wala pa siya midawat ni Kristo ingon nga iyang Manluluwas.

69. Thieme, *Hetenismo*, 25–31.

TESTIMONYA NI NEBUCHADNEZZAR

Si Nebuchadnezzar ang hari sa tanang mga katawhan, kanasuran, ug *katawhan sa matag* pinulongan nga nagpuyo sa tibuuk kalibutan: “Unta ang imong kalinaw [*shelam*] magdaghan [*sega*]!” (Daniel 4:1)

“Ang hari” mao ang nahimugso-pag-usab nga magmamando sa Chaldean nga Imperyo. Gumikan kay kini nga balita nahasulat human nga siya naluwas, ang istorya maoy mahandumong eksposisyon. Si Nebuchadnezzar buut nga ang kalibutan mahibalo bahin sa iyang kaluwasan, mao nga siya mipatunong sa mensahe “sa tanang mga katawhan, kanasuran, ug *katawhan sa matag* pinulongan” sulud sa iyang halapad nga imperyo.

Sa dihang ang usa ka tawo nagatoo diha ni Kristo ingon nga Manluluwas ug adunay kasigurohan sa waykatapusang seguridad, siya nagatinguha sa pagpaambit niini nga inpormasyon, sa pagpasa niini ngadto sa uban. Sa dihang ikaw magsulti sa usa-ka-tawo bahin ni Kristo, isipa ang kaluwasan nga imong labing bililhon nga kabtangan dinhi sa kalibutan. Dili lamang kini magsangkap kanimo sa talagsaong kasibot, kundili sa dugang pa, ikaw makahimo sa pagsangyaw sa Ebanghelyo nga waypagtagad sa biaybiay, sakit-nga-sinultihan, o sa bisan-unsang kakulian nga ikaw mag-atubang sa higayon sa pagsaksi. Ang matag natawo-pag-usab nga magtotoo kinahanglan magtinguha gayud sa pagsundog ni Nebuchadnezzar pinaagi sa pagpaambit sa Ebanghelyo.⁷⁰

Ang panimbaya nagatapos pinaagi sa “Unta ang imong kalinaw magdaghan!” “Kalinaw” (*shelam*) mao ang sukaranong katahuran sa Karaang Haduul nga Sidlakan, apan kini nga pulongan masmainiton pa kay sa usa ka ordinaryong “Helo.” “Magdaghan” mao ang peal imperfect sa *sega*, nga nagatumbok sa usa ka malinawon, lig-ong kahimtang ubus sa tanang sirkumstansiya, ug nagaingon nga ang kalmang panghunahuna maoy gikinahanglan sa pagtagbo sa matag problema sa kinabuhi. Human si Nebuchadnezzar naluwas, siya nakasabut nga ang bugtong paagi sa panalangin nga makadaghan diha sa tawhanong kaliwat mao ang pagsunud ngadto sa plano sa Dios.

“Kini ingon nga maayo alang kanako sa pagdeklarar sa mga timailhan [*’athay-ya*] ug mga katingalahan [*timhayya*] nga ang Labing Hataas nga Dios nakahimo alang kanako.” (Daniel 4:2)

Ang bersikulo 2 nagasaysay sa katuyoan sa pagbatbat. Ang kalag ni Nebuchadnezzar mipakita og divine nga panglantaw isip usa ka resulta sa iyang pagkakabig. Isip usa ka dimagtotoo, ang hari nakahimo lamang sa tawhanong panglantaw ug mibungat nga ang iyang mga sakup mag-apil diha sa pagsimbag-diyosdiyos. Apan ang iyang batasan alang sa Dios nabag-o sa daklit.

Si Nebuchadnezzar mihinumdum sa iyaha mismong kagul-anan sa wala pa mahimong usa ka magtotoo. Bisan pa og siya nakabaton sa matag materyal nga kabtangan nga ang usa ka tawo mangandoy, sa gihapon siya wamalipay, sa kanunay nagpangita og pangpangana sa pagbugti alang sa kahaw-ang sa iyang kinabuhi. Sa panagtangdi, siya nakamati-

70. Thieme, *Pagsaksi*, 1–2.

kud sa tulo ka Hudiyong kalakin-an kinsa walay laing gipangita kundili sa pagsimba sa ilang Dios; sila malipayon kaayo, bisan sa panahon nga nag-atubang sa kamatayon pinaagi sa kalayo. Tungud niini nga makapahinganghang panghitabo, kini sa literal “ingon nga maayo” alang ni Nebuchadnezzar sa pagmantala sa paagi sa iyang milagrosong pagkakabig.

“Ang mga timailhan” (*’athayya’*) magpasabut ngadto sa tanang nag-uban nga sirkumstansiya, ilabina ang damgo nga midala ni Nebuchadnezzar sa pagdawat sa kamaturation sa Ebanghelyo. Ang “mga katingalahan” (*timhayya’*) magtumbok sa interpretasyon sa damgo ug sa iyang katumanan. Sa laing mga pulong, si Nebuchadnezzar nag-ingon, “Kini ang panahon ako magbutyag kaninyo sa tanang katingalahan nga kahibalo nga nakaabut kanako mahitungud sa unsa ‘ang Labing Hataas nga Dios nakahimo alang kanako.’”

Si Nebuchadnezzar wala na mipasidungog sa iyang-kaugalingon, kundili mipahinungod niining “mga timailhan ug mga katingalahan” ngadto “sa Labing Hataas nga Dios.” Siya miila sa grasya sa Dios ug nanghinaot sa matag-usa kinsa mobasa sa iyang asoy sa pagkahibalo nga siya nakalabang sa linya ug mitoo sa Dios sa Israel alang sa iyang personal nga kaluwasan.⁷¹

Ubus sa palisiya sa grasya, ang Dios nagahimo sa tanang trabahoon. Gumikan kay ang grasya milakip lamang sa buhat sa Dios, ang Usa kinsa nagahimo sa trabahoon ang nagaangkon sa dungog. Ang tibuuk plano sa Dios alang sa katawhan adunay tulo ka bahin:

Bahin Uno: Kaluwasan—Si Kristo mihimo sa trabahoon pinaagi sa iyang mapulihon nga kamatayon ibabaw sa krus, ug si Kristo ang nagadawat sa himaya.

Bahin Dos: Nahimugso-pag-usab nga tawo sulud sa panahon—Pinaagi sa ministeryo sa Balaang Espiritu kita makatuman sa plano sa Dios ug makahimaya ni Kristo.

Bahin Tres: Eternidad—Ang Dios nga Amahan nagapatuman sa waykatapusang kahimtang ug mahimaya sa kahanagturan.

Diha sa bahin dos ang pagsalig sa usa ka magtotoo diha sa Ginoo nagapakita sa prinsipyo sa pagtoo-pahulay nga teknik.⁷² Ang magtotoo kinsa nagtubo pinaagi sa adlaw-adlaw nga pagpasulud sa doktrina sa Bibliya sa yano nga nagatugyan sa iyang mga problema, mga kalisud, mga pagsulay, mga kabug-at, ug mga sakit-sa-kasingkasing ngadto sa Ginoo (1 Pedro 5:7). Siya nagaita sa iyang salagubangon didto sa Amahan, kinsa nagapalahutay kaniya (Mga Salmo 55:22). Hinumdumi, “Ang gerra iya sa GINOO” (1 Samuel 17:47b).

“Ayaw kahadlok! Pagsalig ug tan-awa ang pagluwas sa GINOO. . . . Ang GINOO makig-away alang kaninyo.” (Exodo 14:13a, 14a)

Ang usa ka klase sa espirituanong kinabuhi diin ako sa kaniadto misalmot didto sa Dallas Theological Seminary ubus ni Dr. Lewis S. Chafer nagasangkap og usa ka talagsaong ilustrasyon sa grasya. Si Dr. Chafer usa ka maayo-kaayong magtutudlo ug ang iyang mga pasulit hingpit ug malisud. Sa dihang usa sa akong mga higala nakakita sa katapusang pasulit, siya lamang misulat sa iyang ngalan sulud sa sulatanan sa pasulit ug mibalik niini,

71. Tan-awa sa sinulat-ubus-sa-panid 20.

72. Thieme, *Ang Pagtoo-Pahulay nga Kinabuhi*, 32–49.

bisan pa sa kamatuuran nga siya sa dinalidaling nangandam sa daghang mga adlaw. Ako misulat ug misulat ug misulat—upat ka sulatanan sa pasulit ang napuno! Sa dihang akong gibalik ang akong pasulit, si Dr. Chafer nangutana kon ako mitinguha sa pagtan-aw sa akong grado. Ako nalipay sa dihang siya misulat og “100”; apan samtang siya mibutang sa akong mga libro ibabaw sa iyang talad-sulatanan, akong nakita ang *blanko* nga sulatanan sa pasulit sa akong higala. Sa sulud niini, nasulat diha sa pula, “100!”

Ako mipakita niining dayag nga sayup ni Dr. Chafer, kinsa, uban sa usa ka pagpilok sa iyang mata, miingon kanako, “Tan-awa, unsay imong gisulat maoy imong katungud. Unsay akong himoon bahin niini maoy akoo. Makita nimo, ang imong grado wala nagaa-gad kanimo, kini nagaagad kanako!” Tungud niini ako labing nakasabut bahin sa grasya nga akong naangkon kanunay sa una pa. Ang grasya sa Dios nagaagad kinsa ug unsa Siya—dili gayud kanato. Siya nagadisiplina kon kita nakalapas, apan Siya wala gayud nagapahamtang kanato sa unsay angay kanato. Kon gibuhat pa Niya, walay usa kanato ang mabuhi; ang tanan nagaagad diha sa Dios.

Human sa iyang pagkakabig, ang kinabuhi ni Nebuchadnezzar mipadayag og usa ka dako-kaayo ug dalaygon nga kausaban. Unsa ka importante kini nga iyang nasabtan ang prinsipyo sa grasya sa wala pa siya misugod pagsulat bahin sa iyang pagkausab.

“Unsa ka bantugan ang Iyang mga timailhan,
Ug unsa ka gamhanan ang Iyang mga buhat-nga-katingalahan!
Ang Iyang gingharian usa ka malungtarong gingharian,
Ug ang Iyang kagamhanan sukad sa henerasyon sa henerasyon.” (Daniel 4:3)

“Unsa ka bantugan ang Iyang mga timailhan” maoy dugang kasayuran ngadto sa damgo ni Nebuchadnezzar nga usa ka hingpit nga parte sa divine nga pagpadayag. “Unsa ka gamhanan ang Iyang mga buhat-nga-katingalahan” nagadala pulos sa interpretasyon sa damgo ug sa pagkakabig sa hari. “Iyang gingharian” nagapatagad ngadto sa umaabot nga gingharian sa Mesiyas.

Si Nebuchadnezzar midawat sa kasayuran pinaagi ni Daniel mahitungud sa iyang kaugalingon nga imperyo ug ang pagsaka ug pagkalaglag sa uban nga bantugan nga ga-hum.⁷³ Apan diha sa iyang asoy siya mihisgot dili sa kalibutanong mga gingharian kundili sa usa ka “malungtarong gingharian,” labaw pa kay sa bisan-unsang imperyo nga gipamunoan sa maykamatayon nga tawo. Sa tinuud, si Nebuchadnezzar misaysay nga tungud sa iyang relasyon uban sa Ginoo siya usa ka parte nianang “malungtarong gingharian.” Gumikan-niini, ang hari misalikway pulos sa imahen nga bulawan hain siya nakapahimo ug sa gingharian nga siya misulay sa pagpalungtad (Daniel 3).

“Iyang kagamhanan” nagapasabut ngadto sa paghari ni Ginoong Jesu-Kristo ngadto sa natawo-pag-usab nga mga magtotoo. Bisan og kini kalibutan sa yawa nga si Satanas isip iyang magmamando (2 Mga Taga-Corinto 4:4; Mga Taga-Efeso 2:2), ang Dios dili gayud mawad-an og kontrol; sa kanunay anaay mga magtotoo ibabaw sa kalibutan “sukad sa henerasyon sa henerasyon.” Ang Dios makiangayon. Siya dili gayud magbiya sa Iyang-kaugalingon nga walay usa ka representante, bisan pa sa mga panahon sa kinatas-ang

73. Tan-awa sa panid 41.

apostasiya. Ang mga gingharian magsaka ug ang mga gingharian mangalaglag, apan waysapayan sa pagkamahuyang sa kanasuran o sa mga kalisud nga ang mga tawo mag-atubang sa kinabuhi, ang Pulong sa Dios nagapadayon sa kahangturan (Mateo 24:35). Ang Pulong sa Dios—doktrina sa Bibliya—sulud sa kalag ni Nebuchadnezzar o sa bisan-kinsa nga positibong magtotoo ang paagi sa pag-angkon og suludnong kalinaw, kalipay, ug panalangin.

ANG PAGKAWALAY-KASIGUROHAN SA KAUSWAGAN

“Ako, si Nebuchadnezzar, malinawon sulud sa akong panimalay ug nagmalamboon [*ra’anan*] sulud sa akong palasyo.” (Daniel 4:4)

Ang bersikulo 4 nagalakbit sa temporal nga seguridad ni Nebuchadnezzar sa wala pa siya mitoo ni Kristo. Ang hari wala nahikatulog o naghigda. “Malinawon” nagakahulugan og “magmauswagon,” ug nagapasabut ngadto sa tawhanong seguridad. Sa yanong pagkasulti, ang hari mipahimutang sa iyang paglaum diha sa iyang posisyon, katigayunan, ug gahum. Si Nebuchadnezzar dili lamang usa ka henyo sa armadong-kusog kinsa nakabuntog og usa ka dako-kaayong bahin sa kalibutan, kundili siya usab usa ka maayo-kaayong administrador. Ang imperyo napalig-on, ug niining puntoha walay mabatukong nasod ang mihulga sa kalinaw. Siya makahimo sa pagrelaks ug paglambo sa maalamong pagtugyan og awtoridad diha sa tanang han-ay-sa-ranggo sulud sa iyang gingharian.

Ang Aramaic nga pulong *ra’anan*, gihubad og “nagmalamboon,” sa tinuurray nagakahulugan og “sa pagpalabong” o “tabonan sa mga dahon” ug mao ang idyom alang sa kauswagan—kasusama ngadto sa makusog nga pagtubo sa usa ka kahoy. Bisan pa si Nebuchadnezzar, sa tawhanong pagkasulti, nakabaton sa tanan alang sa paghimo kaniyang malipayon, ang iyang mga kabtangan wala makapanalipod kaniya gikan sa kahadlok.

“Akong nakita ang usa ka damgo ug kini mihimo kanakong mahadlok [dechal]; ug kining mga damgo [harhorin] samtang ako naghigda sa akong kama ug ang mga bisyon sa akong hunahuna mipadayon sa pagpakulba kanako.” (Daniel 4:5)

Hangtod karon ang hari wala makaamgo niining damgo nga sa ingon-usab divine nga pagpadayag gikan sa Dios, maingon sa damgo sa dakong istatuwa sa kapitulo dos. Si Nebuchadnezzar nagadawat sa unsay iyang nakita mipahimo kaniyang “mahadlok” (pael imperfect sa *dechal*, “sa pagkahadlok, nalisang, nakuyawan”).

Samtang si Nebuchadnezzar nagapahulay sa iyang kama, ang “mga damgo” (*harhorin*) magpasabut sa mapangisipong mga hulagway; niining hitaboa, ang imahen sa usa ka kahoy. Miatubang sa divine nga pagpadayag nga dili niya masabtan, ang hari nabalisa ug nasamok tungud sa mga bisyon sa iyang hunahuna. Kini, sa tinuud, ang tumong sa pananawon-sa-damgo. Ang alarma gidesinyo alang sa usa ka piho nga katuyoan—masangputong kaluwasan ni Nebuchadnezzar.

Ang gahum sa Pulong sa Dios sagad nagapahadlok sa dimagtotoo o sa magtotoo nga walay doktrina. Gumikan kay walay tinuud o permanenteng seguridad o kalinaw gawas sa

pagkahimugso-pag-usab,⁷⁴ ang hari midawat og diyutay nga kahamugaway gikan sa iyang mahimayaong posisyon.

“Kay unsay kaayohan niini sa usa ka tawo sa pag-angkon sa tibuuk kalibutan, ug mapildi iyang kalag? Kay unsay ikahatag sa usa ka tawo baylo sa iyang kalag?” (Markos 8:36–37)

Daghang katuigan ang nakalabay una pa si Nebuchadnezzar makakat-on sa mahinungdanong pagtolon-an sa Ecclesiastes: Wala gayuy puli alang sa fellowship uban sa Dios.⁷⁵ Sa maong panahon, ang karaang sanglitanan “kagul-anan nagatinguha og panag-uban” nagahulagway sa gamhanang monarka kinsa, gihawiran sa kahadlok, mipatawag sa iyang Buhatan sa Langyawng-kalihukan alang sa panabang.

“Busa ako mihatag og kasugoan sa pagdala sa akong atubangan sa tanan nga maalamong katawhan sa Babylon, aron nga sila mahimong magbutyag ngari kanako sa interpretasyon sa damgo. (Daniel 4:6)

“Unya ang mga salamangkiro, ang mga mahikero, ang mga Chaldean, ug ang mga mananagna nangabut, ug akong gisaysay ang damgo ngadto kanila; apan sila dili makabutyag sa iyang interpretasyon ngari kanako.” (Daniel 4:7)

Mahitungud sa panghitabo sa Daniel 2, nganong si Nebuchadnezzar wala mitawag ni Daniel dihadiha? Sa gihapon nagsalikway sa grasya sa Dios, siya sa tinuyo nga milaktaw ni Daniel ug nanimpalad sa tawhanong panglantaw nga mga kasulbaran.

Ang mga salamangkiro, ang mga mahikero, ang mga Chaldean, ug ang mga mananagna mao ang mga opisyal sa Buhatan sa Langyawng-kalihukan nga gisaligan ni Nebuchadnezzar alang sa pagbadbad sa iyang damgo (Daniel 2:2). Gumikan kay ang pagsabut niini nga damgo gawas sa maabot sa tawhanong kinaadman, kini dili katingad-an sa pagbasa diha sa taho sa hari, “Sila dili makabutyag sa iyang interpretasyon ngari kanako.”

“Apan sa katapusan si Daniel miduul atubangan kanako, kansang [Chaldean] ngalan ang Belteshazzar pinasubay sa ngalan sa akong diyosdiyos, ug sa kang kinsa uban ang espiritu sa balaang mga dios; ug akong gisaysay ang damgo ngadto kaniya, *nag-ingon*, (Daniel 4:8)

‘O Belteshazzar, pangulo sa mga salamangkiro, gumikan kay ako nahibalo nga ang usa ka espiritu [*ruach*] sa balaang mga dios uban kanimo ug walay misteryo ang nagapalibog kanimo, isulti *kanako* ang mga panan-awon sa akong damgo nga akong nakita, uban sa iyang interpretasyon.’” (Daniel 4:9)

74. Pagkahimugso-pag-usab, gitawag og ang bag-ong pagkatawo o pagka ‘tawo pag-usab’ (Juan 3:3–4) mahitabo sa takna sa pagtoo diha ni Kristo kanus-a ang usa ka tawo nagalabang gikan sa espirituhanong kamatayon ngadto sa waykatapusang kinabuhi (Juan 3:15; 10:28; Titus 3:5).

75. Thieme, *Ang Pagpangita sa Kalipay* (2017).

Si Daniel ang katapusang miabut atubangan ni Nebuchadnezzar. Adunay usa ka dayag nga pagtolon-an dinhi nga nagaaplay ngari kanato. Daghang higayon samtang nag-atiman sa negatibong kabubut-on kita gayud dili manghilabot sa dimagtotoo sa pagsunud sa usa ka dalan sa kalit-nga-kalisdanan. Kini nagakinahanglan sa dakong kinaadman ug pasensiya sa kabahin sa magtotoo. Si Daniel, sa pagkahamtong espirituhanon, mihulat hangtod ang maalamong katawhan masayup ug mapakyas. Sa gikatak dang oras sa Dios, siya mipakita atubangan sa hari. Si Daniel dili mapangahason; siya wala misulay sa pagpaabante sa iyang-kaugalingon ni sa pagpuhal sa Ginoo. Siya nahibalo nga kon ang Ginoo wala nagasangkap og oportunidad alang sa pagserbisyo o nagahatag og awtoridad, kita magpabilin sa mao gihapong kahimtang sa mahilum, sa mapailubon, ug sa dakong-pagsalig (Mga Salmo 27:14; Mga Proberbio 20:22; Mga Pagbangutan 3:25–26).

Ang Bibliya nagabutyag sa daghang bantugan nga mga magtotoo kinsa mipaabot sa Ginoo. Apil kanila si Joshua, kinsa misilbi ubus ni Moses sulud sa kwarenta ka tuig una pa ang Ginoo mipataas kaniya (Joshua 1:5–9; cf. Joshua 3:7; 6:27). Dugang pa si David, usa ka mapailubong magtotoo, kinsa mialima sa karnero sa iyang amahan hangtod ang Ginoo mibukas sa pultahan sa iyang padulngan. Ang oportunidad ni David miabut human sa kwarenta ka adlaw nga krisis ug kapakyasan sa Hudiyong kasundalohan sa pagpoo ni Goliath ug sa kasundalohan sa Philistine (1 Samuel 17).

Kon imong masabtan ang prinsipyo sa pagpaabot sa Ginoo, ikaw dili gayud mabalaka bahin sa pagpaabante sa imong-kaugalingon (Mga Salmo 75:6–7). Kon ikaw nakontrolar sa Espiritu ug nagkat-on sa doktrina, sa ngadtongadto ang Dios mogamit kanimo—sumala sa iyang kaugalingon nga paagi ug sa iyang kaugalingon nga panahon.

Si Daniel andam nga gamiton sa Dios. Ang pormal nga pamulong “pangulo sa mga salamangkiro” nagapahinumdom sa magbabasa nga ang hari mitugyan ni Daniel sa kinatasang ranggo sa katungdanan sulud sa Chaldean nga Buhatan sa Langyawng-kalihukan (Daniel 2:48). Si Nebuchadnezzar, bisan pa isip usa ka dimagtotoo, miila nga ang gahum ni Daniel gikan sa labaw-sa-kinaiyahan nga tinubdan—Dios nga Balaang Espiritu—ug siya sa masaligong midugang “walay misteryo ang nagapalibog kanimo.” Ang kalmang panghunahuna ni Daniel nakita sa hari.⁷⁶

Si Nebuchadnezzar misulti nga si Daniel ginganlan pagpasidungog kang Bel, ang Chaldean nga diyosdiyos (Daniel 1:7). Unya siya nagapamatuud nga si Daniel nahatagan-og-katakus pinaagi sa espiritu (*ruach*) sa balaang mga dios (*Elohim*).⁷⁷ Kini kinahanglan pagahubaron og “ang Espiritu sa Dios.”

MGA PANAN-AWON SA USA KA KAHUY

“Karon *kini ang* mga panan-awon sa akong hunahuna *samtang ako naghigda sa* akong kama: Ako nagtan-aw, ug sa pagsud-ong, *adunay usa ka* kahoy taliwala sa kalibutan, ug ang iyang gitas-on *maoy* hilabihan. (Daniel 4:10)

76. Thieme, *Kusog sa Panghunahuna*.

77. Tan-awa sa Pakapin-sa-basahon G.

“Ang kahoy midako ug nahimong lig-on,
 Ug ang iyang gitas-on miabut ngadto sa langit,
 Ug kini *maoy* makit-an hangtod sa kinatumyan sa tibuuk kalibutan.
 (Daniel 4:11)

“Ang iyang mga dahon *maoy* maanindot ug ang iyang bunga nagdagsang,
 Ug anaa niini *maoy* pagkaon alang sa tanan.
 Ang kahayupan sa patag mipalandong ilalum niini,
 Ug ang kalanggaman sa kalangitan nanimuyo sa iyang mga sanga,
 Ug ang tanan nga buhing mga binuhat mipakaon sa ilang-kaugalingon gikan
 niini. (Daniel 4:12)

“Ako nagtan-aw sa mga panan-awon sulud sa akong hunahuna *samtang ako naghigda* sa akong kama, ug sa pagsud-ong, usa ka *anghelanong* tigbantay,
 usa ka balaan, mikanaog gikan sa langit. (Daniel 4:13)

“Siya misinggit ug militok sa mosunud:
 ‘Putla ang kahoy ug ibulag ang iyang mga sanga,
 Hawani ang iyang mga dahon ug isabwag ang iyang bunga;
 Palayasa ang kahayupan sa ilalum niini,
 Ug ang kalanggaman sa iyang mga sanga. (Daniel 4:14)

‘Apan ipabilin ang tuud sa iyang mga gamut ilalum sa yuta,
 Lamang uban sa pundok sa puthaw ug bronse *palibot niini*
 Diha sa bag-ong sagbot sa patag;
 Ug pasagdi siya nga mabasa sa yamog gikan sa langit,
 Ug pasagdi siyang makig-ambit uban sa kahayupan diha sa sagbot sa
 kalibutan. (Daniel 4:15)

‘Pasagdi iyang hunahuna nga mausab gikan *nianang sama* sa usa ka tawo,
 Ug pasagdi ang usa ka hunahuna sa hayup nga ikahatag ngadto kaniya,
 Ug pasagdi ang pito ka hugna sa panahon sa paglabang kaniya.
 (Daniel 4:16)

‘Kini nga sentensiya gikan sa dekrito sa *anghelanong* mga tigbantay,
 Ug ang desisyon usa ka mando gikan sa usa nga balaan,
 Aron nga ang buhi mahibalo
 Nga ang Labing Hataas *maoy* magmamando ngadto sa pagbulot-an sa
 katawhan,
 Ug nagatugyan niini sa kang kinsa Siya nagatinguha,
 Ug nagabutang ibabaw niini sa kinaubsan sa katawhan.’ (Daniel 4:17)

“Kini ang damgo *nga* akong, Haring Nebuchadnezzar, nakita. Karon ikaw, Bel-teshazzar, sultii *ako* sa iyang interpretasyon, gumikan kay wala sa maalamong katawhan sa akong gingharian ang makahimo sa pagbutyag ngari kanako sa

interpretasyon; apan ikaw makahimo, tungud kay ang usa ka espiritu sa balaan nga mga dios [Espiritu sa Dios] uban kanimo.” (Daniel 4:18)

Ang panan-awon sa “kahoy” usa ka simbolikanhong representasyon susama gayud sa mga pasumbingay diha sa Bag-ong Testamento. Ang sukaranong istorya mahimong masabtan ni bisan-kinsa, apan bugtong ang usa ka magtotoo nga hamtong diha sa Pulong ang makahimo sa espirituhanong aplikasyon. Ang imahen sa kahoy mismo mipakita nga walay problema ni Nebuchadnezzar, apan sa diha nga ang imahen nabalhin ngadto sa usa ka tawo, siya napakyas sa pagkakita sa kahulugan. Nasamok ug mahadlok, siya misuspitsa niining kahoya nga maykalabutan sa iyang-kaugalingon.

Gumikan kay ang matag kalag adunay kapasidad sa pag-ugmad og usa ka pakisayran sa pangisip, tanan nga atong makat-onan nagaporma og usa ka pundasyon alang sa nag-unang kahibalo.⁷⁸ Kini dili lamang magamit diha sa tawhanong pagbulot-an, kundili usab diha sa espirituhanong pagbulot-an. Pulos ang panimuut ug ang ilalum-sa-panimuut nga mga lugar sa hunahuna maggamit og inpormasyon nga gitipigan sulud sa pakisayran sa pangisip. Si Nebuchadnezzar nahinumdom sa usa ka miaging panan-awon nga mipropesiya sa iyang kinapungkayang-bahin ingon man sa iyang kalaglagan; ugaling siya mipalambigit niadto nga inpormasyon diha sa bag-ong panan-awon. Nakamatikud nga adunay divine nga mga pasabut ug nagtilok sa tanan nga tawhanong mga kahinguhaan, ang hari sa makausa pa nangita sa interpretasyon pinaagi ni Daniel.

“Unya si Daniel, kansang ngalan si Belteshazzar, nakulbaan [*shemam*] sa makadiyut tungud kay ang iyang panghunahuna mipaalarma [*beha*] kaniya. Ang hari mitubag ug miingon, ‘Belteshazzar, ayaw tugoti ang damgo o ang iyang interpretasyon sa pagpaalarma kanimo.’ Si Belteshazzar mitubag ug miingon, ‘Akong agalon, *kon lamang* ang damgo maaplay niadtong kinsa nasilag kanimo, ug ang iyang interpretasyon ngadto sa imong mga kaaway!’” (Daniel 4:19)

“Nakulbaan” mao ang ithpoel perfect sa *shemam*. Si Daniel sa literal nakugang sa hilum “sa makadiyut” tungud sa iyang panghunahuna nga “mipaalarma” kaniya (pael imperfect sa *beha*). Ang pagdala og daotang balita sa kanunay dimakapahimuut, apan ang pakabana ug kalooy ni Daniel alang kang Nebuchadnezzar mipahimo sa iyang tahas nga usa ka mabudlay. Sa dihang ang hari nakamatikud sa pagpanagana ni Daniel, siya sa tinuud miawhag kaniya, “Ayaw pagpugong alang sa akong kasayuran. Pasagdi ang panghitabo sa pagdangat nga walay pagkausab kanila!” Niining puntoha si Daniel sa masulub-ong nasayod sa kapalaran ni Nebuchadnezzar—usa ka kalit-nga-kalisdanan nga, kon ikabutyag, makapahimuut nga balita sa tanan niyang mga kaaway.

ANG MALAMBOONG KAHOT

“Ang kahoy nga imong nakita, nga midako ug milig-on, kansang gitas-on miabut

78. Thieme, *Kagawasan pinaagi sa Sundalongh Kadangan*, 122–25.

ngadto sa langit ug makita sa tibuuk kalibutan, (Daniel 4:20)

“Ug kansang mga dahon *maoy* maanindot ug ang iyang bunga nagdagsang, ug diin *maoy* pagkaon alang sa tanan, diin sa ilalum ang kahayupan sa patag nanimuyo ug kansang mga sanga ang kalanggaman sa kalangitan mipuyo— (Daniel 4:21)

“Ikaw kini, O hari; kay ikaw nahimong bantugan ug midako nga lig-on, ug ang imong kaharianon nahimong bantugan ug miabut ngadto sa langit ug ang imong kamandoan hangtod sa katapusan sa kalibutan.” (Daniel 4:22)

Ang kahoy mihulagway ni Nebuchadnezzar. Apan ang gitas-on ug kalig-on nga “miabut ngadto sa langit” mirepresentar sa kinapungkayan sa Chaldean nga Imperyo, nga misugod ni Nabopolassar ug mipadayon ubus sa iyang anak-lalaki, si Nebuchadnezzar. Kining daan nang lagsik nga kahoy og “makita sa tibuuk kalibutan” mitubo sa maanindot ug milig-on human sa makapakurat nga kadaugan ni Nebuchadnezzar didto sa Gerra sa Carchemish niadtong 605 B.C. Tungud sa iyang pagbuntog sa mga Egyptian, dako-kaayong kayutaan ug mga katawhan ang napaubus sa Chaldean nga pagkontrolar, ug si Nebuchadnezzar nahimo nga kinalabwang magmamando sa iyang panahon. Ang iyang pagkasalabutanon isip usa ka komandante sa kasundalohan, batid-sa-pangagamhanan, ug arkitekto natala sa kasaysayan diha sa bibliyanhon ug gawas-sa-bibliyanhong mga tinubdan.

Ang bersikulo 21 nagadokumento sa kamandoan sa imperyo ni Nebuchadnezzar. Ang iyang sundalanhong kadaugan midala sa bantugang mga gingharian ubus sa iyang pagbantay. Ang kahenyo sa iyang epektibo nga kagamhanan mihatag og usa ka mapanalipdanong tugkaran diin bisan pa “ang kahayupan sa patag” ug “kalanggaman sa kalangitan” napanalipdan. Hilabihang kauswagan ang natukod diha sa usa ka kagawasan sa patigayon sa agrikulturanhong ekonomiya. Adunay “pagkaon alang sa tanan” ug dugang materyal nga mga panalangin alang sa iyang ginsakpan. Apan adunay labaw pa—kamabihagon! Ang maanindot nga “mga dahon” ug nagdagsang nga “bunga” sa dako nga kahoy magpakita sa kaambong ug kaanindot sa palasyo sa hari.

“Ug niana ang hari nakakita og usa ka *anghelanong* tigbantay, usa ka balaan, nagkanaog gikan sa langit ug nag-ingon, ‘Putla ang kahoy ug pooha kini; apan ipabilin ang tuud sa iyang mga gamut ilalum sa yuta, lamang uban sa pundok sa puthaw ug bronse *palibot niini* diha sa bag-ong sagbot sa patag, ug pasagdi siya nga mabasa sa yamog gikan sa langit, ug pasagdi siyang makig-ambit uban sa kahayupan sa patag hangtod ang pito ka hugna sa panahon maglabang kaniya.’” (Daniel 4:23)

Diha sa Daniel 4, mga bersikulo 13 ug 23, ang duha ka pulong “tigbantay” ug “usa ka balaan” magpasabut ngadto sa tigpaniid-sa-dapit nga mga anghel kinsa magtaho sa ilang mga obserbasyon sa kalibutanong panghitabo ngadto sa uban nga anghelanong kasundalohan. Sa ingon-usab, ang Jeremiah 4:16–17 nagasulud sa dugang paghulagway sa tigbantay nga mga anghel. Ang tigbantay nga mga anghel “mipataas sa ilang tingog batok sa mga siyudad sa Judah . . . ‘Tungud kay siya [Judah] mirebelde batok Kanako,’ nagadeklarar ang GINOO.”

Kining mga anghela gigamit sa Ginoo sa pagpahibalo sa ikalimang liyok sa disiplina sa Israel. Sila dugang pang gihulagway diha sa Mga Salmo 103:20–21.

Maingon nga ang mga anghel mibadlong sa Judah, sila sa ingon-usab misilot ni Nebuchadnezzar. Ang ilang “dekrito . . . ug . . . mando” (Daniel 4:17) mao nga siya mapaubus sa paghukum. Ang katuyoan mao:

“Aron nga ang buhi [*Homo sapiens*] mahibalo [peal imperfect sa *yeda*]
Nga ang Labing Hataas [Dios nga Amahan] maoy magmamando ngadto sa
pagbulot-an sa katawhan,
Ug nagatugyan niini [pamunoan] sa kang kinsa Siya nagatinguha.”
(Daniel 4:17b)

Sa laing mga pulong, si Nebuchadnezzar, sa kang kinsa ang Ginoo mihatag og dako-kaayong liderato nga responsibilidad, miabuso sa iyang awtoridad. Siya mipakita og kinatas-ang pagkaarogante.

Pagkahuman ang mga anghel mitantiya ni Nebuchadnezzar, ang kahoy, ang sentensiya mibungat sa “pagputol [kaniya] . . . ug pagpukan [kaniya].” Pagputol o pagbulag nagati-maan og paghukum. Diha sa Mateo 3:10, nagpasabut ngadto sa bawtismo sa kalayo, ang dimabungahong mga kahoy kinahanglan pagaputlon.⁷⁹ Ang Lukas 13:7 adunay usa ka susa-mang yugto diin nagabungat nga ang kahoy nga igos nga walay bunga pagaputlon gayud. Ang duha ka “kahoy” nga mga reperensiya maghulagway sa wamahimugso-pag-usab nga tawo. Apan, ang Dios sa kanunay nagatunol sa grasya sa dili pa ang paghukum. Sama niadtong mga kahoy o mga dimagtotoo diha sa Bag-ong Testamento nga nahatagan sa mensahe sa Ebanghelyo, si Nebuchadnezzar anaa gayuy usa ka oportunidad sa pagsabut sa kaluwasan pinaagi sa pagtoo diha sa umaabot nga Mesiyas.

ANG GIPUTOL NGA KAHoy

Ang malamboong kahoy nga makita “sa tibuuk kalibutan” (mga bersikulo 11 ug 20) sa dili madugay mahanaw. Bugtong ang “tuud” ang mahibilin—si Nebuchadnezzar mawad-an sa iyang gahum ug himaya, apan ang iyang kinabuhi mapreserbar. Bisan pa ang hari dili makahubad sa damgo, siya sa tataw milambigit sa kalit-nga-kalisdanan sa iyang-kaugalingon. Apan, siya gayud nalibog bahin nianang “tuud.”

Pinaagi sa Iyang omniscience ang Dios nahibalo ni Nebuchadnezzar nga adunay positi-bo nga kabubut-on diha sa punto sa pagkahibalo-sa-Dios. Ang Dios sa ingon-usab nahibalo nga ang hilabihang kamapahitas-on sa hari ang mipugong kaniya gikan sa pagtubag ngadto sa mensahe sa Ebanghelyo. Sa higayon nga ang hunahuna nadaog sa pagpadako-sa-kaugalingon, ang madawatong tubag dili posible; ang garbo-sa-kaugalingon nagabuntog ug nagapaulipon. Ang usa ka tawo wala na nagalihok nga makiangayon, kundili sa kaarogante nagakonsentrar lamang diha sa iyang-kaugalingon. Kini nga prinsipyo nagaaplay dili

79. Ang bawtismo sa kalayo mao ang paghukum sa Dios sa mga dimagtotoo didto sa ikaduhang pag-abut ni Jesu-Kristo (Mateo 3:11–12; 13:30, 40; 25:41; Lukas 3:16–17).

lamang ngadto sa mga dimagtotoo, kundili sa mga magtotoo kinsa magpahinunot ngadto sa dinugtongdugtong nga pagkaarogante.⁸⁰ Sila mahimong waykaikag alang sa doktrina tungud kay ang doktrina wala nagapagana sa ilang gipaburot nga handuragway-sa-kaugalingon. Alang sa pagpatuman sa kamapaubsanon diha sa aroganteng tawo, ang Dios nagagamit sa divine nga disiplina.

“ANG DIOS SUPAK NGADTO [nakiggubat diha] SA MAPAHITAS-ON, APAN NAGAHA-TAG OG GRASYA NGADTO SA MAPAUBSANON.” (Santiago 4:6b)

Ang mismong una-sa-kaluwasan nga panan-awon ni Nebuchadnezzar mipahibalo sa iyang hukum. Apan ang grasya sa Dios mipabilin sa hari nga mabuhi samtang ang iyang kamapahitas-on gisumpo. Sa dihang kini natuman, si Nebuchadnezzar magtan-aw gayud gawas sa iyang-kaugalingon ug magtoo diha sa buhi nga Dios.

Ang mando sa “pagpabilin sa tuud uban sa iyang mga gamut ilalum sa yuta” nagahulagway sa usa ka prinsipyo nga ikaw kinahanglan dili gayud mahikalimot: Samtang ikaw buhi pa, ang Dios aduna pay usa ka katuyoan alang sa imong kinabuhi. Sa karaang kalibutan ang “usa ka pundok sa puthaw ug bronse” maoy gigamit sa pagpugong sa tuud sa usa ka giputol nga kahoy gikan sa pagkabungkag, naghimo niining posible alang sa kahoy sa pagtubo pagbalik. Kini nga pundok mao ang pagsangkap sa grasya sa Dios alang sa pagbawi ni Nebuchadnezzar atol sa iyang panahon sa paghukum, pinaagi-niana nagsangkap bisan sa masdakong mga oportunidad alang sa hari sa umaabot. Sa dili pa kini mahitabo si Nebuchadnezzar magkaplag sa iyang-kaugalingon nga makig-ambit sa pagkaon “uban sa kahayupan sa patag” (Daniel 4:32). Ang bersikulo 16 nagahulagway sa matang sa paghukum ni Nebuchadnezzar: “Pasagdi iyang hunahuna nga mausab [*shena*] gikan *nianang sama* sa usa ka tawo, Ug pasagdi ang usa ka hunahuna sa hayup nga ikahatag [*yehav*] ngadto kaniya; Ug pasagdi ang pito ka hugna sa panahon sa paglabang kaniya.” Si Nebuchadnezzar nakabaton sa usa ka sakit sa pangisip nga nailhan isip zoanthropy, usa ka kayabag-sa-pangisip diin ang usa ka tawo nagatoo sa iyang-kaugalingon nga nahimong usa ka mananap ug nagalihok sa susama.

Ang pael imperfect sa *shena*’ nagatug-an kanato sa hunahuna ni Nebuchadnezzar (sa literal “ang mentalidad sa iyang kalag”) nga mausab—sa hingpit mabag-o. Kini nga kahimtang wala mahitabo diha. “Ikahatag ngadto kaniya” mao ang hithpeel imperfect sa *yehav* ug nagatumbok ni Nebuchadnezzar nga midala niining divine nga paghukum diha sa iyang-kaugalingon. Ang padayong pagkaut-ut sa pangisip ni Nebuchadnezzar maoy sayon ra sundon. Sa katibuk-an sa unang pipila nga kapitulo sa Libro ni Daniel, ang paglambo sa mga sala sa panghunahuna diha sa hari daling makit-an: pag-uyon nga kaibog, kaibog sa gahum, kamapahitas-on, pagkadimapuypuy. Ang iyang hunahuna natuis, ug nga walay mga sumbanan ug mga sukaranan si Nebuchadnezzar misugod sa panghunahuna ug paglihok sama sa usa ka mananap. Prinsipyo: Pinaagi sa mga sala sa panghunahuna kita magmugna sa atong kaugalingon nga kagul-anan.

Wamausisa sulud sa taas nga gidugayon sa panahon, ang mga sala sa panghunahuna sa dikalikayan mahimong magsangko sa neyurosis o sakit-sa-kaisipan. Kini nga mga

80. Thieme, *Kristohanong Integridad*, 163–70.

sala sa kanunay maglambigit sa uban sa atong palibot. Tungud-niini, ang Pulong sa Dios nagamando nga kita magsugid sa atong mga sala sa waylangan ngadto sa Dios nga Amahan (1 Juan 1:9).⁸¹ Maingon ni Nebuchadnezzar nga mimugna sa iyang kaugalingon nga sakit sa pangisip ug sa makadiyut nawad-an sa iyang gingharian, sa ingon-usab karongpanahona kita makakita og katawhan nga nag-antos sa mga pagkadaot sa pangisip nga namugna gikan sa matag kategoriya sa sala. Ang mga sala sa panghunahuna sa ingon-usab ang nag-unang hinungdan sa pagkasugapa sa druga ug pagkaulipon-sa-alkohol.

Dugang pa, diha sa Daniel 4:16 atong mabasa “Ug pasagdi ang pito ka hugna sa panahon sa paglabang kaniya”—peal imperfect sa (*chalaph*) nagkahulugan og “sa paglabay.”⁸² Ang iyang sakit-sa-pangisip nga kahimtang maglungtad sulud sa pito ka tuig. Wala gayud hangtod niana ang hari magtubag ngadto sa Ebanghelyo.

SAAD SA PAGTUBO-PAG-USAB

Human ni Daniel nakompleto ang interpretasyon, siya mipadayon sa pagpatin-aw sa dekrito sa Dios ug sa tanan nga maykalabutan sa hari mahitungud sa tuud nga nahibilin.

“Kini mao ang interpretasyon, O hari, ug kini mao ang dekrito sa Labing Hataas, nga nakaabut diha sa akong agalon ang hari: (Daniel 4:24)

“Nga ikaw mapalagpot gikan sa katawhan, ug ang imong pinuy-anan uban sa kahayupan sa patag, ug ikaw pagahatagan og sagbot sa pagkaon sama sa mga baka ug mabasa diha sa yamog gikan sa langit; ug ang pito ka hugna sa panahon molabang kanimo, hangtod ikaw mag-ila nga ang Labing Hataas maoy magmamando ngadto sa pagbulot-an sa katawhan, ug nagatugyan niini kang bisan-kinsa Siya nagatinguha. (Daniel 4:25)

“Ug tungud kay kini gimando sa pagpabilin sa tuud uban ang mga gamot sa kahoy, ang imong gingharian mapasiguro alang kanimo pagkahuman ikaw mag-ila nga *niini ang* Langit *diin* nagamando. (Daniel 4:26)

“Tungud-niini, O hari, unta ang akong tambag makapahimuut [*shephar*] diha kanimo: pagpahilayo [*peraq*] karon gikan sa imong mga sala pinaagi sa *paghimo* og pagkamatarong, ug gikan sa imong mga pagkadaotan pinaagi sa pagpakita og kalooy [*chanan*] ngadto sa kabus [*’anayin*], kon ugaling adunay malagmit usa ka paglugway sa imong kauswagan.” (Daniel 4:27)

Sa dihang si Daniel misugyot sa paghatag og makapahimuut nga “tambag” ngadto sa hari, siya nagtanyag ni Nebuchadnezzar og divine nga panglantaw—ang sayon ug bugtong agianan pahilayo sa modangat nga kalit-nga-kalisdanan. “Makapahimuut” mao ang peal

81. Tan-awa sa Thieme, *Rebound ug Padayon sa Pag-abante!* (2017).

82. Ang pulongan nga “mga hugna sa panahon” gigamit alang sa sukud sa katuigan diha sa Daniel 4:16, 23; 7:25; ug 12:7.

imperfect sa *shephar*, nagkahulugan sa literal og “tugoti ang akong doktrina nga makalipay kanimo.” Tungud kay ang Dios maloloy-on, Siya wala gayud nagahukum nga walay unang paghatag sa pasidaan ug sa oportunidad sa paghinulsul (kausaban sa hunahuna). Niining kahimtanga, ang paghinulsul nagapasabut sa pagdawat kang Kristo isip Manluluwas.

Kini ba kamapangahason sa kabahin ni Daniel sa pagsulti sa iyang maunongon nga agalon sa paghunong pagpakasala? Dili! Ang damgo maoy divine nga pagpadayag, ug ang doktrina sulud sa kalag ni Daniel midasig og pagpakabana alang sa iyang soberano. Sa ingon-usab ang kalmang panghunahuna misanta sa kahadlok sa mga sangputanan. Si Daniel nahibalo sa iyang kaugalingon nga padulngan sa piho anaa sa mga kamut sa Dios.

Ang peal imperative sa *peraq* nagakahulugan og “sa pagdugmok og pino.” Ang tambag ni Daniel sa “pagpahilayo . . . gikan sa imong mga sala” nagapasabut sa usa ka pagdugmok sa mga sala sa panghunahuna sa kamapahitas-on ug garbo-sa-kaugalingon ni Nebuchadnezzar. Kini nga pagdugmok mapatuman “pinaagi sa *paghimo* og pagkamatarong”—ang giimpyut nga pagkamatarong nga ang matag natawo-pag-usab nga tawo nagadawat diha sa takna sa kaluwasan (Genesis 15:6; Mga Taga-Roma 3:22; 4:1–7). Ang “tambag” ni Daniel usa ka dinaliang hangyo ngadto ni Nebuchadnezzar alang sa pagdawat sa kaluwasan pinaagi sa pagtoo diha ni Kristo. Nagbarog atubangan sa labing gamhanang-tawo sa Chaldea, si Daniel mirepresentar sa mga katungud sa Labawng-kamandoan sa uniberso.

Walay usa ang nagaduda sa kahamili ni Nebuchadnezzar, kabahin niini mapahinungud ngadto sa iyang personal nga karakter ug abilidad. Bisan pa nga usa ka dimagtotoo, ang iyang mga sumbanan ug mga sukaranan maayo-kaayo. Apan ang pagkaarogante mipaburot sa iyang garbo-sa-kaugalingon. Ang iyang pagkamalig-on naluya. Siya nahimong kulang sa pagkamanggiloy-on ug kamaunungon ngadto sa iyang mga sakup. Ang iyang moral nga pag-us-us mao ang natural nga resulta sa pagbatok sa gahum sa Dios ug pagsalikway sa iyang grasya. Niadtong panahon sa “nagdilaab nga hudno” sa Daniel 3, ang tin-aw nga panghunahuna ni Nebuchadnezzar napapas gumikan sa kayugut, pangabubho, ug sa uban pang mga sala sa panghunahuna. Siya gani misakripisyo sa hawud nga ginsakupan sa kasundalohan alang sa pagpuypuy sa iyang kaibog sa gahum. Kini nga pagkaut-ut nakaapekto sa tanang mga sakup ni Nebuchadnezzar. Siya mibaliwala sa ilang mga katungud ug kaugalingong dignidad, nagresulta diha sa kapobre ug kapit-os. Ang hangyo ni Daniel alang sa pagpakita og “kalooy” mao ang peal infinitive sa *chanan*, nagkahulugan og “mahimo nga maloloy-on,” ug adunay kalabutan “ngadto sa kabus” (*anayin*, sa literal “ang mga dinaogdaog”).

Kini dili gayud ang katapusang higayon sa kasaysayan nga magtala sa mga insidente sa pangdaogdaog ug pagpahimulus: Ang mga Hudiyo ilalum sa Egyptian nga panglupig, ang hut-ong sa alagad sa laing tawo sa Romanhong Republika, ang mga saop ilalum sa French Rebolusyon. Karong-panahona ug hangtod sa katapusan sa tawhanong kasaysayan, ang kalibutan nagapabiling napuno sa katawhan nga dinaogdaog sa maalagaron-sa-kaugalingon, daotan nga mga malupigong-katawhan.

Si Daniel mitak-up sa iyang hangyo pinaagi sa pagpahinumdom sa hari nga ang kadaitan ug kalinaw sa hunahuna maggikan sa pagkamasinugtanon ngadto sa Dios. Sama sa daghang dimagtotoo kinsa magdumili sa gasa sa Dios sa kaluwasan, si Nebuchadnezzar mipili sa lisud nga paagi sa pagpadayon sa iyang gugma-sa-kaugalingon nga hilig. Ang matag pagtolon-an sa kinabuhi nakat-onan bisan-hain ‘sa sayon nga paagi’ o ‘sa lisud nga paagi.’ Ang matag tawo nagapili sa iyang kaugalingon nga agianan.

Ang Dios dili maghulip sa tawhanong kabubut-on kundili matinumanon sa pagtamod sa Iyang Pulong. Siya nagasaad kon ang bisan-kinsa nagaabut sa pagkahibalo-sa-Dios ug nagatubag sa positibo, Siya mosangkap og inpormasyon diin kanang tawhana mahimong maluwas.⁸³ Sa kahimtang ni Nebuchadnezzar, ang pagkamadawat sa Ebanghelyo maoy imposible tungud sa iyang naghinobra nga kamapahitas-on nga mipalubog sa hingpit sa iyang panginahanglan sa usa ka Manluluwas. Apan ang Dios nahibalo sa tukma og unsay gikinahanglan alang sa pagpahiyos sa napalabihang garbo-sa-kaugalingon niining tawhana. Ang Pulong sa Dios wala nagasulti kanato kon ang hari nahasol ba gumikan sa pagbutyag ni Daniel. Kita nasultihan nga siya nahatagan sa tibuuk tuig (Daniel 4:29) sa paghimo og usa ka desisyon ug aron malikayan ang paghukum nga gibatbat alang kaniya pinaagi ni Daniel.

ANG BILI SA PAGKAAROGANTE

“*Kining* tanan nahitabo ngadto ni Nebuchadnezzar ang hari. (Daniel 4:28)

“Dose ka bulan ang milabay siya naglakaw ibabaw sa *atup sa* harianong palasyo sa Babylon. (Daniel 4:29)

“Ang hari namalandong ug miingon, ‘Dili ba kini ang bantugan nga Babylon, nga ako mismo ang nakapatukod isip usa ka harianong pinuy-anan pinaagi sa katakus sa akong gahum ug alang sa himaya sa akong kaharianon?’ (Daniel 4:30)

“Samtang ang pulong *maoy* anaa sa baba sa hari, usa ka tingog mitungha gikan sa langit, *nag-ingon*, ‘Haring Nebuchadnezzar, nganha kanimo kini nadeklarar: ang kinalabwang-kamandoan gitangtang gikan kanimo.’” (Daniel 4:31)

Tingali kini alang sa paghikaw sa paghinumdum sa mga pulong ni Daniel nga si Nebuchadnezzar misawsaw sa iyang-kaugalingon diha sa pagtukod og mga proyekto. Samtang “siya naglakaw ibabaw sa *atup sa* palasyo” siya mipahayag sa kahimayaan sa Babylon, sa walay pagduhaduha ang labing matahum nga siyudad sa karaang kalibutan. Ang iyang kahakog napahayag pinaagi sa iyang pagpanghambog: “Dili ba kini ang bantugan nga Babylon, nga ako mismo ang nakapatukod . . . pinaagi sa katakus sa akong gahum ug alang sa himaya sa akong kaharianon?” Kamapahitas-on mao ang kalaglagan ni Satanas; ug kamapahitas-on, inubanan sa pag-uyon nga kaibog, ang kalaglagan ni Nebuchadnezzar.

The Cambridge Ancient History nagahulagway ni Nebuchadnezzar, ang batid nga magtutukod:

Ang iyang mahusay nga mga katakus nagugol sa pagtukod og matahum nga mga palasyo ug mga templo, ug dinhi siya mihawud. Ang pagkainila sa iyang siyudad sa Babylon nga siya mihimo sa talagsaon sa iyang kaugalingon

83. Thieme, *Hetenismo*, 25–31.

mikaylap sa halayo ug malukpanon; si Josephus nagatala og unsang-paagiha siya miadorno sa Templo sa Belus pinaagi sa sinakmit-nga-butang ug mitukod-pag-usab sa karaang siyudad, naghimo sa Nag-umbaw nga mga Hardin alang sa pagpahimuut sa iyang rayna, kinsa gikan sa Media. Ingon sa karong-panahona, pipila-ka-bahin ang nahikyad gikan sa abog sulud sa gatusan-ka-tuig, ang ugdang-kaayo nga mga edipisyo gikan sa binuhat-nga-tisa, krema, dalag, pula, nagbarog gihapon sa taas-kaayo nga salipdanan ug panalipdanan, malig-on nga mga paril ug mga pundasyon, kongkretong dalan ug Agianan sa Prosesyon. Ang wanang-kaayo nga kadak-on sa templo ug palasyo, ang makataha nga kadaghanon sa binuhat-nga-tisa, mibanda diha sa sagboton nga mga lim-aw, ang kamingaw sa karaang mga kadaot sa siyudad ni Nebuchadnezzar, sa hinayhinay magtaak diha sa hunahuna sa peregrino ang usa ka dimapapas nga handumanan sa kaambong sa mga konsepto sa Babylonian nga hari, sa iyang binatid nga kahenyo sa pagdumala sa ordinaryong lapok, ang bugtong materyal sa iyang kamut. Ang gamay nga batang-lalaki kansang amahan nakapadasig kaniya sa pag-alsa sa usa ka bukag sa trabahador alang sa pagtukod-pag-usab sa E-temen-ana-ki inig-abut sa panahon mao ang magbuhat sa kinapungkayan sa inilang mga templo, ang mga Ganghaan sa Ishtar uban sa ilang maanindot nga mga gryphon ug mga toro, ang taas-kaayong mga *zigurat*, nga mopabilin nga iyang handumanan samtang ang kalibutan maykaikag alang sa Assyriology.⁸⁴

Giunsa ni Nebuchadnezzar nga mahimong malampuson kaayo? Tungud sa pagsangkap sa Dios! Ang Dios mihatag kaniya sa gingharian. Ang Dios mihatag kaniya sa mentalidad ug abilidad alang sa pagplano, sa pagtukod, ug sa pagdumala. Apan si Nebuchadnezzar ba miila niini? Wala! Siya midumili sa pag-ila sa pagkalabing-gamhanan sa Dios o paghatag Kaniya sa himaya.

Samtang si Nebuchadnezzar anaa taliwala sa mismong buhat sa pagpasidungog sa iyang kaugalingon nga himaya, “usa ka tingog mitungha gikan sa langit.” Wala gayuy kadudahan mahitungud sa koneksiyon tali sa iyang sala sa pagkaarogante ug paghukum sa Dios. Ang gingharian “gitangtang gikan kanimo.” Kadaghanan sa mga magsasaysay sa Assyriology nagkauyon nga adunay usa ka gintang sulud sa paghari ni Nebuchadnezzar, bisan pa og sila wala magtanyag og katin-awan mahitungud sa hinungdan. Si Daniel lamang ang makapasabut kanato bahin niining panahona.

“Ug ikaw mapalagpot [*terad*] gikan sa katawhan, ug ang imong *mahimo nga* pinuy-anan uban sa kahayupan sa patag. Ikaw pagahatagan og sagbot alang sa pagkaon sama sa kabakahan, ug pito ka hugna sa panahon molabang kanimo, hangtod ikaw mag-ila nga ang Labing Hataas ang magmamando ngadto sa pagbulot-an sa katawhan, ug nagatugyan niini niadtong kinsa Siya nagatinguha.” (Daniel 4:32)

84. Gihubad gikan sa *The Cambridge Ancient History*, 3:216.

“Ug ikaw mapalagpot” nagapaila sa paghingilin sa hari. “Abog” (peal participle sa *terad*) nagakahulugan og “paglangkat, o pag-abog.” Ang Ginoo miisip nga dili angay sa paghatag kanato sa mga detalye sa pagkawala ni Nebuchadnezzar gikan sa iyang palasyo, apan kita kahibalo uban sa kasegurohan nga siya sa tinuuray mipuyo uban “sa kahayupan sa patag” ug “nahatagan og sagbot alang sa pagkaon sama sa kabakahan.” “Nabasa diha sa yamog” (mga bersikulo 15, 23, ug 25) nagatumbok nga siya natulog nga walay atup o pandong. Kining tanan nga paghulagway magpadayag nga ang iyang pito ka tuig nga paghukum milakip og radikal nga mga kausaban. Tungud sa iyang pagkabuang, si Nebuchadnezzar mituman sa propesiya pinaagi sa literal nga naglihok sama sa usa ka mananap, ug ang sangputanan napahiklin gikan sa katilingban.

Sa karaang kalibutan kini nakonsiderar nga “daotang palad” sa pagpatay og usa ka buang nga tawo. Ang balatian ni Nebuchadnezzar mipanalipod kaniya gikan sa kamatayon diha sa mga kamut sa iyang mga kaaway, maingon sa ditinuud nga pagkabuang ni David didto sa Gath ang mipalingkawas sa iyang kinabuhi (1 Samuel 21:10–15). Pagkamasulub-ong sitwasyon nga pipila sa katawhan kinahanglang maunlod ngadto sa kinaubsang kahimtang sa pagkaut-ut sa dili pa sila makakat-on sa pagtolon-an sa kamapaubsanon.

Kusog kaayo ang negatibong kabubut-on ni Nebuchadnezzar ngadto sa Ginoo, naut-ut kaayo ang iyang hunahuna pinaagi sa mga sala sa panghunahuna nga kini midangat og katuigan sa pagpuyo sama sa usa ka mananap alang sa kaniadto nga mapagarbohong hari sa pagkat-on niining mahinungdanon-kaayo nga pagtolon-an.

“Hangtod ikaw mag-ila [peal imperfect sa *yeda*] nga ang Labing Hataas ang magmamando ngadto sa pagbulot-an sa katawhan, ug nagatugyan niini niadtong kinsa Siya nagatinguha.” (Daniel 4:32b)

Ang katapusang butang si Nebuchadnezzar sa lagmit mihinumdum mao ang “tingog . . . gikan sa langit” (Daniel 4:31) nagsulti kaniya nga siya dili ang tinubdan sa iyang kanhi nga mahimayaong posisyon. Dios mao ang tinubdan sa tanang promosyon ug panalangin. Kini nga mahunahunaong pagtolon-an magdangat og pito ka tuig sa pagsabut.

PROPESIYA NATUMAN

“Dihadiha ang pulong mahitungud ni Nebuchadnezzar natuman; ug siya napalagpot gikan sa katawhan ug misugod sa pagkaon og sagbot sama sa kabakahan, ug ang iyang lawas nabasa diha sa yamog gikan sa langit, hangtod ang iyang buhok mitubo sama sa *mga balhibo* sa mga agila ug ang iyang mga kuko sama sa *mga kuko* sa mga langgam.” (Daniel 4:33)

Natumba ang kahoy. Nahanaw ang pagkamabihagon. Ang kaanindot sa iyang palasyo napulihan sa mapait-nga-kaagi sa wayhunong nga pagkaladlad ngadto sa mabangis nga mga elemento sa kinaiyahan. Ang sagbot mipuli sa mga kinaham-nga-pagkaon sa usa ka harianong bangkete. Ang iyang hitsura nadaot. Waypanalipod gikan sa mga elemento, ang iyang buhok nangalambod, бага ug libon, naladlad ilalum sa kainit sa adlaw, ug sama ka sapnot sa “*mga balhibo* sa mga agila.” Waputli, ang iyang mga kuko mitaas “sama sa mga

kuko sa mga langgam”—usa ka makalolooy nga talan-awon sa pagkatinuud.

“Apan sa katapusan sa maong panahon ako, Nebuchadnezzar, misaka sa akong mga mata ngadto sa langit, ug ang akong salabutan mibalik ngari kanako, ug akong gihimaya [*birak*] ang Labing Hataas ug gidayeg ug gitahod kinsa nagapabiling-buhi sa kahangturan;

Kay ang Iyang kamandoan usa ka malungtarong kamandoan,
Ug ang Iyang gingharian *nagalungtad* gikan sa henerasyon sa henerasyon.
(Daniel 4:34)

“Ug ang tanang lumulupyo sa kalibutan giisip ingon nga waybili,
Apan Siya nagahimo [*abad*] sumala sa Iyang pagbuut diha sa kasundalohan sa langit

Ug *lakis* sa mga lumulupyo sa kalibutan;
Ug walay usa ang makatapi sa Iyang kamut
O makaingon ngadto Kaniya, ‘Unsa kanang Imong gibuhat?’” (Daniel 4:35)

Sa katapusan, ang sa kaniadto nga aroganteng emperador, gipaubus pinaagi sa divine nga paghukum, miila sa grasya sa Dios ug mitubag. Siya karon andam na sa pag-ila nga ang Ginoo sa maong-panahon nagatuboy ug nagatangtang sa mga hari (Daniel 2:21).

Siya karon andam na sa pagtoo diha sa Ginoo. Siya mipahayag sa iyang pagtoo gikan sa usa ka hingpit nga dimakahimong kahimtang sa sakit-sa-pangisip diha sa bugtong paagi nga iyang mahimo—“Ako, Nebuchadnezzar, misaka sa akong mga mata ngadto sa langit.” Sulud sa iyang kalag si Nebuchadnezzar nakaila sa pagkatinuud ug gahum sa Dios, ug nga ang kaluwasan nagagikan lamang sa Ginoo. Ang Dios, kinsa nagatan-aw sa kasingkasing, nahibalo nga si Nebuchadnezzar dili makahimo sa binaba nga pagpadayag sa iyang pagtoo ug nga ang iyang pagtutok ngadto sa langit usa ka timaan sa pagtoo sulud sa iyang kalag. Ang pagtoo diha ni Kristo, gilitok o wala, sa kanunay nagaresulta sa waykatapusang kaluwasan. Si Nebuchadnezzar mipahayag og pagtoo. Ayha pa ang “salabutan” sa hari nahibalik. Ang kaluwasan ipahimutang ngadto ni Nebuchadnezzar usa ka tubag sa pagsimba nga siya sa ulahi misulat: “Akong gihimaya [pael perfect sa *birak*] ang Labing Hataas”—Jesu-Kristo, ang bugtong Manluluwas (cf. Mga Buhat 4:12).

Gumikan kay kini nga asoy nahasulat *human* si Nebuchadnezzar naulian ug nakat-on sa doktrina, sa tin-aw ang hari nakasabut sa milenyo ug waykatapusang paghari ni Kristo sa dihang siya misulat sa mga pulong, “Iyang kamandoan usa ka malungtarong kamandoan.” Si Jesu-Kristo adunay usa ka waykatapusang imperyo nga inapilan sa nahimugso-pag-usab nga katawhan gikan sa matag henerasyon: “Iyang gingharian *nagalungtad* gikan sa henerasyon sa henerasyon.” Si Nebuchadnezzar karon nahisakup niini nga gingharian.

Unsa ang nakat-onan ni Nebuchadnezzar sa lisud nga paagi karon siya buut ang kalibutan mahibalo aron nga kita magpili sa pagkat-on sa sayon nga paagi. Bisang-unsang-matang ang tawo nagakab-ot mao ang resulta sa waysama nga grasya sa Dios. Diha sa bersikulo 35 siya nagasaysay “tanang lumulupyo sa kalibutan giisip ingon nga waybili.” Ang tawo waybili ug dili angayan sa Dios. Grasya mao ang buhat sa Dios alang sa kaayohan sa tawo. Ang grasya nagaagad diha sa karakter sa Dios. “Siya nagahimo,” ang peal participle sa *abad*, nagakahulugan og “sa pagtikad” o “sa pagtrabaho.” Ang grasya ug kinalabwang-

kamandoan sa Dios magbuhat alang sa tanan Niyang binuhat diha sa duha ka pagbulot-an: “ang kasundalohan sa langit [mga anghel]” ug “ang mga lumulupyo sa kalibutan [katawhan].”

“Walay usa ang makatapi sa iyang kamut” sa literal “walay usa ang makahapak batok sa kamut sa Dios” uban sa kahulugan sa pagsanta sa usa ka lihok. *Walay usa ang makasanta sa divine nga plano sa grasya o makasukna sa kinaadman sa Dios.* Wala lamang si Nebuchadnezzar mitoo diha ni Kristo isip Manluluwas sa ingon nga Siya niadtong-higayona mipadayag, kundili siya usab nakasabut sa gahum ug grasya sa Dios. Kana nga kajibalo momugna og usa ka kausaban sa panghunahuna. Ang testimonya diha sa mga bersikulo 34 ug 35 nagapamatuud sa pagkasinati sa grasya ug matuud nga kamapaubsanon ni Nebuchadnezzar.

LIHOK SA GRASYA

“Niadtong higayona ang akong salabutan nahibalik ngari kanako. Ug ang akong kaharianon ug kaambong nabalik ngari kanako alang sa kahimayaan sa akong gingharian, ug ang akong mga magtatambag ug akong mga hamiling-tawo misugod sa pagpangita kanako; nan ako nabalik [*teqan*] sa akong kinalabwang-kamandoan, ug ang hawud nga kahalangdon nadugang ngari kanako.” (Daniel 4:36)

Niadtong takna sa iyang pagkakabig, si Nebuchadnezzar nakasinati og unum-ka-pilo nga pagpahiuli:

1. “Akong salabutan nahibalik”—Kini ang hingpit nga pagkabag-o sa panglawas. Ang kahimtang sa sakit-sa-pangisip sa hari nga zoanthropy naayo.
2. “Akong kaharianon ug kaambong nabalik”—“Kaharianon” nagahisgot sa karakter ni Nebuchadnezzar, samtang ang “kaambong” nagapasabut sa iyang kamabihagon. Sa wayduhaduha ang hari usa ka ambungan nga tawo ug ang iyang pisiko nga hitsura nabalik.
3. “Ang kahimayaan sa akong gingharian”—Human sa pito-ka-tuig nga pagkawala, ang imperyo ni Nebuchadnezzar nabalik ngadto kaniya.
4. “Akong mga magtatambag ug akong mga hamiling-tawo misugod sa pagpangita kanako”—Iyang kredibilidad ug pagkapopular nasubli. Ingon nga usa ka magtotoo diha ni Ginoong Jesu-Kristo, si Nebuchadnezzar nakaangkon og pabor gikan sa Dios ug sa tawo.
5. “Ako nabalik”—diha sa hophal perfect ang *teqan* nagakahulugan og “aron mahapnig o matul-id.” Pinaagi sa pagbalik-sa-katungdanan ni Nebuchadnezzar isip ang tinuud nga magmamando, ang gingharian mipadayong malig-on sa hingpit atol sa tibuuk panahon sa iyang kinabuhi. Si Nebuchadnezzar dili lamang adunay usa ka mauswagong paghari, kundili usa ka taas nga panahon—kwarentay-tres ka tuig, kuhaan og pito ka tuig sa disiplina.
6. “Hawud nga kahalangdon nadugang”—Ang iyang deklarasyon nagapaila og usa ka human-sa-kaluwasan nga epilogo sa dihang si Nebuchadnezzar nahimong usa sa

labing halangdon nga mga monarka sa tibuuk panahon.

“Karon ako si Nebuchadnezzar magdayeg, maghimaya, ug magtahod sa Hari sa kalangitan, kay ang tanan Niyang mga buhat matuud ug ang Iyang mga paagi makiangayon, ug Siya makahimo sa pagpaubus niadtong kinsa maglakaw sa kamapahitas-on.” (Daniel 4:37)

Diha sa konklusyon sa iyang testimonya, si Nebuchadnezzar nagadayeg, nagahimaya, ug nagatahod “sa Hari sa kalangitan”—si Jesu-Kristo. Wala gayuy mga pulong nga bongga kaayo alang sa paghulagway sa Hari sa mga hari, ug si Nebuchadnezzar buut nga ang kalibutan mahibalo nga ang tanan kang Jesu-Kristo nga “mga buhat matuud.” Usa ka kapulong sa kamatuuran mao ang doktrina sa Bibliya. Gawas sa kahibalo sa doktrina, ang katawhan ignorante sa hingpit sa grasya sa Dios (2 Pedro 3:18). Pinaagi lamang sa doktrina ang usa makasabut sa Iyang maloloy-ong buhat.

Si Nebuchadnezzar miproklamar sa “mga paagi” sa Dios maoy “makiangayon.” Ang empasis anaa sa pagkahingpit sa *Persona* kinsa nagabuhay alang kanato. Ang hustisya sa Dios mipahamtang og pito ka tuig nga disiplinang alang sa pagpasinati ni Nebuchadnezzar ngadto sa grasya ug sa doktrina. Ang atong pagkasinati ngadto sa plano sa Dios maoy sumala sa laktod nga proporsiyon sa atong kahibalo sa Pulong sa Dios: Ang diyutay ra natong pagsabut sa doktrina, ang labi pa kita magpuli sa tawhanong katakus ug tawhanong panglantaw alang sa Iyang plano. Pagkaignorante, pagsalikway, o pagbaliwala sa doktrina manganak og pagkaarogante ug pagkadili-malipayon sa atong mga kinabuhi. Kita mag-ani sa unsa nga kita magpugas (Mga Taga-Galacia 6:7) maingon kang Nebuchadnezzar.

Kay sila magpugas og hangin,
Ug sila mag-ani og alimpulos. (Hosea 8:7a)

Hayan walay usa nga maskalipikado pa gayud kay ni Haring Nebuchadnezzar sa pag-ingon, “Siya [Dios] makahimo sa pagpaubus niadtong kinsa maglakaw sa kamapahitas-on.” Kini nagapaila kaniya sa iyang una-sa-kaluwasan nga kasinatian. Ang tawo kinahanglan magduul sa utlanan sa iyang-kaugalingon aron nga ang grasya makalihok, gumikan kay walay luna alang sa tawhanong mga buhat o kamapahitas-on diha sa plano sa Dios. Diha sa mosunud nga balak, si Nebuchadnezzar miila nga siya waybili, apan ang Dios maoy tanan.

Kon wala ka, Ginoo, unsa may anaa
Alang sa hari nga imong gihigugma, ug magtawag sa iyang ngalan?
Ikaw mopanalangin sa iyang titulo, ingon sa imong pagbuut,
Ug ngadto kaniya magtanyag sa usa ka dalan sa paggiya;
Ako, ang prinsipe, nagsunud kanimo,
Unsa ang imong mga kamut nakabuhay;
‘Mao ikaw kinsa akong magbubuhay,
Nagpiyal kanako alang sa pagmando sa mga kasundalohan sa katawhan.
Sumala sa imong kalooy, Ginoo,
Hain ikaw magpakaylap ngadto kanilang tanan,

Magbalhin ngadto sa malumong-pagbati ang imong makalilisang nga gahum,
Ug maghimo sa pagturok sa akong kasingkasing
Usa ka pagyukbo alang sa imong dibinidad.
Maghatag ingon nga ikaw nagahunahuna sa labing-maayo.⁸⁵

Ang Dios nakapakunhod ni Nebuchadnezzar ngadto sa kinaiyanhong kadak-on. Ang kahoy nga milambo nahimong usa ka tuud. Apan ang Dios mipatunhay sa tuud uban sa iyang mga gamut. Sa dihang ang napaubus nga tawo, Haring Nebuchadnezzar, miila sa makagagahum-sa-tanang awtoridad nga Hari sa mga hari, ang tuud misalingsing ug unya milambo ingon nga usa ka dako-kaayong kahoy. Pagkaangayan nianang usa ka tawo kinsa sa makausa mirepresentar sa tukmang-pananglitan sa gahum ug kalibutanong kaambong karon magproklamar sa tibuuk kalibutan sa malungtarong mga henerasyon nga ang gingharian sa Dios waykatapusan ug sa waykinutuban ang kamahimayaon.

85. Gihubad gikan sa *The Cambridge Ancient History*, 3:216–17.

MGA PAGTOLON-AN GIKAN SA DANIEL KAPITULO KWATRO

1. Ang tawo nagakinahanglan sa pag-ila sa iyang espirituhanong pagkabangkaruta ug pag-agad diha sa grasya sa Dios.
2. Ang grasya nga nagasangkap og kaluwasan nagasugod diha sa krus.
3. Usa ka divine nga prinsipyo sa tin-aw gipadayag: Ang grasya sa kanunay nagauna sa paghukum.
 - a. Pasidaan gikan sa imahen
 - b. Pasidaan pinaagi sa pagpalingkawas nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego
 - c. Pasidaan gikan sa “kahoy” nga damgo
 - d. Dose-ka-bulan nga lugway alang kang Nebuchadnezzar sa pagmatikud sa iyang panginahanglan sa paghinulsul (kausaban sa hunahuna)
4. Sa dihang ang tawo nagatinguha sa paghimaya sa iyang-kaugalingon ngadto sa kahimtang sa Dios, siya nagakunhod sa iyang-kaugalingon ngadto sa kahimtang sa mga mananap.
5. Ang mga sala sa panghunahuna magguba sa mga sumbanan ug mga sukaranan ug magsumpo sa atong abilidad sa pagputol sa tibuuk natad sa pagkahakog ug magtan-aw sa atong-kaugalingon sa waypihig gikan sa divine nga panahum.
6. Ang wamausisa nga mga sala sa panghunahuna makamugna og mga neyurosis o mga sakit-sa-kaisipan.
7. Ang mga sala sa panghunahuna sa kanunay makaapekto sa uban sulud sa atong palibot.
8. Wala gayuy puli alang sa fellowship uban sa Dios.
9. Wala gayuy seguridad diha sa gahum, katigayunan, tawhanong kalampusan, o pagsalig diha sa katawhan. Ang matuud nga seguridad makaplagan lamang sulud sa usa ka relasyon uban sa Dios, nga nagasugod sa punto sa pagkahimugso-pag-usab.
10. Ang matuud nga kalinaw makaplagan lamang pinaagi sa pag-agad diha sa Dios ug sa grasya nga Siya nagatanyag.
11. Kini nga kapitulo nagadugang sa atong pagsabut sa anghelanong mga kasundalohan:
 - a. Ang pagkaanaa sa pinili (naluwas) nga mga anghel
 - b. Ang pagkaanaa sa tigbantay nga mga anghel
 - c. Ang mga magtotoo adunay usa ka testimonya atubangan sa mga anghel
12. Ang “tuud” sa kahoy nagahulagway nga ang grasya sa Dios dimatapos.
13. Ang matuud nga kalipay alang sa magtotoo nagaagad diha sa gidaghanon sa doktrina nga nakat-onan, nasabtan, ug nagamit gikan sa pakisayran sa pangisip sa kalag.
14. Ang Ginoo nagapaumento sa mga magtotoo pinasikad sa iyang grasya. Tungud-niini, ang miumento nga mga magtotoo kinahanglan magbaton og divine nga panglantaw aron nga mapasinati ngadto sa grasya.
15. Adunay usa ka sugo alang sa pagkamatinumanon ngadto sa kamatuuran ug sa pagsangyaw sa kamatuuran sa kabahin sa matag magtotoo.
16. Ang mga magtotoo kinahanglan mag-ila sa pagkaimportante sa “pagpunting sa atong mga mata diha ni Jesus, ang tagmugna ug maghihingpit sa pagtoo” (Mga Hebreohanon 12:2a):
 - a. Ang aspeto sa pagtoo alang sa kaluwasan

- b. Okupasyon uban ni Kristo, usa ka labing-hinungdanon nga tumong alang sa magtotoo sulud sa panahon
- 17. Alang sa paghandum, isip usa ka hamtong nga magtotoo si Nebuchadnezzar makatan-aw-pagbalik sa iyang balatian ug sa divine nga disiplina ug mahibalo nga alang kaniya ang “Dios nagapatambayayong sa tanang butang alang sa kaayohan niadtong kinsa maghigugma sa Dios, niadtong kinsa natawag sumala sa *Iyang* katuyoan” (Mga Taga-Roma 8:28*b*).



DANIEL SINGKO

PAG-US-US SA PAMATASAN SA CHALDEA

HUMAN SA KAMATAYON NI NEBUCHADNEZZAR niadtong 562 B.C., ang Chaldean nga Imperyo misukarap ug sa katapusan nalumpag ubus sa liderato sa waykabangkaagan ug imoral nga mga magmamando. Pulos si Nebuchadnezzar ug ang iyang amahan, si Nabopolassar, banggiitan sa sundalonhon ug sa administratibo nga mga lider. Apan ang anak-lalaki ni Nebuchadnezzar, si Amel-Marduk, sa ingon-usab nailhan sa kasaysayan isip Evil-Merodach, maoy usa ka mansa diha sa espesyal nga simbolo sa pamilya. Usa ka labing kubus nga ehemplo alang sa usa ka anak-lalaki, siya usa gani ka masdaotan nga magmamando.

Ang paghari ni Amel-Marduk nakadaot kaayo sa nasod diin si Neriglissar, iyang bayaw, umagad-lalaki ni Nebuchadnezzar, mipatay kaniya. Si Neriglissar dayon miilog sa trono. Siya mihari sa makadiyot nga may usa ka talagsaong-dungog ug tungud sa iyang kamatayon napulihan sa iyang anak-lalaki, si Labashi-Marduk, kinsa gibuno human sa siyam ka bulan.

Niadtong 556 B.C. usa ka Babylonian nga hamiling-tawo, si Nabonidus, misunud sa trono. Ang karaang mga pagbatbat uyon diin kini nga hari migugol sa kadaghanan sa iyang panahon gawas sa Babylon, apan sila pakyas sa pagtala sa iyang pagkakauban-nga-

magmamando dungan ni Belshazzar (Bel-sarra-uzar).⁸⁶

Si Belshazzar gitooan nga usa ka mitiko nga personahe gumikan kay ang iyang ngalan wala mahisgotan sa niadtong inila nga mga magsasaysay sama nila Xenophon, Herodotus, Berosus, ug Abydenus. Sa katibuk-an sa daghang mga siglo, ang mga magsusulat milaktaw sa paghimo og bisan-unsang reperensiya ni Belshazzar ug sumala sa hiniusang-pagtoo nagkauyon nga si Nabonidus mao ang katapusang hari sa Babylon.

Sumala sa kanon ni Ptolemy, si Nabonidus mihari og napulog-pito ka tuig, apan ang kronolohiya ni Arsobispo Ussher nagapahinungod niadtong katuigan ngadto ni Belshazzar.⁸⁷ Ang mga kasukwahian tali sa mga tagsulat-sa-kaagi ug Kasulatan maingon nga absoluto. Ang mga maduhaduhaong-tawo mikutlo sa nahisgotan nga mga magsasaysay alang sa pagdaot-sa-dungog sa Libro ni Daniel, samtang ang mga maghuhubit sa Bibliya misulay sa pagsulbad o paglikay niini nga panagbangi pinaagi sa pagsalikway sa mga konklusyon sa mabatukong mga magsasaysay.

Niadtong 1856, ang British nga arkiyolohiyista, Sir H. C. Rawlinson, mihubad sa cuneiform nga mga inskripsiyon nga naghingalan ni Belshazzar isip ang kinamagulangang anak-lalaki ni Nabonidus. Kini nga mga pagkaplag mipanghimatuud sa pagkaanaa ni Belshazzar ug mikompirmar sa pagkawayayup sa bibliyehong mga reperensiya (Daniel 5; 7:1; 8:1). Bisana pa ang Bibliya dili usa ka teksbok sa kasaysayan, tanan nga makasaysayanong inpormasyon nga nasulud niini maoy divine nga kamatuuran ug napamatud-an nga waysayup sa tanang panahon.

Niadtong panahon sa dihang si Nabonidus napalingkod-sa-trono pinaagi sa iyang mga kaabin kinsa mibuno ni Labashi-Marduk, ang kalibutan nabahin ngadto sa upat ka dakong mga hut-ong sa impluwensiya: Medo-Persia, Chaldea (Babylon), Egypt, ug Lydia. Human ang mga Persian mibuntog sa mga Mede ug ang Lydian nga Imperyo ni Croesus napukan niadtong 546 B.C., si Cyrus, hari sa Persia, mipahimutang og mga plano alang sa pagbuntog sa nagkaunlod nga Babylonian nga Imperyo.

Sa sinugdan niadtong 539 B.C., si Heneral Gobryas, Persian nga komandante ubus ni Cyrus, mipildi sa mga Chaldean didto sa Opis ug Sippar. Bugtong ang duhay-paril nga siyudad sa Babylon ang mipabilin nga wamasikup. Pinaagi sa hingpit nga pagpildi sa Chaldea isip iyang labing-mahinungdanon nga tumong, si Gobryas mikampo duul sa siyudad sa higayon nga si Belshazzar mihatag sa iyang gibantog nga bangkete—ang salusalo nga motapos sa tanang salusalo—ang katapusang nagkaunlod nga pagtinga sa kaniadto mahimayaang Chaldean nga Imperyo.

BINO, KABABAYEN-AN, UG MGA MINING-DIYOS

Si Belshazzar ang hari mihimo og usa ka dakong kumbira alang sa usa ka libo sa iyang mga hamiling-tawo, ug siya nag-inum [*shethah*] og bino taliwala sa presensiya sa liboan. (Daniel 5:1)

86. Tan-awa sa sinulat-ubus-sa-panid 5.

87. Si James Ussher (1581–1656) usa ka gibantog nga Irish iskolar, arsobispo sa Armagh, kinsa misulat sa daghang mga buhat nga may hingpit ug halapad nga kinaadman. Ang iyang sistema sa kronolohiya, sa gihapon gidawat pag-ayo, mao ang tinubdan sa mga pitsa nga gipatik sa daghang edisyon sa Bibliya.

Kini nga bersikulo nagapadayag nga si Belshazzar usa ka wayhinungdang tawo nga walay mga prinsipyo sa pamatasan. “Siya nag-inum” mao ang peal participle sa *shethah*. Ang peal stem maoy hilabihan ug nagapasabut sa naghinobrang pag-inum. Walay lider nga makaako sa pagkawalay kontrol sa iyang-kaugalingon, ilabina atubangan sa iyang mga sakup. Siya dili makapadayon sa paggamit sa epektibo nga liderato. Uban sa mahulga-ong kalit-nga-kalisdanan didto sa mga ganghaan sa Babylon kini dili ang okasyon alang sa Chaldean nga monarka aron mahubog.⁸⁸ Imbis, si Belshazzar ug ang iyang mga hamiling-tawo alerto gayud unta. Sa samang-higayon ang Persian nga kasundalohan sa gawas sa mga paril nag-andam sa usa ka gabii nga pag-ataki ngadto sa kaulohan sa siyudad. Kon ang usa ka nasudnong linalang gidumala sa usa ka makikaugalingon nga tawo kinsa nagalihok sa diyutay o sa walay pagtagad alang sa iyang nasod o katawhan, kini lamang usa ka gumonhap sa panahon hangtod kanang nasora malumpag gumikan sa suludnong panag-away ug, sama sa nahitabo sa Babylon, gikan sa usa ka langyaw nga pagsulong.

Si Belshazzar, nabulag gikan sa katinuuran, nabuhi sulud sa usa ka kalibutan sa ilusyon gikan sa paglighot-sa-kamatuuran, pagpatuyang-sa-kaugalingon, ug pagpahitaas. Iyang gibaliwala ang kakuyaw nga nagpatim-aw didto sa mga ganghaan. Ang iyang apohan-nga-lalaki, si Nebuchadnezzar, sa waypagduhaduha mitudlo kaniya sa mga prinsipyo sa liderato nga kinahanglanon alang sa pagdumala sa usa ka nasod. Si Nebuchadnezzar usa ka halangdon ug maantigo nga magmamando kinsa sulud sa tulo ka tuig sa malampuson napahiusa ang gingharian nga gibiyaan taliwala sa kasamok sa iyang mga katigulangan. Apan, si Belshazzar sa alaot napakyas sa pagpakita og bisan-unsang hinungdanon nga mga kalidad gikan sa iyang katigulangan, kon ugaling siya mihuput gayud kanila. Wala nagsulti sa ngalan ni Belshazzar, si Xenophon mihulagway sa katapusang magmamando sa Chaldean nga Imperyo ingon nga “tampalasan ug salbahis,” mga taras nga ang gibantog nga magsasaysay sa tataw mipahayag pinaagi sa duha ka panig-ingnan.

Didto sa usa ka panaw sa pagpangayam, usa sa mga hamiling-tawo sa hari ang nakauna sa paghimo og pagpatay. Ang hari napungut sa hilabihan diin siya mihubot sa iyang espada ug mibuno sa halangdong-tawo dihadiha. Kini nga paninugdan mipahimo sa daghang-tawo nga usa ka mapanagan-ong mangangayam diha sa Chaldean nga Imperyo sa pagpakaaron-ingnon nga dimaayo og punting. Sa laing hitabo, ang hari midapit alang sa usa ka salusalo pareho niadtong kahilayan nga gihulagway sa atong yugto. Atol sa kasaulogan, usa ka tig-alagad nga ginganlan og Gadates gidayeg sa usa sa mga kerida sa hari. Tungud niining paglapas sa harianong kahimuut ang waysuwerteng lalaki gikapnan.

Sa dihang si Belshazzar mitilaw sa bino, siya mihatag sa mga sugo alang sa pagdala sa bulawan ug plata nga mga panaksan diin si Nebuchadnezzar iyang amahan [apohan-nga-lalaki] mikuha gikan sa templo *didto* sa Jerusalem, aron nga ang hari ug iyang mga hamiling-tawo, iyang mga asawa, ug iyang mga kerida mahimong moinum gikan kanila. (Daniel 5:2)

Unya sila midala sa bulawan nga mga panaksan nga nakuha gikan sa templo, sa balay sa Dios *didto* sa Jerusalem; ug ang hari ug iyang mga hamiling-tawo,

88. Tan-awa sa Pakapin-sa-basahon H.

iyang mga asawa, ug iyang mga kerida miinum gikan kanila. (Daniel 5:3)

Ilang giinum ang bino ug gidayeg [*shebach*] ang mga diyosdiyos nga bulawan ug plata, nga bronse, puthaw, kahoy, ug bato. (Daniel 5:4)

Si Belshazzar sa makanunayon mipatagbaw pag-ayo sa iyang kaugalingon nga mga tinguha ug mihatag sa gawasnong paggiya ngadto sa iyang kinaiyang makasasala diin ang matag maligdong nga sumbanan ug sukaranan nangaguba. “Sa dihang si Belshazzar mitilaw sa bino” sa literal “sa dihang ang bino nagustohan niya.” Ubos sa impluwensiya sa ilimnong-makahubog, si Belshazzar sa mapasagarong misugo nga ang Hudiyong mga panaksan sa seremonyas (Daniel 1:2) pagadalhon gikan sa tipiganan sa bahandi ngadto sa dapit sa bangkete. Sa maduhaduhaong nasayod nga ang iyang imperyo anaa sa usa ka peligrosong kahimtang, siya nangayo sa panabang ug pag-uyon sa Babylonian nga panteyon pinaagi sa pagpasipala sa balaang mga panaksan sa Israel. Ang hari ug ang iyang mga bisita nanginum sa tagay-pasidungog ug “gidayeg [pael perfect sa *shebach*] ang mga diyosdiyos” sa Babylon pinaagi sa nagyagaw nga awit uban sa mahambugong pagsukol sa Dios sa mga Hudiyos.

Adunay sa labing minos upat ka diyosdiyos sa Chaldea nga kining hinubog nga pang-ulog-ulog gihatag:

1. Marduk, ang labawng diyosdiyos sa panteyon ug patron nga diyosdiyos sa siyudad sa Babylon; siya sa ingon-usab nailhan isip Bel, ang diyosdiyos nga adlaw, katumbas nila Zeus o Jupiter;
2. Nebo o Nabu, ang diyosdiyos sa kinaadman, literatura, ug edukasyon;
3. Nergal, ang diyosdiyos sa gubat;
4. Ishtar, ang diyosa sa pagkamabinhion ug balaan nga patron sa maykalabutan-sa-kinatawo nga kulto, katumbas nila Aphrodite o Venus.

Kining maayong-pagkahashas nga eksena nagahulagway sa hingpit nga pagkadunot ni Belshazzar ug sa iyang palasyo. Kini nga mga kasangkapan nga bulawan ug plata mao ang mga artikulo gikan sa templo ni Solomon nga gigamit sa mga Hudiyos alang sa pagtudlo sa paagi sa kaluwasan ug sa pagsangyaw sa divine nga kamatuuran. Si Belshazzar wala lamang nahibalo sa gigikanan niini nga mga panaksan ug mga palanggana kundili ingon-usab sa ilang espirituhanong kamahinungdanon. Ang mapasipad-ong paagi diin siya mipahimulus sa sagradong mga panaksan mipadayag og hingpit nga pagsalikway sa Dios sa Israel. Dugang pa ngadto sa mensahe nga gitudlo pinaagi sa mga panaksan sa templo, si Belshazzar nakadungog sa testimonya sa iyang apohan-nga-lalaki, si Nebuchadnezzar.⁸⁹ Kini, usab, iyang gisalikway ingon sa gipakita sa iyang pagbugalbugal ug pagbiaybiay sa Ginoo sa himaya.

Hetenismo ug pagpasipala niining-tungura nakaabot na sa punto sa pagkapuno sulud sa Chaldean nga Imperyo. Sulud sa dul-an usa ka tuig si Cyrus sa Persia nakahimo og paglamon sa mga tipik sa Babylonia. Bugtong ang kaulohan nga siyudad ang mipabiling

89. Tan-awa sa kapitulo 4.

wamaunsa. Gilaayan ug nahigawad, apan daw nagbaton sa usa ka mini nga kahulugan sa seguridad likud sa gipalig-on sa hilabihan nga mga paril, ang hari ug ang iyang mga hamiling-tawo naghudyaka nga mapatuyangon. Sa dugay na nahikalimtan mao ang mapait nga mga pagtolon-an nga nakat-onan ni Nebuchadnezzar, diin magatudlo gayud unta ni Belshazzar nga ang seguridad ug pagpalingkawas maggikan lamang sa usa ka tinubdan—ang Dios sa Israel.

Si *Yahweh* ang bugtong makahimo sa paghatag og interpretasyon sa imahen sa damgo ni Nebuchadnezzar sa dihang ang tanan nga maalamong katawhan sa Chaldea napakyas.⁹⁰ Wala ba ang Ginoo sa kahibulungang miluwas nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego gikan sa nagdilaab nga hudno? Sa ingon-usab, si Nebuchadnezzar nakahimo sa usa ka makapakurat nga pagkaayo gikan sa sakit sa pangisip nga zoanthropy, nga matumbok sa hingpit tungud sa panambal gikan sa Dios.

Hinon, ang palahubog nga hari ug ang iyang nangalibog nga mga tig-alagad mibaliwala niining mga pagpadayag sa divine nga gahum ug mipili sa pagsalig hinon diha sa hinimo-sa-tawo nga mga paril ug mga mining-diyos. Pinaagi sa pag-inum gikan sa pangsakripisyo nga mga kopa, ang mga naghudyaka mipabayaw sa ilang pagano nga mga diyosdiyos labaw ni Ginoong Jesu-Kristo. Sa makauulaw sila mipasipala sa Ginoo, sa kaarogante sayup-nga-naghubad sa administrasyon sa ikalimang liyok sa disiplina sa Israel ingon nga usa ka tmailhan sa kahuyang sa Dios sa Israel.⁹¹ Sila napakyas sa pag-ila sa ilang-kaugalingon diha sa hustong panahum ingon nga instrumento sa Dios alang sa paghukum sa mga Hudiyo.

Sa ilang panghambog, ang mga naghudyaka misukna sa katuyoan ug karakter sa Dios. Diin man Siya sa dihang ang Iyang katawhan napasulud sa kaulipnan ug sa dihang ang Iyang templo natulis? Nganong Siya wala makaataki sa gamhanang mga Chaldean ug sa ilang pagano nga mga diyosdiyos kansang pagdayeg sila karon miawit sa makusog kaayo? Diin man Siya samtang sila miinsulto ug misaway Kaniya? Samtang ang nagkaguliyang nga mga tingog misaka ngadto sa usa ka labing taas gayud nga tuno, ang mapatuyangong-kalihukan miabot sa ditupngan nga mga proporsiyon. Unya usa ka kalit nga kahilum ang mihugpa ngadto sa nahingangha nga mga naghudyaka samtang ilang nasaksihan ang usa ka talagsaong talan-awon.

ANG TILIMAD-ON SA DIMAAYONG KAPALARAN

Sa wadamha ang mga tudlo sa kamut sa usa ka tawo mipakita ug misugod sa pagsulat [*kethav*] atbang sa tangkawan ibabaw sa plaster sa bongbong sa palasyo sa hari, ug ang hari nakakita [*chazah*] sa likud sa kamut nga mihimo sa pagsulat. (Daniel 5:5)

90. Ang Ginoo napadayag diha sa Karaang Testamento ubus sa sagradong Tetragrammaton (Jehovah o *Yahweh*). *Yahweh* mao ang ngalan diin ang Israel miila sa Ikaduhang Persona sa Trinidad. Sa laing mga konteksto, ang *Yahweh* nagapasabut sa Dios nga Amahan o sa Balaang Espiritu. Gumikan sa dakong-pagtahod ang ngalan *Yahweh* dili gayud litokon. Hinon, ang Ginoo gitawag og *Adonai*.

91. Sumala sa mitolohiya sa politismo ang tawhanong mga kahuyang sagad gipasangil ngadto sa (mga)diyosdiyos.

Unya ang panagway sa hari naluspad, ug ang iyang mga hunahuna mipakulba kaniya; ug ang iyang mga lutahan sa dapidapi nangaluya, ug siya misugod pagbati og hilabihang kahadlok. (Daniel 5:6)

“Sa wadamha” ang apostata nga hari miulpot balik sa katinuuran. Ang Dios mipili sa pagpahamtang og paghukum niini nga mga Chaldean kinsa misalikway sa Iyang Pulong pinaagi sa usa ka mensahe nga gisulat sa “mga tudlo sa kamut sa usa ka tawo.” Sa karaang kalibutan ang kostumbre mao ang pagkulit sa mga sulat-kasabutan sa usa ka hari diha sa mga bongbong sa iyang palasyo. Ang nakaapan kay ang paghukum ni Belshazzar magpatigbabaw labaw sa iyang gikaingon nga mga pagpahimulus.

Ang mga arkiyolohiyista nakakaplag og daghang hulad sa cuneiform diha sa mga bongbong nga maghulagway sa tinuud ug usahay tinumotumo nga mga bayanihong-buhat sa mga magmamando. Kini nga mga inskripsiyon mao ang usa ka karaang kagikanan sa mga mantalaan karong-panahona. Sa wayduda ang usa ka hari sama kahakog ug kamahambugon ni Belshazzar nakasulat na sa mga bongbong sa iyang palasyo sa minugna-sa-hunahuna nga mga pagbatbat mahitungud sa iyang kaugalingon nga naghingaping-buhat. Apan anaa “atbang sa tangkawan” diin ang tanan makakita sa usa ka bag-ong inskripsiyon nga nahasulat (peal participle sa *kethav*—“narekord sa permanente”). Ang talan-awon sa usa ka nabulag nga kamut nga nagsulat og upat ka disinati nga pulong diha sa bongbong magapahuwas gayud bisan pa sa labing hubog nga tumatan-aw.

“Ang hari nakakita” mao ang peal participle sa *chazah*. Tungud kay siya “nakakita” ug nakamatikud sa unsay panghitabo, ang iyang “panagway” nausab sa daklit. Ang kolor mihubas gikan sa iyang panagway ug siya “naluspad” (peal perfect sa *shena*). Sa wayduhaduha kini nga milagro mipalisang sa hubog nga magmamando. Ang kahadlok ug kakugang mipukaw kaniya dihadiha ug siya “nakulbaan” (ang pael imperfect sa *behal*). Si Belshazzar niining-tungura anaa sa usa ka makatruma nga kahimtang sa kalisang. Siya gibatig hilabihang kahadlok ug ang iyang lawas nangurog sa kakuyaw. Ang labing gamhanang tawo sulud sa imperyo nahugno. Gumikan kay si Belshazzar misalikway sa Pulong sa Dios ug walay doktrina sulud sa iyang kalag, kini dili kalikayan nga siya mahadlok sa labaw-sa-kinaiyahan nga hitabo. Ang permanente nga seguridad ug kompiyansa maggikan sa kalinaw ug gahum sa Dios, dili gikan sa tawhanong pagkainila, katigayunan, gahum, o mga kalampusan.

Kon ang katawhan niini nga imperyo nakat-on pa gikan sa panig-ingnan ni Nebuchadnezzar ug namati sa mga kamatuuran sa mga Kasulatan, sila makasabut unta nga ang Dios migamit sa Chaldea ingon nga Iyang instrumento alang sa pagdisiplina sa mga Hudiyo gumikan sa ilang apostasiya (Jeremiah 25:8–12). Ang prinsipyo sa likud sa pagdisiplina sa Judah nagaaplay sa tanan nga mga katawhan:

Ang Akong katawhan napukan gumikan sa kakulang sa kahibalo. . . .
Pamurikat, bino, ug ang bag-ong bino magwagtang sa panabut.
(Hosea 4:6a, 11)

Ang mga Chaldean kinahanglan gayud usab makaamgo nga kining divine nga katuyoan alang sa ilang imperyo wala mihatag kanila og lisensiya alang sa paglutos sa mga Hudiyo

ug mahimong kontra-Semitic.⁹²

Ang giladmon diin ang banyaga nga tawo mahimong maunlod gipalapdan diha sa Mga Taga-Roma 1:18–32. Si Isaiah mipropesiya sa kalaglagan sa Babylon sa dihang siya misulat:

“Lingkod sa hilum, ug adto sa kangitngit,
O anak-babaye sa mga Chaldean;
Kay ikaw dili na pagatawgon og
Ang rayna sa mga gingharian.” (Isaiah 47:5)

Ang takna sa panudya miabut na; ang panulat-sa-kamut nakulit diha sa bongbong. Ang kagun-uban sa Babylon nagkaduul.

KALISANG SULUD SA PALASYO

Ang hari mitawag sa makusog [*qera*] alang sa pagpasulud sa mga mahikero, sa mga Chaldean ug sa mga mananagna. Ang hari misulti ug miingon ngadto sa maalamong katawhan sa Babylon, “Ang bisan-kinsang tawo nga makabasa niining inskripsiyon ug makapatin-aw sa iyang interpretasyon ngari kanako pagasul-uban sa bulok-lila, ug *adunay* usa ka kuwentas nga bulawan libot sa iyang liog, ug adunay awtoridad isip ikatulo nga *magmamando* sulud sa gingharian.” (Daniel 5:7)

Ang kasaysayan mahinabo pagbalik. Si Belshazzar mipadayon sa parehong paagi nga gisunud ni Nebuchadnezzar sa wala pa siya mapanton sa Dios ug ang sunud nga kaluwasan. Gumikan sa pagkawala-sa-paglaum, si Belshazzar “mitawag sa makusog” (peal participle sa *qera*) sa taas-og-ranggo nga mga opisyal sa iyang Buhatan sa Langyawng-kalihukan (Daniel 2:1–2; 4:4–7). Ang bersikulo 7 nagalista sa tulo sa lima ka grupo kinsa midumala sa mga buluhaton sa istado alang sa hari. Ang mga mahikero milihok isip usa ka ahensiya sa kasayuran; ang mga Chaldean, o parianong propesyon, mipabilin sa katawhan nga mahimong-masunoron pinaagi sa relihiyosong mga aktibidad; ug ang mga mananagna mideterminar sa umaabot nga dagan sa imperyo.

Si Belshazzar, ignorante sa Pulong sa Dios, mihimo sa pagsalig diha sa mga magtatambag. Samtang ang pagtawag sa mga magtatambag alang sa panabang sa panahon sa krisis mao ang pagkawala-sa-paglaum sa usa ka dimagtotoo, kini nga lihok mao ang sayup nga paagi alang sa magtotoo. Ang tawhanong panglantaw nga tambag dili gayud makahatag og kasigurohan sa usa ka permanenteng tubag o kalig-on sa panahon sa kalisdanan. Ang usa ka magtotoo kinahanglan mangayo og tambag gikan sa pagbulot-an sa doktrina sa Bibliya. Ang tawo kinsa nakadawat ni Kristo isip Manluluwas ug nakasabut sa Iyang gisaad nga pagsangkap nahibalo nga ang Ginoo lamang ang adunay kasulbaran. Ang Dios nagaingon,

92. Thieme, *Kontra-Semitismo*.

“Ug tawag ngari Kanako diha sa adlaw sa kasamok;
Ako moluwas kanimo, ug ikaw mopasidungog Kanako.” (Mga Salmo 50:15)

Kini mas-angay sa pagdangup diha sa GINOO
Kay sa pagsalig diha sa mga prinsiphe. (Mga Salmo 118:9)

Walay masdakong kagul-anan nga mahitabo pa kay nianang nagaresulta gikan sa pagsalig sa tawo.

“Tinunglo ang tawo kinsa nagasalig diha sa katawhan
Ug nagahimo sa unud nga iyang kusog,
Ug kansang kasingkasing nagapahilayo gikan sa GINOO.” (Jeremiah 17:5b)

Sa pagtangdi, ang bersikulo 7 nagahatag og resulta sa hustong kasinatian, ang talagsaong kahamugaway nga nagasangpot gumikan sa pagkamaagaron diha sa Ginoo:

“Bulahan ang tawo kinsa nagasalig diha sa GINOO
Ug kansang pagsalig mao ang GINOO.” (Jeremiah 17:7)

Ang kahamugaway sa ingon-usab mahimong maggikan sa usa ka higala kinsa nahibalo sa doktrina sa Bibliya ug makatanyag sa makapadasig-nga-butang gikan sa Pulong ug makatabang sa mga panahon sa kalit-nga-kalisdanan, sama kang Jonathan nga midasig ug mitabang ni David (1 Samuel 23:17).

Si Belshazzar ang usa ka perpektong panig-ingnan sa “ordinaryo [way-espiritu o wamahimugso-pag-usab] nga tawo” sa 1 Mga Taga-Corinto 2:14. Sa maong kahimtang, siya dili makadawat ni makasabut sa labaw-sa-kinaiyahan nga mensahe, tungud kay “ang mga butang sa Espiritu sa Dios . . . sa espirituhanon gihatagag-bili [giusisa].” Sa dihang miatubang diha sa dimatukib nga Pulong sa Dios, si Belshazzar nalisang. Sa usa ka pagpaningkamot sa pagsulbad sa iyang desperadong kakulian, siya mitanyag sa naghingapin nga mga gasa ug pag-uswag ni bisan kinsa sa “maalamong katawhan sa Babylon” kinsa makahubad sa misteryosong mensahe. Ang saad sa “bulok-lila” nga sinina—bulok-lila nga mga bisti nga gisul-ub sa harianon—mipasabut og pagtuboy ngadto sa pagkahamili. Ang kadena nga bulawan palibot sa liog usa ka tsapa sa kataas og ranggo; niini nga hitabo ang medalya mipasabut sa labing kinaham sa tanan—ang buhatan sa “ikatulong *magmamando* sulud sa gingharian.”

Ang pulongan nga “ikatulong *magmamando* sulud sa gingharian” nagapanghimatuud ngadto sa makasaysayanong pagkawaysayup sa mga Kasulatan. Ang Nabunaid nga mga Kronika magsaysay nga si Haring Nabonidus mihimo sa iyang anak-lalaki, si Belshazzar, nga kaubang-magmamando sa ikatulong tuig sa iyang paghari (553 B.C.).⁹³ Si Nabonidus unya-dayon mihimo sa usa ka malampusong panaw paingon sa Teima sa Arabia diin siya mitukod sa iyang pinuy-anan, samtang si Belshazzar sa dayag midumala sa kalihukan sa istado sulud sa Babylon. Niining-paagiha si Nabonidus migunit sa nag-unang posisyon sa

93. *Unger's Bible Dictionary*, s.v. “Belshazzar.”

pamunoan sulud sa imperyo, ug ang iyang anak-lalaki, sa ikaduha. Ang ikatulong puwesto, sunud og ranggo ngadto sa kaubang-magmamando nga si Belshazzar, basin bakante o sa dili madugay mahimong bakante ug unya nahuptan ni Daniel. Kini ang pasidungog nga ang natarantang hari milaraw sa paghatag isip baylo alang sa usa ka pagpasabut niining disinati nga tilimad-on.

Unya ang tanan nga maalamong katawhan sa hari misulud, apan sila wala makahimo pagbasa sa inskripsiyon o makabutyag sa iyang interpretasyon ngadto sa hari. (Daniel 5:8)

Unya si Haring Belshazzar nakulbaan sa hilabihan, ang iyang panagway *gani* miluspad pa, ug ang iyang mga hamiling-tawo nangalibog [*shebash*]. (Daniel 5:9)

Ang harianong Buhatan sa Langyawng-kalihukan gilangkuban sa mahanas ug maki-naadmanon nga katawhan kinsa masaligan sa paghatag og maayo-kaayong kasayuran nga mga balita. Niining higayona sila nangapakyas. Bisan pa og ang mga pulong sa hingpit nga matin-aw, mabasa, ug malitok, isip usa ka mapangatarunganong mensahe ang inskripsiyon dili masabtan ngadto sa “maalamong katawhan.” Ngano man? Tungud kay ang mga dimagtotoo wala maghuput sa mga prinsipyo ni mga kategoriya sa doktrina sa Bibliya og kulangan gayud sa espirituhanong mga bahandi nga gikinahanglan alang sa paghubad sa Pulong sa Dios.

Si Belshazzar wala lamang nahadlok-pag-ayo, siya nalibog ug napuno sa kakugang. Ang kahadlok sa hari namatud-an nga makatakod. Ang mga hamiling-tawo, bag-ohay pa lamang kaayo mibuhat sa mapatuyangong panaghudyaka, niining-tungura nahilansang sa kalisang. Ang bibliyanhong paghulagway nagasaysay nga sila “nangalibog,” apan ang hithpaal participle sa punglihok nga *shebash* nagahulagway sa ilang tinuud nga kahimtang ingon sa nadaot nga pangisip. Sa higayon sa dihang ang kaaway nangandam alang sa pag-ataki gawas sa mga ganghaan, kining mga tawhana, kinsa gayud unta malig-on, agresibo nga mga lider, nahimong mga talawan og wamakalihok gumikan sa kahadlok.

Ang kalaglagan sa usa ka nasod o imperyo naunhan sa pagkaut-ut sa integridad ug kalig-on-sa-salabutan sa iyang liderato. Kon kita magbaton sa atong kaugalingon nga nasod pinasikad niini nga prinsipyo, ang kahimtang makapaminghoy. Ang usa ka habol sa kabalaka, kalibog, ug katahap dili lamang magatabon sa atong kaulohan, kundili magalukup sa matag suuk sa atong yuta. Ang tubag niini nga dilema sa gihapon mao ra: ang Ginoo ug ang Iyang Pulong.

MAAYONG TAMBAG GIKAN SA USA KA RAYNA

Ang rayna misulud sa dapit sa bangkete [*bet mishteya*] tungud sa mga pulong sa hari ug sa iyang mga hamiling-tawo; ang rayna misulti ug miingon, “O hari, mabuhi sa kahangturan! Ayaw tugoti ang imong mga hunahuna nga magpaalarna kanimo o ang imong panagway nga maluspad.” (Daniel 5:10)

Si Nebuchadnezzar nakapabilin sa labing minos tulo ka mga anak: usa ka anak-lalaki, si Amel-Marduk; usa ka wahiilhi nga anak-babaye, kinsa naminyo ni Neriglissar; ug laing anak-babaye nga ginganlan og Nitocris. Ang sunud nga anak-babaye naminyo ni Nabonidus ug karon mao ang inahan nga rayna. Malagmit si Nitocris wala misalmot sa paghiklin sa iyang bana, o malagmit siya nagbisita lamang sa Babylon. Bisan pa niana, siya anaa sa kaulohan nianang gabii sa salusalo ni Belshazzar.

Ang mga asoy gikan sa Griyego ug Latin nga mga magsasaysay magbutyag nga ang bacchanalian nga mga mapatuyangong-kalihukan sa karaang kalibutan makihilawasnon ug malaw-ay nga mga kahilayan. Dikinahanglan sa pagsulti, ang mga babaye nga may hataas og kahimtang dili gayud manambong sa maong mangilingig nga kalihukan. Ang bugtong kababayen-an nga nagtambong sa mapatuyangong-kalihukan ni Belshazzar mao ang mga myembro sa harem sa hari (“iyang mga asawa, ug iyang mga kerida,” bersikulo 2), mga maglilingaw ug mga burikat sa mga adunahan sa harianong mga kaubanan. Ang kamatuuran nga kining mga bayhana nanambong nagatumbok nga kini sa wayduhaduha usa ka maulagong salusalo. Sa sangputanan, sa gabii sa bangkete si Nitocris mibiya paingon sa iyang lawak.

Sulud sa daghang mga oras ang mga tunog sa uwagong panaghudyaka milanog sa tibuuk koridor sa palasyo. Apan sa wadamha ang mga siyagit sa kakuyaw mipakurat sa inahan nga rayna. Siya paspas nga misul-ub-sa-sinina ug nagdali paingon sa “dapit sa bangkete” (*bet mishteya*’, sa literal “ang imnanan-og-burikatan nga balay”) sa pagsusi sa hinungdan sa kaguliyang.

Bisan pa sa impiyerno gawas sa iyang lawak, si Nitocris—sa bug-os usa ka rayna—mipabilin sa iyang kakalma ug kontrol-sa-kaugalingon. Sa wayduhaduha, siya gayud napasubo sa paghisugat sa maong kaulag ug sa pagsaksi sa pagkamapatuyangon sa hari. Apan siya mitimbaya sa iyang anak-lalaki nga may balansi ug dignidad. Ang iyang kalag uban sa iyang tibuuk nga pakisayran sa pangisip sa doktrina dili ulipon sa kinaugalingong-kamatarong nga paghukum. Ang inahan nga rayna mipasalig-pag-usab sa monarka ug mitanyag sa usa ka kasulbaran alang sa krisis.

“Adunay usa ka tawo sulud sa imong gingharian kang kinsa anaa ang usa ka espiritu sa balaang mga dios; ug niadtong panahon sa imong amahan, pagpatin-aw [*manda*], panabut [*sakletanu*], ug kinaadman [*chakmah*] sama sa kinaadman sa mga dios makaplagan diha kaniya. Ug si Haring Nebuchadnezzar, imong amahan, imong amahan nga hari, mitudlo kaniya nga pangulo sa mga salamangkiro, mga mahikero, mga Chaldean, ug mga mananagna. (Daniel 5:11)

“*Kini tungud kay ang usa ka talagsaong espiritu, kahibalo ug panabut, interpretasyon sa mga damgo, katin-awan sa mga tanghaga, ug pagsulbad sa malisud nga mga problema makaplagan diha niining Daniel, kang kinsa ang hari mihingalan og Belteshazzar. Tugoti nga si Daniel karon mapatawag, ug siya modeklarar sa interpretasyon.*” (Daniel 5:12)

Kamahinungdanon sa testimonya sa kabahin sa usa ka magtotoo, si Nitocris, mahitugud sa laing magtotoo, si Daniel. Si Nitocris nahibalo sa pagkaimportante sa hustong pag-

kaandam alang sa usa ka krisis: Siya miila kang Daniel ingon nga usa ka tawo “kang kinsa anaa ang usa ka espiritu sa balaang mga dios.” Ang termino nga *ruach elohim* nagapasa-but ngadto sa Dios nga Balaang Espiritu.

Bisan pa og ang mga Kasulatan wamaghisgot mahitungud sa mga aktibidad ni Daniel sulud sa nangaging baynte-tres ka tuig, si Nitocris nahibalo asa dapita ug sa karakter ni Daniel. Si Nitocris miila nga siya mihuput sa “pagpatin-aw” (*manda*’, usa ka kinatas-an nga espirituhanong kahibalo). Siya sa ingon-usab mipaila og “panabut” (*sakletanu*, usa ka pakisayran sa pangisip nga napuno sa divine nga panglantaw) ug “kinaadman” (*chakmah*, doktrina sulud sa kalag nga andam alang sa aplikasyon). Siya sa literal mipakita sa “kinaadman ni *Elohim* [Dios],” nga “makaplagnan” diha kaniya.

Si Daniel isip usa ka tagsulat sa Karaang Testamento wala lamang midawat sa laktod nga pagpadayag gikan sa Dios, ang inspirasyon sa Balaang Espiritu, kundili giton-an usab ang mga libro sa Balaod ug sa mga Propeta. Siya mibalhin sa doktrina ngadto sa toong lingin-nga-kabahin sa iyang kalag pinaagi sa pagtoo. Pinaagi sa doktrina si Daniel mipabilin sa iyang espirituhanon nga panimbang taliwala sa kauswagan ug pagkawala-hiilhi. Ang rayna mipahinumdom ni Belshazzar nga si Daniel mao ang pangulo sa mga salamangkiro atol sa paghari ni Nebuchadnezzar ug nakahubad sa nangaging panahon og malisud nga mga damgo.

“Usa ka talagsaong espiritu” (bersikulo 12) nagapasabut sa kamatuuran nga si Daniel nahatagan-og-katakus sa Balaang Espiritu. Nakatala sa kinadak-ang gidaghanon sa panahon sulud sa fellowship, si Daniel nakaangkon og “kahibalo” (*manda*’, aplikasyon sa doktrina) ug “panabut.” Ang masangputong kinaadman miandam ni Daniel sa pagtagbo sa krisis. Ang iyang abilidad sa paghubad sa divine nga pagpadayag sa porma sa mga damgo ug sa tukma nga pagsangyaw sa tinuud nga kahulugan misangpot gikan sa iyang bakgrawon sa doktrina ug sa matudloong ministeryo sa Balaang Espiritu. Si Daniel nagahulagway nga ang mas daghang doktrina mahibal-an nimo, ang mas labaw nga inpormasyon ikaw makatuhup. Ang bag-ong kahibalo natukod ibabaw sa nag-unang kahibalo. Siya naandam alang sa pagbadbad sa “katin-awan sa mga tanghaga, ug pagsulbad sa malisud nga mga problema.” Ang paghubad sa laktod nga pagpadayag ug komplikado nga mga yugto sa Kasulatan wala mipakitag kakulian kang Daniel.

Ang inahan nga rayna mitapos sa iyang tambag pinaagi sa pagpangamuyo nga si Daniel, ginganlan og Belteshazzar ni Nebuchadnezzar, mapatawag. Si Daniel sa makausa pa mao ang tawo sa Dios alang sa krisis.

ANG HARIANONG PAGPATAWAG

Unya si Daniel gidala atubangan sa hari. Ang hari misulti ug miingon ngadto ni Daniel, “Ikaw ba kadtong Daniel kinsa usa sa mga nahinginlan gikan sa Judah, nga ang akong amahan nga hari midala gikan sa Judah? (Daniel 5:13)

“Karon ako nakadungog bahin kanimo nga usa ka espiritu sa mga dios anaa kanimo, ug nga ang pagpatin-aw, panabut, ug talagsaong kinaadman makaplagnan diha kanimo. (Daniel 5:14)

“Bag-ohay pa lang ang maalamong katawhan *ug* ang mga mahikero gidala sa atubangan kanako aron nga sila magbasa unta niining inskripsiyon ug magbutyag sa iyang interpretasyon ngari kanako, apan sila wala makadeklarar sa interpretasyon sa mensahe.” (Daniel 5:15)

Sumala sa maalamong sugyot sa rayna, si Daniel gidala atubangan sa hari. Karon sa hingpit nga dihubog, si Belshazzar nakaangkon-pag-usab sa usa ka pagkamakalmahon nga kahimtang. Siya misugod sa paghinumdum sa makasaysayanong insidente diin si Nebuchadnezzar midala ni Daniel ug sa laing mga binihag gikan sa Judah niadtong 605 B.C.

Nabuwisit pa diha sa kapakyasan sa iyang kaugalingon nga mga magtatambag, si Belshazzar misubli diha ni Daniel sa ilang dimalampuson nga mga pagsulay sa paghubad sa tilimad-on sa dimaayong kapalaran. Nagpangita alang sa tukmang mga pulong sa paghulagway sa wamasayri, siya mihangyo ni Daniel sa paghubad “sa mensahe.” Unya siya sa madasigong mihingalan sa mga ganti nga naghulat ni Daniel alang sa usa ka malampusong katin-awan.

“Apan ako sa personal nakadungog bahin kanimo, nga ikaw makahimo sa paghatag sa mga interpretasyon ug pagsulbad sa malisud nga mga problema. Karon kon ikaw makahimo sa pagbasa sa inskripsiyon ug makabutyag sa iyang interpretasyon ngari kanako, ikaw pagabistihan sa bulok-lila ug *sul-uban* sa usa ka kuwentas palibot sa imong liog, ug ikaw makabaton og awtoridad isip ang ikatulong *magmamando* sulud sa gingharian.” (Daniel 5:16)

Bisan pa sa rekomendasyon sa inahan nga rayna, si Belshazzar maduhaduhaon sa mga abilidad ni Daniel. Apan ang usa ka desperadong tawo mohawid sa bisan-unsang paglaum. Maduhaduhaon sa kalampusan, si Belshazzar miingon, “*Kon* ikaw makahimo sa pagbasa sa inskripsiyon,” ug gisundan sa usa ka pagbalik sa mahinatagong ganti.

Unya si Daniel mitubag ug miingon atubangan sa hari, “Itagana ang imong mga gasa sa imong-kaugalingon, o ihatag ang imong mga ganti ngadto sa uban; apan, ako mobasa sa inskripsiyon alang sa hari ug mobutyag sa interpretasyon ngadto kaniya.” (Daniel 5:17)

Ang pagdumili ni Daniel sa pagdawat niining mahatagon nga tanyag nagapadayag sa iyang halangdon nga motibasyon. Pinaagi sa perpektong kabuut ug waysayup nga pamatasan, siya sa piho apan sa matinahurong midumili nga masubornohan. Ang gasa sa propesiya dili para baligya. Disama ni Balaam (Numeros 22:16–17, 21–22), si Daniel dili mapalit o mangita og kinaugalingong-pagpaumento. Siya wala mag-alagad sa Ginoo alang sa katigayunan o kabantog, apan siya andam sa paghimo sa hangyo sa hari pinasubay sa usa ka paagi nga mahiuyon sa grasya. Ang batasan ni Daniel nahisama sa kang Abraham, kinsa misulti sa Hari sa Sodom,

“Tungud kay ako dili mokuha og usa ka lugas o sa usa ka koreya sa sandalyas o sa bisan-unsang-butang nga imoha, aron dili ikaw makasulti, ‘Ako nakapahimong adunahan ni Abram.’” (Genesis 14:23)

Ang susamang prinsipyo makit-an diha sa Bag-ong Testamento:

Ug bisan-unsa imong himoon pinaagi sa pulong o sa buhat, *himoa* ang tanan sa ngalan ni Ginoong Jesus, pagpasalamat pinaagi Kaniya ngadto sa Dios nga Amahan. (Mga Taga-Colosas 3:17)

“Sa libre ikaw midawat, sa libre maghatag.” (Mateo 10:8b)

“Apan, ako mobasa” sa literal “moproklamar” (peal imperfect sa *qera*). Ang Dios adunay usa ka espesyal nga tahas alang kang Daniel: Siya misugo ni Daniel sa pagbutyag sa mysteryosong inskripsiyon. Tungud kay siya sinati sa Jeremiah 51 ug Isaiah 47 ug masaligon sa “kinaadman gikan sa itaas,” si Daniel makahubad sa tilimad-on sa dimaayong kapalaran. Apan siya maghatag sa pasidungog diin ang pasidungog nahiangan—ngadto sa Ginoo.

MGA PAGTOLON-AN GIKAN SA USA KA APOHAN-NGA-LALAKI

“O hari, ang Labing Hataas nga Dios mitugyan sa kinalabwang-kamandoan, kaambong, himaya, ug kaharianon kang Nebuchadnezzar imong amahan. (Daniel 5:18)

“Ug tungud sa kaambong nga Siya mihatag ngadto kaniya, ang tanang mga katawhan, mga nasod, ug *katawhan sa matag* pinulongan nahadlok ug mikurog atubangan kaniya; kang-bisan-kinsa siya mitinguha siya mipatay, ug kang-bisan-kinsa siya mitinguha siya mipabiling mabuhi; ug kang-bisan-kinsa siya mitinguha siya mipataas, ug kang-bisan-kinsa siya mitinguha siya mipaubus.” (Daniel 5:19)

Si Daniel mipamulong mismo ngadto ni Belshazzar, “‘O hari,’ ang Dios pinaagi sa Iyang grasya mihimo sa imong apohang-lalaki nga magmamando sa Chaldean nga Imperyo. Ang Dios usab mitugyan kaniya sa ‘kaambong, himaya, ug kaharianon.’”

Si Nebuchadnezzar sa tinuud mihuput sa maayo-kaayong abilidad sa liderato, talagsa-ong personalidad, ug talento. Ang iyang mga kalampusan sa arkitektura ug sundalonhong mga kalampusan mipaangkon kaniya sa respeto ug admirasyon gikan sa iyang mga sakup. Kini ang tinuud hinungdan nga si Nebuchadnezzar gitamod uban ang kahibulong sa katawhan sa tibuuk kaliwatanon, hiyograpiyanhon, ug pinulonganon nga mga dibisyon sa tanang-bahin sa gingharian. Isip labawng-kamandoan siya mamandoon, usahay mabangis, ug sa naglakat ang panahon nahimong mapagarbohon sa hilabihan. Sa dihang siya sa katapusan mikab-ot sa kinatumyan sa iyang paghari, si Nebuchadnezzar sa gihapon wala mahitakus o angayan niini nga mga kalampusan. Ang iyang talento ug mga kadaugan sa gihapon mga gasa gikan sa grasya sa Dios.

“Apan sa dihang ang iyang kasingkasing napataas [*rum*] ug ang iyang espiritu nahimong mapagarbohon kaayo nga siya mipakitag pamatasan sa kaarogante, siya napahawa [*necheth*] gikan sa iyang harianon nga trono, ug ang *iyang*

himaya gikuha [*ada*] gikan kaniya. (Daniel 5:20)

“Siya usab nahilayo gikan sa katawhan, ug ang iyang kasingkasing nahisama *kini* sa kahayupan, ug ang iyang pinuy-anan *anaa* uban sa ihalas nga mga asno. Siya gihatagan og sagbot alang sa pagkaon sama sa mga baka, ug ang iyang lawas nabasa gumikan sa yamog gikan sa langit, hangtod siya miila nga ang Labing Hataas nga Dios ang magmamando ngadto sa pagbulotan sa katawhan, ug *nga* Siya nagatugyan [*qum*] niini kang-bisan-kinsa Siya nagatinguha [*tzeva*].” (Daniel 5:21)

“Sa dihang ang iyang kasingkasing napataas” (peal perfect sa *rum*) nagatimaan sa usa ka batasan sa kamapahitas-on. Ang dinugtongdugtong nga pagkaarogante ni Nebuchadnezzar mipuli sa iyang mga sumbanan ug mga sukaranan.⁹⁴ Sa mapasigarbohong pamatasan, si Nebuchadnezzar nahimong matig-a ug mibatok sa Dios. “Siya napahawa” (hophal perfect sa *necheth*) gikan sa iyang trono ug ang iyang himaya “gikuha” (haphel perfect sa *ada*) gikan kaniya. Ubus sa divine nga paghukum, “siya usab nahilayo [peil passive participle sa *terad*] gikan sa katawhan.” Unya ang mentalidad ni Nebuchadnezzar nahisama kini sa kahayupan, ug siya mipuyo uban sa ihalas nga mga asno ug mikaon sa sagbot. Nawagtang ang manggialamong salabutan ug makapahinganghang personalidad; ang sa kaniadto gihimaya nga monarka misagubang sa zoanthropy.

Ang paghukum sa Dios sa kanunay sibo ug perpekto. Siya sa kanunay nahibalo og unsay labing-maayo alang sa matag tawo. Siya mibutang ni Nebuchadnezzar ‘gawas sa sibsibanan’ sulud sa pito ka tuig hangtod si Nebuchadnezzar “miila” (peal perfect sa *yeda*) sa tinuud nga Labawng-kamandoan sa uniberso ug mipahayag og positibong kabubut-on pinaagi sa pagtoo diha ni Jesu-Kristo. Samtang siya migamit sa absolutong pagkontrol ngadto sa daghang mga katawhan sa Chaldean nga Imperyo, si Nebuchadnezzar miabut sa pag-ila nga ang Dios nga Amahan “nagatugyan [haphel imperfect sa *qum*] niini [ang kalibutan] kang-bisan-kinsa Siya nagatinguha [peal imperfect sa *tzeva*].” Siya ang Hari sa mga hari, labawng-kamandoan sa tanan.

ANG PASANGIL NI BELSHAZZAR

“Apan ikaw iyang anak-lalaki, Belshazzar, dili mapaubsanon [*shephe*] sa imong kasingkasing, bisan pa og ikaw nahibalo niining tanan. (Daniel 5:22)

“Apan ikaw mipahitaas sa imong-kaugalingon batok sa Ginoo sa langit; ug sila midala sa mga panaksan gikan sa iyang panimalay atubangan kanimo, ug ikaw ug ang imong mga hamiling-tawo, imong mga asawa ug imong mga kerida nanginginum sa bino gikan kanila; ug ikaw midayeg sa mga diyosdiyos nga plata ug bulawan, nga bronse, puthaw, kahoy ug bato, nga dili makakita, makadungog o makasabut. Apan ang Dios kansang kamut maoy imong gininhawa [*nishmetak*]

94. Thieme, *Kristohanong Integridad*, 163–66.

ug imong padulngan, ikaw wala makapahimaya [*hadar*].” (Daniel 5:23)

Ang pagbatbat sa kanhi mga kapakyasan sa monarka maoy peligroso, apan ang pagsaway sa nagmando nga hari atubangan sa iyang tibuuk mga alagad maoy mahulgaon-sa-kinabuhi. Nanginahanglan kini og kaisog! Si Daniel walay gipalabay nga detalye: “Ikaw . . . dili mapaubsanon [haphel perfect sa *shephe*] sa imong kasingkasing” mitumbok sa pagkapakyas ni Belshazzar sa pagtoo diha ni Kristo, iyang hingpit nga kakulang sa pagpasinati sa grasya, ug iyang pagkaarogante. “Imong kasingkasing” nagapasabut ngadto sa toong lingin-nga-kabahin sa kalag, ang tinubdan sa pulos pagkawalay-pagtoo (Mga Hebreohanon 3:12) ug pagtoo (Mga Taga-Roma 10:9–10). “Ikaw nahibalo” mao ang peal perfect sa *yeda*. Ang pulong “tanang” mipamatuud nga si Belshazzar nakabaton sa kompletong inpormasyon sa kaluwasan ug wala gayuy ikapamalibad (Mga Taga-Roma 1:18–20). Tungud sa negatibong kabubut-on, ang iyang hunahuna miyukbo sa mini nga doktrina (pagsimba og mining-diyos), ang mga sala sa panghunahuna mikontrolar sa mentalidad sa iyang kalag, ang materyalismo midominar sa iyang panahum, ug ang pagpabuhong-sa-kaugalingon mipaila sa iyang matag aktibidad.

Gikan didto, usa ka hamubong lakang lamang ang gikinahanglan sa pagsapnay sa usa ka kahimtang sa wamapugngi nga pagkaarogante. Si Daniel mipadayon sa iyang paghulagway sa kamapahitas-on sa hari: “Ikaw mipataas [hithpaal perfect sa *rum*] sa imong-kaugalingon batok sa Ginoo sa langit.” Si Belshazzar mipasulud sa mga panaksan gikan sa panimalay sa Dios ug nanginum sa bino gikan kanila. Siya nangagpas nga ang Dios waygahum sa pagpalingkawas sa Hudiyong mga binihag nga natanggong sulud sa daghang katuigan. Siya mitoo sa mga mining-diyos nga kahoy, metal, ug bato nga gamhanan pa kay sa Dios sa Israel. Ang iyang pakisayran sa pangisip nahimong masupakon kaayo mao nga siya mitinguha sa pagpuypuy sa Chaldean nga mga diyosdiyos pinaagi sa pagpasipala sa bugtong matuud nga Dios “kansang kamut maoy imong gininhawa” (*nishmetak*, nagkahulugan og “kidlap sa kinabuhi”). Ug “ikaw wala makapahimaya” (paal perfect sa *hadar*)—siya wala mirespeto o miila sa awtoridad ni *Yahweh*, Jesu-Kristo (1 Juan 3:23a).

“Busa ang kamut gipadala gikan Kaniya, ug kini nga inskripsiyon nahasulat [*resham*]. (Daniel 5:24)

“Karon mao kini ang inskripsiyon nga nahasulat: ‘MENE, MENE, TEKEL, UPHARSIN.’” (Daniel 5:25)

“Busa”—tungud sa pagsalikway ni Belshazzar kang *Yahweh*—“ang kamut gipadala gikan Kaniya.” Ang Chaldean nga inskripsiyon “nahasulat” (peil perfect sa *resham*, nagkahulugan og “sa pagrekord”). Niining puntoha ang mga maghuhubad sa English Bible mibalhin-pag-sulat ngadto sa lahi nga manuskrito lamang sa inskripsiyon. “MENE” gikan sa punglihok (*menah*), “sa pag-ihap,” sa literal nagakahulugan og “usa ka mina,” may gibug-aton nga singkwenta ka siklo, ug nagapasabut pulos ni Belshazzar ug sa mga bisita sa iyang salu-salo. Ang ikaduhang “MENE” nagatudlo sa uban nga katawhan. Ang pagbalikbalik sa pulong nagatumbok sa pagkakompleto sa divine nga banabana sa mga Chaldean ug sa ilang monarka. “TEKEL,” gikan sa punglihok nga (*teqal*), “sa pagtimbang,” sa literal nagakahulugan og “usa ka siklo”; “UPHARSIN,” gikan sa punglihok nga (*peras*), “sa pagbahin,

sa pagbungkag,” sa literal nagakahulugan og “katunga sa usa ka mina.” Unya misunud ang propesiya sa kalaglagan nga ang maalamong katawhan wamakahimo sa pagbadbad. Si Daniel misugod sa pagbasa sa mga pulong, sa maampingong naglitok sa matag silaba sa wala pa siya mihimo sa usa ka pagpatin-aw.

“Kini ang interpretasyon sa mensahe: ‘MENE’—ang Dios mibutang og tagal sa imong gingharian ug mibutang og utlanan niini [*shelem*].” (Daniel 5:26)

Si Daniel mipatin-aw nga ang Dios “mibutang og tagal” sa mga adlaw sa Chaldean nga Imperyo. Gawas sa pipila ka lugas, ang yugto sa panahon natapos na alang sa “ulo nga bulawan” sa imahen sa damgo ni Nebuchadnezzar diha sa kapitulo 2. “Mibutang og utlanan” (haphel perfect sa *shelem*) nagakahulugan og katapusan—ang Ginoo mihimo og utlanan sa gingharian. Ang divine nga paghukum gitunol ngadto kanila pinaagi sa ikalimang liyok sa disiplina.

“‘TEKEL’—kamo gipangtimbang diha sa mga timbangan ug nakit-an nga kulang.” (Daniel 5:27)

Ang pulong TEKEL nagapasabut sa divine nga paghukum gikan sa Kinatas-ang Hukmanan sa Langit. Si Belshazzar gitimbang diha sa “mga timbangan” sa divine nga hustisya ug nakit-an nga sad-an.

“Siya kinsa nagatoo diha Kaniya dili hinukman; siya kinsa nga wala nagatoo hinukman nang-daan, tungud kay siya wala mitoo diha sa ngalan sa bugtong gipanganak [gipakatawo nga waykaparehas] nga Anak sa Dios.” (Juan 3:18)

Unsaon man sa Dios pagtantiya ang hari? Sa usa ka bahin sa divine nga mga timbangan mao ang grasya; sa pikas nga bahin si Belshazzar. Ang mga timbangan dili balansi tungud kay si Belshazzar misalikway ni Kristo ingon nga iyang Manluluwas. Ang bugtong paagi nga ang mga timbangan mahimong balansi alang kang Belshazzar o sa bisan-kinsang myembro sa tawhanong kaliwat mao ang pagtoo diha ni Kristo. Bisan pa unsa ka maayo ang usa ka tawo tingali, ang iyang kinamaayohan maoy dihingpit nga pagkamatarong lamang. Gawas kon ang absoluto, ang perpektong pagkamatarong sa Dios naimpyut ngadto kaniya pinaagi sa pagtoo diha sa Manluluwas (Genesis 15:6), ang mga timbangan mitakilid paingon sa waykatapusang divine nga paghukum. Sama sa nahitabo ni Belshazzar: Siya walay kaluwasan ug, ang sangputanan, “nakit-an nga kulang.”

“‘PERES’—ang imong gingharian nabahinbahin [*peras*] ug gipanghatag ngadto sa mga Mede ug mga Persian [*Paras*].” (Daniel 5:28)

Dinhi nga pamahayag kita adunay usa ka kulbahinam nga paronomasia, usa ka dula sa mga pulong. PERES, ang pagbahin ug pagbungkag sa Chaldean nga imperyo, mapatuman pinaagi sa *Paras*—ang “mga Persian.” Ang pulong nga “mga Persian” sa ingon-usab nagatumbok sa katumanan sa panan-awon sa imahen ni Nebuchadnezzar diin ang paghari sa Persia nahulagway pinaagi sa plata nga dughan ug mga bukton.

Unya si Belshazzar mihatag sa kasugoan, ug sila misul-ub ni Daniel sa bulok-lila ug *mibutang* sa usa ka kuwentas nga bulawan palibot sa iyang liog, ug mipagula sa usa ka proklamasyon mahitungud kaniya nga siya *karon* adunay awtoridad isip ang ikatulong *magmamando* sulud sa gingharian. (Daniel 5:29)

Ang bisan-kinsa maghunahuna sa kabug-aton niining daotag-tilimad-on nga mensahe nga makapadasig sa hari sa paglihok gilayon alang sa pagsumpo sa katapusan—kon uga-ling ang propesiya tinuud. Sa wayduhaduha, ang iyang mga sumbanan ug mga sukaranan natuis pag-ayo mao nga siya dimakahimo sa hustong pagtantiya sa sitwasyon ug paghimo sa tino nga aksiyon. Dili ikatingala ug batok sa mga tinguha ni Daniel, ang hari mituman sa iyang saad: Siya mihatag ni Daniel sa “kuwentas nga bulawan,” misul-ub kaniya sa harianong mga bisti, ug mipasaka kaniya ngadto sa ikatulo nga harianong posisyon. Si Daniel niining-tungura giila isip nga ikatulong magmamando sa usa ka imperyo nga mahanaw nianang gabhiona mismo.

Ang mga ganti walay kahulugan alang kang Daniel, kay siya nahibalo nga kon ang Dios wala nagapauswag kanimo, ikaw dili mapauswag. Bisan pa og ang ganti gikan ni Belshazzar lumalabay ang Ginoo misangkap og usa ka mahimayaong kahimtang alang kang Daniel sa panahon sa paghari sa mga Mede ug sa mga Persian. Ang impak sa iyang ministeryo mipadayon bisan pa sa iyang nagkatigulang nga pangidaron.

Ang mga promosyon ni Daniel sulud sa Chaldean ug unya sa Persian nga mga Imperyo maghulagway nga ang usa ka serbisyo sa magtotoo wala gayud nagaagad diha sa iyang politikanhon o ekonomikanhon nga kahimtang, o diha sa iyang nasod, apan diha sa pagkamatinumanon sa Dios. Kanang mao rang pagkamatinumanon nagapahimutang og mga hari, nagatukod og mga imperyo, ug nagatangtang sa mga hari ug mga imperyo nga wala na magtuman sa katuyoan sa Dios (Daniel 2:21).

Sulud sa panahon sa paghudyaka ug samtang si Daniel sa waykahadlok misaway sa yabag nga hari, ang mga kasundalohan sa mga Mede ug mga Persian nagkompleto sa ilang mga pagpangandam sa pag-ataki. Ang Sapa sa Euphrates, nga midagayday sa taliwala sa siyudad, gipatipas ug ang kasundalohan mimartsa—dili latas sa gipalig-on kaayong mga paril, kundili pinaagi sa naughang agianan-sa-sapa.

Sa mao rang gabhiona si Belshazzar ang Chaldean nga hari gipatay [*qete/*].
(Daniel 5:30)

Ang peil perfect sa *qete/* nagapaila nga siya misinati og mapintas nga kamatayon. Sa tataw ang mga manunulong mimartsa paingon sa dapit sa bangkete ug mipatay kaniya uban sa iyang maulagong mga kauban. Tungud kay ang matahum sa kaniadto nga imperyo nadugmok, ang propesiya natuman.

WATAGDA NGA MGA PASIDAAN SA MGA PROPETA

Sa dihang si Daniel napatawag sa atubangan ni Belshazzar, siya mideretso ngadto sa hilisgutan. Ang iyang pagsubli sa panghitabo, diin ang hari makamatikud gayud unta, maoy usa ka pahinumdom sa grasya sa Dios bisan pa sa kapakyasan sa tawo. Ang Dios sa

kanunay nagahatag sa grasya sa dili pa ang paghukum. Ang mga Babylonian anaa sa ilang paghuput ang linukot-nga-basahon ni Jeremiah, nga si Prinsipe Seraiah midala uban kaniya sa dihang siya gipadala isip usa ka embahador sa Babylon ca. 594 B.C. Kadto nga linukot-nga-basahon misulud sa makalilisang nga prediksiyon sa kalaglagan sa siyudad.

Ang mensahe nga si Jeremiah ang propeta misugo ni Seraiah ang anak-lalaki ni Neriah, ang apo-nga-lalaki ni Mahseiah, niadtong siya miadto uban ni Zedekiah ang hari sa Judah sa Babylon sa ikaupat nga tuig sa iyang paghari. (Karon si Seraiah ang tagdumalang-opisyal.) (Jeremiah 51:59)

Busa si Jeremiah misulat diha sa usa lamang ka linukot-nga-basahon sa tanang kalamidad nga mangabut sa Babylon, *mao ang*, tanan niining mga pulonga nga nahisulat mahitungud sa Babylon. (Jeremiah 51:60)

Ang pulong nga ang GINOO misulti mahitungud sa Babylon, ang yuta sa mga Chaldean, pinaagi ni Jeremiah ang propeta: (Jeremiah 50:1)

“Ideklarar ug iproklamar taliwala sa kanasuran.
Iproklamar kini ug ituboy nga usa ka sukaranan.
Ayaw itago *kini kundili* isulti,
'Babylon nahimong dinakpan,
Si Bel napakaulawan, si Marduk nadugmok;
Ang iyang mga imahen nabutang sa kaulawan, ang iyang mga mining-diyos
nangadugmok.' (Jeremiah 50:2)

“Kay usa ka nasod ang miparang batok kaniya gikan sa amihanan; kini mohimo sa iyang yuta nga usa ka makalilisang nga butang, ug wala na gayuy lumulupyo sulud niini. Pulos ang tawo ug ang hayup nangawala, sila nanghawa!” (Jeremiah 50:3)

Ang Jeremiah 50:2 nagabungat niini nga inpormasyon nga maproklamar. “Ayaw itago *kini*” maoy usa ka imperatibo, usa ka mando. Kini ang prinsipyo sa grasya sa dili pa ang paghukum: Ang katawhan kinahanglan mapasidan-an.

“Sanglit paminawa, Ako magpalihok ug magpadangat batok sa Babylon
Sa usa ka dakong-panon sa daghang kanasuran gikan sa yuta sa amihanan,
Ug sila mohan-ay sa *ilang* paagi sa gerra batok kaniya;
Gikan didto siya mahimong dinakpan.
Ang ilang mga pana mahisama sa usa ka batid nga manggugubat
Kinsa dili magbalik nga waydala. (Jeremiah 50:9)

“Ug ang Chaldea mahimong butang-sinakmit;
Ang tanan kinsa magtulis kaniya makakuha og igo,” nagadeklarar ang GINOO.
(Jeremiah 50:10)

Ang bersikulo 9 nagapahayag-pag-usab nga ang mga magbubuntog mangabut gikan sa amihanan sa yuta sa mga Mede. Ang bersikulo 10 nagapropesiya sa hingpit nga kagun-uban.

“Batok sa yuta sa Merathaim [nagkahulugan og “duha-ka-pilo o doble nga rebelyon”—ang ngalan gihatag sa Babylon, nagpasabut og hilabihan, masuklanong pagsupak sa Ginoo], magsaka batok kaniya,
Ug batok sa mga lumulupyo sa Pekod [usa ka malig-ong Aramaen nga tribu sulud sa Chaldean nga Imperyo, gidokumento diha sa Ezekiel 23:23].
Magpatay ug sa hingpit magpukan kanila,” nagadeklarar ang GINOO.
(Jeremiah 50:21a)

“Ako magpahimutang og usa ka lit-ag [ang Persian nga heneral, si Gobryas] alang kaninyo, ug kamo usab mangadakpan, O Babylon,
Samtang kamo mismo wala masayod;
Kamo makaplagaan ug sa ingon-usab mangasikup
Tungud kay kamo nakig-away batok sa GINOO.” (Jeremiah 50:24)

Tungud-niini ang iyang batan-ong kalakin-an mangalaglag taliwala sa iyang kadalanan,
Ug tanan niyang kalakin-an sa gubat mapahilum nianang adlaw . . .
Paminaw, Ako batok kaninyo, O aroganteng tawo.” (Jeremiah 50:30a, 31a)

Ngano man ang Ginoo nakigbatok sa mga lumulupyo sa Babylon? Tungud kay sila “nakig-away batok sa GINOO” (Jeremiah 50:24). Sila usa ka kahugawan alang sa Dios pulos sa tagsatagsa ug sa nasod, ug ang ilang mga sala sa panghunahuna ug pagsimbag-diyosdiyos nakapaguba sa Babylon gikan sa sulud kaniadto pa sa wala pa ang paghukum nahitabo. Ang propeta mipadayon:

“Usa ka espada batok sa mga Chaldean,” nagadeklarar ang GINOO,
“Ug batok sa mga lumulupyo sa Babylon,
Ug batok sa iyang mga opisyal ug sa iyang maalamong katawhan!
(Jeremiah 50:35)

“Usa ka espada batok sa orakulong kaparian, ug sila mahimong mga buang!
Usa ka espada batok sa iyang kuskan nga kalakin-an, ug sila mangadugmok!
(Jeremiah 50:36)

“Usa ka espada batok sa ilang mga kabayo ug batok sa ilang mga karuwahe,
Ug batok sa tanang langyaw kinsa anaa sa taliwala kaniya,
Ug sila mahimong mga babaye!
Usa ka espada batok sa iyang mga bahandi, ug sila pagasakmiton!”
(Jeremiah 50:37)

Ang propesiya nga “sila mahimong mga babaye” sa wayduhaduha nagapatin-aw sa

kakulang sa aksiyon nga gihimo ni Belshazzar sa dihang si Daniel mibutyag sa kahulugan sa tilimad-on sa dimaayong kapalaran. Ang talawan nga hari ug ang iyang mga hamiling-tawo midangup ngadto sa uban alang sa proteksiyon.

Sa ingon-niini nagasulti ang GINOO:

“Paminaw, Ako magpalihok batok sa Babylon

Ug batok sa mga lumulupyo sa Leb-kamai

Sa espiritu sa usa ka tigguba [Cyrus, hari sa Persia].” (Jeremiah 51:1)

Ang tawo sa Dios alang sa maong katuyoan walay lain kundili si Cyrus, mahitungud kang kinsa si Isaiah misulat:

Sa ingon-niini nagasulti ang Ginoo ngadto ni Cyrus ang Iyang dinihugan,

Kinsa Akong gipili pinaagi sa toong kamut,

Alang sa pagbuntog sa kanasuran nga nag-una kaniya,

Ug sa pagtangtang sa mga pus-on sa mga hari;

Sa pagbukas sa mga pultahan alang kaniya aron nga ang mga ganghaan

[sa Babylon] dili masira. (Isaiah 45:1)

Ang Jeremiah 51 nagapadayon mahitungud sa mga detalye sa pagsilot sa Babylon.

“Ug Ako mopadala og mga langyaw ngadto sa Babylon aron nga sila maghagpat kaniya

Ug magguba sa iyang yuta;

Kay diha sa matag banay sila magasukwahi batok kaniya

Diha sa adlaw sa *iyang* kalamidad.” (Jeremiah 51:2)

Sulud sa ekonomiya sa agrikultura sa karaang kalibutan, ang buluhaton sa paghagpat mao ang pagbulag sa trigo gikan sa uhut. Niini nga hitabo ang “mga langyaw,” ang mga Mede ug ang mga Persian, mangahimong instrumento sa Ginoo alang sa paspas ug masangputong pagpahamtang sa paghukum sa Dios ngadto sa alaot nga siyudad. Dinhi nga analohiya sa paghagpat, ang Ginoo maghimo sa trigo nga mapreserbar ug sa uhut nga mapoo. Si Daniel ug ang laing hamtong sa espirituhanon nga mga magtotoo (tingali naglakip ni Nitocris) mapalingkawas, samtang si Belshazzar ug ang laing mga apostata mangapoo.

Talinsi ang mga pana, pun-a ang mga taas-nga-sudlanan!

Ang GINOO mipalihok sa espiritu sa mga hari sa mga Mede,

Tungud kay ang Iyang katuyoan maoy batok sa Babylon alang sa pagguba niini;

Kay kini ang panimalus sa GINOO, panimalus alang sa Iyang templo.

(Jeremiah 51:11)

Paglibkas sa usa ka timaan paingon sa mga paril sa Babylon;

Pagpuwesto og usa ka malig-on nga guwardiya,

Pagbutang og mga bantay,
Pagpahimutang og kalakin-an alang sa pagbanhig!
Kay ang GINOO sa samang-panahon mipatuyo ug mipatuman
Unsay Iyang gisulti mahitungud sa mga lumulupyo sa Babylon.
(Jeremiah 51:12)

O kamo kinsa magpuyo ngadto sa daghang katubigan,
Buhong sa mga bahandi,
Ang inyong katapusan miabut na,
Ang kinutuban sa inyong katapusan. (Jeremiah 51:13)

Ang bersikulo 11 nagasulud sa usa ka laktod nga pagpasabut ngadto sa mga Mede ingon nga instrumento sa Ginoo alang sa pagpukan sa Babylon. Ang bersikulo 12 nagahisgot sa taktikanhong pagtakuban, ang pagpadayag sa kasundalohan naghulat lamang alang sa gikatakhang panahon kanus-a sila magmartsa paingon sa siyudad. Ang pulingan nga “kamo” diha sa bersikulo 13 nagapasabut ngadto sa siyudad nga nahimutang “ngadto sa daghang katubigan,” ug nagatumbok ngadto sa Sapa sa Euphrates nga midagayday agi sa taliwala sa Babylon sa buhong nga nagsuplay sa mga panginahanglan sa siyudad. Sa baligho, ang tinubdan sa abot sa Babylon maoy mahimong hinungdan sa iyang kagun-uban.

Ang kusgan nga kalakin-an sa Babylon nangundang og pagpakig-away,
Sila magpabilin sulud sa mga kota;
Ang ilang kusog mihubas,
Sila nangahimong *sama* sa kababayen-an;
Ang ilang mga pinuy-anan nangasunog,
Ang mga ali sa iyang *mga ganghaan* nangaguba. (Jeremiah 51:30)

Kining bersikuloha nagatagna sa paralisis sa Chaldean nga kasundalohan ug nagapakita sa mga salipdanan nga dili pa maslig-on kay sa kalakin-an likud kanila. Ang mga tigpanalipod sa Babylon magkulang sa kaisog ug kadasig sa pagpakig-away. Ang ilang kusog nahanaw, sila mahimong sama ka ditakus sa kababayen-an.

Unya si Jeremiah miingon kang Seraiah, “Sa dihang ikaw moabut na sa Babylon, nan siguroha nga ikaw magbasa niining tanan nga mga pulong sa makusog [usa ka reperensiya ngadto sa propesiya sa kalaglagaan sa Babylon].
(Jeremiah 51:61)

“Ug isulti, ‘Ikaw, O GINOO, nakasaad mahitungud dinhing dapita sa pagtapos niini, aron nga wala na gayuy magpuyo sulud niini, bisan-hain sa tawo o sa hayup, apan kini mahimong usa ka dakong-kadaot hangtod sa kahangturan.’
(Jeremiah 51:62)

“Ug kini mahitabo sa dihang ikaw matapos sa pagbasa niining linukot-nga-basahon [Jeremiah 50 ug 51], ihikot nimo ang usa ka bato uban niini ug ilabay kini ngadto sa taliwala sa Euphrates. (Jeremiah 51:63)

“Ug isulti, ‘Sa ingon-niini gayud ang Babylon mounlod ug dili motunga pagbalik, tungud sa kalamidad nga Ako magdala ngadto kaniya; ug sila mangaluya.’”
Taman ra dinhi ang mga pulong ni Jeremiah. (Jeremiah 51:64)

Ingon sa kanunay, ang mga pasidaan sa Dios dayag ug maangkon alang sa tanan kinsa mangita sa mga Kasulatan. Sumala sa mando sa propeta, ang mensahe gibasa atubangan sa publiko, unya gihikot ngadto sa usa ka bato ug gilabay ngadto sa Euphrates. Ang bato miunlod sa ilalum sa sapa, sa tataw naghulagway sa padulngan sa usa ka nadunot nga imperyo. Singkwentay-singko ka tuig sunud sa panahon sa “pagbasa” ang kaniadto mapagarbohong siyudad, karon nadunot hangtod sa dugokan, sa mahambugong mibaliwala sa pasidaan ug misalikway sa Manluluwas. Ang matag linya sa tagna ni Jeremiah nahitabo.

Ang propesiya mahitungud sa kagun-uban sa Chaldea narekord sa sayo pa gani pinaagi ni propeta Isaiah. Sa pagkatinuud, ang Isaiah 47 usa ka pagpalapad sa ikaduha nga MENE sa Daniel 5:25 ug naghulagway sa unsay nahitabo ngadto sa nahibiling katawhan.

“Kanaog ug lingkod diha sa abog [simbolo sa kasubo],
O birhen nga anak-babaye sa Babylon;
Lingkod diha sa yuta nga walay usa ka trono [katapusan sa imperyo],
O anak-babaye sa mga Chaldean.
Kay ikaw dili na pagatawgon nga malumo ug maanindot [matahum ug makabibihag]. (Isaiah 47:1)

“Kuhaa ang galingan-nga-bato ug paggaling og pagkaon.
Tangtanga ang imong tabon [walay tabon—pagkawagtang sa pagkahamili],
hubua ang palda [kakulang sa sapot sa babaye—pagtrabaho sama sa usa ka lalaki],
Ihikyad ang bitiis [panglugos], latasa ang mga sapa [pagkahimong ulipon].
(Isaiah 47:2)

“Ang imong pagkawaysapot mabutyag,
Ang imong kaulawan usab maladlad;
Ako mohimog panimalus ug walay makalingkawas nga tawo.” (Isaiah 47:3)

Ang kamapahitas-on milingla sa mga Chaldean ug mihatag kanila sa usa ka mini nga kahulugan sa seguridad likud sa ilang hinimo-sa-tawo nga salipdanan. Okupado sa pagpangita sa kalingawan, sila nangahimong waykasibot ug mibaliwala sa modangat nga peligro. Tungud sa mga sala sa panghunahuna, pagpatuyang-sa-kaugalingon, ug pagsimbag mining-diyos sila makasinati og pagkahanaw sa mga minahal nga tawo (Isaiah 47:7–10), ug pinaagi sa pagsalikway sa Pulong sa Dios, sila makasinati og kagun-uban sa ilang imperyo. Dugang pa, kining yugtoa sa makantalitahong mihagit sa apostata nga mga Babylonian sa pagpangayo og kalingkawasan pinaagi sa ilang mga mamamarang, ang dakong-panon sa ilang mga magtatambag, mga tigpaniid-sa-kabitoonan, ug mga tigpanagna (Isaiah 47:11–13). Walay usa niini nga mga medyum ang maykatakus sa pagpalingkawas kanila (Isaiah 47:15).

Bisan pa sa binalikbalik nga mga pagpasidaan mahitungud sa ilang padulngan kon sila

mapakyas sa pagbalik ngadto sa Dios, ang mga Chaldean mipili sa pagsunud sa ilang kaugalingon nga mga pamaagi ug sa pagbaliwala sa bugtong Manluluwas. Ang katawhan sa bisan-unsang panahon sa kasaysayan kinsa magsunud niini nga sumbanan mangalaglag gayud sa wayduhaduha ingon sa nahitabo sa mga Chaldean.

“Siya kinsa nagatoo diha sa Anak adunay waykatapusang kinabuhi; apan siya kinsa wala nagatuman [nagatoo] sa Anak dili makakita og kinabuhi, apan ang kaligutgut sa Dios nagapabilin diha kaniya.” (Juan 3:36)

Unsa ka talagsaong kasaysayan unta ang mahitabo alang sa mga Chaldean kon aduna pay igong katawhan ang mitoo ug mipaugmad sa espirituhanong kinabuhi. Mga magtotoo ang “asin” nga nagapreserbar ug nagapalahutay sa usa ka nasod (Mateo 5:13–14).

ANG KALIG-ON SA USA KA MANGGUGUBAT

Isip usa ka sinaligang nasod ug usa ka teyokrasya, tanan sa Israel, pulos ang mga magtotoo ug mga dimagtotoo, nahisakup ngadto sa Balaod ni Moses. Kining Balaora wala milangkub sa ilang espirituhanon nga kinabuhi, apan mihubit sa tawhanong kagawasan, moralidad, ug divine nga awtoridad sulud sa nasudnong linalang. Bisan pa og kini nga lagda gidesinyo sa Dios pinatuyo alang sa Israel, kining mao rang mga kamatuuran maggarantiya sa personal nga kagawasan ug nasudnong kaugalingnan ngadto sa bisan-unsang nasod nga nagalihok ilalum sa mga sanglitanan sa iyang divine nga katukuran.

Usa ka aspeto sa Balaod maykalabutan sa mga katungdanan sa kasundalohan. Sa bisan-unsang sundalonhon nga organisasyon kini nga mga prinsipyo makapasabut sa kalainan tali sa kadaugan ug kapildihan. Ilalum sa Codex III sa Balaod ni Moses, ang Hudiyong mga tropa gitudloan sa pagpangandam alang sa gerra:

“Kon kamo molakaw padulong sa gerra batok sa inyong mga kaaway ug makakita sa mga kabayo ug sa mga karuwahe *ug* sa katawhan nga masdaghan pa kay kaninyo, ayaw kalisang ngadto kanila; kay ang GINOO inyong Dios, kinsa miatiman kaninyo sukad pa sa yuta sa Egypt, uban kaninyo. (Deuteronomio 20:1)

“Niining-higayona kini mahitabo nga sa dihang kamo nagkaduul sa gerra, ang pari moduul ug mosulti ngadto sa katawhan. (Deuteronomio 20:2)

“Ug siya mosulti ngadto kanila, ‘Paminaw, O Israel, kamo nagkaduul sa gerra batok sa inyong mga kaaway karon. Ayaw katalaw. Ayaw kahadlok, o kalisang, o kurog atubangan kanila.’” (Deuteronomio 20:3)

Ang Deuteronomio 20:1 nagapanghimatuud sa panginahanglan sa mga sundalo alang sa mga pagpakiggubat. Kini usa ka tinuud nga katungdanan sa mga lungsuranon sa usa ka nasod ug halangdon atubangan sa Ginoo. Dugang pa, ang usa ka magtotoo diha sa Ginoo kinahanglan dili gayud mahadlok; anaa kaniya ang saad sa Dios: “Kay ang GINOO

inyong Dios . . . uban kaninyo.” Nag-unang prayoridad sa Kristohanong sundalo ang espirituhanong kalig-on. Kini nga espirituhanong kalagsik, nga nagasangpot ngadto sa kaisog sa pakiggubat, nagagikan sa pagsalig pinaagi sa pagtoo sa mga saad sa Dios. Ang mga saad ug mga doktrina gikan sa Pulong sa Dios magpuli sa kahadlok ug tensiyon uban sa kakalma ug balansi (2 Timoteo 1:7).

“Kay ang GINOO inyong Dios mao ang bugtong kinsa nagauban kaninyo, sa pagpakig-away alang kaninyo batok sa inyong mga kaaway, sa pagluwas [pagpalingkawas] kaninyo.” (Deuteronomio 20:4)

Ang mga bersikulo 5 ug 8 sa Deuteronomio 20 magpaila sa impak sa usa ka masaligong panghunahuna. Kon ang usa ka tawo waybaroganan, huyang, o talawan, siya dili gayud mahimong usa ka epektibong sundalo (Santiago 1:8), ni siya mahimong epektibo sa bisan-unsang panglimbasog.

Sa hinapos, diha sa Deuteronomio 20:17 ang Ginoo mimando nga ang kaaway kina-hanglan mamatay—niining hitaboa, napoo sa hingpit. Pipila sulud sa kasundalohan ang nakasabut niini nga mga prinsipyo pag-ayo ingon ni Heneral George S. Patton, usa sa kinamaayohang mga sundalo sa kasaysayan. Niadtong 1 Enero 1944 siya misulat:

Pag-ampo sa usa ka Sundalo

Dios nga among Amahan, kinsa sa yuta ug sa dagat sa kanunay midala kanamo diha sa kadaugan, palihog ipadayon ang Imong makapadasig nga paggiya sulud niining kinadak-an sa among mga panagbangi.

Lig-ona akong kalag aron ang makapaluya nga gawi sa pag-amping-sa-kaugalingon, nga nagabalda kanamong tanan sa pakiggubat, dili magbuta kanako sa akong katungdanan sa akong pagkalalaki mismo, sa himaya sa akong propesyon, ug sa akong responsibilidad sa akong mga isigkasundalo.

Itugyan sa among mga kasundalohang iggugubat kanang disiplinadong kaisog ug kompiyansa sa usag-usa nga nagapasiguro ug kalampusan sa gubat.

Ayaw ko tugoti nga magbangutan alang sa kalakin-an kinsa nangamatay nga nakig-away, apan hinoon tugoti ko nga magmasadyaon gumikan kay ang maong mga bayani nabuhi.

Kon kini akong kapalaran nga mamatay, tugoti ako sa paghimo sa ingon uban sa kaisog ug dungog diha sa usa ka paagi nga modala sa kinadak-ang kadaot ngadto sa kaaway, ug palihog, o, Ginoo, panalipdi ug giyahi sila nga akong mabiyaan.

Ihatag kanamo ang kadaugan, Ginoo.⁹⁵

Kon ang pipila sa Babylonian nga mga lider nakahuput pa og doktrina sa Bibliya sulud sa ilang mga kalag, ang Chaldean tingali makahimo unta sa pagpugong sa mga puwersa sa mga Mede ug mga Persian. Bisan pa og ang sundalonhong bintaha gikan sa mga salipdanan sa siyudad dako-kaayo, sa tataw walay bisan usa ka myembro sa hugpong sa tigpatuman-og-mando nga adunay kadasig sa pagpanalipod sa siyudad. Sa sangputanan, ang kadaugan sa mga Mede ug mga Persian natuman ug nahingpit.

Sa ingon-niini si Darius nga Taga-Mede midawat sa gingharian kapin kun kulang sa pangidaron nga saysentay-dos. (Daniel 5:31)

Sa makausa pa, ang Dios sa kasaysayan migamit og usa ka nasod sa pagtuman sa Iyang mga plano alang sa Iyang katawhan sa Israel. Gumikan sa pagkalaglag sa Chaldean nga Imperyo, ang propesiya ni Jeremiah natuman. Ang Dios mihatag sa Chaldea og daghang katuigan sa grasya sa wala pa ang paghukum. Apan tungud kay sila napakyas sa pagtubag sa grasya, ang Dios migamit sa mga Mede ug mga Persian isip Iyang instrumento sa pagpagawasnon sa mga Hudiyo gikan sa Babylonian nga pangdaogdaog. Ubus sa pag-abag sa Persian nga Imperyo, si Zerubbabel (Ezra 1:1–3) sa dili madugay mangulo sa nahabilin sa nahimugso-pag-usab nga mga Hudiyo sa usa ka pagbalik ngadto sa Jerusalem.

Sa pagbalik-pagtan-aw, ang mga magmamando sa Chaldea napakyas sa pag-ila nga sila mao ang latigo sa Dios alang sa pagpahamtang sa ikalimang liyok sa disiplina ngadto sa Judah. Sunud sa ilang makilabong pagsaka ug pagbuntog sa mga Hudiyo, sila mipahinunot ngadto sa pagkaarogante ug kontra-Semitismo, ang duha ka kasaypanan nga batok niini ang Dios makiggubat. Sa dihang ang mga Chaldean mibayaw sa ilang-kaugalingon labaw sa Hari sa mga hari ug mihulga sa Iyang piniling katawhan, sila nangalaglag.

95. Gihubad gikan ni Harry H. Semmes, *Portrait of Patton*, Paperback Library Edition, Seventh Printing: 1972, 174.

MGA PAGTOLON-AN GIKAN SA DANIEL KAPITULO SINGKO

1. Paglighot-sa-kamatuuran nagasulbad sa wala. Ang matag problema sa kinabuhi kinahanglan atubangon ug sulbaron pinaagi sa doktrina sa Bibliya.
2. Ang tawhanong kalingawan dili gayud usa ka makatagbaw nga puli alang sa fellowship uban sa Dios.
3. Ang Bibliya wala nagakonsentir og paghuboghubog. Ang paghuboghubog nagamugna sa iyang kaugalingon nga mga problema ug, sama sa tanang mga pagpalabi, usa ka timailhan sa pagkaut-ut.
4. Ang pagsalikway sa divine nga katukuran nga mga prinsipyo ug pagsalikway sa Ebanghelyo magguba sa usa ka nasod. Walay nasod nga makalungtad sa wama-pugngi nga apostasiya o pagpasipala batok sa Dios.
5. Ang usa ka magtotoo diha ni Ginoong Jesu-Kristo dili makabaliwala sa doktrina sa Bibliya ug mahimong malipayon. Wala gayuy seguridad diha sa tawhanong kalampusan o gahum.
6. Ang Pulong sa Dios nagahukum niadtong kinsa magbaliwala sa divine nga kamatuuran.
7. Ang bisan-kinsa nga wala nasinati ngadto sa Pulong sa Dios sa dikalikayan magsalig gayud diha sa tawo. Sa higayon nga ang divine nga paghukum nagatungha, ang katawhan nga imong gisaligan nga may tawhanong panglantaw dili makatabang; kini ang katungud ug ang ministeryo sa Balaang Espiritu.
8. Ang tawo dili gayud mahibalo sa adlaw o takna sa iyang kamatayon. Busa, pangandam: “Kay unsa man ang kaayohan sa usa ka tawo sa pag-angkon sa tibuuk kalibutan, ug mapildi iyang kalag?” (Markos 8:36).
9. Ang matuud nga balansi ug kompiyansa maggikan sa doktrina sa Bibliya sulud sa kalag.
10. Ang kalaglagan sa usa ka nasod o imperyo giunhan sa pagkadaot sa panghunahuna sa iyang liderato. Ang hadlokan og huyang nga mga magmamando magparalisar sa usa ka nasod.
11. Kini nagakinahanglan og doktrina alang sa pagkat-on og doktrina. Ang pagsabut sa mas-uswag nga doktrina nakasukad diha sa kahibalo sa sukaranong doktrina.
12. Kon ang kapanulundanan sa usa ka nasod pinasikad diha sa Pulong sa Dios, ang pagsalikway sa ug pagkawalay-pagtagad ngadto sa Pulong magresulta diha sa kagun-uban nianang nasura.
13. Ang pagsaka ug pagkalaglag sa mga nasod ug mga imperyo mag-agad diha sa kinalabwang-kamandoan sa Dios. Siya sa samang-bahin makapauswag o makahukum sa usa ka nasod o katawhan.



DANIEL SAYS

BABYLON—GIKAN SA KAADUNAHAN PAINGON SA KAPOBRE

SA TANANG BAHIN SA KARAANG KASAYSAYAN ang ngalan Babylon nagapakita sa makadaghan, kasagaran nagapasabut ngadto sa usa ka piho nga hiyograpiyanhong nahimutangan sa yuta karong-panahona gitawag og Iraq. Ang Babylon sa karaang-panahon nahimutang sa kapin kun kulang saysenta milyahe sa habagatang Baghdad sa mga pangpang sa Sapa sa Euphrates duul sa pagkakaran nga lungsod sa Al Hillah.

Ang Babylon nga makit-an sulud sa Kasulatan adunay pipila ka gipasabut. Wala lamang kini nagapasabut ngadto sa siyudad kundili usab ngadto sa usa ka apostatang rilihiyon nga hilabihan ka mangil-ad diin kini gun-ubon sa hingpit sa Dios (Pinadayag 17). Dugang pa, isip usa ka mapasumbingayong ekspresyon ang Babylon nagapangamuyo sa imahen gikan sa kalibutan sa hentil nga nagasupak sa plano sa Dios alang sa Israel. Ang inspirasyon sa maong usa ka sistema misugod niadtong panahon ni Nimrod (Genesis 10:9–10) ug mopadayon hangtod ang Babylon mapapas didto sa ikaduhang pag-abut ni Jesu-Kristo (Pinadayag 19:19–21).

Diha sa Karaang Testamento, ang Babylon sa kinaunhan gitawag og “Babel,” gikuha gikan sa Hebreyo nga tinubdan (*babal*) nagkahulugan og “sa paggubot” o “sa paglibog.” Ang pulong Babylon sa English nakuha gikan sa Akkadian *babilu*, “ganghaan sa dios.” Pulos ang bibliyanhong siyudad ug ang torre sa Babel, gihisgotan diha sa Genesis 11:1–9, natukod sulud sa yuta sa Shinar, mas nailhan sa kadaghanan isip habagatang Babylonia.

Ang labing-karaan nga nagpabilin-gihapong torre nga templo, o ziggurat, nakubkuban didto sa Erech (Genesis 10:10) ug may gidugayon gikan pa sa katapusang bahin sa ikaupat nga milenyo B.C. Bisan og ang Bibliya wala nagapaila sa orihinal nga torre sa Babel isip usa ka torre nga templo, sa labing-ulahing-panahon ang mga ziggurat gigamit sa ingon. Kini nagakompirmar nga ang konsepto sa relihiyosong Babylon nahitabo sukad pa sa Lunup. Tanang mga torre nga templo gipahinungud ngadto sa nagkalainlaing magbalantay nga mga diyosdiyos uban sa usa ka pagsulay aron pagsiguro sa proteksiyon sa siyudad o sa pag-alam-alam sa dimahigalaong mga diyosdiyos sa panteyon.

Sa katibuk-an sa iyang hataas nga kasaysayan ang Babylon, kansang pagkainila mahimong masubay sa kapin kun kulang 2000 B.C., sa ingon-usab ang politikanhong sentro sa daghang hentil nga kanasuran. Ang labing importante nga magmamando sa Unang Dinastiya sa Babylon mao si Hammurabi nga talagsaon (ca. 1728–1686 B.C.). Ang kauswagan mipaila sa iyang paghari pinaagi sa mga paglambo sa literatura, astronomiya, matematika, ug arkitektura. Ang labing inila nga kontribusyon ni Hammurabi mao ang iyang kodigo sa mga balaod, nakaplagan didto sa Susa (Shushan—usa sa mga kaulohan sa Persian nga Imperyo) ni Jacques de Morgan niadtong 1901. Kini nga kodigo mipahimutang sa usa ka katilingbanong kahusay pinasikad sa mga katungud sa mga tawo, binuligan sa awtoridad sa Istado. Bisan pa og si Hammurabi nauna ni Moses sulud sa pipila ka mga siglo, ang iyang kodigo nagasibo sa daghang balaod nga si Moses mitala sulud sa Pentateuch.

Sama sa Jerusalem, ang Babylon adunay listahan sa gamhanang mga magbubuntog. Pipila ka mga henerasyon sa sunud ni Hammurabi, ang siyudad unang napailalum sa pamunoan sa mga Hittite, sunud sa mga Kassite, ug unya sa mga Elamite. Ubus kang Senacherib niadtong 689 B.C. ang Assyrian nga Imperyo mitulis ug milungkab sa Babylon. Si Esarhaddon, anak-lalaki ni Sennacherib, mitukod-pagbalik sa siyudad sa kapin kun kulang onse ka tuig ang milabay.

Ang Chaldean nga Imperyo sa katapusan napahiusa pinaagi ni Nabopolassar niadtong 625 B.C. Ang Babylon nahimong kaulohan nga siyudad. Ubus sa iyang manununod, si Nebuchadnezzar II, kining giawayan-sa-makadaghan nga kayutaan miabut sa kinapungkayan sa himaya ug nahimong labing makabibihag nga siyudad sa karaang kalibutan. Si Nebuchadnezzar, ang arkitekto, midesinyo sa daghan-kaayong mga kota, luag nga kadalanan, mga kanal, magilakong mga templo, ug mga palasyo. Tingali ang duha ka labing makapatagad nga mga estruktura sa kaulohan mao ang makawiwili nga bulok asul, masinaw nga tisa sa Ganghaan sa Ishtar ug ang gibantog nga Nag-umbaw nga mga Hardin, gikonsiderar sa karaang mga Griyego nga usa sa pito sa mga katingalahan sa kalibutan.

Ang kaugmaon niining matahum nga siyudad layo pa sa kasigurohan. Ang Babylon sa balikbalik nga maparot. Niadtong 13 Oktubre 539 B.C., ang Babylon napukan sa kasundalohan ni Cyrus the Great sa Persia. Unya kini sa tipik lamang giguba ni Xerxes I sa Persia (486–465 B.C.) isip silot gumikan sa padayong rebelyon sa iyang mga lungsuranon.

Sunud sa duha ka siglo niadtong 331 B.C. si Alexander the Great sa Macedonia miilog sa siyudad ug misugod sa malukpanong mga programa sa pag-ayo, sa wamadugay nahunong tungud sa makapugong nga mga galastohon. Ang Babylon sa kadugayan natugyan ngadto sa Parthian nga pagkontrol ca. 200 B.C. ug napaubus sa Sassanian nga pamunoan ca. A.D. 200. Human-niadto kini nalumpag ngadto sa mga tipaka, wala na gayud mapabalik. Niining-paagiha ang tibuuk liyok-sa-panahon nakompleto: Ang Babylon nakasaka ngadto sa kinapungkayan sa kabantog ug nahibalik ngadto sa abog. Kapin kun kulang napulog-duha

ka gatos katuig sunud sa kalibutanong ministeryo sa atong Ginoo, ang mga Arabo misakmit sa mga linumpag niadtong sa makausa mapagarbohong siyudad ug migamit sa daghan sa iyang mga tisa sa pagtukod sa Al Hillah.

USA KA GINGHARIAN NGA NAGAILIS OG TAG-IYA

Pinaagi nianang usa ka magubot nga kasaysayan, ang Dios nagagamit sa Babylon alang sa pagtudlo og espirituhanong mga pagtolon-an sa tanang-bahin sa mga Kasulatan. Samtang ang Sodom ug Gomorrah magrepresentar sa bug-os nga pagkadaotan sa pamatasan ug politikanhong pagkaut-ut, ang Babylon managsamag-kahulugan sa talamayong apostasiya ug pagkawalay-pagtoo. Apan sulud-sa-panahon sa paghari ni Nebuchadnezzar, Babylon mao ang pagpasundayag sa grasya nga mga panalangin sa Dios alang sa usa ka nasudnong linalang nga milihok sumala sa mga balaod sa divine nga katukuran.

Ang Dios wala gayud nagaputus sa iyang mga aksiyon uban sa misteryo alang sa paglibog sa katawhan; hinoon, Siya sa tin-aw nagabatbat sa tanang-bahin sa Kasulatan sa iyang plano alang sa tawhanong kaliwat. Ang katawhan lamang kinsa dili makasabut sa divine nga paagi sa buhat mao kadtong kinsa magsalikway o magbaliwala sa iyang mga pulong.

Ang Chaldean nga Imperyo ug labi pang piho ang hari, Nabonidus, uban sa iyang anak-lalaki nga si Belshazzar, ang kaubang-magmamando, wala gayud makalingkawas sa usa ka malaglagong gabii niadtong 539 B.C. Diha sa kapitulo 5 si Daniel nagasaysay sa panghitabo sa kang Belshazzar nga mapatuyangong panaghudyaka ug nagahulagway sa hingpit nga pagbaliwala sa iyang tibuuk palasyo mahitungud sa nagkaduul nga pag-abante sa kasundalohan sa Persia padulong sa mga ganghaan sa siyudad. Kon ang katawhan naminaw pa sa mga pasidaan sa Dios pinaagi sa mga propeta, ang kalit-nga-kalisdanan sulud sa Chaldean nga Imperyo mapugngan gayud unta (Jeremiah 51:9).

Sa higayon nga si Nabonidus mipuli ngadto sa Chaldean nga trono, ang mga Mede ug mga Persian naghiusa ngadto sa usa ka mahulgaong hugpong sa gahum. Si Haring Astyages sa Media sa hinayhinay nga nalabwan ug unya mapildi sa hingpit sa iyang apo-nga-lalaki, si Cyrus II sa Persia. Ang hiniusang kusog sa mga Mede ug sa mga Persian mahimong usa ka puwersa alang sa pagtagad kon tugotan ang Chaldean nga Imperyo sa paglungtad. Apan ang katawhan sa Babylon mipadayon sa pagbaliwala sa mga propesiya nga si Jeremiah miproklamar mahitungud sa ilang siyudad niadtong 594 B.C. (Jeremiah 51:61).

Bisan pa og sila Isaiah ug Jeremiah sa tataw mihulagway sa dikalikayan nga kalaglagan sa Babylon, dili tanang detalye sa pagbuntog ang gibutyag sulud sa Kasulatan. Sa sangputanan, sa nangaging mga panahon ang mga iskolar ug mga teyologo nangagpas mahitungud sa tinuud nga mga taktika nga milambigit diha sa pag-ilog sa siyudad ug nanaglantugi sa tawhanong-hiyas sa nag-unang mga magsasalmot. Apan, ang mga sinulat sa Griyegong mga magsasaysay, inubanan sa mga pagkaplag sa arkiyolohiya gikan sa katapusang duha ka siglo, magtugot sa panghitabo aron himoon-pag-usab.

Sunud sa kapildihan nila Astyages ang Mede, ug Croesus, hari sa Lydia, ang *The Cambridge Ancient History* nagatala nga si Cyrus mipahugup sa daghan-kaayong kasundalohan atol sa tingdagdag sa 539 B.C. Ang iyang kinaunhan nga inilang kalampusan

misangpot pinaagi sa pag-ilog sa Opis, amihanan sa Babylon. Sa sangputanan, siya mibahin sa iyang kasundalohan ug personal nga nangulo sa pag-ataki didto sa Sippar, duul sa Euphrates; kini nga lihok mipahimutang kaniya sa istratohiyanhon singkwenta ka milya nga masduul sa kaulohan. Sunud sa duha ka adlaw ang laing kasundalohan, sakup ni Gobryas (Ugbaru o Gubaru), ang gobernador sa Gutium, mimartsa nga waynakigbatok paingon sa Babylon.⁹⁶

Usa sa labing makapadani ug gilantugian nga mga pangutana og sa unsang-paagiha ang gipalig-on kaayo nga Babylon mailog nailog gayud sa labing masayon. Una mao ang hiyograpiyanhong konsiderasyon. Ang Sapa sa Euphrates midagayday agi sa sentro sa Babylon ug, matod pa sa Griyegong magsasaysay nga si Herodotus, usa ka dakong tulay ang milatay sa sapa nga nagsumpay sa sidlakan ug kasadpan nga mga dapit sulud sa siyudad. Lain pang Griyego nga magsusulat, si Diodorus Siculus, nagabutyag nga usa ka tunel ang gipahimutang ilalum sa agianan-sa-sapa.⁹⁷ Daghang kanal sa kadaplinan sa siyudad maoy gigamit alang sa patubig ug sa ingon-usab gihimong usa ka parte sa sistema sa depensa. Sa tinuud, tanan sa habagatang Babylonia nakabaton niini nga mga kanal og nagtugot sa tubig nga mapatipas alang sa mga panginahanglan sa katawhan.

Ikaduha, si Herodotus nagatala sa mahimayaong kalaki sa inhenyeriya sa mga Persian. Sila mibag-o-sa-agianan sa Euphrates pinaagi sa pagtukod og usa ka dam nga dili kaayo layo gikan sa siyudad, nagpatipas sa sapa libot sa Babylon imbis nga sa taliwala niini. Kini milampos, ang Persian nga kasundalohan miabut sa mga kota sa siyudad sa pagkagabii. Ang mini nga kahulugan sa seguridad ug ang nagpadayong kahimtang sa kakulang-og-kadasig sa katawhan mitugot sa kasundalohan sa paglabay sa mga guwardiya nga walay kalisud. Unya sila sa yanong mimartsa ngadto sa nahubsan nga agianan-sa-sapa paingon sa Babylon.

Niadtong gabhiona ang gibantog-sa-pagkadaotan nga bangkete ni Belshazzar nahisangko diha sa makapakurat nga panghitabo sa tilimad-on sa dimaayong kapalaran. Ang kagabhion naporma diha sa kahilayan ug paghuboghubog, usa ka hilig nga nagkatap sa matag makatilingbanong hut-ong sa Babylon. Tungud sa usa ka nalingang mga lungsuranon ug kalma nga sundalohong pagkamabinantayon, ang mga Persian sa literal misulud ug midaog. Sa pila ka higayon ang Babylon nabuntog. Ang usa ka nagkaunlod nga nasod ug ang iyang makikaugalingon nga magmamando nahukman ug napulihan (Daniel 2:21). Kini nga bakgrawon nagasugod sa atong pagtoon sa ikaunum nga kapitulo diha sa Libro ni Daniel.

DARIUS ANG MEDE

Ang kapitulo 6 sa tinuurray nagasugod diha sa katapusang bersikulo sa kapitulo 5:

Busa si Darius ang Mede miangkong [*qabbel*] sa gingharian kapin kun kulang sa pangidaron nga saysentay-dos. (Daniel 5:31)

96. *The Cambridge Ancient History*, 4:11–12.

97. *Unger's Bible Dictionary*, s.v. "Babylon."

Kinsa si Darius ang Mede? Ang Bibliya nagatala og tulo ka tawo nga nagdala sa ngalan nga Darius. Una, adunay Darius ang Mede nga makita sa atong yugto, gawas pa sa Daniel 6:1, 6, 9, 25, 28; 9:1; 11:1. Ang ikaduha nga tawo mao si Darius ang hari, o Darius hari sa Persia, gihinganlan diha sa Ezra 4:5, 24; 5:5–7; 6:1, 12–15; Haggai 1:1; 2:10; Zechariah 1:1, 7; 7:1. Siya masnailhan diha sa kasaysayan isip Darius I, Darius Hystaspes o Darius the Great, ig-agaw ni Cyrus the Great. Siya namuno isip hari sa Persia gikan sa 521 hangtod sa 486 B.C. Ang ikatulong reperensiya mao kang Darius ang Persian diha sa Nehemiah 12:22. Kini mao si Darius Codomannus o Darius III, ang katapusang hari sa Persia, kansang imperyo napukan ni Alexander the Great. Dili si Darius I ni si Darius III mao si Darius ang Mede sa Daniel 5:31.

Ang Kasulatan nagadason nga pulos ang mga Mede ug ang mga Persian mihimo og usa ka mahinungdanong tahas diha sa pagkalaglag sa Chaldean nga Imperyo.

“Sanglit tan-awa, Ako [Dios] magpalihok ug magpadangat batok sa Babylon
Sa usa ka dakong-panon sa inilang kanasuran gikan sa yuta sa amihanan.”
(Jeremiah 50:9a)

Kini maglakip dili lamang sa kasundalohan ni Cyrus, kundili sa mga kasundalohan sa Median nga hari si Astyages ug si Croesus sa Lydia, kang kinsa si Cyrus mipildi. Ang Jeremiah 50 ug 51 maghulagway sa mismong pagkalaglag sa Babylon sa pipila nga detalye.

Ang GINOO miaghat sa espiritu [ang motibasyon] sa mga hari sa mga Mede,
Tungud kay ang Iyang katuyoan maoy batok sa Babylon sa pagguba niini.
(Jeremiah 51:11b)

Labot pa si Isaiah nagakompirmar nga si Cyrus mao ang dinihugan sa GINOO og kang kinsa ang Dios misulti,

Sa ingon-niini nagasulti ang GINOO ngadto ni Cyrus nga Iyang dinihugan,
Kang kinsa Ako midala pinaagi sa toong kamut,
Alang sa pagbuntog sa kanasuran nga nag-una kaniya. (Isaiah 45:1a)

Ang Kasulatan sa tukma nga mipropesiya sa makasaysayanong mga hitabo kaniadto pa sa wala pa sila mahitabo. Sumala sa pulos bibliyanhon ug makasaysayanong mga talaan, ang Chaldea napukan ngadto sa mga Mede ug sa mga Persian. Ang kasundalohan nga miilog sa Babylon gipamunoan ni Gobryas, usa ka Persian nga heneral sakup ni Cyrus, samtang ang tawo kinsa mipuli sa pamunoan sa Chaldean nga Imperyo mao si Darius, usa ka Mede.

Bisan pa og daghang magsasaysay ang misulay sa pagpaila niining duha ka lalaki ingon nga usa ug mao rang tawhana, sila lahi sa usag-usa. Ang Daniel 9:1 nagadeklarar sa walay pagpanaghap nga si Darius mao “ang anak-lalaki ni Ahasuerus [usa ka titulo alang sa hari o magmamando, sama sa czar o caesar], gikan sa Median nga kaliwat,” usa ka harianong tawo. Kini nga kamatuuran natino pinaagi sa Hudiyong magsasaysay, si Josephus:

Kadto, niadtong-tungura, ingon sa atong nahibal-an gikan sa kasaysayan, mao

diin ang katapusan sa mga kaliwat ni Haring Nebuchadnezzar miabut. Niining-higayona si Darius, kinsa uban sa iyang paryente nga si Cyrus mitapos sa Babylonian nga soberanya, anaa sa iyang ikasaysentay-dos nga panuigon sa dihang iyang gisakmit ang Babylon; siya maoy anak-lalaki ni Astyages apan gitawag sa laing ngalan diha sa mga Griyego.⁹⁸

Ang harianong kabanayan sa mga gingharian sa Media ug Persia suud nga kabanay pinaagi sa usa ka sinabutang kaminyoon nga gipatigayon sa Median nga hari, si Astyages. Iyang gipakasal ang iyang anak-babaye, si Mandane, ngadto ni Cambyses, Hari sa Anshan. Kini nga kaminyoon milalang ni Cyrus the Great, Hari sa Anshan, kinsa sa wamadugay nahimong hari sa Persia. Si Astyages sa ingon-usab adunay usa ka anak-lalaki—si Darius Cyaxares II. Siya mao si Darius ang Mede niining yugtoa ug ang uyoan ni Cyrus the Great.⁹⁹

Si Cyrus migugol og diyutay nga panahon ngadto sa Babylon human sa iyang pagkailog. Siya mibilin sa trono ngadto sa harianong pag-amuma sa iyang uyoan, si Darius. Alang sa dugang pang paglig-on niini nga alyansa, si Cyrus mipakasal sa anak-babaye ni Darius. Kapin kun kulang sunud sa duha ka tuig, sa kamatayon ni Darius, si Cyrus mihiusa sa duha ka gingharian ug midawat sa iyang-kaugalingon sa titulo nga Hari sa Persia.

Ang tanang panghitabo sa Daniel 6 nahitabo sulud sa gidugayon nga duha-ka-tuig atol sa paghari ni Darius ang Mede. Ang Chaldean nga Imperyo nabuntog sa plata nga “dughan ug mga bukton” sa imahen gikan sa bisyon ni Nebuchadnezzar (Daniel 2:32). Ang mga bukton mirepresentar sa duha ka gingharian sa Media ug Anshan nga niadtong-panahona naglangkub ngadto sa dughan nga plata—ang gamhanang Persian nga Imperyo. Ang Dios migamit sa Persia alang sa paglaban ug pagpanalipod sa iyang katawhan. Atol sa duha ka gatos katuig nga gidugayon sa imperyo, ang mga Hudiyo nakasinati sa ilang bulawanong katuigan.

Sumala sa bibliyanhong istorya, si Nebuchadnezzar ang bugtong natawo-pag-usab nga hari sa Chaldean nga Imperyo. Bisan pa niana, ubus sa Persian nga mga magmamando adunay usa ka kahinulngang hilig mahitungud sa nahimugso-pag-usab nga liderato. Sa panahon ni Isaiah, si Cyrus natudlo isip ang “dinihugan” sa Ginoo, ang bugtong higayon nga ang Ginoo migamit niadtong termino alang sa usa ka hentil nga magmamando. Sa dayag siya usa ka magtotoo kaniadtong pa sa wala pa niya gihiusa ang Persian nga Imperyo. Si Cyrus nahisgotan sa daghang higayon diha sa Kasulatan isip ang espesyal nga sulugoon sa Ginoo (2 Cronicas 36:22–23; Ezra 1:1–4; Isaiah 44:28; 45:1–5).

Ang pagkakabig ni Darius ang Mede natala diha sa Daniel 6. Si Darius ang Mede maoy saysentay-dos anyos ang panuigon sa dihang siya “midawat sa gingharian” (Daniel 5:31). “Midawat” mao ang pael perfect sa Chaldean nga pulong *qabbel*, usa ka reperensiya ngadto sa pagkatudlo ni Darius isip haliling-magmamando sa Babylon. Sa wala pa si Cyrus mibiya paingon sa Ecbatana, siya mitugyan sa politikanhong pamunoan sa Babylon ngadto sa iyang uyoan, si Darius, ug mipiyal sa sundalonhong administrasyon ngadto sa takus nga pag-atiman ni Gobryas.

98. Gihubad gikan ni Flavius Josephus, *The Antiquities of the Jews*, x.11.4.

99. Tan-awa sa sinulat-ubus-sa-panid 43.

PAGHUGPONG-PAG-USAB SA USA KA IMPERYO

Kini daw maayo [*shephar*] alang kang Darius sa pagtudlo og 120 ka satrap ngadto sa gingharian, aron nga sila magabantay sa tibuuk gingharian. (Daniel 6:1)

Ang peal perfect sa *shephar*, “makapahimuut, madawat,” nagatumbok nga si Darius sa iyang-kaugalingon wala mihan-ay sa plano alang sa administrasyon sa gingharian; siya miaprobar lamang niini. Kini tingali nalaraw ni Cyrus sa wala pa siya mibiya sa Babylon. Ang pulong “mga satrap” usa ka hinubad sa Griyegong pulong (*satrapes*, gikan sa Septuagint) ug nagakahulugan og “magbalantay, guwardiya.” Ang kanhi Chaldean nga Imperyo nahugpong-pag-usab ngadto sa 120 ka probinsiya, ang matag dapit gipangunahan sa usa ka satrap o gobernador.

Ug labaw kanila ang tulo ka komisyonado [*sarkin*] (nga si Daniel usa kanila), nga kining mga satrap mahimong maytulubagon ngadto kanila, ug aron nga ang hari dili makasinati og kadaot. (Daniel 6:2)

Ang responsibilidad alang sa administrasyon dugang gitugyan pinaagi sa pagbahinbahin sa 120 ka satrap ngadto sa tulo ka grupo nga may kwarenta matag-usa. “Labaw kanila ang tulo ka komisyonado” (*sarkin*) o pangulong mga gobernador maoy gitudlo, “nga si Daniel usa kanila.” Sa kapitulo 5, si Belshazzar miganti ni Daniel pinaagi sa pagtuboy kaniya ngadto sa ikatulo nga magmamando sulud sa gingharian. Wala siya makaamgo unsa ka dali si Daniel ang mahimong nabilin sa adunay taas og ranggo sa Chaldean nga Imperyo. Ang Dios wala magbutyag kanato sa mga detalye sa pagpalingkawas ni Daniel niadtong gabii nga nalaglag ang Chaldean nga Imperyo.

Ang kasaysayan nagatala nga si Cyrus mipabiling buhi kang Nabonidus.¹⁰⁰ Bisan og napanalanginan sa abilidad ug kalantip-sa-salabutan, si Nabonidus sa tataw walay dugang katungdanan diha sa administrasyon sa gihugpong-pag-usab nga imperyo. Si Daniel, dili si Nabonidus, ang natudlo nga usa sa “tulo ka komisyonado” aron nga ang hari “dili makasinati og kadaot”—kadaot sa panalapi. Kining maalamon nga plano mipaniguro sa kaepektibo sa administrasyon sa halapad nga teritoryo sa Persia ug mipanalipod sa ekonomiya sa nasod.

ESPIRITUHANONG PAGKAMATINUMANON GIPAUMENTO

Unya [*edayin*] kini si Daniel misugod [*hawa*] pagpaila [*netzach*] sa iyang-kaugalingon lakip sa mga komisyonado ug mga satrap tungud kay siya mihuput sa usa ka talagsaong espiritu [paghatag-katakus sa Balaang Espiritu], ug ang hari miplano sa pagtudlo kaniya nga labaw sa tibuuk gingharian. (Daniel 6:3)

100. Si Nabonidus (556–539 B.C.) mao ang umagad-lalaki ni Nebuchadnezzar, naminyo ngadto ni Nitocris, ug kaubang-magamando ni Belshazzar.

Ang Chaldean nga adberbiyo *'edayin*, gihubad og “unya,” mahimong basahon og “sa maong panahon.” Kini nga malukpanong pulong nagahatag og lugway sa matag hitabo gikan sa higayon nga si Gobryas nangulo sa Persian nga mga tropa paingon sa dapit sa bangkete ni Belshazzar hangtod sa bersikulo 3 sa Daniel 6.

Ang mga kalampusan ni Daniel alang sa Chaldea, gawas pa sa iyang espirituhanon nga kahimtang, namatikdan gilayon; ug si Cyrus, sa iyang-kaugalingon usa ka magtotoo, mikonsiderar sa espirituanong pagkahamtong ni Daniel nga usa ka importanteng bahandi alang sa iyang administrasyon. Si Daniel natuboy ngadto sa taas nga ranggo, una ni Belshazzar ug sunud pinaagi nila Cyrus ug Darius. Ang iyang talagsaon nga kalampusan sa pagdumala sa gingharian pagasabton gayud sumala sa bibliyanhong mga prinsipyo. Kon wala ang divine nga kusog si Daniel dili gayud unta magmalampuson. Kon kini dili pa promosyon gikan sa Dios, si Daniel dili gayud makauswag.

Ang Dios nagapauswag sa andam nga mga magtotoo. Si Daniel gipalahutay pinaagi sa pagkat-on ug paggamit sa doktrina sa Bibliya ngadto sa iyang mga sirkumstansiya. Siya mitagad sa kinabuhi, sa iyang mga problema ug mga kasulbaran gikan sa divine nga panglantaw; sa wayduhaduha siya andam na alang sa paglambo. Gumikan niini nga rason ang Ginoo mipanalangin ni Daniel pinaagi sa usa ka labing mapasundayagon nga paagi. Ang Pulong nagasaysay nga “kini si Daniel misugod pagpaila sa iyang-kaugalingon.” Ang peal perfect sa punghok “aron nga” (*hawa'*) plas ang hithpaal participle sa *netzach* nagapaila sa konsepto nga hawud. Ang hithpaal pangkaugalingon ug nagapasabut sa kang Daniel nga “pagpaila sa iyang-kaugalingon” pinaagi sa Pulong.

Baynte-tres ka tuig ang nakalabay sukad sa kamatayon ni Nebuchadnezzar. Si Daniel, kuntento sa pagpuyo nga maylabot sa pagkadili-inila samtang sa makausa siya nakatagam-tam sa pagtagad-sa-katawhan, migugol niadto nga katuigan alang sa makugihong pagtoon sa mga Kasulatan. Atol niadto nga hugna sa panahon dugang pang mga bisyon maoy gibutyag ngadto kaniya (Daniel 7—8). Ang aplikasyon alang niining bag-o nga propesiya bahin sa doktrina nga natigum na sulud sa iyang kalag misugyot ni Daniel sa pag-ila nga ang mga hitabo maoy nagpanghitabo sumala sa divine nga plano.

Si Daniel sa kapin kun kulang katorse sa panahon nga siya nasikup niadtong 605 B.C. (Daniel 1), naghatag sa petsa sa iyang pagkahimugso ca. 620 B.C. Sa higayon nga ang paghugpong-pag-usab sa imperyo ilalum ni Darius natuman niadtong 538 B.C., si Daniel malagmit gayud nga siya mga otsentahon. Ang waykatapusang prinsipyo sa Mga Salmo 92:14 nagatungha diha sa Daniel 6:3: Bahin sa pangalagad sa Dios ang pangidaron dili makasanta sa promosyon ug kalampusan. Si Daniel napauswag.

Sila mohatag og bunga gihapon sa tigulang nga pangidaron;

Sila mapuno sa duga ug sa hilabihan ka lunhaw [idyom alang sa lagsik ug mauswagon]. (Mga Salmo 92:14)

Dugang mga ehemplo niini nga prinsipyo makaplagan diha sa kamabungahon ug promosyon sa laing duha sa Karaang Testamento nga mga bayani, sila Joshua ug Caleb. Sulud sa kwarenta ka tuig nga gidugayon si Joshua ang ayudante ni Moses; siya kuntento sa pagpabilin diha sa landong sa bantugang lider sa mga Hudiyo hangtod nga ang Dios mipauswag kaniya ngadto sa usa ka dapit sa pagkainila (Joshua 1:1—9). Si Caleb otsentay-singko anyos ang panuigon sa dihang siya midaog sa usa ka makapahingangha nga

sundalonghong kadaugan batok sa Anakim (mga higante) ug miangkong sa iyang pahat sa Gisaad nga Yuta (Joshua 14:6–14). Bisan sa pagkadili-inila ang espirituhang pag-uswag nila Caleb ug Joshua wala gayud maluya; ang Dios mipauswag kanila. Ang Kasulatan sa makadaghan nagabalikbalik nga ang divine nga promosyon nagasangkap lamang sa matuod nga kalampusan ug kalipay alang sa magtotoo.

Ang pagtuboy sa Dios kang Daniel misangpot “tungud kay siya mihuput sa usa ka talagsaong espiritu.” Kini nga pamahayag nagapasabut dili lamang ngadto sa naghatag-katakus nga Balaang Espiritu (Daniel 5:12) kundili usab ngadto sa kalag ni Daniel—usa ka kalag nga napuno sa doktrina sa Bibliya. Kini nga hamiling tawo mihuput sa dimapildi nga kombinasyon sa doktrina nga nagpuyo sulud sa iyang kalag ug sa gahum sa Espiritu nga naglihok diha sa iyang kinabuhi. Uban niining labaw-sa-kinaiyahan nga panag-abin si Daniel o si bisan-kinsang magtotoo maoy armado alang sa epektibong pangalagad.

Tungud sa dikadudahang pagkamasaligan ug liderato nga kapabilidad ni Daniel, si Haring Darius “miplano sa pagtudlo kaniya nga labaw sa tibuuk gingharian.” Dugang pa kang Daniel, usa ka Hudiyo nga may harianong kaliwatan, ang nagmando nga pamunoan-sa-tulo sa nabuntog nga Imperyo sa Chaldea gilangkuban sa Persian nga sundalonghong administrador, si Gobryas, ug ang Median nga lungsuranong administrador, si Darius Cyaxares II. Si Daniel sa iyang-kaugalingon natudlo nga pangulo ngadto sa panggobyerno nga organisasyon sa gingharian.

PANGABUBHO NAGAIMBENTO OG USA KA SUMBONG

Unya ang mga komisionado ug mga satrap misugod pagsulay [*be'a*] sa pagpangita [*shekach*] og usa ka pasikaran sa sumbong batok ni Daniel labot sa gobyernong kalihukan; apan sila wala makakita [*yeki*] og pasikaran sa sumbong o *ebidensiya* sa pangurakot, tungud kay siya matinud-anon, ug walay kadanghag o pangurakot nga *mahimong* makit-an diha kaniya. (Daniel 6:4)

Ang kasina sagad mahitabo sulud sa palibot sa usa ka malampuson kaayong tawo. Samtang ang mga ngalan sa taas-og-ranggo nga mga sakop ni Daniel wala nato hiilhi, ang ilang wapagkahimuut diha sa harianong pagpili sa mga katungdanan maoy maila. Ang ilang pangabubho gipahungaw batok ni Daniel, ang tagagawas. Duha ka mahimong hinungdan sa pagkawala-mahimuut tali “sa mga komisionado ug mga satrap” mao ang kaliwatanong kapanulundanan¹⁰¹ ni Daniel ug ang tulin nga promosyon ni Daniel, usa ka wahiilhing Chaldean nga administrador, nahiuna sa Persian nga hamiling-katawhan. Sa wayduhaduha, ang ilang wayhinungdan nga mga pangabubho maoy usa ka dikalikayan nga resulta sa ilang pagsalikway sa awtoridad ni Daniel. Ang operasyon sa kinaiyang makasasala wala mausab sulud sa mga siglo. Bisan gani karong-panahona ang rebelyon batok sa awtoridad nagatuhup sa matag kahimtang sa atong katilingban ug nagpagubot niining nasura.

Ang pangabubho mihilo sa mga kalag sa duha ka laing “mga komisionado” ug sa “120 ka satrap” (Daniel 6:1). Ang tanan mipahinunot niining mabangis nga sala sa panghuna-

101. Thieme, *Kontra-Semitismo*.

huna. “Misugod pagsulay” mao ang peal active participle sa *be’a’* ug nagahulagway sa makapadasig nga hinungdan diin ang usa ka sala sa panghunahuna mamahimong usa ka hinagiban nga makadaot. Ang haphel infinitive sa *shekach* nagakahulugan sa causative nga punglihok “sa pagpangita” o “sa pagbaton.” Ang katuyoan niadtong masinahon nga mga opisyal mao “sa pagbaton” og bisan-unsang pasangil alang sa pagpasakag-sumbong kang Daniel.

Ikaw tingali mangandoy og kabantog o pag-uyon alang sa imong-kaugalingon. Apan kon ang imong ambisyon napakyas gumikan sa uban ug nagapabilin alang sa pagsakit sa imong kalag, ang linugdangan nga mga sala sa panghunahuna mahimong magpasiugda og pangdaot-sa-dungog, panglibak, o hasta gani kapintas. Sa ingon-usab kining daotan nga katawhan mitingub sa ilaha mismo nga kaugalingong-minugna nga kagul-anan; samtang sila mipadayon sa pagdasig sa pangabubho ug pagdumut ngadto kang Daniel, “sila wala makakita og pasikaran sa sumbong.” “Wala makakita” mao ang haphel infinitive sa *yekil* nga nagkahulugan og sila “wala makahimo”; tanan nilang paningkamot napakgang pinaagi sa matinud-anong binuhatan ni Daniel sa katungdanan.

Pagkapakyas gayud kanila sa pagkasina sa maayong suwerte sa usa-ka-tawo kinsa sa hingpit walay daotang-tinguha. Ang doktrina sa Bibliya nga nagpuyo sulud sa kalag nagapahimo sa usa ka magtotoo sa paglihok nga labaw pa sa iyang tawhanong abilidad. Samtang si Daniel mihuput og kinaiyanhong katakus diha sa pagbulot-an sa administrasyon, doktrina ang mihatag kaniya sa matuud nga kinaadman ug kahenyo.

Kini nga mga satrap wala makakita og sayup diha sa usa-ka-tawo kinsa milihok sa kanunay sulud sa dugukan sa divine nga desinyo. Sila dili makalimud nga si Daniel “matinud-anon.” Wala bisan makausa nga si Daniel miduhaduha sa abilidad sa Dios alang sa paggiya sa iyang kinabuhi o sa kalihukan sa imperyo. Pagkamatinumanon mao ang prinsipyo sa matuud nga Kristohanong pangalagad nga gidasig pinaagi sa doktrina sulud sa kalag ug gigamhan sa Balaang Espiritu. Ang bugti sa matinud-anong dibosyon gisaysay diha sa Mateo:

“Iyang agalon miingon ngadto kaniya, ‘Maayong pagkabuhat, buutan ug matinud-anong ulipon; ikaw nagmatinud-anon diha sa diyutay nga mga butang, ako mohimo kanimo nga magbalantay sa daghang butang, pag-apil sa kasadya sa imong agalon.’” (Mateo 25:21)

Ang abubhoan nga katawhan mabangis ug waykalooy. Sila walay pagbati nga makapahimuut ug walay kakalma. Talagsa ra sa usa ka tawo nga maghambin niining daotan-nga-tinguha sa walay pagbuhat og usa ka sunud nga lihok sa panimalus. Sa wayduhaduha kini nga “mga komisionado” ug mga satrap” wala mipugong sa ilang antagonismo paingon sa dili-maayong pagtagad batok kang Daniel. Sila sa madasigong nakigkumbuya aron nga siya mapapha gikan sa katungdanan. Unsaon man nila pagmaneho sa ilang laraw-sa-pangdaot? Sila mag-usisa og maayo sa tanang desisyon ni Daniel alang sa pagpangita og usa ka sayup. Siya mapaubus sa wayhunong nga pagpaniid uban sa pagdahum nga makakita og usa ka rason sa pagmatuud kaniya nga mabudhion ngadto sa hari. Si Daniel ba hayon makigkumbuya uban sa mga Chaldean alang sa pagbuntog sa bag-ong mga magmamando? Sa bisan-unsang paagiha, ang tanan nga intriga misangpot sa wala, ug ang iyang malarawanong mga kontra kinahanglan magadawat nga “walay kadanghag o

pangurakot *nga* makit-an diha kaniya.”

Unya kining mga tawhana miingon, “Kita dili gayud makakita og bisan-unsang kapasikaran sa pasangil batok niining Daniel gawas kon kita mangita *niini* batok kaniya mahitungud sa balaod sa iyang Dios.” (Daniel 6:5)

Adunay usa ka paagi nga bukas pa: Si Daniel malagmit masulud sa lit-ag mahitungud sa espirituhanong mga aktibidad—usa ka maigmat nga lit-ag ang gilaraw sa desperado ug mapanimaslon nga mga hunahuna. Si Daniel wala mitago sa iyang pagtoo. Sa walay pagduda, siya nakaproklamar sa mensahe sa Ebanghelyo ngadto sa kadaghanan niining mga tawhana. Pinaagi ra sa makanunayong testimonya ni Daniel sila gayud makahibalo nga ang iyang pagkamaunongon maoy kinaunhan ang Dios. Tingali sa paggamit “sa balaod [doktrina] sa iyang Dios” ilang makombinser ang hari sa pagkadimatinumanon ni Daniel ngadto sa lagda sa mga Mede ug sa mga Persian.

Maingon nga si Kristo gitintal ni Satanas diha sa Mateo 4, busa ang tanang magtotoo kinsa nakaabut sa espirituhanong pagkahamtong makapaabot gayud og mga ataki sa dili madugay. Si Daniel nakasagang sa susamang mga paghapak sa nangaging-panahon ug sa hamubong panahon malambigit gayud diha sa laing panagsangka nga maylabot sa anghelanong away.¹⁰²

SALA NAGAPANGANAK OG SALA

Unya-dayon kini nga mga komisionado ug mga satrap miduul sumala sa gikasabutan ngadto sa hari ug misulti ngadto kaniya sama sa mosunud: “Haring Darius, mabuhi sa waykatapusan! (Daniel 6:6)

“Ang tanan nga mga komisionado sa gingharian, ang mga pangulo-sa-departamento ug ang mga satrap, ang taas nga mga opisyal ug ang mga gobernador nagkasinabot sa dungan nga ang hari kinahanglan magpatukod sa usa ka istatuwa ug magpatuman sa usa ka mando nga si kinsa kadtong nagahimo sa usa ka petisyon ngadto sa bisan-unsang diyos o tawo gawas kanimo, O hari, sulud sa treynta ka adlaw, itambog gayud sulud sa pinuy-anan sa mga liyon.” (Daniel 6:7)

Sa dihang ang usa ka plano namugna sa nanagkunsabo nga mga dakodako niining laraw-sa-pangdaot, ang mga magmamando mipatawag sa usa ka opisyal nga tigum atubangan sa hari alang sa pag-agni kaniya sa “pagtukod og usa ka istatuwa.” Sila mitimbaya kaniya uban sa protokol nga katahuran: “Haring Darius, mabuhi sa waykatapusan!” Ang pagdaghan sa mga sala sa panghunahuna niining-tungura makit-an diha sa usa ka dayag nga sala—pagpamakak! Ang pagkamahingusgon nga ang tanan “nagkasinabot sa dungan”

102. Ang anghelanong away mao ang dimakitang pakiggubat tali sa Dios ug Satanas, gipasilaub sa una-sa-kasaysayan nga pag-alsa ni Satanas ug usa-sa-tulo ka bahin sa mga anghel, nga masulbad pinaagi sa pagbuhat sa katawhan ug sa nagpadayon nga espirituhanong pakiggubat sa tawhanong kasaysayan. Tan-awa sa Thieme, *Ang Anghelanong Away; Satanas ug Demonismo*, 1–7.

usa ka tataw nga pagtuis sa mga kamatuuran nga gidesinyo alang sa pagtago sa laraw-sa-pangdaot. Adunay duha-ka-pilo nga pruyba: Una, si Daniel sa wayduhaduha wala maa-pil o makonsulta bahin niining butanga. Ikaduha, kini gayud usa ka kinaiyanhong dima-tuman nga butang sa tanang nagkalainlain nga administratibo ug sundalonhon nga mga magmamando sulud niining halapad nga imperyo alang sa pagtagbo sa susamang panahon sa walay langan mahitungud sa usa ka gikauyonang desisyon diha sa bisan-unsang hilisgutanan.

Ang ordinaryong balaod mahimong mausab, apan ang usa ka harianong “balaod” magabutang gayud niining bag-o nga dekrito sulud sa kategoriya sa bug-os nga balaod sa mga Mede ug mga Persian. Ang basihanan niining klaseha sa balaod maoy talagsaon tungud kay:

1. Kini kinahanglan mapirmahan sa hari mismo;
2. Sa higayon nga ang usa ka balaod madasonan, ang balaod dimabakwi ug parehong magamit batok sa hari ug sa ordinaryong-tawo.

Sa wayduhaduha ang tinagong-laraw sa pagpapha ni Daniel napahimutang og maayo. Ang iyang pagbuhat sa pag-ampo makatulo sa usa ka adlaw nahibaloan-pag-ayo, ug ang pagdili batok sa mga petisyon ngadto ni bisan-kinsa gawas sa hari sulud sa treynta ka adlaw seguradong maglaang ni Daniel sulud sa ilang lit-ag.

Kining mga tawhana mibalhin sa ilang mga sala sa panghunahuna ngadto sa dayag nga pagpanimalus ug mitakod niadtong anaa sa ilang palibot. Si Darius namansahan pinaagi niining masinahon nga pagsulay sa pagguba ni Daniel. Pinaagi sa pagdugang og “gawas kanimo” ang mga naglaraw-sa-tago miapelar ngadto sa garbo-sa-kaugalingon ug kaibog sa gahum sa hari. Ang dimasukud nga pag-uyon sa publiko maoy usa ka dimapugngang tentasyon diin daghan ang mahimong biktima. Si Darius dili eksepsiyon. Kamapahitas-on ug kaarogante ang iyang nag-unang mga dapit sa kahuyang. Siya sa wadamha misulud sa lit-ag nga sila sa maampingon kaayong mitagik alang sa pagbitik ni Daniel.

Ang paghisgot sa “pinuy-anan sa mga liyon” isip usa ka paagi sa silot sa kamatayon sulud sa Persian nga Imperyo maoy usa ka importanteng pasikaran diha sa makasaysa-yanong-hitabo sa Libro ni Daniel. Ang mga Babylonian ug mga Chaldean migamit og kalayo isip usa ka masilutong paagi (Daniel 3) tungud kay sila dili mga magsisimba sa kalayo. Ang mga Persian, hinoon, misimba sa usa ka diyosdiyos sa kalayo diha sa ilang panteyon. Tungud-niini, imbis nga sunugon sila migamit sa pinuy-anan sa mga liyon isip ilang paagi sa silot-sa-kamatayon.

Sulud sa tanang siglo ang silot sa gikaingon o nahinabo nga mga krimen migamit og daghang matang, kadaghanan niini sa makalilisang nga kasakit. Apan, ang magtotoo nga nasunupan sa doktrina dili kinahanglan nga mahadlok sa maong mga kadaotan. Siya mapanalipdan sa Ginoo taliwala sa dimatarong nga mga sirkumstansiya, bisan kon siya nagaatubang sa pinuy-anan sa mga liyon o sa hudno sa kalayo. Ang Dios nagapalingkawas sa mga magtotoo gikan o pinaagi sa mga kalit-nga-kalisdanan sa kinabuhi. Bisan kon ang Dios wala nagaluwas sa lawasnon kundili nagatugot sa kamatayon sa usa ka magtotoo, ang Iyang panimpo ug kinaadman sa kanunay perpekto.¹⁰³

103. Thieme, *Victory over Death*.

ANG DEKRITO SA HARI

“Karon, O hari, palig-ona ang mando ug pirmahi ang dokumento aron nga kini dili [*la*] mahimong usbon, sumala sa balaod sa mga Mede ug mga Persian, nga dili mahimong bakwion.” (Daniel 6:8)

Busa si Haring Darius mipirma sa dokumento, nga mao, ang mando. (Daniel 6:9)

Sa dihang sila nakatumotumo og usa ka pundasyon sa mga bakak alang sa ilang malimbungon nga plano, ang talamayon nga hamiling-katawhan mihangyo kang Darius sa “paglig-on [aphel imperfect sa *qum*] sa mando ug pagpirma [peal imperfect sa *resham*] sa dokumento.” Kini nga dekrito nasugyot lamang alang sa paggun-ub sa usa ka tawo, usa ka buhat sa hingpit nga paglapas sa mga balaod sa divine nga katukuran. Ang tanang gipalabang-nga-balaod kinahanglan madesinyo alang sa proteksiyon sa kadaghanan sa mga lungsuranon. Si Darius nailad. Kon siya naghunahuna pa sa waypihig imbis nga malupig pinaagi sa ulog-ulog sa iyang mga tig-alagad, siya gayud unta makaila sa sayup nga hinungdan likud niining gipalabang-nga-balaod. Ang gingharian wala masilbihi og tarong pinaagi sa dinaliang hukum ni Darius.

Ang tibuuk sugyot dili lamang wamahisubay sa balaodnong paagi, kundili sa ingon-usab nahasupak sa maayong administrasyon. Usa ra ka tawo nagproseso sa tanang petisyon sulud sa treynta ka adlaw magsangpot lamang ngadto sa usa ka dikapugngan nga pagkabungkag diha sa panggobyernong makinarya niining dako-kaayo nga imperyo. Sa tataw, ang pag-uyon nga kaibog sa hari nabaid kaayo sa hingpit gumikan kay siya milihok lamang sulud sa dugukan sa iyang mga emosyon. Kini mihimo kaniya nga waykatakus sa pagbuhat og dimapihigong mga desisyon—ang mismong reaksiyon nga ang mga tiglaraw-og-pangdaot milaum nga mahitabo sa dihang sila milaraw niini nga lingla.

Pinaagi sa pagpahinunot niini nga dekrito, si Darius mipataas sa iyang-kaugalingon ngadto sa labaw nga kahimtang sa pagano nga pagkadios. Siya mipaaron-ingnon isip ang representante ni Ormazd, ug sumala sa heathen nga kostumbre sa mga Persian, ang iyang balaod mahimong bug-os gayud.¹⁰⁴ Magsugod, sulud sa trenta ka adlaw ang gobyerno sa imperyo mahunong sa paglihok ug ang kagawasan sa rilihiyon matapos.

Gumikan kay si Cyrus mitugyan-og-gahum ni Darius alang sa pagdumala sa kalihukan sa gingharian, ang pirma sa haliling-magmamando maoy gikinahanglan alang sa pagkamugna sa gisugyot nga dekrito ingon nga balaod sa nasod. “Sa pagbakwi” mao ang peal imperfect sa ‘*ada*’. Ang pagdugang sa kinalig-onang negatibo nga *la*’ nagatumbok nga, sa higayon nga matala, ang balaod dili na mahimong mapapas pinaagi sa bisan-unsang matang sa awtoridad. Nabutaan sa megalomania ug kaibog sa gahum, si Haring Darius mipirma ug mitala sa mando.

104. Ormazd o Ahura Mazda mao ang kinatas-ang diyosdiyos, “Maalamong Ginoo,” diha sa relihiyosong sistema sa Iranian nga maalamong si Zoroaster. Tan-awa sa *Encyclopaedia Britannica*, 1970 ed., s.v. “Ahura Mazda” ni Jacques Duchesne-Guillemin.

ESPIRITUHANONG KALIG-ON NI DANIEL

Karon sa dihang si Daniel nasayod nga ang dokumento napirmahan, siya misulud sa iyang balay (niining-tungura sulud sa iyang lawak sa ibabawng-bahin siya adunay mga bintana nga bukas paingon sa Jerusalem); ug siya mipadayon sa pagluhod makatulo sa usa ka adlaw, nag-ampo [tze/a] ug nagpasalamat atubangan sa iyang Dios, sama sa iyang paghimo sa nangagi. (Daniel 6:10)

Sa dihang si Solomon mipahinungud sa templo diha sa 1 Mga Hari 8:22–53, iyang giampo nga ang Ginoo dili unta mahikalimot sa mga saad nga gihimo alang sa iyang amahan, si David. Apan kon ang ikalimang liyok sa disiplina mapahamtang ngadto sa mga Hudyo, kadtong kinsa nadala ngadto sa kaulipnan gimandoan sa “pag-ampo ngadto Kaniya [nag-atubang] paingon . . . sa balay [ang templo] nga akong natukod” (1 Mga Hari 8:48). Gumikan-niini si Daniel mituman sa divine nga kamandoan: Ang mga bintana sa iyang lawak giablihan “paingon sa Jerusalem.” Si Daniel misunud sa sundanan sa Mga Salmo 55:

Sa gabii ug buntag ug sa udto, ako moreklamo ug magbagutbot [matinud-anong pag-ampo],
Ug Siya mopatalinghog sa akong tingog. (Mga Salmo 55:17)

Ang deklarasyon sa bersikulo 10 mahitungud sa pagkakaplag ni Daniel sa bag-ong balaod mipaila nga si Daniel wala nalambigit diha sa pagsulat niini nga dekrito ni siya anaa sa palasyo sa higayon nga ang sugyot gipasundayag ngadto sa hari. Kon siya nakatambong pa, siya malagmit magapasang-at og usa ka protesta. Ang punglihok nga “nahibalo” mao ang peal perfect sa *yeda*’ ug nagahulagway sa hingpit nga panabut. Sa higayon nga si Daniel nasayod niining bag-o nga harianong balaod, siya dihadia nakahibalo sa pasabut: Ang dekrito sa laktod gipunteriya alang sa iyang kadaot.

Isip ang kinatas-an og ranggo nga opisyal sulud sa imperyo ilalum ni Darius, si Daniel makapalingkawas gayud sa iyang-kaugalingon gikan sa iyang kakulian. Siya makahatag unta og makatarunganong-katin-awan: “Kini tingali maampingon alang kanako sa pag-ampo sa sekreto niining mosunud nga treynta ka adlaw. Labot pa, kon ako mabutang sa kamatayon, ako dili na makasilbi sa Ginoo. Ang Dios mosabut ra!” Siya makabuhay gayud niini, apan wala niya buhata! Si Daniel wala mahadlok ni mabalaka; siya nahibalo nga ang gerra iya sa Ginoo (1 Samuel 17:47) ug nga ang Dios maoy responsable sa mahimayaong posisyon ni Daniel. Kon ang iyang pagkakaran nga kahimtang sa kauswagan mabali, kini usab, maoy katungud sa Dios. Si Daniel sa hingpit nakasabut sa iyang mga kapilian. Siya mihimo sa usa ka desisyon: Siya magpadayon sa mao rang naandang-paagi sa pag-ampo nga iyang nasugdan sa dugay na.

Unsa may paagi sa kalihukan sa magtotoo sa dihang siya miatubang og pamalaod nga sukwahi ngadto sa mga balaod sa Dios? Kon ang mga balaod sa tawo nahisupak sa mga sugo sa Dios mahitungud sa pagwali-sa-ebanghelyo ug pagsimba, divine nga mga direktiba ang mag-una. Ang mga apostol Pedro ug Juan miatubang niini nga dilema sa dihang sila gidid-an sa Sanhedrin alang sa pagdeklarar sa Ebanghelyo ug sa mga doktrina ni Kristo (Mga Buhat 4:17–18). Sa waypagduhaduha, sila mitubag:

“Kon kini husto ba sa atubangan sa Dios alang sa pagpaminaw kaninyo imbis nga sa Dios, kamo ang maghukum; kay kami dili makahunong sa pagsulti og unsay among nakita ug nadungog.” (Mga Buhat 4:19b–20)

Sila mipadayon sa malahutayon sa ilang misyon ug mitugyan sa mga sangputanan ngadto sa mga kamut sa Ginoo.

Wala gayuy kompromiso. Ang matag magtotoo magbulag gayud sa iyang-kaugalingon gikan sa apostasiya. Kini tukma sa unsay gihimo ni Daniel: “Siya misulud sa iyang balay.” Ang maampoong kinabuhi ni Daniel usa ka pribadong butang tali sa iyang-kaugalingon ug sa Dios. Si Daniel gawasnon gayud unta sa pagsimba kutub sa iyang gitinguha nga may praybasi diha sa iyang kaugalingon nga pinuy-anan.

Ang prinsipyo sa praybasi mao ang proteksiyon sa Dios alang sa katungud sa tagsatagsa nga kabubut-on. Ang praybasi ug kagawasan mag-uban. Gawas kon ang usa ka lungsuranon nagalapas sa usa ka katilingbanong balaod, walay gobyerno ang adunay katungud sa paghilabut sa iyang pribado nga kinabuhi. Ang gobyerno nga nagayatak sa praybasi sa iyang mga lungsuranon nagalapas sa hinatag-sa-Dios nga kagawasan.

Makatulo sa usa ka adlaw si Daniel miampo sa masiboton-kaayo (pael participle sa *tzela*) “pagpasalamat” (aphel participle sa *yeda*). Kini nga dedikasyon alang sa pag-ampo mipadayag sa kompiyansa ni Daniel sa umaabot ug sa usa ka wayhunong nga selebrasyon sulud sa iyang kalag sa tanan nga nabuhat sa Dios alang kaniya mismo, ug alang sa mga Hudiyo sulud sa kaulipnan.

Ang Daniel 6:5 nagasaysay lamang nga ang mga kaaway ni Daniel milaum sa paggamit “sa balaod sa iyang Dios” batok kaniya. Ang Daniel 6:10 nagadugang sa tukma og unsay anaa sa ilang hunahuna. Ang katapusang pulongan sa bersikulo 10, “sama sa iyang paghimo sa nangagi,” sa literal nagalakip sa saysentay-otso ka tuig nga si Daniel nahilayo gikan sa Jerusalem. Ang makanunayon nga maampoong kinabuhi ni Daniel mihatag sa mga naglaraw-sa-tago og oportunidad sa pagbitik kaniya.

Samtang ang Kasulatan nagasaysay lamang sa mga linihokan ni Daniel, ang iyang panghunahuna taliwala niini nga krisis dili lisud sa pagsubay:

1. Si Daniel mitugyan sa problema ngadto sa Ginoo.

Ihatag ang imong palas-anon ngadto sa GINOO, ug Siya mopalahutay kanimo;

Siya dili gayud motugot nga ang matarong maluya. (Mga Salmo 55:22)

2. Si Daniel naokupar diha sa Ginoo pinaagi sa pagkutlo sa divine nga panglantaw sulud sa iyang kalag.

Paglipay sa imong-kaugalingon diha sa GINOO;

Ug Siya mohatag kanimo sa mga gitinguha sa imong kasingkasing.

Pagtugyan sa imong paagi ngadto sa GINOO,

Pagsalig usab diha Kaniya, ug Siya mobuhat niini. (Mga Salmo 37:4–5)

3. Si Daniel midawat sa tinagong-laraw batok sa iyang kinabuhi ingon nga usa ka

pagsulay gikan sa Ginoo. Siya mitugbang sa pagsulay diha sa kahibalo nga:

Kini usab nagagikan sa GINOO sa mga kasundalohan,
Kinsa nakahimo sa Iyang tambag nga dalaygon ug sa Iyang kinaadman nga
 dimaisip. (Isaiah 28:29)

4. Siya mipasalamat sa Dios alang niini nga krisis ug andam sa pagbuhat sa pagbuut sa Dios.

“Kini ang GINOO; pasagdi Siya maghimo sa unsay ingon og maayo alang Kaniya.” (1 Samuel 3:18b)

5. Si Daniel mipabiling kalma ug wamatugaw gumikan sa kabalaka kay siya mibutang sa iyang kompiyansa diha sa Ginoo.

Salig diha sa GINOO sa tibuuk nimong kasingkasing,
 Ug ayaw pagsandig sa imong kaugalingon nga panabut.
 Sa tanan nimong mga paagi pag-ila Kaniya,
 Ug Siya mohimo sa imong agianan nga matul-id. (Mga Proberbio 3:5–6)

6. Siya wala “mitalaw” (kalisang sa pangisip, Mga Hebreohanon 12:3b) kundili mipabilin diha sa “hingpit nga kalinaw.”

“Ang kalig-on sa hunahuna Ikaw mopabilin diha sa hingpit nga kalinaw,
 Tungud kay siya nagasalig diha Kanimo.
 Pagsalig diha sa GINOO sa kanunay,
 Kay diha sa DIOS ang GINOO, *kita adunay* usa ka malungtarong Bato.”
 (Isaiah 26:3–4)

7. Sa katapusan, si Daniel nagmadaugon diha sa iyang pagtoo-pahulay nga kinabuhi, masaligon diha sa kahibalo sa waykinutubang gahum sa Dios:

Ako mosinggit ngadto sa Dios nga Labing Gamhanan,
 Sa Dios kinsa nagapadangat sa *tanang butang* alang kanako.
 Siya mopadala gikan sa langit ug moluwas [mopalingkawas] kanako;
 Siya nagabadlong kaniya kinsa nagayatak ngari kanako. Selah.
 Ang Dios mopadala sa Iyang malumong-pagbati ug sa Iyang kamatuuran.
 (Mga Salmo 57:2–3)

Sama ni Daniel, tugoti ang Ginoo sa pagsulbad sa tanan nimong problema.

Hinumdumi nga si Daniel ang paboritong tig-alagad sa hari, apan kon siya makalapas sa balaod, siya dili makapaabot sa proteksiyon sa hari. Si Darius, sa pagkatinuud, magsulay sa paggamit sa iyang gahum alang sa pagpreserbar sa kinabuhi ni Daniel; apan tungud sa iyaha mismong madalidalion ug kulang-sa-kaalam nga desisyon si Darius mihimo sa

iyang-kaugalingon nga waygahum.

Unsa ang walay usa sa hari ni sa ubang mga magmamando masabti mao nga ang kinabuhi ni Daniel anaa sa mga kamut sa Ginoo (Mga Salmo 31:15). Kon ang tawhanong gahum nagadaogdaog, ang divine nga gahum nagapanalipod (Mga Salmo 33:9–11). Si Daniel nakalma tungud sa kahibalo niini nga prinsipyo ug mipadayon sa iyang relasyon uban sa Ginoo pinaagi sa pag-ampo, bisan pa og kini misukwahi sa dimakiangayong balaod nga gipirmahan ni Darius. Walay usa sa mga krisis ni sa mga kabug-at sa kinabuhi ang makaibut sa kalipay ug kalinaw sulud sa kalag ni Daniel. Ang doktrina labi pang matuud, labi pang importante alang kaniya kay sa pangagamhanan ug gahum sa hari. Sama nga siya nabuhi pinaagi sa Pulong, si Daniel andam sa pagpakamatay alang sa Pulong.

DANIEL NALAANG

Unya kini nga kalakin-an [*gubrayya*’, “mga bayani”] nagkasinabot [*regash*, “naghugup”] ug nakit-an si Daniel nga naghimo og petisyon ug pangamuyo atubangan sa iyang Dios. (Daniel 6:11)

Ang sentido nga makapahimuut sa Dios waykaparehas. “Kalakin-an” mao ang Chaldean nga pulong *gubrayya*’, ug usa nga hubad mao ang “mga bayani.” Balaanong mahait-nga-sulti lamang ang magtawag sa maong kalakin-an nga mga bayani. Samtang sila maokupar gayud unta diha sa halangdon nga buluhaton sa pagdumala sa usa ka halapad nga imperyo, sila hinoon mipakunhod sa ilang-kaugalingon ngadto sa pagkatalamayon sa ordinaryong mga tiglaraw-og-pangdaot. “Naghugup” mao ang haphel perfect (causative active) sa punghok nga *regash*, diin nagapadayag sa mahadlokong-kaikag, nagsalimoang nga kahimtang sa hunahuna niini nga kalakin-an ingon nga sila mikaratil sa pagdakup ni Daniel taliwala sa pag-ampo.

Ang pagkamasinugtanon ni Daniel sa pagsunud sa mga sugo sa iyang Dios nahibaloan-kaayo ug ang mga magmamando masaligon nga si Daniel dili gayud masipyat bisan usa ka sesyon sa pag-ampo. Sa tataw ang iyang bintana, nag-atubang sa Balaang Siyudad, makit-an gikan sa kalsada, ug tanan nga gikinahanglan mao ang pipila ka mga saksi alang sa pagpanumpa nga si Daniel namatikdan nga nag-ampo ngadto sa Dios. Sama sa gipaabot, ilang “nakit-an” (haphel perfect sa *shekach*) si Daniel nga “naghimo og petisyon” ug “pangamuyo atubangan sa iyang Dios” (hithpaal participle sa *chanan*).

Ang lit-ag misulpot ug si Daniel naaktohan. Ang sunud nga lakang mao ang pagduul sa hari ug pagbutyag sa pagkadili-matumanon ni Daniel ngadto sa harianong balaod.

Unya sila miduul ug misulti atubangan sa hari mahitungud sa mando sa hari, “Wala ba ikaw mipirma og usa ka mando nga si bisan-kinsang tawo nga naghimo og usa ka petisyon ngadto sa bisan-unsang dios o tawo gawas kanimo, O hari, sulud sa trenta ka adlaw, itambog ngadto sa pinuy-anan sa mga liyon?” Ang hari mitubag ug miingon, “Ang pamahayag tinuud, sumala sa balaod sa mga Mede ug mga Persian, nga dili mahimong mabakwi.” (Daniel 6:12)

Unya sila mitubag ug misulti atubangan sa hari, “Si Daniel, kinsa usa sa mga

gihinginlan gikan sa Judah, wala nagapakabana [*sum*] diha kanimo, O hari, o ngadto sa mando diin ikaw mipirma, apan nagapadayon sa paghimo sa iyang petisyon makatulo sa usa ka adlaw.” (Daniel 6:13)

Unsa ka malimbungan ang mga tiglaraw-og-pangdaot mimanipula ni Darius diha sa bersikulo 12. Sa walay paghigot sa ngalan ni Daniel o pagsugyot ngadto sa hari nga adunay usa ang nakalapas sa iyang balaod, sila miagni kaniya sa pagpahayag-pag-usab sa dekrito ug sa pagpahimug-at nga ang “mando” dili mahimong “mabakwi.” Kon si Darius wala pa matuhup sa hilabihan sa iyang kaugalingon nga kaimportante, siya hayon makalitok og diyutay nga mga pangutana ug mabutyag ang tinagong-laraw. Apan si bisan-kinsa nga gipadasig pinaagi sa kaibog sa pag-uyon imbis nga sa divine nga mga sukaranan walay pagpanumbaling sa mga daotan palibot kaniya. Si Darius maytulubagon alang sa in hustisya nga iyang gihimo pinaagi sa pagsunud sa tambag sa daotang mga magtatambag.

Ang ilang kadaugan nasiguro, kini nga mga magmamando mipaubus sa ilang maskara gikan sa pormal nga kortesiya ug mipakita sa ilang tinuud nga tinguha. Sa mabiaybiayon sila misangpit kang Daniel dili isip ilahang labaw nga pamuno apan isip “usa sa mga gihinginlan gikan sa Judah.” Sila mipakita og walay kamapanagan-on sa pagdala atubangan sa hari og usa ka pasangil batok sa usa-ka-tawo nga ilang gikonsiderar nga ubus-og-bili. Ang sumbong nga si Daniel walay lain gawas nga usa ka Hudiyong langyaw mihulagway og kontra-Semitismo sa kabahin sa mga magsusumbong. Pinaagi sa maalamong propaganda ang mga tiglaraw-og-pangdaot milaum sa pagpaila nga si Daniel mabudhion ngadto sa hari. Ang iyang rekord sa mga kalampusan wala mahisgoti—ang kamatuuran lamang nga si Daniel usa ka dinakpan nga bihag gikan sa Judah.

Diha sa peal perfect sa *sum*, gihubad og “wala nagapakabana diha kanimo,” ang maigmat nga pasumbingay mamahimong usa ka pasangil: Ania si Daniel, usa ka unang ministro kinsa adunay kamapangahason sa pagbaliwala sa sugo sa hari. Siya sa wayduhaduha nga misaway sa awtoridad sa hari pinaagi sa pagpadayon sa pag-ampo. Tungud-niini, siya peligroso gayud batok sa imperyo.

Ang dimakiangayong mga sumbong giabagan pinaagi sa daghang mga saksi kinsa sa matinguhaong nanumpa nga si Daniel mipetisyon gayud sa iyaha mismong Dios makatulo sa matag-adlaw. Sila ba naniid kaniya tibuuk adlaw sa pagsuta kon siya ba misupak sa hari, o sila ba mibasi sa ilang pasangil ngadto sa nangaging kagawian ni Daniel? Ang bersikulo 11 nagabutyag lamang nga ilang nakit-an siya nga nag-ampo. Sa waypagpanumbaling sa katinuud sa ilang testimonya, ang sumbong nahimo ug kining mga satrap ug mga komisyonado tingali nakapahalipay sa ilang-kaugalingon sa kalampusan sa ilang mga paningkamot. Sa pagkabaligho si Daniel sa dimakiangayon nahimong akusado, apan sa makatarunganon, matod pa sa nahasulat sa balaod.

Ang binalikbalik nga pagsangpit ngadto “sa mando” nagabungat nga ang matuud nga katuyoan sa gipalabang-nga-balaod sa usa ka nasudnong linalang matuki. Kini nga konsepto gimugna sa Dios isip usa ka divine institusyon alang sa proteksiyon ug pagpalungtad sa tawhanong kaliwat. Ubus sa prinsipyo sa nasudnong linalang, ang pamalaod kinahanglan magprotekta sa katawhan sa nasod. Hinoon, dili tanang estruktura sa pangagamhanan, o ang mga balaod nga sila magmantala, mahiuyon sumala niini nga prinsipyo. Ang katawhanang balaod nga si Darius mipirma nagapadayag niini nga kamatuuran. Ang tawhanong gobyerno, ingon nga gidesinyo sa Dios, maoy alang sa pagpanalipod sa kinabuhi,

kaugalingnan, praybasi, kabtangan, ug kabubut-on sa mga tawo sulud sa usa ka nasudnong linalang. Ang pamalaod kinahanglan magtugot sa kagawasan sa pagpili sa mga butang bahin sa rilihiyon, lehitimong patigayon, ug katilingbanong kinabuhi.

Walay tawhanong gobyerno ang makapatarong sa tanan nga katilingbanong mga kada-otan o dimaayong mga pamatasan, ilabina dili pinaagi sa mini-nga-seguridad sa sosyalismo nga nagapasiugda sa ekonomikanhon ug politikanhong mga doktrina nga nahimulag gikan sa katukuran nga mga prinsipyo. Ang sosyalismo nagalarawan sa pagsulay sa pagtuman ra nianang usa ka programa. Ang pagpugong sa kagawasan sa matag-usa alang sa usa ka nahisalaag nga collectivism modala og divine nga disiplina ngadto sa usa ka nasod sa ingon mahitabo usab ang pribadong abuso sa kagawasan.

Maingon ni Nebuchadnezzar nga nasayup tungud sa pagsulay sa paghulga sa iyang mga sakup ngadto sa pagsimba sa Dios nila Daniel, Shadrach, Meshach, ug Abed-nego (Daniel 3:29), sa maong-paagiha si Darius nasayup pinaagi sa pagtugot sa iyang-kaugalingon nga mahisalaag ug sa pagpugus sa iyang mga sakup sa pagbiya sa ilang mga kombik-siyon sa rilihiyon. Ang balaod sa nasod niining-higayona mihimo sa espirituhanong kinabuhi ni Daniel nga supak-sa-balaod, apan ang Pulong sa Dios sa piho nagagahin sa personal nga pagsimba ingon nga kabahin sa espirituhanong kagawasan.

Si Daniel nasayod nga Dios lamang ang mipalahutay sa Persian nga Imperyo, dili si Cyrus o si Darius. Pinaagi sa pagsunud sa mando sa Dios, si Daniel sa samang-pa-nahon matinumanon ngadto sa Ginoo ug maunungon ngadto sa imperyo. Ang tinuud nga patriyotismo maanaa diha sa mga dimagtotoo maingon man sa mga magtotoo, apan ang hamtong nga mga magtotoo sulud sa usa ka nasudnong linalang mao ang asin nga nagapatunhay nianang nasura (Mateo 5:13). Ang mga magtotoo kinsa maggamit og doktrina dili lamang makasiguro sa nasudnong kalungtaran kundili nasudnong panalangin usab (Hosea 4:1–6).

DARIUS NALAANG

Unya, sa dihang ang hari nakadungog [*shema*] niini nga pamahayag, siya naguul sa hilabihan [*be'esh*] ug mipunting sa *iyang* hunahuna sa pagpalingkawas ni Daniel; ug gani hangtod sa pagsalup-sa-adlaw siya mipadayon sa pagpanglimbasog sa iyang-kaugalingon alang sa pagluwas kaniya. (Daniel 6:14)

Unya kini nga kalakin-an miduul nga nagkauyon ngadto sa hari ug miingon ngadto sa hari, “Ilha, O hari, nga kini usa ka balaod sa mga Mede ug mga Persian nga walay mando o balaod diin ang hari nagaila sa hingpit nga mausab.” (Daniel 6:15)

Sa dihang si Darius “nakadungog” (peal perfect sa *shema*) niining mga pulonga, siya na-kaamgo dihadiha nga siya nabitik sa iyang kaugalingon nga kaibog sa pag-uyon. Si Darius nadalin-as ngadto sa iyang kaugalingon nga kahuyang ug “naguul sa hilabihan” (peal perfect sa *be'esh*). Sa miagi, siya sa dimasukud mitagamtam sa pagtahod nga gihatag ngadto kaniya; niining-higayona siya napungut sa hingpit sa iyang-kaugalingon. Siya kinahanglan

magsilot sa kamatayon sa usa ka tawo kinsa iyang gidayeg ug gimahal. Ulahi na kaayo nakaplagan ni Darius nga ang garbo-sa-kaugalingon ug kaibog sa pag-uyon maghatag og masulub-ong mga pahat.

Sa higayon nga ang usa ka krisis mahitabo, ilabina sa butang nga atoa mismong hinimo, ang pagkasabut sa hitabo sa kasagaran nagabutyag sa atong mga kakulangon. Sa masulub-on kita sa kanunay dimakakita sa mga sangputanan sa atong mga lihok hangtod nga kita malaang. Unya kita maghambin sa hilabihang kasakit ug makat-on sa lisud nga paagi.

Ang paglabay sa panahon dili makahimo og maila nga kausaban diha sa kinaiya sa tawo. Ang kaibog nga sundanan sa kinaiyang makasasala gihapon ang tinubdan sa paglim-bong-sa-kaugalingon (Mga Taga-Roma 7:13–17). Ang Kristiyanismo karong-panahona nag-pasulabi diha sa maayong mga buhat ug aktibismo nga wala madasig o magamhan pinaagi sa Balaang Espiritu kundili pinaagi sa tawhanong katakus ug kaibog alang sa pagdayeg.

Si Darius nakasabut sa sitwasyon ug misulay sa pagtul-id sa iyang sayup sa paghukum. Ang mga naglaraw-og-daotan, sa laing bahin, wala mipakita og mga timailhan sa pagbasol ug sa dimadugay magaan sa unsay ilang gipugas (Hosea 8:6). Si Darius dihadiha “mipunting sa *iyang* hunahuna sa pagpalingkawas ni Daniel.” Ang peal perfect sa *sum* gigamit sa “hunahuna” nagatumbok nga ang hari mitinguha sa pagpangita og paagi “sa pagluwas” (haphel infinitive sa *shezib*) sa iyang piniyalan nga kasaligang tawo. Sa miagi si Darius nalinga sa iyaha mismong tinuboy nga posisyon; niining-tungura siya mahilambigit diha sa usa ka naghingapin nga paningkamot alang sa pagpalangan-sa-silot ni Daniel. Bisan pa sa tanan niyang tawhanon nga gahum ug mga kahinguhaan, bisan pa sa tanan niyang desperado nga lihok niadtong adlaw, ang hari wala makakita og legal nga paagi alang sa pagwagtang sa balaod. Kon siya nakapamalandong pa sa mga kakulian sa dekrito sa wala pa ang pagpirma niini ngadto sa balaod, nan kini nga personal ug nasudnong mga krisis mapugngan gayud unta.

Pipila moreak sa kalit-nga-katalagman ug kadaot pinaagi sa, “Ngano man ang Dios mitugot niini nga mahitabo ngari kanako?” Kong si Daniel subhetibo pa ang panghunahuna, siya magasukna gayud niining pangutanaha ug masakit uban sa hari. Apan si Daniel nahibalo nga ang Dios dili masayup diha sa pagdumala sa tawhanong kalihukan; ang Dios sa kanunay nahibalo og unsay iyang gihimo.

Sulud sa pito ka tuig si Nebuchadnezzar kinahanglan nga madelegar ngadto sa layo-sa-katawhan sa gingharian sa mananap sa pagkat-on nga ang Dios maoy bugtong nagakon-trolar sa kasaysayan og wala nay lain (Daniel 4:32–34). Si Darius pagatudloan niining susama rang pagtolon-an diha sa lahi nga paagi aron nga siya makaamgo sa kakawang sa tawhanong kusog ug mag-agad diha sa gahum sa Dios. Ang mga sangputanan sa tawha-nong kabuang dili gayud sa piho nga masulbad pinaagi sa tawhanong mga paningkamot; Dios lamang ang makahusay sa magubot nga mga kapakyasan sa tawo.

Ang mga naglaraw-og-daotan mapadayonon. Sila mihatag-og-higayon ni Darius sa nahibilin niadtong adlaw lamang alang sa pagpaukyab sa iyang kaugalingon nga kagulan. Sa pagsalup sa adlaw, sila mihugup pagbalik sa pag-apura sa hari ngadto sa paglihok. Sila mipahayag-pag-usab ngadto ni Darius sa iyang bugtong kapilian. Wala gayuy agianan pagawas gikan niini nga harianong kakulian, tungud kay ang balaod sa mga Mede ug mga Persian dimalalis. Walay kausaban nga mahimo. Si Daniel mamatay gayud!

Samtang kita sa unang-bahin nagpakabana diha sa wayhinungdang mga taktika sa matinguhaon-sa-gahum nga mga tig-alagad-sa-hari, hinumdumi nga ang awtoridad sa usa

ka labing-gamhanan nga dekrito maoy usa sa kabahin-daang mga kalig-on sa Persian nga Imperyo—usa ka sistema sa gobyerno diin ang monarka sakup sa mao rang balaod maingon sa iyang katawhan. Kasagaran, kini nga prinsipyo usa ka maayo-kaayong magbalantay sa hustisya. Apan, ang aplikasyon niining hitabo natuis ug miresulta diha sa usa ka pagkapakyas sa hustisya.

Kining susama nga konsepto sa “maslabaw nga balaod” nagaaplay ngadto sa United States. Ang atong Konstitusyon pinasikad sa mga pagtolon-an sa doktrina sa Bibliya, gisulat pinaagi sa usa ka grupo sa kalakin-an, pulos mga magtotoo ug mga dimagtotoo, tanan kanila nakasabut sa mga balaod sa divine nga katukuran. Sukad niadtong higayona, daghang balaod ang napasa nga gawas sa dugukan sa divine nga balaod. Sa tin-aw, ang pagdagsang sa sosyalistang mga doktrina ngadto sa Amerikanhong panghunahuna inanay-nga-nakaguba sa personal nga kagawasan, nakaguba sa kadasig, ug miresulta sa pagkahugno sa kagawasan sa patigayon nga sistema ug sa Amerikanhong paagi sa kinabuhi. Ang maong panghunahuna nagasukwahi sa mga balaod sa divine nga katukuran diin ang atong nasod natukod.

Kon daw og wala nay kadangpan bisan pa ngadto sa kinatas-ang hukmanan sa atong nasod, atong hinumduman gayud nga ang Kinatas-ang Hukmanan sa Langit kanunay anaa sa sesyon. Ang Dios mohatag og perpektong hustisya sumala sa Iyahang kaugalingon nga tukmang panahon. Samtang daghan sa inosenteng katawhan ang mag-antos, ang Dios nasayod sa inhustisya ug nagagamit niadtong mismo nga mga balaod alang sa pagdisiplina sa mga tigmantala, sama sa Iyang gihimo sa panahon ni Daniel.

DANIEL SULUD SA LANGOB SA LIYON

Unya ang hari mihatag sa kasugoan [*'amar*], ug si Daniel gidala [*'atah*] ug gitambog [*rema*] ngadto sa langob sa mga liyon. Ang hari misulti ug miingon ngadto ni Daniel, “Ang imong Dios kang kinsa ikaw sa kanunay mag-alagad [*pelach*] Siya mismo mopalingkawas kanim.” (Daniel 6:16)

Si Darius wala gayuy kapilian kundili sa pagsugo sa pagpatay ni Daniel. Siya “mihatag sa kasugoan” (peal perfect sa *'amar*) alang sa pagpatuman sa sentensiya. Si Daniel “gidala” (haphel perfect sa *'atah*) ug “gitambog” o “giitsa” (peal perfect sa *rema*) ngadto sa mga liyon.

Tingali ikaw nakakita sa hubit-pasundayag sa usa ka dibuhista kang Daniel sulud sa langob sa mga liyon—usa ka mahimsog nga batan-on og may panuigon nga dili molapas sa baynte, taliwala sa grupo sa mga liyon. Bisin pa og lagsik gihapon, si Daniel sa pagkatinuud siya bag-ohay lang nag-otsenta atol sa mga hitabo sa Daniel 6. Hinumdumi nga ikaw dili sa tanang-panahon makasalig sa matag-butang nga imong makita o madungog. Salig diha sa Pulong sa Dios ingon nga imong katapusan nga awtoridad.

Nasayod sa tino nga ang iyaha mismong dimapasaylo nga aksiyon maoy responsable sa mapait-nga-kaagi ni Daniel, si Darius nangita sa iyang hunahuna sa bisin lamang sa pipila ka mga pulong alang sa paghupay sa iyang maunungon nga higala. Siya misulay sa pagsiguro ni Daniel, bisin pa sa mga hitabo, nga siya sa gihapon mitahod kaniya og dako. Siya milaum nga si Daniel makasabut sa iyang dikapanalipdan ug makauulaw nga posisyon. Samtang si Darius mibarog ibabaw sa lungag, siya sa dakong-kasubo nasayod

sa matitud-anon ug maayo-kaayong serbisyo ni Daniel ngadto sa imperyo, ug labi pang nakamatikud sa gugma niini nga Hudiyo alang sa iyang Agalon. Unsay iyang masulti ngadto sa usa ka tawo nga susama niana?

Sa katapusan, ang mga pulong miabut. Ang hari misinggit, “Ang imong [kang Daniel] Dios kang kinsa ikaw sa kanunay mag-alagad [ang peal participle sa *pelach*, nagpaila sa matitud-anon kaayo ug makanunayon nga pagsimba] Siya mismo mopalingkawas kanimo” (Daniel 6:16b). Ang pagsangpit nga sa “imong Dios” nagatumbok nga si Darius usa ka dimagtotoo; siya kulang sa personal ug suud nga relasyon uban sa Dios kang kinsa si Daniel midayeg ug mialagad.

Gumikan kay siya wala gayuy mahimo, si Darius sa madasigong nanghinaot nga sa usa-ka-paagi ang Dios ni Daniel magluwas kaniya (Siya “mopalingkawas,” shaphel imperfect sa *shezib*). Kini ang unang timailhan sa positibong kabubut-on sa kabahin ni Darius, kay isip ang kinatas-ang awtoridad sa usa ka gamhanang gingharian siya miila sa usa ka gahum nga maslabaw kay sa iyang kaugalingon.

Sa tinuud kining mga pulonga tinuyo alang sa paghupay ni Daniel, apan ang hari sa tinuuray mitoo ba kanila? Kini talagsaong butang sa paghisgot og usa ka maayong pakig-away apan lahi ang “pagpakig-away sa maayong away sa pagtoo” (1 Timoteo 6:12). Apan, ang tibook han-ay sa mga hitabo nagasangkap og usa ka panabut ngadto sa karakter niini nga monarka. Si Darius usa ka manggiloy-on ug salabutanon nga hari. Isip usa ka lagda, ang iyang mga desisyon waypihig ug makiangayon, pinasikad sa matuud. Siya miila nga ang iyaha mismong awtoridad pinugngan sa masdakong gahum nga gidumala pinaagi sa balaod sa yuta; siya, usab, pamunoan gayud sumala sa iyang mga mando.

Si Darius usab nakasabut nga ang usa ka kahiwian o sayup-nga-aplikasyon sa maayong mga balaod makapahimo sa inosenteng katawhan nga mag-antos. Ang dekritong nga siya miaprobar nakabiktima ni Daniel. Naulawan sa maong katinuuran, ang hari miila nga aduna gayuy usa ka hataas pang balaod nga angay tagdon—divine nga pagdumala. Ang iyang bugtong kapilian mao ang pagpiyal kang Daniel diha sa mga kamut sa iyang Dios alang sa posibleng kalingkawasan. Kulang og doktrina sa Bibliya sulud sa iyang kalag, ang salabutanon, waypihig nga panghunahuna sa hamubong-panahon mihatag luna sa subhetibong emosyonalismo. Ang rason: Walay makapalungtad nga sangkap sa doktrina diin mopaugbok sa iyang pagtoo.

Sa unsang-paagiha si Daniel mitubag niining makadaot nga mga sirkumstansiya? Siya misugakod niining magubot nga yugto sa iyang kinabuhi sama sa iyang gihimo sa tanan nga nag-una—pinaagi sa usa ka suludnong kalinaw ug balansi nga nahimugso gikan sa dimatarog nga dibosyon ngadto ug piho nga kombiksiyon diha sa iyang Ginoo. Ang doktrina sa Bibliya sulud sa iyang kalag mipugong sa kasilag; si Daniel mihatag sa hari og walay daotang-tinguha. Wala usab siya misulay sa pagpahitarong sa iyang-kaugalingon ni mitunglo sa iyang mga magsusumbong. Ang mga satrap sa waylipodlipod mipahayag sa ilang pagkamabatukon ngadto kang Daniel, ug gani migamit og imoral nga pamalaod isip ilang latigo, apan siya wala manimalus. Hinoon, si Daniel mipakita og pagkahamili sa kalag ug migamit sa usa ka prinsipyo sa doktrina:

“‘Akoa ang Panimalus, ug pagsilot’ . . .

Kay ang GINOO manalipod sa Iyang katawhan,

Ug adunay kalooy ngadto sa Iyang mga sulugoon.” (Deuteronomio 32:35a, 36a)

Iyang gitugyan ang hitabo diha sa mga kamut sa Ginoo. Isip usa ka espirituhanong aristokrata, si Daniel wala mihambin og kasilag ngadto sa iyang mga kaaway ug milikay sa labing mabangis nga laang sa tanan—sala sa panghunahuna. Kon nalaang diha sa huyonghuyong sa pagkamapanimaslon, ang usa ka magtotoo kinsa nagabalos nahigup paubus katumbas sa iyang mga magsusumbong.

Ug usa ka bato ang gidala ug gitabon sa baba sa langob; ug ang hari miselyo niini pinaagi sa iyaha mismong selyo nga singsing ug lakip ang mga selyo nga singsing sa iyang hamiling-katawhan, aron nga wala gayuy mausab mahitungud kang Daniel. (Daniel 6:17)

Ang pagtoo ni Daniel wala mipalingpaling sa dihang ang dako nga bato gipaligid ngadto sa lungag sa langob ug siya nahimutang mismo sulud sa dimasukud nga kangitngit. Ang atong Ginoo mihatag og perpektong panig-ingnan alang sa matag magtotoo kinsa sa wamahitakus nga nagaantos:

Ug samtang gibugalbugalan, Siya wala mibugalbugal og balos; samtang nagantos, Siya wala militok og mga paghulga, apan mipadayon nga nagsalig sa *Iyang-kaugalingon* ngadto Kaniya kinsa nagahukum sa matarong. (1 Pedro 2:23)

Kini sa tukma og unsay gihimo ni Daniel; ang uban anaa sa mga kamut sa Ginoo.

Ang hari midason sa dekrito pinaagi sa usa ka opisyal nga pagkabuhat. Siya miduut sa iyang selyo nga singsing ngadto sa mainit nga talo ug “miselyo” sa bato. Sa karaang kalibutan, ang marka sa usa ka selyo mimugna sa kapanghimatuuran sa tanang pangpubliko nga mga dokumento, mga tratado, o mga transaksyon, ug ang pagselyo sa mga butang miprotekta kanila batok sa paglapas. Ang harianong selyo migarantiya nga walay tawha-nong mga kamut ang makaluwas ni Daniel batok sa silot, ug nga ang hari nakatuman sa mga gikaigoan sa balaod. Dugang pa sa iyaha mismong opisyal-nga-selyo, si Darius mipugus sa matag tawo kinsa mipaaghat niining balaora sa pagtimbre sa iyang selyo ngadto sa mainit nga talo. Sa katapusan, ang hari kinahanglan mangako sa responsibilidad alang sa pagkamugna niining kataw-anan nga balaod, apan siya sa tataw nanginahanglan og materyal nga pruyba nga ang iyang mga magmamando nakatampo sa salawayong binuhatan.

Sa unsang-paagiha kining hamiling-katawhan mireak sa tataw nga kalaglagan ni Daniel maoy wala natala. Sila ba adunay mga kabalaka sa dihang sila gimandoan sa pagpatik sa ilang mga pirma ibabaw sa bato, o sila ba mipasigarbo ngadto sa ilang kadaugan? Kita makapamasin lamang. Apan samtang sila mibarog ug mitutok sa bato ibabaw sa langob sa mga liyon, ang Dios migamit niadtong susama nga bato alang sa pagpahinumdom ni Daniel sa nangaging pinadayag, mahitungud sa dakong-bato nga magdugmok sa pangagamhanang mga sistema niining kalibutana. Kini ang panan-awon-sa-damgo ni Nebuchadnezzar sa “usa ka bato . . . natabas nga wagamiti og mga kamut” nga “miigo sa istatuwa” gihubad ni Daniel (Daniel 2:34). Sa ingon-usab, si Jesu-Kristo mao ug ang Dakong-bato kinsa nagakontrolar sa kasaysayan, maingon nga Siya nagakontrolar sa mga kinabuhi sa katawhan. Si Jesu-Kristo sa kanunay anaa sa trono, naghukum ug nagdumala. Sa pagtuman sa plano sa Dios si Daniel sama ka luwas taliwala sa usa ka langob sa gigutum nga mga liyon o sulud sa

palasyo uban sa mabangis nga mga komisionado ug mga satrap ingon nga siya anaa sa iyang kaugalingon nga panimalay.

KAGUL-ANAN SULUD SA PALASYO

Unya ang hari mibiya [*'aza*] sa iyang palasyo [*heykal*] ug gigugol ang kagabhion sa pagpuasa [*tewath*], ug walay kalingawan [*dachawah*] nga gipasundayag atubangan kaniya; ug ang iyang panahon-pagkatulog mipahilayo [*nedad*] gikan kaniya. (Daniel 6:18)

Daghang katawhan mikonsiderar sa katigayunan ug ranggo nga mao ang dalan paingon sa kalipay ug ang tubag sa tanan nilang mga problema. Ang Bibliya nagatudlo, sa bisan unsang paagi, nga walay usa sa katigayunan ni posisyon ang nagagarantiya og kalipay. Ang tawo nga anaa sa kinaibabwan sa iyang kahimtang sa kalampusan kinsa nagahuput sa tanang detalye sa kinabuhi mahimong sama ka miserable, usahay labi pang miserable, kay sa tawo sa kinaubsang-kahimtang kinsa walay bisan-unsang. Si Darius usa ka tawo kinsa nakabaton sa tanan: kalantip-sa-salabutan, gahum, kabantog, maanindot nga mga palasyo, ug kabuhong sa tanang matang. Sa wayduhaduha, sa panahon sa krisis walay bisan usa niini ang nakatabang kaniya. Sa pikas nga bahin, samtang si Daniel nahikawan sa tanang kasangkapan sa tawhanong kalampusan ug kauswagan, siya nakabaton gihapon sa tanan niyang gikinahanglan. Siya adunay Ginoo ug doktrina sa Bibliya sulud sa iyang kalag.

Ibabaw sa dakong-bato nga gitak-up sa bilangoan ni Daniel mibuntaog ang dakong palasyo (*heykal*, “dakong balay gihimo alang sa kalingawan”) sa Babylon. Sa maluho nga gidayandayanan, ang palasyo nadesinyo alang sa pagpahimuut sa usa ka hari ug sa pagsangkap kaniya uban ang katahum, kahamugaway, ug kalingawan. Si Darius “mibiya” (peal perfect sa *'aza*, “sa pagpanaw nga masulub-on”) gikan sa unsay iyang gikahadlokan sa lagmit mahitabo sa tortyuranan nga lawak ni Daniel ug mipauli ngadto sa iyang harianong balay-abutanan. Kon si Darius sa tinuuray mitoo pa sa Dios ni Daniel nga magpalingkawas kaniya, ang hari makabaton unta og kalinaw sa hunahuna. Apan ang iyang mga pulong sa paglaum maoy haw-ang ug waykahulugan (Daniel 6:16). Dinhi ang Dios nagahatag-oghigayon sa usa ka pag-aninaw gikan sa usa ka tawo kinsa sa dimatabang nga naminghoy ug nawad-an-og-kadasig. Siya mitugot sa iyang-kaugalingon nga matonto sa mga naglaraw-og-daotan alang sa pagbudhi ni Daniel. Nagbiya sa iyang maunungon nga higala ang hari nagapos sa pagbati-nga-sad-an.

Alang sa kadaghanan, ang hilabihang-pagkaon maoy usa ka paagi sa pag-usab-sa-kahimtang sa higayon nga nahigawad o wamalipay, apan taliwala sa iyang kagul-anan si Darius mibilin sa iyang panihapon nga wamatandog. “Pagpuasa” mao ang adberbiyo sa *tewath* ug nagakahulugan sa “pagdumili sa pagkaon,” apan kini nga pagpuasa walay espirituhanong pasabut. Si Darius wamasayod nga ang mga liyon usab nagpuasa alang sa usa ka lahi nga hinungdan. Kon si Darius nahibalo pa niini, siya magapatawag gayud sa iyang “kalingawan.” *Dachawah* maoy usa ka hulip-pulong gikuha gikan sa musikanhong instrumento nga gipatugtug sa nabansay nga mga ikaduhang-asawa o mga kerida alang sa katuyoan sa pag-aghat og pakighilawas nga mga kahinam. Sa tradisyon lakip sa karaang mga magmamando (ug hasta gani sa pipila ka mga tawo sa bag-ong panahon) ang usa ka

piniling pagkaon maoy gisundan sa bino, mga babaye, ug awit. Ang mga kerida gipasulud sa pagtugot sa usa ka hari sa pagpili sa iyang kauban alang sa kagabhion. Si Darius, bisan pa niana, masulub-on kaayo nga siya wala lamang mibalibad sa usa ka maayo-kaayong pagkaon kundili sa ingon-usab midumili sa pagpili gikan diha sa labing matahum nga kababayan-an sulud sa imperyo.

Sa pisiko ug sa pangisip nga nalibog, ang hari nalamon sa pagbasol ug kaguul. Daw og kini dili pa igong silot, si Darius nahasol nga wamahimutang ibabaw sa iyang kama; ang panahon-pagkatulog “mipahilayo” (peal perfect sa *nedad*) gikan kaniya. Ang insomniya midugang sa kaugalingong-minugna nga kagul-anan sa hari; ang Dios makahatag o makapugong og pagkatulog (Mga Salmo 127:2b; cf. Mga Salmo 77:4). Usa ka sukwahi gayud ang nahitabo tali niining duha ka lalaki. Ibabaw sa dakong-bato, si Darius mibati og kaalaot bisan pa sa tanan nga kalingawan sulud sa palasyo; ilalum sa dakong-bato, si Daniel nakuntento, bisan sa panahon nga nag-atubang sa kamatayon. Gilibotan sa mabangis nga mga liyon si Daniel nahinanok og maayo.

Ang mga magtotoo maghukum gayud bisan-hain sa pagpuyo sulud sa “palasyo” sa kagul-anan ba o sa “langob” sa katagbawan. Kon ang mapatuyangong ambisyon nagatukmod kanimo sa pag-angkon sa mga detalye sa kinabuhi gamit ang doktrina sa Bibliya, kagul-anan ang mahimo nimong kauban sa kanunay. Ang tinuud ug malahutayon nga kalipay usa ka potensiyal nga gasa gikan sa Dios, makab-ot lamang pinaagi sa espirituhanong pagtubo.

Si Daniel, taliwala sa waypaglaum nga mga sirkumstansiya, sa gihapon mihuput sa kalipay sulud sa iyang kalag. Si Darius anaa sa alaot nga kagul-anan bisan pa sa iyang taas nga kahimtang sa kinabuhi. Hinumdumi kini nga pagtolon-an pag-ayo ug ilikay imong-kaugalingon sa mga kagabhion nga dimakatulog og napuno sa kapaitan. Ang maayo ug mauswagon nga mga sirkumstansiya magdala lamang og lumalabay nga kalipay, apan ang doktrina sulud sa kalag nagamugna og malahutayong kalipay taliwala sa makaayo o makadaot nga mga sirkumstansiya.

Unya ang hari mibangon dungan sa pagbanagbanag, diha sa pagsubang sa adlaw, ug milakaw pagdali paingon sa langob sa mga liyon. (Daniel 6:19)

Ang kagabhion mao rag waykatapusan gayud alang kang Darius; ug siya nakasaway sa iyang-kaugalingon ug dipiho tali sa kabalaka ug paglaum. Sa dihang ang hari sa katapusan mibangon sa pagbanagbanag siya “milakaw pagdali paingon sa langob sa mga liyon.” Ang hithpeel infinitive sa *behal* (“pagdali” o “pagpaspas”) nagatumbok nga si Darius nagdali paingon sa langob sa mga liyon sama katulin kutub sa mahatag sa iyang harianong katakus.

PAGPALINGKAWAS SA DIOS—TESTIMONYA NI DANIEL

Ug sa diha nga siya nakaabut duul sa langob ngadto ni Daniel, siya misinggit [ze‘iq] uban sa usa ka nahasol nga tingog. Ang hari misulti ug miingon ngadto ni Daniel, “Daniel, sulugoon sa buhi nga Dios, ang imong Dios ba, kang kinsa ikaw sa makanunayon mag-alagad, nakahimo sa pagpalingkawas [shezib] kanimo gikan sa mga liyon?” (Daniel 6:20)

Si Darius miabut sa langob ug “misinggit uban sa usa ka nahasol [miserable] nga tingog.” Mahuyang nga gihubad og “misinggit,” ang peal perfect sa *ze’iq* nagapasabut nga siya “mi-tyabaw.” Ang dimalipayon nga hari, kinsa mipakita og usa ka magul-anong hulagway, midahum sa labing-daotan, apan milaum alang sa labing-maayo. Sa ikaduhang higayon siya mipadayag og positibong kabubut-on ngadto sa Ginoo sa dihang siya mitawag ni Daniel og “sulugoon sa buhi nga Dios.” Ang hari nahibalo nga ang nagpadayong pag-alagad ni Daniel ngadto sa Dios wala madasig gumikan sa usa ka tinguha sa pag-angkon og divine nga mga pagpabor, kundili gumikan sa usa ka halawum nga gugma alang sa Ginoo nga iyang gialagaran taliwala sa kauswagan maingon man sa kalisdanan.

Si Darius sa hilabihan midayeg sa dibosyon ni Daniel ngadto sa Dios ug buut masayran kon ang Dios ba sa tinuud “nakahimo sa pagpalingkawas” (shaphel infinitive sa *shezib*) sa iyang matinumanon nga sulugoon. Matngoni ang kasukwahian ug kamausab-usabon ni Darius. Sa miaging gabii siya nakapaniguro kang Daniel sa divine nga pagpalingkawas. Sa sunud buntag iyang giduhaduhaan ang abilidad sa Dios alang sa pagluwas kaniya. Samtang si Darius mibarog ibabaw sa nagbuka nga lungag ug mihulat nga nagpaabot, siya nangandam alang sa makalilisang nga kahilum gumikan sa kamatayon. Siya malagmit milaum sa usa ka pag-agulo nga magtimaan nga si Daniel nasamad apan buhi pa; masmaayo pa, alang sa usa ka bag-ong nagmata nga tingog, usa ka milagro unta ang mahitabo sa tinuuray.

Unya si Daniel misulti ngadto sa hari, “O hari, mabuhi sa kahangturan! (Daniel 6:21)

“Ang akong Dios mipadala [*shelach*] sa iyang anghel ug mitak-up [*segar*] sa mga baba sa mga liyon, ug sila wala makahatag-kadaot [*chaval*] kanako, gumikan kay ako nakaplagan nga inosente [*zaku*] atubangan Kaniya; ug sa ingon-usab diha kanimo, O hari, ako wala makabuhat og krimen.” (Daniel 6:22)

Ang divine omnipotence dili gayud isyu sa pagpalingkawas. Hinoon, ang pagpalingkawas usa ka desisyon sa divine nga kinalabwang-kamandoan. Kon ang pagpalingkawas sulud sa perpekto nga plano sa Dios, ang usa ka magtotoo maluwas; kon dili, ang Dios adunay laing katuyoan alang sa kinabuhi o kamatayon niana nga magtotoo. Si Daniel ug ang iyang tulo ka higala, sila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego, nakaila niini nga kamatuuran (Daniel 3:17; cf. Daniel 6:10).

Wala gayuy krisis sa kinabuhi diin ang Dios dili makapalingkawas sa magtotoo. Gumikan kay ang pagpalingkawas mahimong mapatuman taliwala sa kinabuhi o kamatayon, ang pagtangtang sa kalibutanong pag-antos mahimo gayud sama sa pagpalingkawas kang Daniel gikan sa baba sa mga liyon. Sa nahitabo ni Daniel, ang pagbuut sa Dios maoy usa ka pisiko nga pagpalingkawas, samtang ang plano sa Dios alang sa mga kinabuhi sa liboan ka mga Kristohanon kinsa si Nero misilot pinaagi sa mga liyon maoy pagkamartir. Bugtong ang Dios sumala sa iyang waykinutuban nga kinaadman maoy nagadeterminar kinsa ang makapahimaya Kaniya sa hingpit diha sa kinabuhi ug kinsa ang makapahimaya Kaniya sa hingpit diha sa kamatayon. Ang usa ka magtotoo nga adunay doktrina sulud sa iyang kalag makasabut nga walay sirkumstansiya, tawo, o anghel ang makapatangtang kaniya sa

pagpakabuhi hangtod ang Dios nagapapauli kaniya.¹⁰⁵ Siya makarelaks bisan pa og ilalum sa hilabihang mga kalisud.

Unsa ka sayon si Daniel makapasiatab gayud unta mahitungud sa iyang milagroso nga kalingkawasan. Total, ang Dios sa personal nga nanginlabot alang kaniya. Ang mga magtotoo kinsa makaangkon sa usa ka espirituhanong kadaugan sa kinabuhi mahimong madutlan sa pagkaarogante. Si Daniel makasaway gayud unta sa hari sa kasuko ug kapungut o mibungat sa dihadhiha nga silot alang sa tanan kinsa nanggikunsabo batok kaniya. Apan siya dili arogante o mapahimaslon. Gikan sa langob sa mga liyon siya pabilin nga balansi ug misunud sa palasyo nga protokol pinaagi sa nabatasan nga pagsangpit: “O hari, mabuhi sa kahangturan!” Ang malaumong paghunahuna ba sa waykatapusang kinabuhi alang kang Darius misantup sa hunahuna ni Daniel samtang siya militok niadtong mga pulonga? Siya tingali nakamatikud sa positibong batasan sa hari ngadto sa Dios. Malagmit ang Dios mipalingkawas kaniya alang sa pagdala niining tawhana ngadto sa Ginoo.

Si Daniel migamit unta sa matag oportunidad alang sa pagpatin-aw sa isyu sa kaluwasan. Kon si Daniel miingon pa og, “Tan-awa ko; ako naluwas niining mapait-nga-kaagi,” iyang gihimo gayud nga usa ka isyu ang iyang-kaugalingon. Sa masabtan, siya masaka gayud unta ngadto sa usa ka bag-ong kinapungkayan sa kamahinungdanon diha sa pagtagad ni Darius. Hinoon, si Daniel mihatag sa tanang dungog ngadto sa Dios. Siya mihulagway sa grasya sa Dios pinaagi sa iyang unang pamahayag ngadto kang Darius gikan sa langob. Ang paggamit sa panghuput nga pulingan “akoa” diha sa Dios mipakita nga iyang prayoridad ang iyang personal nga relasyon uban sa Dios.

Si Darius naminaw uban ang malipayong pagtagad ngadto sa asoy sa milagrosong kalingkawasan ni Daniel: “Ang akong Dios mipadala [ang peal perfect sa *shelach*] sa Iyang anghel”—usa ka pagpasabut ngadto sa wala-pa-nagpakatawo nga Manluluwas, ang Anghel ni *Yahweh*.¹⁰⁶ Ang yano apan hingpit nga pamahayag sa personal nga pagpanginlabot sa Dios alang sa usa ka magtotoo nagapadayag sa maloloy-ong pagpakabana sa Dios alang sa Iyang gipanag-iya. Kining labaw-sa-kinaiyahan nga pagpalingkawas dili talagsaon sulud sa makasaysayanong-talaan sa kasaysayan. Sa makadaghang higayon ang Dios nagaluwas sa mga magtotoo gikan sa kakuyaw. Maingon nga si Jesu-Kristo milakaw taliwala sa kalayo uban nila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego (Daniel 3:25), Siya migugol sa kagabhion uban ni Daniel sulud sa langob sa mga liyon.

Si Jesu-Kristo mipakita kang Daniel ug sa uban nga Karaang Testamento nga mga magtotoo isip usa ka makitang-pagpadayag-sa-Dios (usa ka pagpakita sa Dios), ug nakita sa tanan atol sa Inkarnasyon. Bisin og Siya dimakita sulud sa Dispensasyon sa Simbahan, ang atong fellowship uban Kaniya hinoon tinuud (1 Pedro 1:8).¹⁰⁷

Kay Siya Mismo [Jesu-Kristo] miingon, “AKO DILI MOBIYA KANINYO, NI AKO MOTALIKUD KANINYO.” (Mga Hebreohanon 13:5b)

Ang shaphel infinitive sa *segar* adunay duha ka kahulugan: “sa pagpalingkawas” ug “sa pagtak-up.” Pulos magdeklarar nga ang Dios mipalingkawas kang Daniel gikan “sa mga

105. Thieme, *Victory over Death*.

106. Tan-awa sa Pakapin-sa-basahon F.

107. Thieme, *Ang Divine nga Laraw sa Kasaysayan*, 4–7.

baba sa mga liyon.” Wala sa pagkahulog ni ang mga liyon nakahatag og “kadaot” (pael perfect sa *chaval*) kang Daniel sa bisan-unsang paagi. Sa umaabot-nga-panahon ikaw tingali makasinati og dako-kaayong kalisud o maaktohan sa usa ka makalilisang nga kalit-nga-kalisdanan. Hinumdumi nga walay sapayan unsa ka dako ang peligro, isip usa ka magtotoo ikaw luwas sa hingpit diha sa mga kamut sa Ginoo. Anaa kanimo ang Iyang mga saad alang sa paglig-on sa imong panghunahuna.

“Ayaw kahadlok, kay Ako uban kanimo;
Ayaw pagtan-aw kanimo nga mabalak-on, kay Ako ang imong Dios.
Ako mopalig-on kanimo, sa wayduhaduha Ako motabang kanimo,
Sa wayduhaduha Ako motuboy kanimo pinaagi sa Akong matarong nga toong kamut.” (Isaiah 41:10)

“Pagmalig-on ug pagmaisogon, ayaw kahadlok o kakurog diha kanila, kay ang GINOO imong Dios mao ang bugtong nagauban kanimo. Siya dili mopakyas kanimo o motalikud kanimo.” (Deuteronomio 31:6)

Kay ang Dios wala mihatag kanato og usa ka espiritu sa pagkamahadlukon [kahadlok], kundili sa gahum ug gugma ug displina[sa-kaugalingon]. (2 Timoteo 1:7)

Sa pagsunud sa panig-ingnan ni Daniel, pagbaton sa imong kinabuhi maingon nga alang sa Ginoo ug pagtugyan sa mga sangputanan diha sa Iyang mga kamut.

Diha sa Daniel 6:22, ang pungan nga *zaku* sa sayup gihubad og “inosente”; kini pagahubaron gayud og “kadalisay.” Ang termino nga “inosente” usa ka sayup-nga-pagkatumbok, tungud kay ang tanang myembro sa tawhanong kaliwatan adunay kinaiyang makasasala ug sad-an atubangan sa Dios (Mga Taga-Roma 3:23). Ang pagkainosente sa matuud nga kahulugan sa pulong nahanaw na tungud sa pagkalaglag nila Adan ug Eba didto sa Hardin (Mga Taga-Roma 5:12). Sa pikas nga bahin, ang kadalisay sa hunahuna usa ka pangisip ug espirituhanon nga kahimtang sa magtotoo diha sa fellowship uban sa Dios. Ang maong kadalisay sa hunahuna “nakaplagnan” (hithpeel sa *shekach*), sa literal “nahuptan” ni Daniel.

Sa matag adlaw, sa matag tuig, si Daniel mipadayon diha sa pagtoon sa doktrina. Divine nga panglantaw ang nahimo niyang paagi sa pagkinabuhi. Nianang-dapita nahimutang ang sekreto sa kalampusan ni Daniel. Ang divine nga panglantaw midiktat og usa ka makalmang panghunahuna, bisan pa taliwala sa wamahitakus nga pag-antos. Wala bisan makausa si Daniel mibati og pagkamapahimaslon o pagkamapait ngadto sa hari o sa iyang mga magsusumbong. Si Daniel mipahayag sa iyang batasan pinaagi sa kalma nga pagsulti, “Ako wala makabuhat og krimen.”

KAHUPAYAN NI DARIUS

Unya ang hari nahimuut pag-ayo ug mihatag sa kamandoan nga si Daniel pagaalsahon pagawas sa langob. Busa si Daniel gialsa pagawas sa langob,

ug walay bisan-unsang kadaot nga nakaplagan diha kaniya, tungud kay siya misalig [*'aman*] diha sa iyang Dios. (Daniel 6:23)

Pulos sa dihamtong nga mga magtotoo (2 Mga Taga-Corinto 7) ug mga dimagtotoo, ang usa ka pagbati sa kasubo mahimong mabali pinaagi sa usa ka pagkausab sa mga sirkumstansiya. Ang hari nakasinati og emosyonal nga pagkausab sa hingpit nga mipadayag og kawalay-kasigurohan. Una, siya miserable, sunud-niana malipayon-kaayo. Si Darius masibuton tungud kay ang usa ka sayup nga hustisya nabali. Si Daniel naluwas. Sa pagtangdi, si Daniel sa matuud nalipay tungud kay siya adunay doktrina sulud sa iyang kalag, dili tungud kay siya napalingkawas. Ang kalipay ni Darius lumalabay tungud kay kini nag-agad diha sa tawo ug mga sirkumstansiya.

“Tinunglo ang tawo kinsa nagasalig diha sa katawhan
Ug nagahimo sa unud nga iyang kalig-on,
Ug kansang kasingkasing nagapahilayo gikan sa GINOO.” (Jeremiah 17:5b)

Ang kalipay ni Daniel permanente tungud kay siya misalig diha sa Ginoo:

“Bulahan ang tawo kinsa nagasalig diha sa GINOO
Ug kansang pagsalig mao ang GINOO.” (Jeremiah 17:7)

Ang kompiyansa ni Daniel diha sa Ginoo wala mabutang-sa-sayup. Sa kapin otsenta ang panuigon, siya gitambog ngadto sa usa ka bung-aw, dose o kinse ka piye ang giladmon, napuno sa dimatagbaw nga mga liyon. Siya migula nga wamaunsa. Ang iyang pagkaluwas makapahinumdom niadtong kanila Shadrach, Meshach, ug Abed-nego: Maingon sa mga sinina sa tulo ka kaubanan ni Daniel nga wala mapaso sa kalayo o matakdi sa baho sa aso (Daniel 3:27), ang lawas ni Daniel walay nakit-an bisan usa ka pangus o kinawrasan.

Ang divine nga pagpalingkawas pulos waysipyat ug kompleto tungud kay kini nagagikan sa usa ka perpekto nga tinubdan, ang Dios Mismo. Ang divine nga pagpalingkawas sa kanunay mahiuyon sa grasya. Ang pagkaignorante gikan niini nagahunahuna nga gikinahanglan ni Daniel sa *pagbuhat og usa-ka-butang* aron mahitakus sa pagpanginlabut sa Dios. Ang Balaang Espiritu nagadokumento nga ang milagrosong pagkaluwas ni Daniel nahitabo tungud kay “siya misalig.”

“Misalig” mao ang haphel perfect sa transitibong punglihok nga *'aman*. Si Daniel misalig sa mga saad sa Dios ug masaligon nga ang Dios makapalingkawas kaniya kon Siya mitinguha sa ingon. Si Daniel nakabaton og maayo-kaayong oportunidad sa pagtagamtam sa iyang kalingkawasan samtang iyang gitan-aw ang buhat sa Dios. Ang tanang magtotoo makapangandam alang sa mga problema ug mga katalagman nga masugatan sa kinabuhi. Unsaon? Pinaagi sa pagkat-on sa Pulong sa Dios ug paggamit sa Iyang pangsulbad-sa-problema nga kahimanan.¹⁰⁸

108. Ang divine nga pangsulbad-sa-problema nga kahimanan mao ang katibuk-an sa tanan nga ang Dios nagasangkap diha sa Kapanahonan sa Simbahan alang sa pagtuman sa Iyang plano ug sa paghimaya Kaniya; ang bugtong paagi diin ang doktrina sa Bibliya mahimong magamit diha sa kinabuhi sa tanang nag-uswag nga mga magtotoo. Ang matag tawhanong problema mahimong masulbad pinaagi sa paggamit sa napulo ka kahimanan. Sila mao ang rebound, ang pagpuno sa Balaang Espiritu, ang

PAGHUKUM NI DARIUS ALANG SA MGA MAGSUSUMBONG NI DANIEL

Ang hari niadtong higayona mihatag sa kasugoan, ug sila midala niadtong kalakin-an kinsa malisyosong nakapasangil kang Daniel, ug sila mitambog kanila, ilang mga anak, ug ilang mga asawa ngadto sa langob sa mga liyon; ug sila wala pa makaabut sa ilalum sa langob sa dali ang mga liyon mipukan kanila ug midugmok sa tanan nilang kabukogan. (Daniel 6:24)

Ikaw dili gayud makapasakit sa laing tawo nga walay pagsakit sa imong-kaugalingon usab.

Siya kinsa nagakubkub og usa ka lungag mahulog sa sulud niini,
Ug siya kinsa nagapaligid sa usa ka bato, kini mosumbalik diha kaniya.
(Mga Proberbio 26:27)

Makapila kining prinsipyoha napamatud-an nga tinuud. Si Haman sa katapusan gibitay ibabaw sa bitayan-sa-patyonon nga iyang gitukod alang kang Mordecai (Esther 5—7). Niining tungura ang mga komisionado ug mga satrap nakakita sa ilang mabangis nga laraw-sa-pangdaot nga misumbalik. Si Daniel wala mibungat og panimalus. Siya migamit sa Mga Salmo 55:22 ug mitugyan sa iyang palas-anon—nag-atubang sa krisis sa langob sa mga liyon—ngadto sa Ginoo. Iyang gitugyan ang paghukum alang sa iyang mga kontra didto sa Kinatas-ang Hukmanan sa Langit ug didto ni Darius.

Ang Mga Proberbio 19:12 nagadeklarar, “Ang kaligutgut sa hari nahisama sa pagngulub sa usa ka liyon.” Nailhan ni Darius ang tinuud nga kinaiya sa iyang mga tig-alagad; sila, dili si Daniel, mihimo sa ilang waykinutuban nga bakak. Ang sangputanan, si Darius “mihatag sa kasugoan” (peal perfect sa *'amar*) nga ang mga magsusumbong ni Daniel, kinsa mibutang sa ilang selyo ibabaw sa dakong-bato, “pagadad-on” (haphel perfect sa *'atah*). Ang ilang alaot nga mga pamilya gidakup ug gisilotan uban sa nakombikto nga hamiling-katawhan. Sa kaniadto si Nebuchadnezzar mibahad sa iyang mga myembro sa gabinete ug sa ilang mga pamilya pinaagi sa pagpoo (Daniel 2:5), nan niining-higayona kining Median nga magmamando mipahamtang og silot sa kamatayon ngadto sa mga pamilya sa sad-an nga mga tig-alagad.

Samtang ang silot sa kamatayon gitugot sa Dios (Genesis 9:6; Mga Taga-Roma 13:4), ang pagsentensiya sa tibuuk pamilya sa sad-an sa dayag nga gidili diha sa Balaod ni Moses. Ang balaod sa Dios bahin sa pagkasad-an nagadekrito nga ang matag tawo kinahanglan magbarog o malaglag gumikan sa iyang *kaugalingon* nga mga binuhatan (Deuteronomio 24:16; 2 Mga Hari 14:6). Samtang ang balaod sa Dios balaan, makiangayon, ug maayo (Mga Taga-Roma 7:12), ang balaod sa tawo sagad mapihigon ug dimakiangayon. Ang

pagtoo-pahulay nga pagbansaybansay, pasinati sa grasya, pasinati sa doktrina, usa ka personal nga kasigurohan sa padulngan, personal nga gugma alang sa Dios nga Amahan, dipersonal nga gugma alang sa tanang katawhan, nag-ambit sa kalipay sa Dios, ug okupasyon uban ni Kristo. Ang pangsulbad-sa-problema nga kahimanan gitanyag diha sa narekord nga mga pagtolon-an og maangkon nga walay bayad gikan sa R. B. Thieme, Jr., Bible Ministries, Houston, Texas. Tan-awa usab sa Thieme, *Kagawasan pinaagi sa Sundalonghong Kadaugan*, 116–30.

pagsilot gumikan sa panag-uban usa ka sayup diha sa balaod sa mga Mede ug sa mga Persian. Ilang gitoohan nga ang ubang mga myembro sa usa ka pamilya nahugawan sa laraw-sa-pangdaot. Kining tiningub nga mga paghukum dili lamang makapapas og daotang impluwensiya o mga panimalus kundili hayon makababag sa uban gikan sa paglapas sa balaod. Sad-an o dili, ang tanan malabay sa waylangan sulud sa langob sa mga liyon. Wala gayuy mangaluwas.

Kon paminawon ang pipila ka mamugnaong mga paagi sa mga rasyonalista nga magpatin-aw sa milagro sa pagkalingkawas ni Daniel maoy madanihon. Sila magsulti, “Si Daniel wala masamad tungud kay ang mga liyon sa pagkatinuud wala gigutum.” Ang maong mga teyoriya supak sa mga kamatuuran nga gisaysay diha sa Kasulatan. Ang mga liyon hangol; kita nahibalo niini gikan sa Daniel 6:24*b*. Kita wala mahibalo og unsa kadaghan sa mga liyon nga gitagoan sulud sa langob, apan sila mitukub sa daghan kaayong kalawasan nga walay timailhan sa pagkatagbaw.

TESTIMONYA NI DARIUS

Unya si Darius ang hari misulat ngadto sa tanang katawhan, kanasuran, ug sa *mga tawo sa matag* pinulongan kinsa nagpuyo sulud sa tibuuk kayutaan: “Unta ang inyong kalinaw magdaghan! (Daniel 6:25)

“Ako maghimo og usa ka dekrito nga sulud sa tibuuk kamandoan sa akong gingharian ang mga tawo mahadlok ug mokurog atubangan sa Dios ni Daniel;
Kay Siya mao ang buhi nga Dios ug naglungtad sa waykatapusan,
Ug ang Iyang gingharian lamang ang dili mapukan,
Ug ang Iyang kamandoan *mahimo nga* waykatapusan. (Daniel 6:26)

“Siya ang nagapalingkawas ug nagaluwas [*netza*] ug nagahimo sa mga timailhan ug mga katingalahan
Didto sa langit ug dinhi sa yuta,
Kinsa nakapalingkawas *usab* ni Daniel gikan sa gahum sa mga liyon.”
(Daniel 6:27)

Kining mga bersikuloha ba magpahinumdom kanimo sa usa ka susamang proklamasyon? Si Nebuchadnezzar usa pa ka dimagtotoo sa dihang siya midekrito sa pamalaod nga nagbungat og pagkamaunungon ngadto sa Dios (Daniel 3:29). Si Darius, bag-ohay lang naluwas, mihimo sa mao rang sayup; apan ang duha ka magmamando sa katapusan mikab-ot sa mao rang mga konklusyon mahitungud sa matuud ug buhi nga Dios (Daniel 4:34–37; cf. Daniel 6:26*b*–27).

Ang kalingkawasan ni Daniel misangpot ngadto sa pagkapapha niadtong kinsa dili lamang kontra-Semitic kundili sa misalikway “sa Dios ni Daniel.” Dugang pa, ang iyang kaugalingon nga testimonya misangpot ngadto sa pagkakabig ni Darius. Unya ang hari “misulat” (peal perfect sa *kethav*) sa iyang hamubo nga deklarasyon. Sila Nebuchadnezzar ug Darius pulos mipamulong sa ilang mensahe alang sa ilang mga sakup sa katibuk-an sa ilang dako-kaayo nga mga imperyo “sulud sa tibuuk kayutaan”; ang dekrito maaplay sa

tanang, waysapayan sa kaliwat, pinulongan, o hiyograpiya.

Ang polyeto gisugdan pinaagi sa usa ka panimbaya sa kalinaw. Ingon sa gigamit dinhi, “kalinaw” labaw pa kay sa usa ka pagtimbaya. Ang pulong nagapasabut sa prinsipyo sa pagpakig-uli sama sa gipadayag niining higayona (Isaiah 53:5, 11) ug unya mahasulat sa Mga Taga-Efeso 2:16.¹⁰⁹ Kon si Darius mipugong pa sa iyang-kaugalingon nunut sa usa ka yanong pahibalo sa iyang kaugalingon nga kaluwasan ug sa kalingkawasan ni Daniel, ang gingharian makabenepisyo unta. Apan sama sa daghan kaayong bag-o nga mga magtotoo kinsa maghuput og kadasig apan diyutay ang doktrina, si Darius miapil-apil sa ministeryo sa Balaang Espiritu ug nanghilabut sa plano sa grasya sa Dios alang sa kaluwasan.

Ang panimbaya gisundan sa pasiuna, “Ako maghimo og usa ka dekrito.” Kining bag-o nga dekrito sa wayduhaduha namugna alang sa pagtul-id sa mga sayup sa karaan; apan ang duha managsamang nakalapas sa konsepto sa tagsatagsa nga kabubut-on. Ang madalidaling deklarasyon ni Darius mao ang resulta sa subhetibo imbis nga sa waypihig nga panghunahuna. Siya niining-tungura misulay sa pagpugus sa pagkabig sa iyang katawhan tungud lamang kay siya nakadawat sa Ginoo. Gumikan sa iyang pagbungat nga ang mga tawo “mahadlok ug mokurog atubangan sa Dios ni Daniel,” ang hari mihiusa sa rilihiyon ug istado sa laktod nga pagsukwahi batok sa Pulong sa Dios (Mga Proberbio 24:21; cf. Mateo 22:21). Bisan pa og ang pipila sa mga dimagtotoo modangup ngadto sa Ginoo sa higayon nga sila nalisang pag-ayo, ang pinugus nga pagkabig dili gayud mahimong mapatuman pinaagi og pamalaod.

Ang kaluwasan sa hingpit maoy buhat sa Dios gikan sa sinugdanan hangtod sa katumanan—gikan sa ministeryo sa Balaang Espiritu (Juan 16:7–11) hangtod sa pagkahimugso-pag-usab. Kon ang pagwali-sa-ebanghelyo nadumala sumala sa plano sa Dios, ang personal nga kabubut-on dili mapasipad-an. Diha sa pagtanyag sa Ebanghelyo, ang kabubut-on kinahanglan nga wala mapugus. Ang matag tawo gawasnon sa pagdawat o sa pagsalikway kang Kristo ingon nga Manluluwas (Juan 3:18, 36). Ang dekrito ni Darius nga miaghat og kahadlok ug mibungat sa pag-ila sa Dios ni Daniel maoy tinonto.

Bisan pa sa pagkaignorante sa hari mahitungud sa doktrina sa Bibliya, ang Ginoo sa iyang-kaugalingon nahimong hilabihan katinuud kang Darius. Ang hari mipanghimatuud, “Siya mao ang buhi nga Dios.” Kini sa tinuud usa ka pamahayag gikan sa usa-ka-tawo kinsa sa kaniadto nakasimba sa tanang panteyon. Ang iyang testimonya nga si Kristo “naglungtad sa waykatapusan” mao ang iyang pag-ila sa pagkadimausab ug sa waykatapusang paghari sa Hari sa mga hari: “Si Jesu-Kristo *mao* ra kagahapon ug karon, oo ug sa kahangturan” (Mga Hebreohanon 13:8). Si Daniel mipasabut kang Darius sa pagtolon-an nga gitudlo pinaagi sa makapahadlok nga imahen sa damgo ni Nebuchadnezzar. Samtang ang mga nasod ug mga imperyo malalang nga maykinutuban, ang gingharian sa Dios, nga nagaabut lapas pa sa mga utlanan sa panahon ug kawanangan, dili gayud mapukan.

Ang bersikulo 27 nagakompirmar nga si Darius sa personal nga midawat kang Jesu-Kristo ingon nga iyang Ginoo ug Manluluwas. Ang tataw nga bokabularyo sa hari nagapahayag nga siya miila-sa-kalainan tali sa espirituhanon ug pisiko nga kalingkawasan.

109. Pagpakig-uli mao ang tanang nga si Kristo mihimo ibabaw sa krus alang sa pagtangtang sa babag tali sa Dios ug sa makasasala nga tawo. Ang babag nagalangub sa sala, ang silot sa sala, pisiko nga pagkatawo, atong dihingpit nga pagkamatarong, ang perpektong pagkamatarong ug karakter sa Dios, ug ang atong posisyon diha ni Adan. Tan-awa sa Thieme, *Ang Babag*, 47–48, 60–63.

“Nagapalingkawas” mao ang peal participle sa Chaldean nga pulong *shezib*. “Nagaluwas” mao ang aphel participle sa Hebreயong punglihok nga *netzal*. Ang duha ka pulong adunay susama nga kahulugan—“sa pagpalingkawas” o “sa pagluwas.”

Hinumdumi, dinhing bahina sa Libro ni Daniel (Daniel 2:4—Daniel 7) nasulat diha sa Chaldean o sa Sidlakang Aramaic nga pinulongan. Gumikan kay dinhing bahina una-satanan nagahisgot sa hentil nga kanasuran, ang Dios nga Balaang Espiritu migamit og usa ka hentil nga pinulongan. Sa ulahi nga parte sa Libro ni Daniel sa piho nga maykalabutan sa mga Hudiyo; busa, ang Hebreயo nga pinulongan nagapadayon diha sa kapitulo 8. Ang Balaang Espiritu wala masayup diha sa iyang pagpili sa mga pulong alang sa Kasulatan (Mga Proberbio 30:5). Gisuksuk dinhi nga yugto nga nahasulat diha sa usa ka hentil nga pinulongan mao ang usa ka Hebreயo nga pulong, *netzal*.

Ang unang Chaldean nga pulong sa Daniel 6:27, gihubad og “nagapalingkawas,” nagapasabut sa pagkahibalo sa hari sa iyang espirituhanon nga kalingkawasan—iyang kaluwasan. Si Jesu-Kristo ang bugtong nagaluwas sulud sa tibuuk eternidad (Mga Buhat 4:12). Ang pulong “nagaluwas” nagahisgot sa pisikong kalingkawasan sulud sa panahon, hilabihan katinuud ngadto sa hari kinsa sa personal nga nakasaksi sa pagpalingkawas sa Dios kang Daniel. Pinaagi sa paggamit sa duha ka pulong, si Darius, ang Hentil, mipaila sa iyang pagtoo diha sa Dios sa mga Hudiyo.

Sa wala pa ang pagkakompleto sa Kanon, “mga tilimad-on ug mga katingalahan” mao ang paagi nga ang Dios mipili alang sa pagpasidaan sa modangat nga disiplina ug sa pagpamatuud sa pagsangyaw sa Ebanghelyo. Si Darius sa tataw gipili ang milagro mahitungud sa pagkalingkawas ni Daniel gikan sa langob sa mga liyon isip usa ka timailhan gikan sa Dios sa pagpadangat sa iyaha mismong kaluwasan.

ANG KAUSWAGAN SA USA KA HAMTONG NGA BAYANI

Sa katapusan kini si Daniel mitagamtam og kalampusan [*tzelach*] sulud sa paghari ni Darius ug sulud sa paghari ni Cyrus ang Persian. (Daniel 6:28)

Ang haphel perfect sa *tzelach* nagakahulugan og “sa pagtagamtam og kalampusan.” Pinaagi sa paggamit niini nga matang sa punglihok, ang Dios nagapakita kanato sa daklit sa grasya nga mga panalangin nga gitipigan alang sa espirituhanong hamtong nga magtotoo. Ang Ginoo sa mabuhong nga mihatag sa tanang detalye sa kinabuhi alang kang Daniel kinsa sa makanunayon nga nahimong matinumnon ngadto sa Pulong. Dili na gayud siya mag-antos pa sa mga pagsulay ug mga kalisdanan sama sa nangaging-panahon.

Bisan pa og ang tukmang pangidaron ni Daniel sa panahon sa iyang kamatayon wamahibal-i, kita nasuginlan nga siya nabuhi sa labing-minos sulud sa ikatulong tuig (537 B.C.) sa paghari ni Cyrus the Great sa Persia (Daniel 10:1). Kon atong itunong ang posibleng petsa sa pagkatawo ni Daniel sa 620 B.C., atong mabanabana nga siya nabuhi sa labing-minos otsentay-tres ka tuig. Dili lamang nga ang nahibilin sa iyang kinabuhi naghinobra sa grasya nga mga panalangin ug mga bahandi sa Dios, kundili ang pangandoy ni Daniel nga makakita sa iyang katawhan, ang mga Hudiyo, nga mahibalik sa ilang kaugalingon nga yuta sa katapusan nahimong katumanan. Ang Kasulatan nagasulat nga niadtong unang tuig sa iyang paghari (539 B.C.) si Cyrus mitugot sa Hudiyong mga binihag sa pagbalik ngadto sa

Jerusalem ug pagtukod-pag-usab sa templo (2 Cronicas 36:22–23; Ezra 1:2–3).

Ang yawi nga nagaabli sa pultahan alang sa espirituhanong kauswagan sa bisan-kinsang magtotoo mao ang doktrina nga nagpuyo sulud sa kalag. Dugang pa, ang pagpasulud sa Pulong mao ang bugtong preparasyon alang sa matag panginahanglan sa kinabuhi. Pagkamakapadasig sa paghunahuna nga ang matag magtotoo mahimong makaabut sa espirituhanong pagkahamtong. Ang Dios misangkap og grasya sa walay sukud alang kang Daniel; ug unsay iyang gihimo alang kang Daniel, Siya mohimo alang sa bisan-kinsang matinumanon nga magtotoo.

Wala bisan makausa si Daniel nakakompromiso sa grasya sa Dios. Dalayegon kaayo ang produksiyon sa iyang espirituhanon nga pagkahamtong mao nga ang Balaang Espiritu milakip sa mga bayanihong-buhat ni Daniel diha sa talaan sa pasidungog sa Bag-ong Testamento uban sa mga maayong-buhat sa labing-bantugan nga mga magtotoo sa nangaging-panahon.

Kinsa pinaagi sa pagtoo [doktrina sulud sa kalag] mibuntog sa mga gingharian, mihimo sa *mga buhat* sa pagkamatarong, migamit sa mga saad, mipatak-op sa mga baba sa mga liyon. (Mga Hebreohanon 11:33)

Ang divine nga pasidungog alang sa banggiitan nga espirituhanong kinabuhi ni Daniel nagahimo sa istorya ni Daniel nga labaw pa kaayo kay sa usa ka bayanihon. Gipasibantog pinaagi sa pagsabut kining testimonya nga: Doktrina sa Bibliya nagasulbad! Unta ang Pulong sa Dios mahimong labing-mahinungdanon diha sa imong kinabuhi.

MGA PAGTOLON-AN GIKAN SA DANIEL KAPITULO SAYS

1. Ang Dios nagadisiplina sa kanasuran pinaagi pagpuli sa mga magmamando ubus sa prinsipyo sa ikalimang liyok sa disiplina. Ang “ulo nga bulawan” (Chaldea) gipulihan sa “mga bukton ug dughan nga plata” (Persia).
2. Apan, ang pagkunhod ug pagdagsang sa mga imperyo dili makapausab sa tumong sa magtotoo dinhi sa kalibutan. Ang plano sa Dios alang sa magtotoo nagapadayon, waysapayan kon unsa ang mga sirkumstansiya.
3. Sa pagpangalagad sa Dios, ang panuigon sa usa ka magtotoo dili makasanta sa kaepektibo.
4. Doktrina sa Bibliya sulud sa kalag nagapasarang sa magtotoo para mouswag sa kinabuhi.
5. Divine nga promosyon sa usa ka magtotoo maoy usa ka resulta sa espirituhanong pagkaminumanon.
6. Rebelyon batok sa divine nga giilang awtoridad nagasugod sa usa ka sala sa panghunahuna.
7. Ang sala sa panghunahuna nga pangabubho sa kasagaran nagasangpot sa ug nagasangko diha sa usa ka dayag nga buhat sa panimalus.
8. Ang sala sa panghunahuna sa usa ka tawo makaapekto sa mga kinabuhi sa daghang katawhan.
9. Sa dihang ang magtotoo mamahimong tumong sa kasina ug kamapahimaslon, siya kinahanglan dili manimalus kundili magtugyan gayud sa hitabo ngadto sa Ginoo.
10. Usa sa mga proteksiyon gikan sa Dios alang sa kagawasan mao ang prinsipyo sa praybasi.
11. Ang kaibog nga sundanan sa kinaiyang makasasala mao ang basihan sa hilabihang kagul-anan ug pagkadili-malipayon.
12. Kon ang tawhanong gahum nagalutos, ang divine nga gahum makapanalipod.
13. Ang usa ka magtotoo nga may doktrina mahimong malipayon sulud sa usa ka langob sa mga liyon, samtang ang usa ka dimagtotoo mahimong magul-anon sulud sa usa ka palasyo; busa, ang kalipay usa ka pagsangkap sa grasya gikan sa Dios.
14. Ang matag magtotoo sa dili madugay gayud mag-atubang sa iyaha mismong ‘langob sa mga liyon.’ Giunsa nimo pag-atubang sa usa ka krisis ang nagadeterminar sa imong espirituhanon nga kalampusan o kapakyasan sa kinabuhi.
15. Ang paggamit sa pagtoo-pahulay ug doktrina nga nagpuyo sulud sa kalag ang basihan sa pag-alagad sa Ginoo.
16. Ang pamalaod dili gayud makasulbad sa mga problema sa kinabuhi; bugtong pagkahimugso-pag-usab ug pag-uswag diha sa espirituhanong kinabuhi ang makahatag sa kasulbaran.
17. Ang Dios nagapalingkawas sa magtotoo sa pisiko pinaagi o gikan sa kalit-nga-kalisdanan o sa labawng-kamandoan nagatugot sa kamatayon sa magtotoo. Ang pagtakda, paagi, ug dapit sa Dios alang sa kamatayon sa magtotoo maoy perpekto.

KAHULUGAN SA “ASIN” DIHA SA KASULATAN

- I. Ang asin gigamit isip usa ka preserbatibo niadtong kapanahonan sa Bibliya ug nagarepresentar sa waykatapusang seguridad (Levitico 2:13).
- II. Ang asin isip igitimpla (Job 6:6–7) nagahisgot mahitungud sa suludnong kalipay nga gidesinyo sa Dios alang sa matag magtotoo—usa ka kalipay nga nagagikan sa kahibalo sa doktrina sa Bibliya. Ang doktrina nagatimpla sa kinabuhi ug pangisip.
- III. Ang asin sa analohiya mao ang antitesis sa igpapatubo. Ang igpapatubo—mini nga doktrina—nagapadunot (1 Mga Taga-Corinto 5:8; Mga Taga-Galacia 5:9); ang asin—tinuud nga doktrina—nagapreserbar.
- IV. Ang pagkaon sa asin nagahulagway sa pagpanag-iya sa kaluwasan. Ang magtotoo nagadawat og waykatapusang kinabuhi diha sa punto sa kaluwasan pinaagi sa pagtoo diha kang Jesu-Kristo (1 Juan 5:11–12).
- V. Ang asin nga mahimong “diparat” maoy usa ka larawan sa dimagtotoo taliwala sa linaw sa kalayo (Markos 9:49–50).
- VI. Ang magtotoo dinhi sa kalibutan maoy gitawag og “asin sa kalibutan” (Mateo 5:13). Ang usa ka positibo ug nag-uswag nga mahinungdanong-kahimtang sa mga magtotoo ang rason sa usa ka nasudnong linalang nga mapreserbar gikan sa kagun-uban.¹¹⁰
- VII. Ang asin nga mamahimong “waylami” (Mateo 5:13; Lukas 14:34–35) nagarepresentar sa mga magtotoo nga kanunay gawas sa fellowship pinaagi sa rebersiyonismo ug divine nga disiplina.
- VIII. Ang “asin sa kasabutan” (Levitico 2:13) maoy gigamit sa pagpahayag sa waykatapusang relasyon tali sa Dios ug sa magtotoo nga gihulagway sa Lebitikanhong mga paghalad diha sa Numeros 18:19.
- IX. Ang mga naandan sa karaang kalibutan migamit og asin alang sa pagpadayag og kamaabiabihon o usa ka kontrata:
 - A. Ubus sa mga balaod sa kamaabiabihon: Kon, isip usa ka kaaway sa magdada-pit, kamong duha mikaon og asin diha sa iyang lamesa, ikaw mapanalipdan gikan sa kadaot samtang anaa sa iyang balay.

110. Ang mahinungdanong-kahimtang gilangkuban sa dimakita nga mga bayani kinsa maghimaya sa Dios ug magtabang sa pagpalingkawas sa usa ka sinaligang nasod. Tan-awa sa Thieme, *Kagawasan pinaagi sa Sundalanhong Kadaugan*.

- B. Isip usa ka timaan sa pagtuman sa usa ka kontrata: Ang duha ka hingtungdan sa kontrata mangaon sa asin isip usa ka simbolo sa panag-uyon ug malungtarong panaghigalaay.
- C. Ang simbolikanhong aplikasyon sa duha sa itaas nga mga balaod:
 - 1. Ubus sa mga balaod sa kamaabiabihon: Ang Dios *mikaon sa asin* didto sa krus—pagkatagbaw; ang tawo *nagakaon sa asin* diha sa punto sa pagtoo diha ni Kristo—pagpakig-uli. Ang magtotoo, tungud-niini, dili na kaaway sa Dios kundili nagakaon diha sa Iyang lamesa sa kahangturan.
 - 2. Isip usa ka kontrata: Kita misulud ngadto sa usa ka nagpahamtang-og-kaakohan nga kasabutan sa grasya, nga nagapreserbar kanato sa kahangturan.

ANG DOKTRINA SA BALAOD NI MOSES

- I. Ang Balaod ni Moses gihatag diha sa Pentateuch, ang unang lima ka libro sa Karaang Testamento. Usa ka dugang bahin sa Balaod makit-an diha sa Deuteronomio 29.
- II. Ang Balaod ni Moses gibahin ngadto sa tulo ka parte:
 - A. Codex I, ang lagda sa pamatasan, sa ingon-usab nailhan isip ang mga Kamandoan, gilangkuban og kapin sa 120 nga kamandoan ug nagalakip sa Decalogue o Napulo ka mga Kamandoan (Exodo 20:1–17); nagahubit sa kagawasan pinasikad sa moralidad, praybasi, kabtangan, ang kabalaan sa kinabuhi, ug awtoridad. Kini sa ingon-usab nagahubit sa kagawasan nga maykalambigitan sa Dios.
 - B. Codex II, ang mga Ordinansa o ang espirituhanong lagda, maoy usa ka kompleto nga malarawanong Kristolohiya ug soteryolohiya (Mga Hebreohanon 10:1) nga nagalakip sa Tabernakulo, Balaang mga Adlaw, Lebitikanhong mga paghalad, sinina ug paagi sa buhat sa Lebitikanhong kaparian. Ang mga ordinansa mao ang espirituhanong kapanulundanan sa Israel.
 - C. Codex III, ang mga Paghukum, mao ang nasudhong kapanulundanan sa Israel ug nagatanyag og mga balaod sa divine nga katukuran gidesinyo alang sa pagpalapad sa mga prinsipyo sa kagawasan nga maykalambigitan sa gobyerno, tagsatagsa ka mga lungsuranon, ug praybasi; nagalakip sa mga konsepto sa hurisprudensiya, mga balaod sa pangdiyeta, kasanihan, kuwarentinas, pag-amping sa yuta, pamuhis, sundalanhong pangalagad, kaminyoon, diborsiyo, ug uban pa; ang mga silot alang sa wapagtuman gipahayag.
- III. Tagadawat sa Balaod ni Moses:
 - A. Ang Balaod gihatag ngadto sa sinaligang nasod sa Israel lamang (Exodo 19:3; Levitico 26:46; Mga Taga-Roma 3:19; 9:4).
 - B. Ang Balaod wala gayud gihatag ngadto sa mga Hentil (Deuteronomio 4:8; Mga Taga-Roma 2:12–14).
- IV. Pagtuman ni Kristo sa Balaod (Mateo 5:17):
 - A. Iyang gituman ang Codex I pinaagi sa pagpuyo sa usa ka perpekto nga kinabuhi dinhi sa kalibutan sulud sa panahon sa Inkarnasyon—ang doktrina sa pagkawaysayup ni Kristo.
 - B. Iyang gituman ang Codex II pinaagi sa Iyang kamatayon, paglubong, pagka-

- banhaw, pagsaka, ug sesyon.
- C. Iyang gituman ang Codex III pinaagi sa Iyang perpekto nga pagtuman sa mga balaod sa divine nga katukuran.
- V. Ang Simbahan nga maykalambigitan sa Balaod:
- A. Ang Simbahan sa piho *wala* nahisakup sa Balaod (Mga Buhat 15:5–11, 24; Mga Taga-Roma 6:14; Mga Taga-Galacia 2:19). Busa, ang Balaod wala nagahubit sa Kristohanong paagi sa kinabuhi.
- B. Si Kristo ang katapusan sa Balaod alang sa mga magtotoo sulud sa Kapanahonan sa Simbahan (Mga Taga-Roma 10:4).
- C. Ang mga magtotoo sulud sa Kapanahonan sa Simbahan nahisakup sa maslabaw nga balaod sa pagkaespirituhanon¹¹¹ (Mga Taga-Roma 8:2–4; 1 Mga Taga-Corinto 13; Mga Taga-Galacia 5:18, 22–23).
- VI. Ang mga limitasyon sa Balaod ni Moses:
- A. Dili makapahitarong (Mga Buhat 13:39, KJV; Mga Taga-Roma 3:20, 28; Mga Taga-Galacia 2:16; Mga Taga-Filipos 3:9);
- B. Dili makahatag og waykatapusang kinabuhi (Mga Taga-Galacia 3:21);
- C. Dili makasangkap sa Balaang Espiritu (Mga Taga-Galacia 3:2);
- D. Dili makahimo og mga milagro (Mga Taga-Galacia 3:5);
- E. Dili makasulbad sa problema sa kinaiyang makasasala (Mga Taga-Roma 8:7).
- VII. Ang pagkakaron nga katuyoan sa Balaod:
- A. Alang sa paghubit sa kagawasan diha sa sinaligang kanasuran sa Dios sulud sa Kapanahonan sa Simbahan—sa pulos katukuran ug espirituhanon nga kagawasan.
- B. Alang sa paghubit sa paagi sa buhat sa mga balaod sa divine nga katukuran mahitungud sa moralidad ug kaligdong.
- C. Codex I: alang sa pagkombinser pinasubay sa divine nga sukaranan nga ang dimagtotoo usa ka makasasala ug nagakinahanglan sa usa ka Manluluwas (Mga Taga-Roma 3:20, 28; Mga Taga-Galacia 3:23–24; 1 Timoteo 1:9–10).
- D. Codex II: alang sa pagsangyaw sa grasya sa Dios pulos sa kaluwasan ug sa rebound¹¹² nga may:
1. Empasis diha sa buhat ni Kristo sa kaluwasan;
 2. Empasis diha sa espirituhanong kamatayon ug pagkasad-an sa katawhan;
 3. Empasis sa pagtoo diha ni Kristo alang sa waykatapusang kinabuhi—walay usa sa bug-os makatuman sa Balaod ug pinaagi-niana makaangkon sa kaluwasan.
- E. Codex III: alang sa pagsangkap sa nasudnong kalihukan ug kagawasan ubus sa mga balaod sa divine nga katukuran; alang sa pagpatunhay sa kanasuran ubus sa prinsipyo sa divine institusyon numero kwatro:
1. Kagawasan pinaagi sa sundalohong kadaugan.
 2. Pagkontrolar sa krimen pinaagi sa silot sa kamatayon (Genesis 9:5–6; Mga Taga-Roma 13:4).

111. Thieme, *Dios nga Balaang Espiritu batok Ang Kinaiyang Makasasala*.

112. Thieme, *Rebound ug Padayon sa Pag-abante!*

3. Ang kamahinungdanon sa praybasi, kabtangan, kinabuhi.
- F. Busa, ang pagtuman sa Balaod dili ang paagi sa kaluwasan (Mga Taga-Galacia 2:16) o sa pagkaespirituhanon kundili usa ka kahubitan sa tawhanong kagawasan ug kauswagan.
- VIII. Ang malungtarong aplikasyon sa Balaod (1 Timoteo 1:8–11).
- IX. Ang paghingalan sa Balaod ni Moses isip ang “kasabutan” o “libro sa kasabutan” (Exodo 24:7–8; 34:27–28; Deuteronomio 4:13–14, 23, 31; 8:18; 9:9, 11, 15):
 - A. Kini nga kasabutan mao ang hilisgutan sa Jeremiah 11, apan dili angay masaypan nga “bag-ong kasabutan” diha sa Jeremiah 31:31–33.
 - B. Ang propesiya sa paglapas sa kasabutan (Deuteronomio 31:16–18, 20; Jeremiah 22:9). Nasudnong pagkabungkag ang nagaresulta sa higayon nga ang kasabutan mapakyas.
- X. Ang aplikasyon sa grasya ngadto sa kinabuhi maykalambigitan kang Jesu-Kristo kinsa nakatuman sa Balaod (Juan 1:17). Busa, ang plano sa Dios alang sa Simbahan nagasagup sa iyang panig-ingnan gikan sa paagi sa pagpuyo sa pagkatawo ni Kristo sulud sa hypostatic nga panaghiusa imbis sa Balaod ni Moses. Ang Simbahan wala nagasaulog sa Adlaw-igpapakahulay, nagahatag pinasikad sa paghatag-og-ikanapulo, o nagasunud sa Napulo ka mga Kamandoan alang sa pagtuman sa espirituhanong kinabuhi—kining tanan maoy legalistang mga pagtuis sa waykaparehas nga espirituhanong kinabuhi nga gisangkap sa Dios alang sa mga magtotoo niining panahona.

ANG DOKTRINA SA GRASYA NGAPARATO PARA SA PANABUT (GAP)

- I. Kahubitan: Ang divine nga pagsangkap alang sa espirituhanong pagtubo diin ang *matag* magtotoo makasabut sa *bisan-unsang* doktrina pinaagi sa espirituhanong IQ, waysapayan ang tawhanong IQ o edukasyon.
- II. Ang kalainan tali sa tawhanon ug espirituhanon nga IQ:
 - A. Ang tawhanong IQ usa ka talaan sa numero nga nagtumbok sa ang-ang sa tawhanong kalantip-sa-salabutan ug usa ka resulta sa adunay-merito nga panabut.
 - B. Ang espirituhanong IQ, namugna pinaagi sa pagpuno sa Balaang Espiritu, mao ang gidaghanon sa doktrina sa Bibliya nga natigum isip kahibalo (*epinogsis* diha sa Griyego, *chakmah* diha sa Hebreyo) sulud sa toong lingin-nga-kabihin sa kalag (Mga Taga-Colosas 1:9) ug usa ka resulta sa walay-merito nga pagtoong-panabut.
- III. Ang pagkawalay-labot sa tawhanong IQ sa GAP (1 Mga Taga-Corinto 1:19—2:16):
 - A. Ang tawhanong IQ sagad gikonsiderar nga usa ka hinungdan diha sa pagkat-on og doktrina, diin nagapasabut nga ang usa ka magtotoo nga ubus og IQ walay-kaarang. Apan didto sa eternidad nga milabay, ang Dios nakakita og usa ka paagi pinaagi sa grasya alang sa matag magtotoo sa pagkat-on og doktrina gawas sa tawhanong merito o kahait-sa-panabut (Job 34:32; 36:22).
 - B. Tungud niini nga rason, ang matag magtotoo sulud sa Kapanahonan sa Simbahan nagadawat sa pagpuyo ug sa pagpuno sa Balaang Espiritu ug usa ka tawhanong espiritu diha sa punto sa kaluwasan (1 Mga Taga-Corinto 3:16; 1 Mga Taga-Tesalonica 5:23).
- IV. Ang mga pagsangkap sa grasya alang sa pagkat-on og doktrina:
 - A. Ang pagkaporma ug pagpreserbar sa kanon sa Kasulatan (1 Pedro 1:23);
 - B. Ang divine nga paghatag-og-katungud sa lokal nga simbahan isip ang klasrom alang sa pagkat-on og doktrina (Mga Hebreohanon 10:25);
 - C. Ang mga balaod sa divine nga katukuran diin ang nasod nagapanalipod sa kagawasan ug praybasi sa lokal nga simbahan;

- D. Ang espirituhanong gasa sa pastor-magtutudlo, nga nagalakip sa awtoridad ug abilidad (Mga Taga-Efeso 4:11):
 - 1. Gihatag sa Dios diha sa pagkaluwas;
 - 2. Alang lamang sa mga lalaki;
 - 3. Nagalakip og mga kabatid sa komunikasyon.
- E. Ang unibersal nga pagkapari sa magtotoo alang sa praybasi ug kagawasan sa pagsabut sa doktrina (1 Pedro 2:9);
- F. Ang pagpuno sa Espiritu ug ang rebound teknik alang sa pagpabilin sa pagpuno bisan pa sa personal nga sala (Mga Taga-Efeso 5:18; 1 Juan 1:9);
- G. Ang tawhanong espiritu isip ang ikaduhang hugna sa Operasyon Z (Job 32:8; 1 Mga Taga-Corinto 2:12; Mga Taga-Efeso 1:17; Mga Hebreohanon 4:12);
- H. Ang pisiko nga proseso sa metabolismo diin ang piho nga walay-meritong mga lihok sa lawas maghatag og abilidad alang sa paghunahuna ug sa pagkonsentrar:
 - 1. Oksiheno sa dugo pinaagi sa dipinugus nga pagginhawa;
 - 2. Enerhiya sa mga neyuron pinaagi sa proseso sa metabolismo.
- I. Pinaagi sa analohiya, ang espirituhanong proseso sa metabolismo diin ang walay-merito nga kalihukan sa GAP nagapatuhup og doktrina sa Bibliya sulud sa kalag alang sa aplikasyon ngadto sa mga sirkumstansiya sa kinabuhi. Ang metabolismo gikuha gikan sa klasikong Griyego nga pungan (*metabole*), nagkahulugan og “pagkausab-sa-dagway” o “pagkabalhin.” Sa dihang ang doktrina sa Bibliya, espirituhanong pagkaon, ‘gikaon’ ubus sa pagpuno sa Balaang Espiritu, kini nabalhin ngadto sa pangpahimsog alang sa espirituhanong pagtubo ug nagapapas sa tawhanong panglantaw sulud sa kalag (Jeremiah 15:16a).
- V. Ang mekanika sa GAP, gitawag og Operasyon Z:
 - A. Hugna 1: Ang Pastor-Magtutudlo

Ang sulud sa Kasulatan gisangyaw. Ang Dios nga Balaang Espiritu sa labawng-kamandoan gitugyan ang gasa sa pastor-magtutudlo ngadto sa piho nga kalakin-an og nagpasarang kanila sa pagtoon ug pagtudlo sa doktrina sa Bibliya alang sa kamatutoan sa tanan nga magtotoo. Ang ilang kahibalo sa isagogics, bibliyanhong categories, ug ang abilidad sa pag-exegete maoy kinahanglanon alang sa tukma nga interpretasyon sa Kasulatan.
 - B. Hugna 2: Ang Tawhanong Espiritu

Ang espirituhanong pagsabut nagasugod. Sa panahon sa pagkahimugso-pag-usab, ang grasya sa Dios nagamugna sa sulud kanato og usa ka tawhanong espiritu (1 Mga Taga-Corinto 2:11–12). Ang tawhanong espiritu maoy diin ang (*pneumatikos*, diha sa Griyego sa 1 Mga Taga-Corinto 2:13), “espirituhanong mga butang-katingalahan,” o doktrinal nga inpormasyon masabtan. Kining *pneumatikos* mabalhin sa awtomatik gikan sa tawhanong espiritu paingon sa wala nga (masabtanon) linging-kabahin sa kalag pinaagi sa Balaang Espiritu isip *gnosis*, waypihig nga pagsabut sa doktrina. Ang *gnosis* wala nagakinahanglan sa pag-uyon o dipag-uyon ingon sa pagpahayag diha sa pagtoo o dipagtoo.
 - C. Hugna 3: Ang Walang Lingin-nga-kabahin

Ang doktrina sa Bibliya sa akademikong masabtan. Gitawag og (*nous*) ug sa katibuk-an gihubad og “hunahuna,” ang walang lingin-nga-kabahin o ang pundokanan nga dapit sa kalag nagatipig sa *gnosis* ingon nga akademikong

kahibalo. Niining puntoha, sumala sa Santiago 1:22, ikaw usa lamang ka “tigpamati” sa Pulong. Ang akademikong kahibalo maoy andam alang sa pagbalhin gikan sa walang lingin-nga-kabahin paingon sa toong lingin-nga-kabahin pinaagi sa pagtoo. Samtang ang *gnosis* nagapabilin sulud sa pundokanan nga dapit sa walang lingin-nga-kabahin ingon nga akademikong inpormasyon, kini dili makatabang sa imong espirituhanon nga pagtubo ug dili magamit sa imong kasinatian.

D. Hugna 4: Ang Toong Lingin-nga-kabahin

Ang doktrina sa Bibliya gitoohan. Ang toong lingin-nga-kabahin gihinganlan sa Griyego nga pulong og (*kardia*), gihubad og “kasingkasing.” Sa dihang ang magtotoo nagagamit sa pagtoo-panabut pinaagi sa pagsalig sa doktrina, ang *gnosis* makombertir pinaagi sa Balaang Espiritu ngadto sa *epignosis* ug ang doktrina mabalhin gikan sa walang lingin-nga-kabahin paingon sa toong lingin-nga-kabahin sa kalag. Ang doktrina lamang nga nagapuyo sulud sa toong lingin-nga-kabahin sa kalag ang nagapahimo og espirituhanong pagtubo. Samtang ang *epignosis* nga doktrina nagasugod sa pagliyok, ang aplikasyon sa doktrina alang sa kasinatian makasugod. Kini nga divine nga mga sukaranan maghingpit sa prinsipyo sa “pagsakmit sa matag hunahuna nga binihag ngadto sa pagkamasinugtanon kang Kristo” (2 Mga Taga-Corinto 10:5). Niining-tungura ikaw usa ka “magbubuhat sa Pulong” (Santiago 1:22).

ANG DOKTRINA SA MISTERYO

- I. Kagikan-sa-pulong ug Isagogics.
 - A. Kahubitan: Ang sekreto o tinuyo nga mga praktis o rituwal nga dikasagaran alang sa usa ka patigayon o sa usa ka pundok sa katawhan.
 - B. Ang koine nga Griyegong pulong (*musterion*), o “misteryo,” maoy gikuha gikan sa usa ka Attic nga Griyegong pulong (*mustes*), nagkahulugan og “usa ka bag-ong-sakup sa usa ka sekreto nga praternidad sa karaang kalibutan.”
 - C. Diha sa Bag-ong Testamento nga mga epistola, ang teknikal nga gamit sa pulong “misteryo” o “mga misteryo” nagapasabut sa usa ka aspeto sa doktrina sa Kapanahonan sa Simbahan (Mga Taga-Efeso 3:2–6).
 - D. Ang atong Ginoo migamit sa *musterion* diha sa Mateo 13:10–13 ug Markos 4:10–11 alang sa pagpatin-aw ngadto sa mga disipulo sa Iyang paggamit sa mga pasumbingay sa pagtudlo og doktrina sa Kapanahonan sa Simbahan: “Diha kaninyo kini gikatugyan alang sa paghibalo sa mga misteryo sa gingharian sa langit, apan ngadto kanila [mga dimagtotoo] kini wala gikatugyan” (Mateo 13:11b).
- II. Ang doktrina sa misteryo sa Kapanahonan sa Simbahan wala gikapadayag diha sa Karaang Testamento (Mga Taga-Roma 16:25–26; Mga Taga-Colosas 1:25–27). Ang Karaang Testamento nga propesiya nagasulud og inpormasyon mahitungud sa umaabot nga mga dispensasyon sa Kalisdanan ug Milenyo, apan wamaghisgot sa bisan-unsang pagtumbok sa Kapanahonan sa Simbahan. Pananglitan, ang Kapanahonan sa Simbahan wamaapil gikan niining mga yugtoa sama sa Mga Salmo 22:22–23; Isaiah 61:2; Daniel 2:40–41; 7:23–24; 11:35–36; ug Hosea 5:15–6:1.
- III. Ang misteryo usa ka kabahin sa divine nga dekritong gimbut-an didto sa eternidad nga milabay (1 Mga Taga-Corinto 2:7).
- IV. Ang pastor-magtutudlo maoy responsable alang sa komunikasyon sa doktrina sa Kapanahonan sa Simbahan (Mga Taga-Efeso 3:2–6); kini gitawag og pagkatinugyanan sa mga misteryo sa Dios (1 Mga Taga-Corinto 4:1).

- V. Ang Pagsakgaw sa Simbahan maoy kabahin sa doktrina sa misteryo (1 Mga Taga-Corinto 15:51).
- VI. Ang pagkatawo ni Jesu-Kristo sulud sa hypostatic nga panaghiusa gisulayan ug gipamatud-an ang waykaparehas nga espirituhanong kinabuhi sa Kapanahonan sa Simbahan nga mao ang kinauyokan sa doktrina sa misteryo (1 Timoteo 3:16a).
- VII. Ang doktrina sa misteryo masabtan pinaagi sa paglihok sa grasya nga aparato para sa panabut (GAP) nga naggamit sa mekanika sa Operasyon Z (1 Mga Taga-Corinto 2:9–16; Mga Taga-Colosas 2:2; 1 Timoteo 3:9).

ANG DOKTRINA SA PANGABUBHO

- I. Pangabubho mao ang disalabutanon nga kahadlok, katahap, kasilag gikan sa pagdumili-pagsalig sa uban, ug mao ang kinakusgan sa mga sala sa panghunahuna (Mga Proberbio 27:3–4).
- II. Pangabubho mao ang labing mapintas nga sala sa panghunahuna; kini nagamugna sa pagkaarogante ug emosyonal nga mga pagdugtongdugtong sa mga sala.
- III. Ang pangabubho nagatangtang sa tanang kalipay sa magtotoo; kini usa ka sala sa panghunahuna diin ikaw maghimo sa imong-kaugalingon nga miserable.
- IV. Pipila sa katawhan dili makatugot sa kalampusan sa uban; sa sangputanan, ang pangabubho nagaguba sa kalmang panghunahuna nga maoy usa ka basihan sa panaghigalaay.
- V. Hilabihan ka bug-at ang sala sa pangabubho nga ang paghalad og tibuuk diha sa Lebitikanhong Lagda gimando tungud niini (Numeros 5:11–31). Kini ang bugtong paghalad nga gidesinyo alang lamang sa usa ka sala.
- VI. Ang pangabubho mahimo nga basihan alang sa pagkaguba sa personal nga gugma diha sa tawhanong kaliwat (Awit ni Solomon 8:6).
- VII. Ang pangabubho makaguba usab sa normal nga kalihukan sa kalag (Job 5:2; Mga Proberbio 14:30). Kini ang katin-awan sa pipila ka kahimtang sa neyurosis ug sakit-sa-kaisipan.
- VIII. Ang pangabubho nagapadasig og panimalus (Mga Proberbio 6:34).
- IX. Pangabubho batok kang Joseph nakapadasig sa iyang mga igsoong-lalaki sa pagbaligya kaniya ngadto sa pagkaulipon (Mga Buhat 7:9).
- X. Busa, ang pangabubho nagailog sa tinuud o daw mga sayup gikan sa mga kamut sa Ginoo ug nagaapil-apil diha sa divine nga katungud sa paghukum (Deuteronomio 32:35; Mga Taga-Roma 12:19).
- XI. Ang pangabubho misip-ak sa nasod sa Israel (Isaiah 11:13, pangabubho sa Ephraim batok sa Judah).

- XII. Pangabubho ang magdadasig sa relihiyosong mga lider kinsa milansang ni Jesu-Kristo (Mateo 27:18; Markos 15:10).*
- XIII. Ang mapadayonong negatibo nga kabubut-on nagapadayag sa iyang-kaugalingon pinaagi sa pangabubho (Mga Taga-Roma 1:28–29).*
- XIV. Ang pangabubho nagasalikway sa pagtolon-an sa doktrina sa Bibliya (Mga Buhat 13:45; 17:5).
- XV. Mini nga doktrina ug apostasiya magbunga og pangabubho (1 Timoteo 6:4).*

*Sulud sa mga yugto diin ang “kasina” makit-an, kini usa ka kapulong sa pangabubho.

ANG DOKTRINA SA ANGHEL NI YAHWEH

- I. Ang Anghel ni *Yahweh* nailhan nga si *Yahweh*, ang Dios sa Israel (Genesis 16:7–13; 22:11–18; 31:11–13; 48:15–16; Exodo 3:2 [cf. Mga Buhat 7:30–35]; Exodo 13:21; 14:19; Mga Maghuhukum 6:11–23).
- II. Ang Anghel ni *Yahweh* nga lahi kang *Yahweh* (Genesis 24:7, 40; Exodo 23:20; 32:34; Numeros 20:16; 1 Cronicas 21:15–18; Isaiah 63:9; Zechariah 1:12–13).
- III. Ang Anghel ni *Yahweh* mao ang Ikaduhang Persona sa Trinidad:
 - A. Ang Ikaduhang Persona mao ang makita nga Dios sa Bag-ong Testamento (Juan 1:18; 6:46; 1 Timoteo 6:16; 1 Juan 4:12).
 - B. Ang Anghel ni *Yahweh* wala na gayud nagapakita pagkahuman sa Inkarnasyon.
 - C. Ang Anghel ni *Yahweh* ug si Jesu-Kristo gikaingon nga gipadala sa Dios nga Amahan.
 - D. Tungud kay pulos ang Amahan ug ang Balaang Espiritu dili makit-an sa tawo, ug tungud kay si Kristo nakit-an, kini gikaigoan nga si Kristo mao ang Anghel ni *Yahweh* o ang makitang myembro sa kinaiya-sa-Dios diha sa Karaang Testamento. Ang pagpakita ni Kristo diha sa Karaang Testamento mao gitawag og usa ka pagpakita-sa-Dios.

ANG DOKTRINA SA MINISTERYO SA BALANG ESPIRITU DIHA SA DISPENSASYON SA ISRAEL

- I. Walay tawo nga napuy-an sa o napuno sa Balaang Espiritu sa Karaang Testamento nga kapanahonan. Ang Balaang Espiritu wala sa unibersal nga gihatag ngadto sa tanang magtotoo hangtod nga si Kristo nahimaya pinaagi sa paglingkod diha sa toong kamut sa Amahan (Juan 7:39).
- II. Ang Balaang Espiritu mituga sa gahum lamang sa pipila ka Karaang Testamento nga mga santo alang sa paghimo og espesyal nga mga kalihukan (Numeros 11:29), sama sa liderato, administrasyon, pagkaartesano, propesiya, komunikasyon.
 - A. Ang mga magsusulat sa kanon sa Karaang Testamento (2 Pedro 1:20–21)¹¹³
 - B. Si Joseph, usa ka magtotoo nga usa ka unang ministro (Genesis 41:38)
 - C. Ang mga magtotoo kinsa mga artesano ang mipatigayon diha sa pagtukod sa Tabernakulo (Exodo 28:3; 31:3)
 - D. Ang mga magtotoo nga nalambigit diha sa administrasyon (Numeros 11:17, 25)
 - E. Usa ka magtotoo kinsa pulos usa ka politikanhon ug sundalohong magmamando (si Joshua diha sa Numeros 27:18)
 - F. Pipila ka mga maghuhukum:
 - Othniel (Mga Maghuhukum 3:9–10)
 - Gideon (Mga Maghuhukum 6:34)
 - Jephthah (Mga Maghuhukum 11:29)
 - Samson (Mga Maghuhukum 13:24–25; 14:5–6; 15:14)
 - G. Mga Hari sa Israel (1 Samuel 10:9–10; 16:13)

- H. Daniel (Daniel 4:8; 5:11; 6:3)
- I. Postexilic nga mga magmamando (Zechariah 4:6; 12—14)
- III. Ang mga magtotoo sa Israel mahimong disiplinahon pinaagi sa pagtangtang sa Espiritu:
 - A. Saul (1 Samuel 16:14)
 - B. David (Mga Salmo 51:11)
- IV. Pipila sa mga magtotoo makabaton sa Balaang Espiritu pinaagi sa pagpangayo (2 Mga Hari 2:9–10; Lukas 11:13).
- V. Si Jesus mihatag sa Balaang Espiritu nga walay pagpangayo ngadto sa mga disipulo sa wala pa gayud ang Iyang pagsaka alang sa katuyoan sa pagpalahutay kanila sulud sa kasamtangang napulo-ka-adlaw sa wala pa ang Kapanahonan sa Simbahan misugod (Juan 20:22).

ANG BIBLIYANHONG DOKTRINA SA PAG-INUM

- I. Ang kamahinungdanon sa pagkawaypihig:
 - A. Sa pagtuki sa bisan-unsang doktrina, ang pagkawaypihig, personal nga kasinatian, o pag-ayad kinahanglan ikapadaplin aron nga sa husto matantiya ang bibliyanhong panglantaw ug aron makab-ot ang tinuud nga bibliyanhong panahum.
 1. Kadtong namatuto sulud sa usa ka bakgrawon sa legalistang Kristohanon sagad maglambigit sa ilimnong-makahubog ngadto sa impiyerno o ngadto sa yawa; ang paglitok lamang sa makahubog nga ilimnon nagapukaw sa diniyos nga kalagot.
 2. Kadtong kinsa adunay usa ka problema sa pag-inum sagad mangita og usa ka pamalibad alang sa pagpadayon sa ilang kanunayng-mabuhay nga sala o kahuyang.
 - B. Ang pag-inum sa makahubog nga ilimnon dugay na kaayong isyu diha sa tawhanong kaliwat, sumala sa gipamatud-an pinaagi sa daghang reperensiya diha sa Bibliya.
 1. Ang mga Kasulatan wala mihatag og usa ka pagtugot alang sa pag-inum ni sa usa ka mando alang sa paglikay.
 2. Ang Bibliya nagakomentaryo lamang diha sa husto ug sayup nga paggamit sa ilimnong-makahubog, sumala sa iyang daghan nga nagkalainlaing-hinungdan.
 - C. Ang ilimnong-makahubog maoy pulos makalanag ug mapuslanon, makaguba ug makatabang, usa ka tunglo ug usa ka panalangin.
 1. Gamiton sa kasarangang gidaghanon, ang ilimnong-makahubog mahimong mapuslanon alang sa nagkalainlaing mga katuyoan sa medisina, sama sa pagpalihok ug sirkulasyon sa dugo, ug pahamudlay sa kalawasan.
 2. Ang ilimnong-makahubog makadaot kon gigamit isip usa ka paagi sa paglikay gikan sa kamatuuran, pinaagi sa usa ka nagkabuang pagpangita alang sa kalipay, o alang sa mapatuyangong mga katuyoan.
- II. Ang pagsaway sa pagkapalahubog:
 - A. Ang pagkapalahubog, dili ang pag-inum mismo, gisaway sama sa usa ka sala

(Mga Proverbio 23:20; Isaiah 5:11; Mga Taga-Roma 13:13; Mga Taga-Efeso 5:18).

- B. Ang pagkapalahubog wala nagapaila og makihugoyhugoyong kahawud sa tawo, pagkalalaki, o abilidad sa pag-inum nga dili mahubog (Mga Proverbio 20:1; Isaiah 28:7–8; 1 Mga Taga-Corinto 5:11).
 - C. Ang pagkapalahubog nagapadili-takus kang bisan-kinsa, ilabina niadtong adunay awtoridad; kini, nagababag sa tin-aw nga panghunahuna, nagatuis sa paghukum, nagapapas sa mga sumbanan ug mga sukaranan, ug mahimong magdangat ngadto sa pag-abuso sa awtoridad.
 - 1. Lumalabay nga awtoridad, sama sa mga hari, mga magmamando, mga lider sa gobyerno (Mga Proverbio 31:4–5).
 - 2. Espirituhanong awtoridad, sama sa mga pastor (1 Timoteo 3:3; Titus 1:7) ug mga diyakono (1 Timoteo 3:8).
 - 3. Kadtong adunay awtoridad wala gidid-an sa ilimnong-makahubog, apan sila gimandoan nga makasaranganon sa iyang paggamit.
 - D. Ang pagkapalahubog gisaway bahin sa pipila ka mga karakter sa Bibliya:
 - 1. Noah (Genesis 9:21)
 - 2. Lot (Genesis 19:32–36)
 - 3. Nabal (1 Samuel 25:36–37)
 - 4. Ephraim—usa ka reperensiya ngadto sa tibuuk Amihanang Gingharian, nga nahimong usa ka nasod sa mga palahubog (Isaiah 28:1)
- III. Ang makadaot nga mga epekto sa ilimnong-makahubog:
- A. Ang pagkapalahubog o ang naghinobrang paggamit sa ilimnong-makahubog nagasangko ngadto sa mahinaykon, abusado, o iresponsable nga pamatasan ug makatilingbanong trahedya: krimen, paghikog, diborsiyo, mga aksidente sa dalan, ekonomikanhon ug industriyanhon nga mga kadaot, kadaot sa panglawas, miserable nga mga sirkumstansiya, kapobre, nasudnong kalit-nga-kalisdanan.
 - B. Ang ilimnong-makahubog usa ka makapawagtang-og-gana imbis nga usa ka makapalagsik.
 - 1. Ingon nga usa ka makapawagtang-og-gana, ang ilimnong-makahubog nagatambayayong uban sa kinaiyang makasasala alang sa pagpakunhod sa mga sukaranan sa pagpugong batok sa mga sala sa tanan nga kategoriya.
 - 2. Ang ilimnong-makahubog nagapakunhod sa mga pagdili-pagbuhat, naga-pahinay sa panglihok, nagaguba sa sentido komon ug maayong paghukum, nagapasanay sa mga sala sa panghunahuna: ang resulta—ang palahubog nga drayber makapatay; ang palahubog nga magtiayon o ginikanan nagaa-buso; ang palahubog nga lider o administrador mawad-an og integridad; ang palahubog nga lalaki o babaye mamahimong makihilawasnon ni bisan-kinsa.
 - 3. Kini nagakahulugan nga ang naghinobrang pag-inum o pagkapalahubog dili lamang usa ka sala mismo, kundili adunay alaot sa espirituhanon maingon man sa pisiko nga mga sangputanan.
 - 4. Ang Bibliya wala nagahatag og pagdasig ni pamalibad alang sa naghinobrang pag-inum.
 - C. Ang nabatasang paghuboghubog o naghinobrang paggamit sa ilimnong-makahubog makahimong hinungdan sa pipila ka mga balatian ug mga sakit.

1. Talinugo sa utok
 2. Ang salimuang sama sa pagkabuang nagmugna og kalibog sa pangisip, kahingawa, kakuyaw, pangdungog ug mapangisipong-imahen nga mga pagmatamata ug mga ilusyon
 3. Korsakoff nga sakit-sa-kaisipan, diin ang ilimnong-makahubog nagadaot sa hilabihan sa utok mao nga ang biktima mamahimong usa ka bakakon gumikan sa sakit
 4. Pagpanggahi sa atay
 5. Wernicke nga Sakit—usa ka paralisis sa mga mata, dipinahiluna nga paglakaw, pagngitngit sa panimut, ug sa katapusan coma
 6. Marchiafava-Bignami nga Sakit, diin ang naghinobra nga ilimnong-makahubog nagaguba sa mga tehido sa utok
- IV. Ang pagtuhup sa ilimnong-makahubog:
- A. Adunay duha ka matang sa naghinobrang pag-inum—pulos makamatay.
 1. Pag-inum sa hilabihang kadaghan sa samang panahon
 2. Pirming pag-inum sulud sa hataas nga panahon
 - B. Pulos ang kemistri sa dugo ug tagsatagsa nga metabolismo maoy naghatag sa mga hinungdan alang sa pagdeterminar sa unsay nagalangkub og naghinobrang pag-inum.
 1. Anaa sa igoigong kadaghanon, ang lawas maykatakus sa pagtangtang sa kapin kun kulang usa ka onsa sa ilimnong-makahubog gikan sa dugo matag oras.¹¹⁴
 2. Ang nagtino nga hinungdan bahin sa unsay nagalangkub og naghinobrang pag-inum dili ang unsay gidaghanon ang usa ka tawo makapatuhup kundili ang sulud nga ilimnong-makahubog diha sa dugo.
 3. Daghang tawo ang waykatakus sa pagpatuhup bisan sa diyutayng gidaghanon sa ilimnong-makahubog sa igong kapaspas gikan sa dugo alang sa pagpugong sa pagkahubog ug kinahanglan maglikay sa ilimnong-makahubog sa hingpit.
 4. Tungud-niini, samtang ang pag-inum sa kasarangan gitugot, adunay daghang magtotoo nga kinahanglan maglikay.
 - C. Kanang persentahe sa ilimnong-makahubog sulud sa dugo nga makaangin sa usa ka tawo nga mawad-an og dungog, integridad, paghukum, moralidad, ug paagi sa paglihok mao ang pagkahubog.
- V. Ang lehitimong mga paggamit sa ilimnong-makahubog:
- A. Mapuslanon kon gigamit sa kasarangan (Mga Salmo 104:15; Mga Proberbio 31:6–7; 1 Timoteo 5:23).
 1. Kasarangan mao ang lihok sa tawhanong kabubut-on sa pagpabilin sulud sa igoigo ug husto nga mga utlanan pinaagi sa paglikay sa hilabihan o naghinobrang paggamit sa makahubog nga ilimnon.
 2. Ang pagkaulipon-sa-alkohol ug ang balaod sa kinabubut-ong kaakohan mao ang kinadak-ang isyu.
 3. Ang kabubut-on sa magtotoo maoy nagkontrolar basta siya nagagamit niana

114. Thorn, ed., *Harrison's Principles of Internal Medicine* (New York: McGraw-Hill, 1977), p. 707.

nga kabubut-on alang sa paglikay o sa pag-inum sa kasarangan. Mao nga ang Bibliya nagatudlo nga bisan-hain sa paglikay o kasarangan nga pag-inum dili usa ka sala.

4. Alang sa magtotoo kinsa dimakahimo o dili moinum sulud sa kasarangan, siya kinahanglan maglikay sa paggamit sa ilimnong-makahubog.
 - B. Mapuslanon sa pagtambal alang sa usa ka himatyon nga tawo (Mga Proberbio 31:6).
 - C. Magamit alang sa utok ug nervous system isip usa ka igpahupay pinaagi sa pagmugna og diisog nga igpakalma (Mga Proberbio 31:7).
 - D. Nagapaarang-arang sa sirkulasyon, ilabina sa mastigulang nga mga tawo; ang usa ka baso sa bino nagapadako sa latayan sa dugo.
 - E. Makapagana sa pagkaon (Mga Salmo 104:15).
 - F. Makatabang sa pagpakalma sa nervous system ug sa pipila ka mga kondisyon mapuslanon sa kinatibuk-ang panglawas (1 Timoteo 5:23).
- VI. Ang milagro sa paghimo sa tubig ngadto sa bino (Juan 2:1–11):
- A. Si Jesus, Iyang inahan, ug ang mga disipulo gidapit sa usa ka kasal (mga bersikulo 1–2).
 - B. Ang usa ka krisis nahitabo sa dihang ang magdadapit nahutdan sa bino (bersikulo 3).
 - C. Ang tubag ni Jesus ngadto ni Maria mipaila nga walay usa kanila sa bisan-unsang paagi nahasol gumikan sa pagkawalay bino; ang ilang kalipay wala mag-agad sa makahubog nga ilimnon (bersikulo 4).
 - D. Ang isyu dili ang krisis sa salosalo, kundili kinsa ug unsa si Kristo; dili kon moinum ba o dili moinum, kundili ang kaluwasan.
 - E. Ang milagro (mga bersikulo 6–8) mao ang paghimo sa tubig ngadto sa tinuud nga makahubog nga ilimnon, ang naandang ilimnon sa Karaang Haduul nga Sidlanan (mga bersikulo 9–10).
 - F. Ang milagro wala gayud mikonsentir ni misaway sa pag-inum kundili mipunting sa pagtagad ngadto sa waykaparehas nga Persona sa uniberso, ang Manluluwas sa kalibutan, ug mihatag sa tanang nanambong sa oportunidad nga maluwas (bersikulo 11).
- VII. Ang divine nga mga balaod sa paagi sa buhat diha sa Kristohanong kinabuhi (1 Mga Taga-Corinto 6) maaplay sa pag-inum:
- A. Ang balaod sa gahum-pagpili: Ang matag magtotoo sa pag-abut sa legal nga panuigon sa pag-inum adunay legal nga katungud sa pag-inum sa kasarangang gidaghanon sa makahubog nga ilimnon; kini dili usa ka sala.
 - B. Ang balaod sa pagkamapuslanon: Ang magtotoo kinahanglan dili moinum ubus sa dikalikayan nga mga kahimtang sa pagsaksi diin ang pag-inum mamahimong usa ka isyu ngadto sa dimagtotoo.
 - C. Ang balaod sa gugma: Ang magtotoo kinahanglan magpugong gikan sa pag-inum kon adunay risgo nga nagpahisalaag sa usa ka mashuyang nga magtotoo.
 - D. Ang balaod sa kinatas-ang sakripisyo: Ang usa ka magtotoo nagatahan sa katungud sa pag-inum kon ang iyang kinabuhi sa hingpit gipahinungud alang sa usa ka linain nga ministeryo o liderato nga katungdanan.
- VIII. Pagkaulipon-sa-alkohol ug nasudnong kalit-nga-kalisdanan:

- A. Ang paghuboghubog maoy usa sa nakatampo nga mga hinungdan nga midala ngadto sa ikalimang liyok sa disiplina batok sa Israel (Isaiah 28:1–9; Joel 1:4–6).
 - B. Ang prinsipyo sa rebersiyonismo sulud sa usa ka nasod maykalambigitan sa paghuboghubog ug nasudnong kalit-nga-kalisdanan sa Judah (Jeremiah 13:12–17).
- IX. Sentido komon ug pag-inum:
- A. Ang makahubog nga ilimnon alang sa mga hingkod lamang.
 - 1. Ang batan-ong katawhan wala pa makaangkon sa igong kinaadman alang sa pagpatigayon sa ilimnong-makahubog o makakuha og bisan-unsang kaayohan gikan sa pag-inum.
 - 2. Tungud kay ang kabatan-onan dali-madutlan sa mga kapeligro sa ilimnong-makahubog, ang batan-ong katawhan kinahanglan dili gayud mogamit sa ilimnong-makahubog.
 - B. Ayaw gayud pag-inum samtang nahigawad o masulub-on.
 - C. Ayaw gayud pag-inum uban sa mga dikaila diha sa disinati nga mga lugar. Ang batan-ong kababayen-an kinsa buang kaayo nga makigtagbo og mga dikaila kinahanglan dili moinum.
 - D. Pag-inum sa kasarangan lamang uban sa mga higala ug niadtong kinsa maoy kasaligan.
 - E. Ayaw gayud pag-inum nga nag-inusara; kasarangan nga pag-inum nahisakup sa panahon sa hugoyhugoy.
 - F. Ayaw gayud pag-inum sulud sa trabaho.
 - G. Ayaw gayud pag-inum samtang nagmaneho sa sakyanan, nagpalupad sa ayroplano, o nagpadagan sa bisan-unsang matang sa makinarya.
 - H. Ayaw pag-inum samtang nagdala og hinagibang-mobuto o anaa sa bisan-unsang sitwasyon sa pangayam o pamusil.
 - I. Ang paghuboghubog ug pagkapalahubog dili lamang usa ka pag-usik-usik sa panahon, sila gidili diha sa Bibliya ug giklasipikar ingon nga sala.
 - J. Likayi ang kapeligro sa pagkapuno sa ilimnong-makahubog imbis sa Balaang Espiritu ug doktrina sa Bibliya (Mga Taga-Efeso 5:18).
 - 1. Ang palahubog nga magtotoo nagapakyas sa paggamit sa pagsangkap sa grasya alang sa pagkat-on ug pag-aplay sa doktrina, pagtubo pinaagi sa grasya, pag-uswag paingon sa tumong sa espirituhanong pagkahamtong.
 - 2. Gumikan kay ang kadaghanan sa mga problema sa huboghubog magsugod sa sayong panuigon, ang kasarangang pag-inum dili gani gayud ikonsiderar hangtod ang pagkahamtong makab-ot.

Kalugpongan

anghelanong away Ang dimakitang pakiggubat tali sa Dios ug ni Satanas, gipasilaub pinaagi sa una-sa-kasaysayan nga pag-alsa ni Satanas ug usa-sa-tulo-kabahin sa mga anghel, nga masulbad pinaagi sa pagbuhat sa katawhan ug sa nagpadayon nga espirituhanong pakiggubat diha sa tawhanong kasaysayan.

bawtismo sa kalayo Ang paghukum sa tanan nga dimagtotoo sa Kalisdanan didto sa ikaduhang pag-abut ni Jesu-Kristo. Sila mapapha gikan sa kalibutan ug mabutang taliwala sa kalayo sulud sa usa kalibo ka tuig gikan sa Milenyo hangtod sa Bantugang Puti nga Trono sa Paghukum.

dispensasyon Usa ka hugna sa tawhanong kasaysayan nga gipahayag pinasikad sa divine nga pagpadayag. Ang kasaysayan usa ka han-ay sa divine nga mga administrasyon. Kining sunudsunud nga mga katuigan mag-aninag sa pagbutyag sa plano sa Dios alang sa katawhan. Sila maglangkub sa divine nga panglantaw ug sa teyolohiyanhong interpretasyon sa kasaysayan.

divine nga katukuran, mga balaod sa Mga prinsipyo nga gimando sa Dios alang sa panalangin, pagpalungtad, proteksiyon, hapsay nga kalihukan, ug kalig-on sa tawhanong kaliwat sulud sa panahon sa anghelanong away.

divine nga mga institusyon Upat ka patukoranang mga prinsipyo alang sa tanang katawhan nga gimando sa Dios ug gidumala pinaagi sa mga balaod sa divine nga katukuran alang sa pagpalungtad, kalig-on, proteksiyon, ug kagawasan sa tawhanong kaliwat: (1) ang tagsatagsa; (2) kaminyoon; (3) pamilya; (4) ang nasudnong linalang. Ang matag institusyon gidumala pinaagi sa usa ka nahisibong awtoridad: (1) kabubut-on; (2) bana; (3) mga ginikanan; (4) gobyerno.

epignosis Usa ka Griyego nga pulong gigamit diha sa Kasulatan alang sa “hingpit nga kahibalo” mahitungud sa doktrina sa Bibliya nga nagpuyo sulud sa toong lingin-nga-kabahin sa kalag; ang basihan alang sa tanan nga espirituhanong kamatuuran nga nagsangkap sa magtotoo diha sa usa ka hingpit nga pagsabut sa kamatuuran sa Dios alang sa aplikasyon ngadto sa Kristohanong kinabuhi. Tan-awa sa **Operasyon Z**.

GAP Ang grasya nga aparato para sa panabut; usa ka wala-ang-merito nga sistema sa espirituhanong pagtubo ug pag-uswag nga gisangkap sa Dios aron nga ang matag

magtotoo waysapayan sa iyang tawhanong IQ o edukasyon makakat-on ug makasabut sa tibuuk pagbulot-an sa doktrina sa Bibliya. Ang mekanika sa GAP, Operasyon Z, maghimo sa panabut sa espirituhanong butang-katingalahan nga magamit.

gnosīs Usa ka Griyego nga pulong gigamit diha sa Kasulatan alang sa “akademikong kahibalo” o masagupong pagsabut sa doktrina sa Bibliya sulud sa walang lingin-nga-kabahin sa kalag nga walay espirituhanong benepisyo ngadto sa magtotoo.

ICE Usa ka sinugpong alang sa isagogics, categories, ug exegesis; ang hermeneutical nga paagi sa pagbadbad sa mga Kasulatan diha sa hustong pagbahinbahin sa Pulong sa Kamatuuran nga naggamit sa orihinal nga mga pinulongan (2 Timoteo 2:15). Isagogics: Ang interpretasyon sa Kasulatan sulud sa dugukan sa iyang makasaysayanong nahitaboan o propetikanhong palibot. Categories: Ang hermeneutical nga prinsipyo sa pagtandi Kasulatan sa Kasulatan alang sa pagdeterminar sa klasipikasyon sa doktrina. Exegesis: Usa ka pulong-sa-pulong, bersikulo-sa-bersikulo, gramatikanhon, pinasubay-sa-sintaksis, sa kagikan-sa-pulong, ug sa konteksto nga pangusisa sa Kasulatan gikan sa orihinal nga mga pinulongan sa Bibliya—Hebreyo, Aramaic, ug Griyego.

Kalisdanan Usa ka pito-ka-tuig nga gidugayon diin nagasugod pagkahuman sa pagkuha sa Simbahan gikan sa kalibutan sa takna sa Pagsakgaw ug nagalungtad hangtod sa ikaduhang pag-abut ni Jesu-Kristo.

mga liyok sa disiplina Lima ka nagtubong divine nga mga paghukum alang sa usa ka sinaligang nasod nga napuno sa apostasiya, rebersiyonismo, ug kadaotan.

nahibilin Usa ka mahinungdanong-kahimtang sa hamtong nga mga magtotoo kinsa magsangkap sa kauswagan sa sinaligang nasod pinaagi sa prinsipyo sa panalangin gumikan sa panag-uban. Ang nahibilin nagatukod sa sinaligang nasod nga kabutang ug nagagarantiya sa iyang pagpalungtad sulud sa matag henerasyon. Tan-awa sa **sinaligang nasod**.

okupasyon uban ni Kristo Kidak-ang personal nga gugma alang sa Ginoo gikan sa doktrina sa Bibliya nga nagliyak sulud sa toong lingin-nga-kabahin sa kalag pinaagi sa pagpuno sa Balaang Espiritu; ang labing-dako nga pangsulbad-sa-problema nga kahimanan sa hamtong nga magtotoo.

Operasyon Z Ang sa divine nga gitugyang mekanika sa grasya nga aparato para sa panabut diin ang doktrina sa Bibliya nabalhin gikan sa mga panid sa dimasayup nga Kasulatan aron mahimong *epignosis* nga doktrina sulud sa toong lingin-nga-kabahin sa kalag sa magtotoo diin kini magamit alang sa matag sirkumstansiya diha sa Kristohanong kinabuhi.

pagkahibalo-sa-Dios Ang punto diin ang usa ka tawo masayod sa pagkaanaa sa Dios ug mamahimong responsable sa iyang pagpili sa o batok sa Dios.

Pagsakgaw Ang pagkabanhaw ug pagkuha sa tanan nga magtotoo, sa pulos buhi ug patay, gikan sa kalibutan sa pagtapos sa pagkakarong Kapanahonan sa Simbahan sa laktod sa dili pa ang Kalisdanan magsugod.

pagtoo Usa ka wala-ang-merito nga sistema sa panabut pinasikad sa kompiyansa diha sa awtoridad, pagkamatinud-anon, ug abilidad sa Dios.

pagtoo-pahulay Ang sukaranong pangsulbad-sa-problema nga kahimanan sa magtotoo mahitungud sa pag-angkon sa mga saad sa Dios ug pagsagol kanila uban sa pagtoo pinaagi sa pagpuno sa Balaang Espiritu alang sa pagmugna og kalinaw sa kalag taliwala sa mga kalisdanan sa kinabuhi.

rebound Pag-ila sa mga sala sa pribado ngadto sa Dios nga Amahan; ang unibersal nga pagsangkap sa grasya alang sa mga magtotoo sa tanan nga dispensasyon sa pag-angkon sa kapasayloan ug paghinlo sa human-sa-kaluwasan nga personal nga mga sala ug fellowship uban sa Dios (Mga Salmo 32:5; 51:1–2; 1 Juan 1:9). Ang mga magtotoo sulud sa Kapanahonan sa Simbahan kinsa maggamit sa rebound sa ingon-usab mapuno sa Balaang Espiritu alang sa pagpadayon sa espirituhanong kinabuhi (1 Mga Taga-Corinto 11:28; 1 Juan 1:9).

sinaligang nasod Usa ka nasudnong linalang diin ang usa ka pihong gidaghanon sa espirituhanong hamtong nga mga magtotoo nakaporma og usa ka mahinungdanong-kahimtang nga paigo sa pagpalahutay sa nasod ug pinaagi niini ang Dios nagapadayon sa Iyang plano alang sa katawhan. Ubus sa divine nga panalangin ang Dios sa piho nagapanalipod niining tinugyanan nga nasod aron ang mga magtotoo makatuman sa divine nga mga sugo sa pagwali-sa-ebanghelyo, komunikasyon ug pagbantay sa doktrina sa Bibliya, pagsangkap og usa ka dalangpanan alang sa mga Hudiyo, ug pagpadala sa mga misyonaryo sa laing-dapit. Tan-awa sa **nahibilin**.

tawhanong espiritu Ang dimateryal nga bahin sa tawo nga gidesinyo sa Dios alang sa pagkombertir, sa pagtipig, ug sa paggamit sa doktrina sa Bibliya o espirituhanong butang-katingalahan. Ang tawhanong espiritu maangkon diha sa takna sa pagkaluwas ug mao ang puy-anan sa waykatapusang kinabuhi.

Timan-anan sa Kasulatan

KARAANG TESTAMENTO

GENESIS

9:5–6.....	176
9:6.....	166
9:21.....	189
10:9–10.....	137
10:10.....	138
11:1–9.....	137
12:1–3.....	54
13:14–15.....	54
13:14–17.....	54
14:23.....	120
15:1–7.....	54
15:6.....	97, 124
15:18.....	54
16:7–13.....	185
17:1–8.....	54
19:32–36.....	189
20:3–7.....	26
22:11–18.....	185
22:15–18.....	54
24:7.....	185
24:40.....	185
26:3–4.....	54
31:10–13.....	26
31:11–13.....	185
31:24.....	26
41:38.....	186
48:15–16.....	185

EXODO

3:2.....	185
6:2–8.....	54
13:21.....	185
14:13.....	86
14:14.....	86
14:19.....	185
17:1–7.....	53
19:3.....	175
20:1–17.....	175
20:3.....	68
23:20.....	185
24:7–8.....	177
28:3.....	186
31:3.....	186
32:34.....	185
34:27–28.....	177

LEVITICO

2:13.....	173
10:11.....	17
26.....	3, 34
26:14–17.....	2, 3
26:18–20.....	2
26:21.....	3
26:21–22.....	3
26:23.....	3
26:23–26.....	3

26:27.....	3
26:27–39.....	3
26:40.....	3
26:46.....	175

NUMEROS

5:11–31.....	183
11:17.....	186
11:25.....	186
11:29.....	186
12:6.....	26
18:19.....	173
20:16.....	185
22:16–17.....	120
22:21–22.....	120
27:18.....	186
31:1–12.....	54

DEUTERONOMIO

4:8.....	175
4:13–14.....	177
4:23.....	177
4:31.....	177
5:9–10.....	67
6:5.....	84
6:7–9.....	17
8:18.....	177
9:9.....	177
9:11.....	177
9:15.....	177
20:1.....	131
20:2.....	131
20:3.....	131
20:4.....	132
20:5.....	132
20:8.....	132
20:17.....	132
21:23.....	83
24:16.....	166
28:15–48.....	3
29.....	175
30:1–9.....	54
31:6.....	164
31:16–18.....	177

31:20.....	177
32:4.....	53
32:15.....	53
32:35.....	158, 183
32:36.....	158
32:38.....	15
33:2.....	26

JOSHUA

1:1–9.....	144
1:3–4.....	54
1:5–9.....	90
3:7.....	90
6:27.....	90
14:6–14.....	145

MGA MAGHUHUKUM

3:9–10.....	186
6:11–23.....	185
6:34.....	186
11:29.....	186
13:24–25.....	186
14:5–6.....	186
15:14.....	186

1 SAMUEL

3:18.....	152
10:9–10.....	186
16:13.....	186
16:14.....	187
17.....	90
17:47.....	65, 79, 86, 150
21:10–15.....	100
23:17.....	116
25:36–37.....	189

2 SAMUEL

7:8–16.....	54
23:2.....	16

1 MGA HARI

8:22–53.....	150
8:48.....	150
18:21–39.....	70

22:19.....26

2 MGA HARI

2:9–10.....187
 14:6.....166
 20:12.....4
 20:12–15.....10
 23:34–36.....5
 24:9.....6
 24:17.....6

1 CRONICAS

3:15.....5
 3:16.....6
 21:15–18.....185

2 CRONICAS

21:7.....54
 35:20–23.....5
 36:4.....5
 36:22–23.....45, 142, 170

EZRA

Libro ni 45
 1:1–2.....45
 1:1–3.....133
 1:1–4.....142
 1:2–3.....170
 1:7–8.....45
 3:7.....45
 4:3.....45
 4:5.....45, 141
 4:24.....141
 5:5–7.....141
 5:13–14.....45
 5:17.....45
 6:1.....141
 6:11.....29
 6:12–15.....141
 7:1–8.....44

NEHEMIAH

2:1.....44

12:22.....141

ESTHER

Libro ni 44
 5—7 166

JOB

1:21.....68
 5:2.....183
 6:6–7.....173
 13:15.....69
 32:8.....179
 34:32.....178
 36:22.....178

MGA SALMO

1:1–3.....83
 1:3.....84
 19:7.....35
 22:22–23.....50, 181
 23:5.....21
 27:14.....90
 31:15.....70, 153
 32:5.....195
 33:9–11.....153
 37:1–10.....78
 37:4–5.....151
 50:15.....33, 116
 51:1–2.....195
 51:11.....187
 55.....150
 55:17.....150
 55:22.....86, 151, 166
 57:2–3.....152
 68:17.....26
 75:6–7.....37, 60, 90
 76:10.....70
 77:4.....161
 89:20–37.....54
 92:14.....144
 103:20–21.....94
 104:15.....190, 191

110:1.....	50
118:9.....	116
118:22.....	53
127:2.....	161
139:4.....	36

MGA PROBERBIO

3:5–6.....	152
6:16–19.....	8
6:34.....	183
11:30.....	84
14:30.....	183
16:7.....	78
19:12.....	166
20:1.....	189
20:22.....	90
23:7.....	68
23:20.....	189
24:21.....	168
25:28.....	71
26:27.....	166
27:3–4.....	183
30:5.....	169
31:4–5.....	189
31:6.....	191
31:6–7.....	190
31:7.....	191

ECCLESIASTES

Libro sa	89
1:9.....	12

AWIT NI SOLOMON

8:6.....	183
----------	-----

ISAIAH

1:1.....	26
5:11.....	189
6:1.....	26
6:8–10.....	26
8:14.....	53
11:10–12.....	54
11:13.....	183
26:3–4.....	152
26:4.....	53

28:1.....	189
28:1–9.....	192
28:7–8.....	189
28:10.....	2
28:16.....	53
28:29.....	152
31:1.....	5
39.....	10
39:1.....	4, 43
39:5–7.....	11
41:10.....	18, 69, 164
43:2.....	74
44:28.....	45, 142
45:1.....	128, 141
45:1–2.....	44
45:1–5.....	142
47.....	121, 130
47:1.....	130
47:2.....	130
47:3.....	130
47:5.....	115
47:7–10.....	130
47:11–13.....	130
47:15.....	130
53:5.....	168
53:11.....	168
55:3.....	54
61:2.....	50, 181
63:9.....	185
65:22.....	84

JEREMIAH

4:16–17.....	93
11.....	177
13:12–17.....	192
15:16.....	179
17:1–4.....	70
17:5.....	84, 116, 165
17:7.....	116, 165
17:7–8.....	84
22:9.....	177
22:19.....	5
22:24.....	6
22:28.....	6
22:30.....	6

23:3–8.....	54
24:1.....	6
25:8–12.....	114
25:11–12.....	34
29:22.....	63
31:31–33.....	177
31:31–34.....	54
37:1.....	6
39:3.....	43
39:11–12.....	75
50—51.....	129, 141
50:1.....	126
50:2.....	126
50:3.....	126
50:9.....	126, 141
50:10.....	126
50:21.....	127
50:24.....	127
50:30.....	127
50:31.....	127
50:35.....	127
50:36.....	127
50:37.....	127
51.....	121, 128
51:1.....	128
51:2.....	128
51:9.....	139
51:11.....	128, 141
51:12.....	129
51:13.....	129
51:30.....	129
51:59.....	126
51:60.....	126
51:61.....	129, 139
51:62.....	129
51:63.....	129
51:64.....	130

MGA PAGBANGUTAN

3:25–26.....	90
--------------	----

EZEKIEL

14.....	7, 12
14:1.....	7
14:2–10.....	8

14:3.....	7
14:13.....	8
14:14.....	9
23:23.....	127
37:21–25.....	54

DANIEL

Libro ni	45, 95, 110, 148, 169
1.....	<i>xi</i> , 15, 22, 35, 144
1:1.....	10
1:2.....	10, 112
1:3.....	10
1:4.....	11
1:5.....	12
1:6.....	12
1:7.....	12, 90
1:8.....	14
1:9.....	17
1:10.....	17
1:11.....	18
1:12.....	18
1:12–16.....	31
1:13.....	18
1:14.....	18
1:15.....	19
1:16.....	19
1:17.....	19, 33
1:17–18.....	20
1:18.....	20
1:19.....	20
1:20.....	20
1:21.....	20, 45
2.....	<i>xi</i> , 31, 56, 59, 62, 71, 84, 89, 124
2:1.....	26
2:1–2.....	115
2:2.....	27, 89
2:3.....	28
2:4.....	28
2:4–7	28, 169
2:5.....	28, 77, 166
2:6.....	29
2:7.....	29
2:8.....	29
2:8–9.....	29

2:10.....	30	2:49.....	55, 72
2:11.....	30	3.....	<i>xi</i> , 59, 79, 84, 87, 97, 148
2:12.....	31	3:1.....	60
2:13.....	31	3:2.....	61
2:14.....	31	3:3.....	61
2:15.....	31	3:4.....	62
2:16.....	32	3:5.....	63
2:17–18.....	32	3:6.....	63
2:18.....	36	3:7.....	64
2:19.....	33	3:8.....	65
2:20.....	33	3:9.....	65
2:20–30.....	33	3:10.....	65
2:21.....	34, 36, 60, 101, 125, 140	3:11.....	65
2:21–23.....	34	3:12.....	65
2:22.....	36, 38	3:13.....	66
2:23.....	36	3:14.....	67
2:24.....	37	3:15.....	67
2:25.....	37	3:16.....	68
2:26.....	37	3:17.....	69, 162
2:27.....	27, 38	3:18.....	70
2:28.....	38	3:19.....	71
2:29.....	38	3:20.....	72
2:30.....	39	3:21.....	72
2:31.....	40	3:22.....	72
2:32.....	40, 142	3:23.....	73
2:33.....	41, 47	3:24.....	73
2:34.....	42, 53, 159	3:25.....	73, 163
2:35.....	42, 53, 54	3:26.....	75
2:36.....	42	3:27.....	75, 165
2:37.....	42, 60, 68	3:28.....	76
2:38.....	42	3:28–29.....	84
2:39.....	44, 45	3:29.....	76, 155, 167
2:40.....	47	3:30.....	77
2:40–41.....	50, 181	4.....	<i>xii</i> , 78, 84, 105, 112
2:41.....	51	4:1.....	85
2:41–44.....	51	4:2.....	85
2:42.....	52	4:3.....	87
2:42–43.....	52	4:4.....	88
2:43.....	52	4:4–7.....	115
2:44.....	53	4:5.....	88
2:45.....	53	4:6.....	89
2:46.....	54	4:7.....	89
2:46–47.....	75	4:8.....	89, 187
2:47.....	54, 68, 84	4:9.....	89
2:48.....	54, 90	4:10.....	90

4:11.....	91	5:15.....	120
4:12.....	91	5:16.....	120
4:13.....	91, 93	5:17.....	20
4:14.....	91	5:18.....	121
4:15.....	91	5:19.....	121
4:16.....	91, 96	5:20.....	122
4:17.....	91, 94	5:21.....	122
4:18.....	92	5:22.....	122
4:19.....	92	5:23.....	123
4:20.....	93	5:24.....	123
4:21.....	93	5:25.....	123, 130
4:22.....	93	5:26.....	124
4:23.....	93, 96	5:27.....	124
4:24.....	96	5:28.....	124
4:25.....	96	5:29.....	125
4:26.....	96	5:30.....	125
4:27.....	96	5:31.....	44, 133, 140, 141, 142
4:28.....	98	6.....	<i>xii</i> , 140, 142, 144, 157, 171
4:29.....	98	6:1.....	141, 143, 145
4:30.....	98	6:2.....	143
4:31.....	98, 100	6:3.....	143, 144, 187
4:32.....	95, 99, 100	6:4.....	145
4:32–34.....	156	6:5.....	147, 151
4:33.....	100	6:6.....	141, 147
4:34.....	101	6:7.....	147
4:34–35.....	102	6:8.....	149
4:34–37.....	167	6:9.....	141, 149
4:35.....	101	6:10.....	150, 151, 162
4:36.....	102	6:11.....	153
4:37.....	103	6:12.....	153
5.....	<i>xii</i> , 44, 110, 134, 139, 143	6:13.....	154
5:1.....	110	6:14.....	155
5:2.....	111	6:15.....	155
5:3.....	112	6:16.....	157, 158, 160
5:4.....	112	6:17.....	159
5:5.....	113	6:18.....	160
5:6.....	114	6:19.....	161
5:7.....	115	6:20.....	161
5:8.....	117	6:21.....	162
5:9.....	117	6:22.....	162, 164
5:10.....	117	6:23.....	165
5:11.....	118, 187	6:24.....	166, 167
5:12.....	118, 145	6:25.....	141, 167
5:13.....	119	6:26.....	167
5:14.....	119	6:26–27.....	167

6:27.....	167–69
6:28.....	45, 141, 169
7—8.....	144
7:1.....	110
7:7.....	26
7:23–24.....	50, 181
7:25.....	96
8.....	169
8:1.....	26, 110
9:1.....	44, 141
9:2.....	26
9:26.....	50
9:26–27.....	51
10:1.....	45, 169
11:1.....	141
11:35–36.....	50, 181
12:7.....	96

HOSEA

2:14–23.....	54
4:1–6.....	155
4:6.....	114
4:11.....	114
5:15–6:1.....	181

8:6.....	156
8:7.....	103

JOEL

1:4–6.....	192
------------	-----

NAHUM

Libro ni	5
----------------	---

HAGGAI

Libro ni	45
1:1.....	141
2:10.....	141

ZECHARIAH

Libro ni	45
1:1.....	141
1:7.....	141
1:12–13.....	185
3:9.....	53
4:6.....	187
7:1.....	141
12—14.....	187

BAG-ONG TESTAMENTO

MATEO

1:12.....	6
3:10.....	94
3:11.....	54
3:11–12.....	94
4.....	147
4:10.....	68
5:13.....	9, 155, 173
5:13–14.....	131
5:17.....	175
10:8.....	121
10:28.....	4
13:10–13.....	181
13:11.....	181
13:30.....	94
13:40.....	94
16:18.....	53
19:16–28.....	60
22:21.....	69, 168
22:42.....	40
23.....	60
24:35.....	88
24:36–44.....	54
25:21.....	146
25:41.....	94
27:18.....	184

MARKOS

4:10–11.....	181
8:36.....	39, 134
8:36–37.....	89
9:49–50.....	173
12:10.....	53
15:10.....	184

LUKAS

1:32.....	54
1:37.....	59
2:7.....	48
3:16.....	54
3:16–17.....	94

11:13.....	187
13:7.....	94
14:34–35.....	173

JUAN

1:17.....	177
1:18.....	185
2:1–2.....	191
2:1–11.....	191
2:3.....	191
2:4.....	191
2:6–8.....	191
2:9–10.....	191
2:11.....	191
3:3–4.....	89
3:15.....	89
3:18.....	124, 168
3:36.....	40, 131, 168
5:22.....	12
6:46.....	185
7:39.....	186
10:9.....	40
10:28.....	40, 89
14:26.....	16, 35
15:26.....	16
16:7–11.....	168
20:22.....	187

MGA BUHAT

2:1–4.....	26
2:29–30.....	54
4:12.....	40, 101, 169
4:17–18.....	150
4:19–20.....	151
7:9.....	183
7:30–35.....	185
7:53.....	26
13:34.....	54
13:39.....	176
13:45.....	184
15:5–11.....	176

15:24.....	176
17:5.....	184

MGA TAGA-ROMA

1:18–20.....	123
1:18–32.....	115
1:20.....	84
1:28–29.....	184
2:12–14.....	175
3:19.....	175
3:20.....	176
3:22.....	97
3:23.....	164
3:28.....	176
4:1–7.....	97
5:12.....	164
5:17.....	9
6:14.....	176
7:8–20.....	33
7:12.....	166
7:13–17.....	156
8:2–4.....	176
8:3–4.....	33
8:7.....	176
8:28.....	106
9:4.....	175
10:4.....	176
10:9–10.....	123
11:5.....	9
12:19.....	65, 183
13:4.....	166, 176
13:13.....	189
16:25–26.....	181

1 MGA TAGA-CORINTO

1:19—2:16.....	178
2:7.....	181
2:9–16.....	182
2:10–16.....	16
2:11–12.....	179
2:12.....	179
2:13.....	179
2:14.....	116
3:11.....	53

3:16.....	178
4:1.....	181
4:7.....	68
5:8.....	173
5:11.....	189
6.....	191
10:13.....	74
10:18–21.....	15
10:20–21.....	60
11:28.....	195
12:27.....	51
13.....	176
14:33.....	49
15:51.....	182

2 MGA TAGA-CORINTO

4:4.....	87
5:20.....	34
5:21.....	12
7.....	165
10:5.....	180
11:3–4.....	60
11:13–15.....	60

MGA TAGA-GALACIA

2:16.....	176, 177
2:19.....	176
3:2.....	176
3:2–3.....	60
3:5.....	176
3:13.....	83
3:19.....	26
3:21.....	176
3:23–24.....	176
3:26.....	60, 84
4:4.....	48
4:4–5.....	84
5:9.....	173
5:18.....	176
5:22–23.....	176
6:7.....	103

MGA TAGA-EFESO

1:17.....	179
-----------	-----

2:2.....	87
2:16.....	168
2:20–22.....	53
3:2–6.....	181
3:19.....	16
4:11.....	179
4:13.....	16
4:22.....	33
5:18.....	179, 189, 192

MGA TAGA-FILIPOS

1:21.....	70
3:9.....	176
4:7.....	68

MGA TAGA-COLOSAS

1:9.....	178
1:18.....	51
1:25–27.....	181
2:2.....	182
3:16–17.....	66
3:17.....	121

1 MGA TAGA-TESALONICA

4:13–18.....	26
4:16–17.....	51
5:23.....	178

2 MGA TAGA-TESALONICA

2:3–4.....	60
2:7.....	52
2:8–10.....	60

1 TIMOTEO

1:8–11.....	177
1:9–10.....	176
3:3.....	189
3:8.....	189
3:9.....	182
3:16.....	182
4:1.....	60
5:23.....	190, 191
6:4.....	184
6:12.....	158

6:16.....	185
-----------	-----

2 TIMOTEO

1:7.....	132, 164
2:15.....	194
3:15.....	34
3:16.....	16

TITUS

1:7.....	189
3:5.....	89

MGA HEBREOHANON

3:12.....	123
4:12.....	179
10:1.....	175
10:25.....	178
11:33.....	170
11:34.....	76
12:2.....	83
12:3.....	152
12:6.....	3
13:5.....	163
13:8.....	168

SANTIAGO

1:8.....	132
1:22.....	180
4:6.....	95

1 PEDRO

1:7–8.....	74
1:8.....	163
1:23.....	178
2:9.....	179
2:23.....	159
2:24.....	12, 83
4:19.....	70
5:7.....	86

2 PEDRO

1:8.....	16
1:20–21.....	16, 186
3:18.....	103

1 JUAN		17.....52, 137
1:9.....96, 179, 195		17—18.....53
3:23.....123		17:1.....52
4:12.....185		17:2.....53
5:11–12.....173		19:11–21.....42
		19:19–21.....137
PINADAYAG		20:12–15.....12
Libro sa	39	

Timan-anan sa Hilisgutan

- 'abad, 101
Abed-nego, 12, 14, 17, 55, 59, 62, 65–77, 84, 105, 113, 148, 162–63, 165
Abraham, 120
Abydenus, 110
Achaemenes, 44
'ada', 122, 149
Adan, 33, 164, 168
'adargazrayya', 61–62
Adlaw-Igpapahulay, 177
Adonai, 113
Adriatic Sea, 49
Ahasuerus, 44
'akalu qartzeyhon, 65
Al Hillah, 137, 139
Alexander the Great, 40, 44, 46–47, 138, 141
'aman, 165
'amar, 157, 166
Amel-Marduk, 4, 43, 109, 118
Amihanang Africa, 46–47
Amihanang Ginghamarian. *Tan-awa sa Israel*
Amyhia, 5
Anak sa Dios, 60, 124
'anayin, 96–97
Anghel ni Yahweh, 163, 185
anghelanong away, 147, 193
Anshan, 44, 142
Antonine caesars, 49
Aphrodite, 112
aphros, 13
apostasiya, 8, 151, 184
Aramaic, 1, 28, 169
Arioch, 31–32, 37, 56
Aristotle, 46–47
arka ni Noah, 9
arkiyolohiya, 43, 139
Armageddon, 42
Artaxerxes I, 44
Artaxerxes II, 44
Artaxerxes III, 44
Artaxerxes Longimanus, 44
'ashaphim, 26–27
Ashpenaz, 10–11, 17–18, 20
asin, 9, 131, 135, 173–74
Assyria, 4–5, 43
Assyrian nga Imperyo, 3, 6, 44, 138
Assyriology, 99
Astyages, 44, 139, 141–42
Asya Minor, 46–47
'atah, 157, 166
'athayya', 86
'azal, 160
Azariah, 12–14, 18, 20, 22, 25, 31–32

Babel, 137
Babylon, 4–6, 10, 25, 27, 31–32, 37, 43, 45, 54–55, 60, 65–66, 77, 89, 98, 109–12, 115–16, 118, 126–30, 137–43, 160
Babylonia, 4, 10, 44, 12, 137, 140
Babylonian nga kaulipnan, 8, 45, 49
Baghdad, 37
Bag-ong Kasabutan. *Tan-awa sa Kasabutan*
Bag-ong Testamento, 2, 46, 49, 92, 94, 121, 170, 181
Balaam, 120
Balaang Espiritu, 9, 12, 15–16, 20, 33, 35–36, 52, 74, 86, 90, 113, 119,

134, 143, 145–46, 156, 165, 168–70, 176, 178–80, 185, 192
 paghatag-katakus sa, 20, 186
 pagpuno sa, 16, 20, 36, 55, 165, 178–79
 pagpuyo sa, 52, 178
 tuga sa, 90, 143
 Balaang mga Adlaw, 175
balal, 137
 Balaod ni Moses, 15, 17, 19, 131, 166, 175–77
 Codex I, 175–76
 Codex II, 175–76
 Codex III, 131, 175–76
 balaod sa gahum-pagpili, 191
 balaod sa gugma, 191
 balaod sa kinatas-ang sakripisyo, 191
 balaod sa pagkaespirituhanon, 176
 balaod sa pagkamapuslanon, 191
 Bantugan nga Puting Trono sa Paghukum, 12
bar elahin, 73–74
 bawtismo sa kalayo, 42, 94, 193
be'a, 145–46
be'esh, 155
behal, 92, 114, 161
 Bel, 90, 112
 Bellu, 12
 Belshazzar, *xii*, 4, 43–44, 110–25, 128, 139–40, 143–44
 Belteshazzar, 12, 37, 89, 92, 118–19
 Belus, Templo ni, 99
ben elohim, 74
 Berosus, 110
bet mishteya, 117–18
birak, 101
 Black Sea, 48
 bokabularyo, 36, 168
 Buhatan sa Langyawng-kalihukan, 20, 25–27, 29–31, 38, 53, 89–90, 115, 117
 Caesar
 Augustus, 48
 Julius, 48

Caleb, 144–45
 Cambyses, 142
 Cambyses I, 44
 Cambyses II, 44
 Carchemish, gerra sa, 5, 10, 93
 Carthage, 47
 Cassander, 47
 Chafer, Dr. Lewis S., 86
chakmah, 118–19, 178
chalam, 26
chalaph, 96
 Chaldean nga Imperyo, *xii*, 4–5, 10–11, 15, 17, 20, 25, 32, 40–43, 55, 59, 62, 64, 69, 85, 93, 109–12, 121–22, 124, 127, 133, 138–39, 141–43
chanan, 96–97, 153
chartummim, 26–27
chashach, 68
chaval, 162, 164
chazah, 113–14
chema, 66
chronos, 34
 Coniah, 9
 Croesus, 44, 110, 139, 141
 cuneiform, 27, 114
 Cyaxares, 4–5
 Cyaxares I, 44
 Cyaxares II, 44, 142, 145
 Cyrus, 110, 112, 128, 139, 141–44, 149, 155
 Cyrus I, 44
 Cyrus II, 44, 139
 Cyrus the Great, 21, 44, 138, 141–42, 169

dachawah, 160
 Dagat sa Mediterranean, 48
 Darius, 140–45, 147–50, 152–69
 Darius I, 44–45
 Darius II, 44
 Darius III, 44, 46
 Darius ang Mede, 44
davar, 20
 David, 6, 11, 54, 90, 100, 116, 150, 187
 Decalogue, 175
dechal, 88

- demonismo, 27
 de Morgan, Jacques, 138
detavrayya', 61–62
 diborsiyo, 175, 189
 dikondisyonal nga mga kasabutan, 54
 Dili-Taga-Smerdis, 44
 Diodorus Siculus, 140
 Dios
 ang Amahan, 86, 113, 185
 dekrito sa, 96, 181
 fellowship uban sa, 9, 56, 74, 77, 89, 105, 119, 163–64, 173
 gahum sa, 33–34, 54, 60, 71, 76, 84, 97, 101–02, 113–14, 145, 152–53, 156, 158, 171, 186
 grasya sa, 8, 13, 25, 33, 54–55, 60, 68, 76, 86–87, 89, 95, 101–03, 105, 121, 128, 163, 168, 170, 176, 179
 himaya, *xi*, 86, 133, 162, 165, 173, 186
 hustisya sa, 103, 124, 157
 instrumento sa, 128–29, 133
 kinalabwang-kamandoan sa, 69
 mga balaod sa, 14, 67, 147, 150, 165, 176
 mga saad sa, 6, 30, 69, 98, 115, 129, 131–32, 150, 165, 195
 omnipotence sa, 59, 162
 omniscience sa, 9, 32, 36, 94
 pagkaila sa, 75, 84, 94, 98, 194
 plano sa, *xii*, 9, 34, 39, 44, 50, 85–86, 103, 137, 159, 162, 168, 171, 177
 disiplina, divine, 49, 78, 87, 95, 102, 106, 114, 155, 173
 ikalimang liyok, 3, 6–8, 39, 45, 51, 70, 75, 94, 113, 124, 133, 150, 171, 192
 ikaupat nga liyok, 3, 7, 34, 39, 75
 lima ka liyok, 3, 34, 194
 mga liyok sa, 3, 49
 nasudnon, 3, 173, 175
 divine institusyon, 69, 73, 154, 176
 numero kwatro, 69, 73, 176
 divine nga mga kasulbaran, *xi*, 32, 56, 115, 144, 171
 divine nga panglantaw, *xii*, 9, 18, 22, 32–34, 50, 56, 68, 85, 96, 105, 119, 144, 151, 164
 Eba, 164
 Ebanghelyo, 8, 71, 77, 84, 86, 94, 96, 98, 134, 147, 150, 168–69
eben, 42
 ebolusyon, 42
 Ecbatana, 142
'edayin, 143–44
 Egypt, 5, 10, 46–48, 50, 110, 131
 Elijah, 70
Elohim, 90, 119
 emosyonalismo, 73, 158
 Ephraim, 183, 189
epignosis, 16–17, 35–36, 180, 193–94
 Erech, 138
 Esarhaddon, 138
 espirituhanon
 kalig-on, 8–9, 22, 132
 kamatayon, 33, 89, 176
 kinabuhi, 69, 86, 131, 155, 170–71, 177, 182
 pagkahamtong, 15, 38, 56, 74, 90, 128, 144, 147, 169–70, 192, 195
 espirituhanong butang-katingalahan, 15–16, 194–95
 espirituhanong IQ, 35, 178
 eternidad, 36, 39, 169, 178, 181
 etika, 46,
 etnolohiya, 46
 Evil-Merodach, 43, 109
 exegesis, 2, 194
 Ezekiel, ang propeta, 6–9, 12
 Fertile Crescent, 43–44
 Flavian caesars, 49
 French Rebolusyon, 97
 GAP. *Tan-awa sa* grasya nga aparato para sa panabut
 Gath, 100
 Gaul, 47
gazrin, 27
gedavrayya', 61–62

Gibbon, Edward, 49
 Gideon, 186
 Ginghamarian sa Dios, 104, 168
gnosis, 16, 35, 179–80, 194
 Gobryas, 111, 127, 140–42, 144–45
 gobyerno, 11, 69, 77, 79, 149, 151, 154–55, 157, 175, 189
 Goliath, 90
 Graeco-Macedonian nga Imperyo, 40, 45
 grasya nga aparato para sa panabut, 15, 36, 75, 178–82, 193
 Greece, 4, 46
 Griyego, 1, 13, 49, 178–79
 Griyego nga sibilisasyon, 45, 47
 Gubat sa Kalibutan II, 7, 72
gubrayya, 153

Habagatang Ginghamarian. *Tan-awa sa Israel*

hadar, 123
hammeltzar, 18
 Hammurabi, 138
 Hananiah, 12–13, 18, 20, 22, 25, 31–32
harhorin, 88
 Hari sa mga hari, 54, 103–04, 122, 133, 168
 Hari sa Sodom, 120
 Harran, 43
hawa, 143–44
 Hebreyo, 1, 11, 28, 169
 Hellenistic nga mga monarkiya, 40, 47
 hentil nga kanasuran, 28, 53, 138, 169
 hentil nga mga imperyo, 38–39
 Herodotus, 110, 140
heykal, 160
 Hezekiah, 10
 Hudayismo, 17
 hurisprudensiya, 175
 hypostatic nga panaghiusa, 177, 182

ICE, 1–2, 194

'idanayya, 34

Ikaduhang Pag-abut. *Tan-awa sa Jesu-Kristo*

ikanapulo, 177

imahen, ang dako-kaayo, *xi*, 39–42, 44, 47, 51, 54, 59–65, 67, 70, 77, 79, 84, 87–88, 92, 105, 113, 124, 126, 137, 142, 168

India, 47

inhustisya, 154, 157, 165

Inkarnasyon, 14, 163, 175, 185

Iran, 42

Iraq, 137

isagogics, 2, 179

Isaiah, ang propeta, 2, 115, 128, 130, 139, 141–42

Ishtar, 13, 112

Israel, *xii*, 3–5, 7–11, 14, 39, 50–51, 53–54, 75, 79, 85, 94, 112–13, 123, 131, 133, 137, 175, 183, 187

Amihanang Ginghamarian, 3, 34, 189

Dios sa, 14, 75, 86, 112–13, 123

Habagatang Ginghamarian, 3

Kapanahonan sa, 50–51, 79

mga pormag-panaksan nga sudlanan sa, 111–12, 122

Italy, 47

Jeconiah, 6

Jehoahaz, 5

Jehoiachin, 6

Jehoiakim, 5–6, 10

Jehovah, 113

Jephthah, 186

Jeremiah, ang propeta, 5, 75, 126, 129–30, 133, 139

Jerusalem, 5, 7, 10, 25, 45, 49, 51, 111, 133, 138, 150–51, 170

kagun-uban sa, 51

pag-ataki sa, 111, 117, 125, 140

Jesu-Kristo, 6, 12–15, 33–34, 40–42, 44, 48, 50, 53–54, 69–70, 74, 76–77, 79, 83–84, 87, 94, 101–03, 113, 122–23, 134, 137, 159, 163, 168–69, 173, 177, 182, 184–85, 193–94

ang Bato, 53, 152, 159

ikaduhang pag-abut ni, 33, 41–42, 50,

- 53, 137
 isip Manluluwas, 14, 34, 44, 55, 76–77, 84–85, 97–98, 101–02, 115, 124, 130
 milagro sa paghimo sa tubig ngadto sa bino, 191
 okupasyon uban ni, 55, 74, 106, 166, 194
 pagsaka ni, 50, 176
 pagtoo diha ni, 34, 52, 60, 84, 89, 94, 97, 101, 122–24, 169, 171
 sa milenyo nga paghari ni, 33, 42, 50, 101
 sesyon ni, 50, 176
 Job, 9, 69
 Jonathan, 116
 Joseph, 6
 Joseph, ang unang ministro, 183, 186
 Josephus, 99, 141
 Joshua, 90, 144–45, 186
 Josiah, 5
 Juan, ang Apostol, 49, 150
 Judah, 3, 5–8, 10–12, 25, 34, 37, 70, 93–94, 114, 119–20, 126, 133, 154, 183, 192
 Julio-Claudian caesars, 48
 Jupiter, 12, 112

 kabtangan, 155, 175, 177
 kabubut-on, 35, 64, 69, 76–77, 79, 98, 151, 155, 168, 190–91, 193
 negatibo, 2, 90, 100, 123, 184
 positibo, 36, 94, 122, 155, 162
 kagawasan
 pinaagi sa sundalonghong kadaugan, 176
 sa rilihiyon, 77, 149
 tawhanon, 69–70, 131, 151, 155, 157, 177, 179, 193
 kagawasan sa patigayon, 93, 157
 kahadlok, 4, 18, 26, 28, 66, 69, 71, 86, 88–89, 97, 114, 117, 125, 131–32, 160, 164, 168, 183
 kahoy, 83–84, 88, 90–96, 100, 104–05, 112, 122–23

kairos, 34
 kalag, *xi*, *xii*, 3, 4, 8, 13, 20–22, 31–32, 35–36, 39, 55, 70–71, 78–79, 84–85, 88–89, 92, 95, 97, 101, 105, 114, 118–19, 123, 132–34, 144–46, 151, 153, 158, 160–62, 165, 170–71, 178–80, 183, 193–94
 toong lingin-nga-kabahin sa, 8, 15–19, 22, 35–36, 55–56, 70, 79, 119, 123, 178, 180, 193–94
 walang lingin-nga-kabahin sa, 16, 35–36, 179–80, 194
 kalinaw, 26, 48, 85, 88
 gikan sa Dios, 68, 114
 suludnon, 14, 17, 25–26, 56, 68, 74, 88, 97, 158, 160
 kalipay, 8, 14, 25, 34, 48, 56, 67, 71, 74, 79, 84, 88–89, 105, 145, 153, 160–61, 165–66, 171, 173, 183, 188, 191
 kalisdanan, *xi*, *xii*, 4, 9, 31, 55, 59, 74, 79, 115, 162
 Kalisdanan, 41–42, 50–51, 53, 79, 181, 193–95
 kamapahitas-on, 33, 60, 79, 94–95, 97–98, 103, 122–23, 130, 148
 kamapaubsanon, 100
 gipatuman, 95
 matuud, 102
 kang Abraham nga Kasabutan. *Tan-awa* sa Kasabutan
 kang David nga Kasabutan. *Tan-awa* sa Kasabutan
 kanon sa Kasulatan, 36, 49, 178
 Kapanahonan sa Simbahan, 26, 41, 50–52, 79, 165, 176, 178, 181–82, 187, 195
 kapatagan sa Dura, 60–61, 63
 Karaang Testamento, 1–2, 26, 49–50, 113, 119, 137, 144, 163, 175, 181, 185–86
kardia, 35, 180
 Kasabutan, 174, 177
 Bag-o, 54, 177
 kang Abraham, 54
 kang David, 54

Palestinian, 54
 kasabutan sa grasya, 174
 Kasadpang Europe, 48, 51
 kasaysayan, *xi*, 2–5, 8–9, 11, 26, 33–34, 39, 43, 47, 49–50, 60, 70, 79, 84, 93, 97, 109–10, 115, 131–33, 137–39, 141, 143, 147, 156
kasdim, 27
 kasina, 145, 171, 184
 kasuko, 31, 66, 72–73, 78, 163
 kasundalohan, 1, 43, 46–47, 61, 72–73, 90, 93, 97, 101–03, 111, 125, 129, 131–32, 138–41, 152
 kaugalingong-minugna nga kagul-anan, 71, 85, 95, 146, 156, 161, 171
kethav, 113, 167
 kinaadman, 46, 48, 71, 89–90, 102, 110, 112, 118–19, 121, 146, 148, 152, 162, 192
 kinaiyang makasasala, 33, 55, 66, 112, 145, 156, 164, 171, 176, 189
 kinalabwang-kamandoan sa Dios. *Tan-awa sa Dios*
 Kinatas-ang Hukmanan sa Langit, 55, 157, 166
 kinuldasang-tulunggon, 63–67
 koine, 46–47, 49
 Konstitusyon sa United States. *Tan-awa sa United States*
 kontra-Semitismo, 54, 66, 115, 133, 154, 167
 krus, 12, 40, 48, 83, 86, 105, 168, 174
 kubit, 60

la', 149
 Labashi-Marduk, 4, 43, 109–10
 langit, 43, 45, 70, 101
 langob sa liyon, 157, 159, 161–64, 166–67, 169, 171
 Latin, 49
 Lebitikanhong mga paghalad, 173, 175, 183
 Libya, 47
 liderato, 5, 7–8, 17, 43, 62, 94, 109, 111, 117, 121, 134, 142, 145, 186

linaw sa kalayo, 12, 173
 lira, 63, 67
 Lot, 189
 Lunup, ang, 138
 Lydia, 44, 110, 139, 141
 Lysimachus, 47

 Macedonia, 46–47
 mahinungdanong-kahimtang, 173
 makitang-pagpadayag sa Dios, 76, 163
 malupigong-katawhan, 97
manda', 118–19
 Mandane, 44
 mapatuyangong-kalihukan, 113, 118
 Marduk, 43, 112, 126
 Maria, 191
 matinumanon, 4, 9, 21–22, 25, 36, 50, 72, 78–79, 98, 145–49, 155, 162, 169–70
 Mattaniah, 6
 Media, 4, 44, 99, 139, 142
 Media ug Persia, 142
 medisina, 45–46
 Medo-Persia, 110
mekashephim, 27
menah, 123
mene, 123–24, 130
 Merodach-baladan, 4, 10, 43
 Meshach, 12, 17, 55, 59, 62, 65–77, 84, 105, 113, 155, 162–63, 165
 Mesiyas, 14, 50, 94
 gingharian sa, 87
 Mesopotamia, 27
 mga anghel, 76, 93–94, 102, 105, 162
 pagpanudlo sa, 26
 tigbantay, 91, 93, 105
 mga Assyrian, 3, 5, 43
 mga balaod sa divine nga katukuran, 3, 69, 139, 149, 157, 175–76, 178, 193
 mga balaod sa pagkamaabiabihon, 173
 mga bisyon, 19, 26, 33, 36, 38–39, 88, 142, 144
 mga burikat, 53, 118
 mga Chaldean, 3, 5, 9, 11–14, 17, 20, 27–28, 30, 43–45, 64–66, 68, 89, 110,

113–15, 118, 123, 126–27, 130–31, 133, 146, 148
 mga damgo, 27–30, 32–33, 36–38, 42, 53–54, 56, 59, 86–89, 91–92, 94, 97, 105, 113, 118–19, 124, 168
 mga dispensasyon, 34, 49–50, 181
 mga Egyptian, 3, 5, 93, 97
 mga Elamite, 138
 mga emosyon, 17, 63, 71, 73, 149
 mga Ganghaan sa Ishtar, 99, 138
 mga gobernador, 48, 61, 140
 mga Griyego, 5, 45, 47, 138, 142
 mga Hittite, 138
 mga Kassite, 138
 mga kategoriya sa doktrina, 1, 8, 19, 117
 mga kerida, 111–12, 118, 122, 160–61
 mga Libro sa Kapalaran, 27
 mga maghuhukum, 61
 mga magsasaysay, 11, 43, 47–49, 99, 110–11, 118, 139–41
 mga magtatambag, 61–62, 73, 102, 115, 130
 mga mahikero, 20–21, 26–27, 30, 38, 89, 115, 118, 120
 mga mahistrado, 48, 55, 61–62
 mga mamahandi, 61–62
 mga mamamarang, 26, 130
 mga mananagna, 27, 38, 89, 115, 118
 mga Mede, 5, 43, 124–25, 127–29, 133, 139
 mga Mede ug mga Persian, 41, 124–25, 133, 139, 148–49, 153, 155–56
 mga mining-diyos, 7–8, 15, 19, 60, 77, 110, 113, 123, 126
 mga orakulo, 27
 mga Persian, 9, 11, 44–46, 110, 124–25, 128, 133, 139–41, 147
 mga propeta, 6–8, 15, 20, 27, 119, 125–27, 130, 139
 mga rasyonalista, 167
 mga salamangkiro, 20–21, 26, 30, 89–90, 118–19
 mga satrap, 43, 145–47, 154, 158, 160, 166
 mga Scythian, 5, 43

mga sumbahan ug mga sukaranan, 9, 36, 95, 97, 105, 122, 125, 189
 Milenyo, 42, 50, 54, 181
 mina, 123
 Mishael, 12–13, 18, 20, 22, 25, 31–32
 mitolohiya, 13, 113
 moral nga kaisog, 15, 39, 70
 moralidad, 45, 131, 175–76, 190
 Mordecai, 166
 Moses, 90, 138, 144
musterion, 181
mustes, 181

 Nabal, 189
 Nabonidus, 4, 43–44, 109–10, 116, 118, 139, 143
 Nabopolassar, 4–5, 10, 27, 43–44, 93, 109, 138
 Nabunaid nga mga Kronika, 116
 nagdilaab nga hudno, *xi*, 63, 71, 77, 97, 113
 Nag-umbaw nga mga Hardin, 5, 99, 138
 nasinati-sa-grasya, 55
 nasudnong kalit-nga-kalisdanan, 56, 156, 181, 191
 nasudnong linalang, 3, 8, 51, 69, 77, 111, 131, 139, 154–55, 173
 nasudnong panalangin, 155
 Nebo, 14, 112
 Nebuchadnezzar, *xi*, *xii*, 4–7, 10, 12, 14, 20–21, 25–31, 33, 36, 38–41, 43, 54–56, 59–68, 70–79, 84–106, 109, 111–15, 118–22, 124, 138–39, 142–44, 155–56, 159, 166–68
 pagkabuang ni, 71, 100, 190
 pagkakabig ni, 85–87, 102, 142, 167
necheth, 121
nedad, 160–61
 negatibong kabubut-on. *Tan-awa sa*
 kabubut-on
 nekromansiya, 27
 Nergal, 112
 Nergal-sar-ezer, 43
 Neriglissar, 4, 43, 109, 118
netzach, 143–44

netzal, 167, 169

Nimrod, 137

Nineveh, 4–5

nishmetak, 122

Nitocris, 118–20, 128, 143

Noah, 9, 189

nous, 35, 179

Octavian, 48

Odovacar, 49

okupasyon uban ni Kristo. *Tan-awa sa*
Jesu-Kristo

Olympias nga Taga-Epirus, 46–47

omnipotence. *Tan-awa sa* Dios

omniscience. *Tan-awa sa* Dios

Operasyon Z, 20, 35, 179, 182, 194

Opis, 110, 140

Ormazd, 149

Othniel, 186

pa'am, 26

Pablo, ang Apostol, 70

pachawata', 61–62

pag-ampo, 32, 36, 56, 70, 75, 148, 150–
51, 153–54

pag-antos, 3, 31, 56, 74, 79, 162, 164
doktrina sa, 74

paghikog, 189

paghukum, divine, 95, 101, 122, 124, 134
instrumento sa, 114

pag-inum, 111, 113, 188–92

pagkaarogante, 55, 61, 71, 84, 94–95,
97–99, 103, 121–23, 133, 163, 183

pagkabanhaw, 50–51

pagkaespirituhanon, 60, 177

pagkahimugso-pag-usab, 89, 105, 144,
168, 171, 179

pagkamatarong, giimpyut, 97, 124

pagkasugapa sa druga, 96

pagkatagbaw, 174

pagkaulipon-sa-alkohol, 96, 190–91

paglighot-sa-kamatuuran, 111, 134

pagpakig-uli, 168, 174

pagpalingkawas, divine, 68–70, 72, 75–
76, 105, 113, 123, 132, 143, 155–

56, 161–63, 165, 169, 173

pagpasalamat, 33, 121, 151

pagpili, 9

Pagsakgaw sa Simbahan, 26, 41, 50–51,
53, 182, 194

pagsaksi, 56, 64, 76, 85, 191

pagsimba, 14, 33, 62, 65–68, 77, 79, 86,
101, 148, 150–51, 155, 158

pagsimbag-diyosdiyos, 8, 27, 73, 85, 127,
130

pagtoo, 11, 18–20, 22, 32–36, 44, 51–52,
56, 60, 74, 84, 89, 94, 97, 101, 105,
119, 123–24, 132, 147, 158–59,
169–70, 173–74, 176, 179–80, 195

pagtoo-pahulay, 20, 69, 77, 86, 152, 166,
171, 195

pag-uyon, 146, 148, 154, 156

pagwali-sa-ebanghelyo, 8, 49, 51, 77,
150, 168

pakisayran sa pangisip, 32, 92, 105, 118–
19, 123

Palestine, 5, 46

Palestinian nga Kasabutan. *Tan-awa sa*
Kasabutan

pamaktol, 27

pangabubho, 65, 97, 145–46, 171, 183–84

pangatarungan, 47

panghunahuna, 65, 102, 132, 134, 151

dimapuypuy, 66

kalma, *xii*, 8, 37, 39, 67–68, 85, 90, 97,
164, 183

mapintas, 71

mga sala (*tan-awa sa* sala)

panglupig, 60, 97

pangselyo nga singsing, 159

Paraon Necho, 5, 10

pasinati sa grasya, 37, 71, 102, 123, 166

pasipala, 112–13, 123, 134

pastor-magtutudlo, 16, 35, 179, 181

espirituhanong gasa sa, 179

Patton, Heneral George S., 132

pax Romana, 48

Pedro, ang Apostol, 53, 150

pelach, 157

Pentateuch, 138, 175

- peraq*, 96
peras, 123–24
 Persia, *xii*, 4, 21, 44, 124, 138–39, 141–43, 169, 171
 Persian Gulf, 42
 Persian nga Imperyo, *xi*, 44–46, 133, 135, 147, 148, 155, 157
petra, 53
petros, 53
 Philip II sa Macedon, 46–47
 pinadayag, 26, 34–35, 39, 159
 Plato, 11
 plawta, 63–65, 67
pneumatikos, 179
 politika, 14, 46, 138, 142, 155
 politismo, 74, 113
 pormag-triyanggulo nga alpa, 63–65, 67
 positibong kabubut-on. *Tan-awa sa kabubut-on*
 praybasi, 48, 151, 155, 171, 175, 177–79
 promosyon, 29, 33, 37, 78, 100, 125, 144–45, 171
 propaganda, *xi*, 11–12, 22, 25
 propesiya, 20, 50–51, 78, 100, 120, 124–25, 127, 129–30, 133, 139, 144, 177, 181
 gasa sa, 20, 33, 120
 Karaang Testamento, 50, 181
 Ptolemy, 47, 110
 Punic Wars, 47

qabbel, 140, 142
qera', 115, 121
qetel, 125
qum, 122, 149

ra'anan, 88
rachamim, 17
 Rawlinson, Sir H. C., 110
 rebersiyonismo, 173, 192
 rebound, 165, 176, 179, 195
rechatz, 76
regash, 153
regaz, 66
rema', 157

resham, 123, 149
 rilihiyon, *xi*, 14, 22, 27, 52–53, 60, 63–64, 69, 77, 79, 137, 149, 155
 rilihiyon ug istado, 69, 77, 168
 Roma, 48–49, 53
 Romanhong Imperyo, 41, 47–49, 52
 gipabalik, 41, 51–54
 Romanhong Republika, 48, 94
 Romanhong Senado, 48
ruach, 89–90, 119
rum, 121–23

sakletanu, 118
 sala, 12, 33, 61, 74, 77, 96–97, 99, 147, 168, 179, 183
 panghunahuna, 26, 28, 66, 71, 73, 78, 83, 95–97, 100, 105, 123, 127, 130, 145–48, 159, 171, 183
 salin, 8–9, 130, 194
 Samaria, 3
 Samson, 186
 Sanhedrin, 150
 Sapa sa Euphrates, 5, 125, 129–30, 137, 140
 Sapa sa Tiber, 47
 Sardis, 44
sarkin, 143
 Satanas, 52–53, 60, 66, 70, 87, 98, 147, 193
satrapes, 143
sega', 85
segar, 162–63
segid, 64
 seguridad, 17, 21, 32, 85, 88, 105, 113–14, 130, 134, 140
 Seleucus, 47
 Sennacherib, 138
 Septuagint, 143
 Seraiah, 126
 Shadrach, 12, 17, 55, 59, 62, 65–77, 84, 105, 113, 155, 162–63, 165
shebach, 112
shebash, 117
shekach, 145–46, 153, 164
shelach, 162–63

shelam, 85
shelem, 124
shema', 155
shemam, 92
shena', 95, 114
shephar, 96–97, 143
shephel, 122–23
shethah, 110
shezib, 67–69, 76, 169, 156, 158, 161–62
shiltone, 61–62
 Shinar, 10, 137
 Sicily, 47
signayya', 61
 silot sa kamatayon, 148, 166, 176
 Simbahan, ang, 41, 49–53, 176–77, 182, 194
 simbahan ug istado, 77
 pagbulag sa, 69
 sinaligang mga nasod, 51, 131, 173, 175–76, 194–95
 Sippar, 110, 140
 Sodom ug Gomorrah, 139
 Solomon, 150
 sosyalismo, 155
 Spain, 47
 SPQR, 48
sum, 154, 146
 Susa, 138
 Syria, 47

 Tabernakulo, 175, 186
 tambuli, 63–65, 67
 tawhanong espiritu, 16, 35, 178–79, 195
 tawhanong panglantaw, 85, 89, 103, 115, 134, 179
 tayhupong tulunggon, 63–65, 67
 Teima, 43, 116
 Teispes, 44
tekel, 123–24
 Templo, 27, 45, 98–99, 111, 113, 128, 138, 170
 ni Solomon, 112, 150
 sa Buwan, 43
teqal, 123

teqan, 102
terad, 99–100, 122
tewath, 160
 teyokrasya, 131
 Thebes, 46
timhayya', 85–86
Tiphtaye', 61–62
 Titus, 49
tzela', 150–51
tzelach, 169
tzeva', 122

 United States, 4, 7, 47, 51, 72
 Konstitusyon sa, 157
upharsin, 123
 Ussher, Arsobispo, 110

 Venus, 13, 112

 Walog sa Tigris-Euphrates, 43
 waykatapusang kinabuhi, 40, 84, 89, 163, 173, 176
 waykatapusang seguridad, 85, 173

 Xenophon, 11, 110–11
 Xerxes I, 44, 138
 Xerxes II, 44

Yahweh, 113, 123
yeda', 94, 100, 122–23, 150–51
yehav, 95
yekil, 68–69, 145–46
 Yuta, ang, 8, 54, 145
 pagbalik ngadto sa, 169

zaku, 162, 164
 Zedekiah, 6, 8, 126
ze'iq, 161–62
 Zerubbabel, 133
 Zeus, 12, 112
 ziggurat, 138
zumnayya', 34
 zoanthropy, 95, 102, 113, 122
 Zoroaster, 149

SUKARANON NGA MGA LIBRO NI R. B. THIEME, JR.
GIREKOMENDAR NGA HAN-AY

Ang Plano sa Dios

Ang Trinidad

Merkado sa Ulipon sa Sala

Ang Babag

Rebound ug Padayon sa Pag-abante!

Paghikling sa Sala

Ang Pagtoo-Pahulay nga Kinabuhi

Dios nga Balaang Espiritu batok Ang Kinaiyang Makasasala

Kusog sa Panghunahuna

Hetenismo

Divine nga Paggiya

Pag-ampo

Pagsaksi

Ang Mawaldason nga Anak

SA DOKTRINA NGA MGA PAGTOON SA BIBLIYA

Doktrina sa Bibliya, ang katibuk-an sa pagtulon-an nga gikuha gikan sa usa ka literal nga interpretasyon sa mga Kasulatan, mao ang sukaranan para sa espirituhanong kamatuuran. Ang pagtoon sa Bibliya nagasangkap og espirituhanong pangpabaskog para sa Kristohanon (Mateo 4:4).

Ang kamahinungdanon sa doktrina sa Bibliya dili mahimong ibaliwala (Mga Salmo 138:2). Ang Dios nagamando sa Kristohanon aron sa kahiladman nahiusab (Mga Taga-Roma 12:2). Kini nga pagkausab nagakinahanglan og usa ka adlaw-adlaw nga pagbag-o sa hunahuna pinaagi sa pagkat-on ug paggamit sa Pulong sa Dios (2 Mga Taga-Corinto 4:16; Mga Taga-Efeso 4:23).

Sa daghang katuigan ang sa doktrina nga Bibliya nga mga klase nga gitudlo pinaagi ni R. B. Thieme, Jr., misangkap og adlaw-adlaw nga espirituhanong pagkaon para sa iyang kongregasyon. Mga publikasyon, DVDs, ug MP3 CDs (English) maoy anaa sa walay bayad o obligasyon. Usa ka Sa Doktrina nga mga Pagtoon sa Bibliya nga Katalogo maoy ihatag diha sa paghangyo.

R. B. THIEME, JR., BIBLE MINISTRIES

P.O. BOX 460829
HOUSTON, TEXAS 77056-8829
www.rbthieme.org
713-621-3740

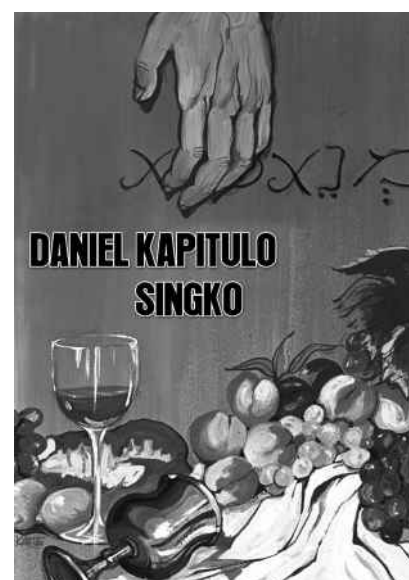
“Karon *kini ang* mga panan-awon sa akong hunahuna *samtang ako naghigda* sa akong kama: Ako nagtan-aw, ug sa pagsud-ong, *adunay usa ka* kahoy taliwala sa kalibutan, ug ang iyang gitag-on *maoy* hilabihan. Ang kahoy midako ug nahimong lig-on, Ug ang iyang gitag-on miabut ngadto sa langit . . . Ako nagtan-aw sa mga panan-awon sulud sa akong hunahuna *samtang ako naghigda* sa akong kama, ug sa pagsud-ong, usa ka *anghelanong* tigbantay, usa ka balaan, mikanaog gikan sa langit. Siya misinggit ug militok sa mosunud: ‘Putla ang kahoy ug ibulag ang iyang mga sanga, Hawani ang iyang mga dahon . . . Apan ipabilin ang tuud uban sa iyang mga gamut ilalum sa yuta.’”

Daniel 4:10–11a, 13–14a, 15a



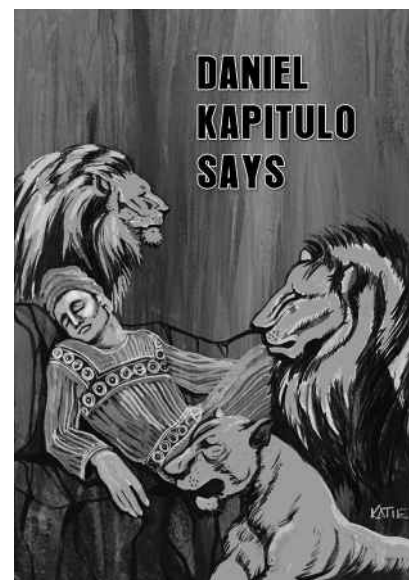
Si Belshazzar ang hari mihimo og usa ka dakong kumbira alang sa usa ka libo sa iyang mga hamiling-tawo, ug siya nag-inum og bino taliwala sa presensiya sa liboan. . . . Ilang giinum ang bino ug gidayeg ang mga diyosdiyos nga bulawan ug plata, nga bronse, puthaw, kahoy, ug bato. Sa wadamha ang mga tudlo sa kamut sa usa ka tawo mipakita ug misugod sa pagsulat atbang sa tangkawan ibabaw sa plaster sa bongbong sa palasyo sa hari, ug ang hari nakakita sa likud sa kamut nga mihimo sa pagsulat.

Daniel 5:1, 4–5



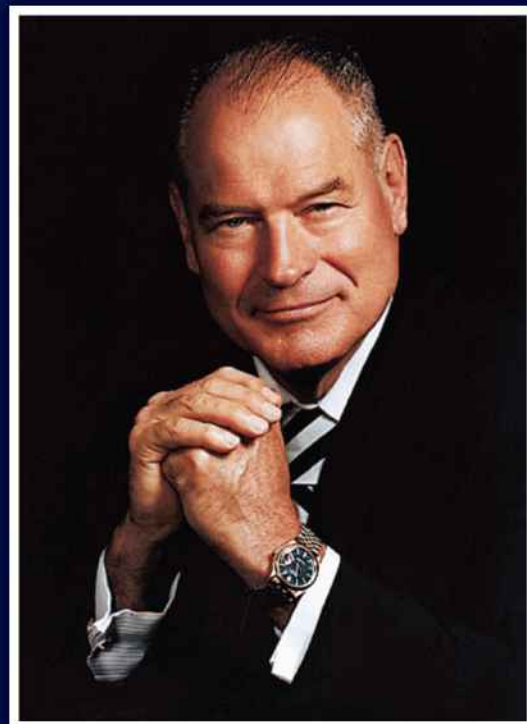
Ang hari misulti ug miingon ngadto ni Daniel, “Daniel, sulugoon sa buhi nga Dios, ang imong Dios ba, kang kinsa ikaw sa makanunayon mag-alagad, nakahimo sa pagpalingkawas kanimo gikan sa mga liyon?” Unya si Daniel misulti ngadto sa hari, “O hari, mabuhi sa kahangturan! Ang akong Dios mipadala sa iyang anghel ug mitak-up sa mga baba sa mga liyon, ug sila wala makahatag-kadaot kanako, gumikan kay ako nakaplagan nga inosente atubangan Kaniya; ug sa ingon-usab diha kanimo, O hari, ako wala makabuhat og krimen.”

Daniel 6:20b–22



Si ROBERT B. THIEME, JR. (1918-2009) nagapabilin nga usa ka mahinungdanong tingog sa Kristiyanismo sa tibuuk kalibutan. Ang iyang makugihon, mapatin-awong pagtulon-an gibasi diha sa orihinal nga mga pinulongan sa Kasulatan sumala sa makasaysayanong konteksto nga ang Bibliya nahasulat. Ang iyang binag-o nga mga sistema sa bokabularyo, mga ilustrasyon, ug bibliyanhong mga kategoriya sa klaro nga magpahayag sa dimasayup nga mga kamatuuran sa Pulong sa Dios. Si Thieme nakarekord og kapin sa napulog-usa ka libro ka mga oras sa mga sermon ug nakamantala og kapin sa usa ka gatus ka mga libro og naglukup hapit sa Bibliya.

Si Thieme migraduwar sa University of Arizona (Phi Beta Kappa) ug Dallas Theological Seminary (summa cum laude). Ang iyang seminaryo nga mga pagtoon napakgang tungud sa Ikaduhang Gubat sa Kalibutan nga sundalohong serbisyo atol nga siya misaka ngadto sa ranggo nga tenyente koronel diha sa United States Army Air Corps. Pagkahuman sa iyang nagpadayon-pagtoon nga buhat sa 1950, siya nahimong pastor sa Berachah Church sa Houston, Texas. Ang iyang malukopon nga pagbansay sa Griyego, Hebreyo, teyolohiya, kasaysayan, ug mahitungud sa teksto nga panuki misangkap og pundasyon para sa iyang masuknaong propesyonal nga kinabuhi sa pagtoon ug pagpanudlo sa Pulong sa Dios. Si Thieme miretiro isip pastor sa Berachah Church human sa singkuwentay-tres ka katuigan sa matinud-anong serbisyo.



Paghalagway ni Robert Becker

DANIEL

דניאל

Diha sa matag kapanahonan ang plano sa Dios alang sa katawhan nagalakip og kasaligan nga ordinaryong katawhan kinsa magbuhat sa talagsaon: Sila may-impak sa kasaysayan ug maghimaya sa Dios pinaagi sa paggamit og divine nga mga kasulbaran alang sa paglabang sa kalisdanan. Unsay nagapatakus niining talagsaon nga mga magtotoo sa pagpakita sa kaligdong ug kaisog taliwala sa krisis? Sila may pagsalig diha sa Ginoo ug maglig-on sa ilang mga kalag pinaagi sa doktrina sa Bibliya.

Si Daniel ang mao nga lalaki. Ubus sa hilabihang kabug-at sa katalagman ang iyang pagkamatinumanon ug pagsalig diha sa Ginoo mipaila kaniya isip usa ka lalaki nga may halangdong katuyoan sa kinabuhi. Ang Dios nagagamit sa andam nga mga magtotoo, ug kining Hudiyo nga aristokrata andam sa espirituhanon alang sa pag-usab sa Chaldean ug Persian nga mga Imperyo ngadto sa mga balwarte sa kalig-on ug dungog sa karaang kalibutan.

Matinuurong serbisyo ug promosyon ngadto sa taas nga katungdanan sa pulos Chaldea ug Persia mibutang kang Daniel diha sa talagsaong posisyon alang sa pagpadayon pag-uswag sa plano sa Dios alang sa Israel. Siya ang tinuuray nga lalaki alang sa krisis. Sa katibuk-an sa dako-kaayong kalisdanan si Daniel wala gayud bisan makausa miatras-abante gikan sa divine nga panglantaw. Ang iyang kinabuhi milarawan nga si bisan-kinsang magtotoo nga armado sa doktrina sa Bibliya sulud sa kalag makahimo sa talagsaon taliwala sa tawhanong kalit-nga-kalisdanan.